

תמצית גפ"ת

מסכת סוכה

תמצית גפ"ת מסכת

סוכה

**סיכום של דברי הגמ' רש"י ותוס',
בצורה מסודרת וברורה, מועיל לחזרה ולבהירות הסוגיות.**

אב התשפ"א

ניתן להשיג חוברות "תמצית" על כל מסכתות הש"ס
ותמצית גפ"ת על מסכתות סוכה, פסחים, יבמות, כתובות, גיטין, ב"ק, וב"מ
וכן תמצית משנה ברורה חלקים א' ב' ג' ד'
וכן תמצית תנ"ך (חלקי),
ותמצית ספרי מוסר (שערי תשובה, מסילת ישרים, נפש החיים, וחזו"א אמו"ב).
נקודות מכירה בירושלים, בני ברק, ומודיעין עילית ועוד.

כל הזכויות שמורות
הערות ותיקונים יתקבלו בברכה
לפרטים- 0527692282

סוכה:

סדר הסוגיות במסכת סוכה

פרק ראשון במסכת סוכה עוסק בכשרות הסוכה והסיכון, גובהה וגודלה, דין סוכה עגולה, דיני מחיצות הסוכה כגון מספר הדפנות וכללי הכשר הדפנות ע"י גוד אסיק וכדומה, וכן דיני הסכך האם צריך לעשות את הסכך לשם חג או לשם צל, מה כשר לסיכו יהיה עשוי, ושלא יהיה חמתה מרובה מצילתה, ושלא יהיה תחת אילן או בית או סוכה אחרת או קירוי אחר, כמה מקרים שפסולים משום תעשה ולא מן העשוי, שימוש בתקרת ביתו לסוכה, מתי אהל שנמצא בתוך סוכה מחשיב את מי שבתוכו שאינו נמצא בסוכה, פסולים דרבנן בסכך כגון גזירת חבילות או גזירת תקרה, ומה הדין כשיש בסכך מקום ללא סיכון או עם סכך פסול.

פרק שני ממשיך לעסוק בדיני הסוכה והסיכון ומבאר גם את דיני הישיבה בסוכה, דין הישן תחת המיטה בסוכה, עשית סוכה ע"ג עגלה או ספינה או אילן או בהמה, שימוש בבהמה לדופן סוכה, דופן שאינה יכולה לעמוד ברוח. אח"כ הגמרא עוסקת בדיני הישיבה בסוכה, מי פטור מסוכה מדין עוסק במצוה או מדין מצטער או הולכי דרכים, דין אכילת עראי חוץ לסוכה, מצות האכילה בסוכה, דין "לכם" בסוכה, מי חייב בסוכה, מה צריך לעשות בסוכה ומה אפשר לעשות מחוץ לסוכה, ומה אסור לעשות בסוכה מפני כבוד.

פרק שלישי עוסק בדיני ד' מינים, מהו כל מין ומנלן, כמה צריך לקחת מכל מין, אגידת המינים, שיעורם, אלו דברים פסולים בד' מינים כגון פסול גזול או פסולי הדר או חסר ולקחה תמה וכדומה, דיני הנענועים, אכילה לפני נטילת לולב, קדושת שביעית באתרוג ובלולב וכיצד ניתן לקנותם בשביעית מעם הארץ, באלו ימים נוטלים לולב מדאורייתא ומדרבנן. עוד מבוארים דיני וצורת אמירת ההלל.

פרק רביעי עוסק במצוות הנוהגות בחג הסוכות שהם נטילת לולב, מצות ערבה (להקיף בה את המזבח, ומבוארים פרטי מצוה זו), אמירת ההלל, ישיבה בסוכה, שמחה (-אכילת בשר שלמים), ניסוך המים (ומבוארים פרטי מצוה זו), שמחת בית השואבה. האם מצוות אלו נוהגות בכל הימים של סוכות ובשמיני עצרת או לא, ומה הדין בשבת. **ודיני שמיני עצרת.**

פרק חמישי עוסק בסדר שמחת בית השואבה במקדש, אלו **תקיעות** היו תוקעים במקדש בשאיבת המים לניסוך המים ובשאר ימות השנה, וסדר הקרבת **קרבתות החג, וחלוקת לחם הפנים** בחג ובכל השנה.

סוכה שגובהה למעלה מכ' אמה

פרק ראשון במסכת סוכה עוסק בכשרות הסוכה, והיינו בדיני הדפנות והסכך של הסוכה. הדין הראשון שנתבאר בגמרא הוא שיעור גובה הסוכה, שנחלקו חכמים ורבי יהודה האם הסוכה צריכה להיות עד כ' אמה או גם יותר, ולהלן יובאו כמה דעות בשיטת חכמים שסוכה שהיא גבוהה למעלה מכ' אמה פסולה, והנ"מ בין הטעמים, וכן יבואר מדוע המשנה נקטה שסוכה הגבוהה מכ' אמה פסולה, ואילו במחלוקת חכמים ורבי יהודה לגבי מבוי שהוא גבוה למעלה מכ' אמה המשנה נקטתה שמבוי שהוא גבוה למעלה מכ' אמה ימנע.

ב. ת"ק פוסל סוכה שהיא גבוהה למעלה מכ' אמה, ורבי יהודה מכשיר, ובברייתא איתא שר"י מכשיר עד ארבעים וחמישים אמה, וה"ה יותר, וארבעים וחמישים היינו כדאמרי אינשי, ולכן הגמ' לא שואלת השתא חמישים כשרה ארבעים מיבעיא, (וכן י"ל גבי מפנים ד' וה' קופות, ובמשהה אשתו בלא כתובה, וביניקת תינוק, משא"כ באלמנה ששהתה, ובלוקחים מן הרועים, ובסנדל המסומר, ובנדה המקשה, דלא אמרינן דה"ה אפי' יותר), ואין לומר דלא פריך הכי משום דלא זו אף זו קתני, דלגבי נדה המקשה פריך אע"ג דאיכא למימר לא זו אף זו. תוס' ב: ד"ה עד.

הגמ' שואלת למה במתני' דהכא לגבי סוכה גבוהה מכ' תני לשון פסולה, ואילו במבוי שהוא גבוה למעלה מכ' תני ימנע. דין מבוי הוא שאם המבוי סתום מג' צדדים והצד הרביעי פתוח לרה"ר, ובני החצרות עוברים דרך המבוי לרה"ר, הרי מדאורייתא המבוי הוא רה"ר לבני החצרות ומותר לטלטל שם, ומדרבנן אסור להוציא מהחצרות למבוי מפני שהמבוי הוא רשות משותפת לכל החצרות וזה דומה לרה"ר, ואין מותר הטלטול במבוי אא"כ ישתתפו בני כל החצרות בפת או ביין, ויניחו אותם באחת החצרות. ובצד שהמבוי פתוח לרה"ר צריך להניח שם לחי זקוף, או קורה מכותל לכותל, ואם קורה זו גבוהה מכ' אמה צריך להניחה נמוך יותר.

תירוץ א' - סוכה דאורייתא ומבוי דרבנן. רש"י מבאר שדין כ' אמה בסוכה נאמר בהלכה למשה מסיני לפני שנשנית המשנה, וממילא שנה התנא שהיא פסולה, והיינו שלא נעשתה כפי שנאמר בהלמ"מ, אבל מבוי שא"צ לקורה אלא מדרבנן, א"כ המשנה היא המקור הראשוני לדין זה, ולהכי תני ימנע. והתוס' (ד"ה דאורייתא) מבארים שלשון ימנע שייך לטעות ולחשוב שזה רק לכתחילה אבל בדיעבד כשר, וממילא דאורייתא יותר יש לחוש שלא יטעו ויבואו לידי איסור דאורייתא, ובדרבנן תני ימנע מפני שהוא לישנא מעליא. ובאופן אחר ביארו התוס' שלשון ימנע זה מותאים לחומרא דרבנן, ולשון פסול מתאים לדאורייתא, וכתבו דהא דתני נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' פסולה כסוכה וכמבוי, התם תני בנר חנוכה פסולה אע"פ שזה דרבנן, אגב סוכה שהיא דאורייתא, אי נמי לשון ימנע משמע שיוריד את הנר אף אחר הדלקתו ללמטה מכ', וזה פסול למ"ד

הדלקה עושה מצוה, ואף למ"ד הנחה עושה מצוה חיישין שהרואה יאמור שהדליק לצורכו.

תירוץ ב' – סוכה שהלכותיה מרובות ואם היה כותב ימעט היה צריך להאריך ובכל דין לכתוב נוסח אחר, כגון סוכה שאינה גבוהה י' טפחים יגביה, להכי תני פסולה, דלעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה, ומבוי שהלכותיו במשנה זו מועטות, תני ימעט.

ולא פריך מהא דתני גבי הדס גם פסול וגם תקנה (אם היו ענביו מרובות מעליו פסול ואם מיעטן כשר), כיון שהמקרה לא דומה לסוכה כלל. ועוד דהתם הו"א שאין לו תקנתא כיון שגדל בפסול, קמ"ל. (תוד"ה סוכה).

מקור וטעם הפסול, והנ"מ בין הטעמים –

לרבה ילפינן מ"למען ידעו דורותיכם כי בסוכות" שצריך שהאדם יעשה את הסוכה באופן שידע שהוא יושב בסוכה, וסוכה הגבוהה מכ' לא שלטה עינא בסכך וסוכה היינו הסכך, כשמה. (ואע"פ שלפשוטו של מקרא הכונה שיזכרו את ענני הכבוד, מ"מ דרשין ליה לדרשה). וכתבו התוס' (ד"ה אמור) שמה שרבה עצמו פוסל ללישנא קמא בעירובין היכא שמקצת הסכך למטה מכ', אע"ג דשלטא ביה עינא, הטעם הוא שמא ינטל אותו חלק של הסכך, ואף לרבינא מדאורייתא כשרה.

ומה שאמר רבי יאשיה שאם הדפנות מגיעות לסכך כשרה לכו"ע למעלה מכ', (וס"ל שאין נ"מ בגודל הסוכה לענין הפסול בלמעלה מכ', ועיין בתוד"ה ה"ג בגירסת ר"ח, וביארו המרומי שדה, עיי"ש), אתיא כרבה, דכשהדפנות מגיעות לסכך שלטא בה עינא, דאם הטעם משום עראי או צל, אין סיבה להכשיר כשהדפנות מגיעות לסכך. וכתבו התוס' (ד"ה וכיון) שרק בסכך שהוא רחב שלטא עינא כשהדפנות מגיעות לסכך, אבל נר חנוכה וקורת מבוי שהם קטנים, פסולים למעלה מכ' אף כשהדפנות מגיעות אליהם.

לרבי זירא ילפינן מדכתיב "וסוכה תהיה לצל" שצריך לשבת בצל הסוכה, וביותר מכ' קים להו לרבנן שהאדם יושב בצל הדפנות ולא בצל הסוכה, דצל הדפנות מגיע זה לזה וא"צ סכך. ואמנם בעשרות קרניים הסוכה כשרה אף שבעמק בין ההרים אין החמה זורחת, דדל עשרות קרנים מהכא איכא צל סוכה.

ומה שאמר רב הונא שאם יש בסוכה יותר מד' אמות על ד' אמות כשרה לכו"ע ונחלקו מז' טפחים עד ד' אמות, אתיא כרבי זירא, משום שאז גם למעלה מכ' איכא צל סוכה, ומ"מ ברחבה קצת יותר מד' אין להכשיר גבוהה הרבה מכ', אלא לפי חשבון ד' לכל כ' אמה, אי נמי קים להו לרבנן דברחבה מכ' אף בגבוהה אלף אמות איכא מעט צל.

תוד"ה יש. ומ"מ להכשר סוכה י"ל שרב הונא מודה שא"צ אלא ז' טפחים על ז' טפחים.

ומה שאמר רב חנן בר רבה שסוכה שמחזקת יותר מראשו ורובו (והיינו כשמיסב על מיטה, כדרך אכילתם) ושולחנו, כשרה אף ביותר מכ' אמה, זה דלא כחד שהרי לא שלטא עינא בסכך, וליכא צל, וצריך לעשותה קבע, וטעמו אינו ידוע. רש"י. והתוס' כתבו שי"ל שטעמו שכיון שהיא גבוהה וקטנה כ"כ, דמיא ללול של תרנגולים, משא"כ בגדולה יותר.

לרבא ילפינן מדכתיב "בסוכות תשבו שבעת ימים" שצריך ישיבה בדירת עראי, ולמעלה מכ' צריך לעשותה דירת קבע. אמנם למטה מכ' שיכול לעשותה עראי אף אם עשאה קבע כשרה, דאין סברא לומר שהתורה פוסלת קבע, דבכלל קבע עראי, אלא כוונת התורה ששיעור גבוהה היינו שיכולה לעמוד בצורה עראית. אמנם כתבו התוס' (ד"ה כי) שרק את הדפנות יכול לעשות קבע, אבל הסכך, שהוא עיקר הסוכה, חובה לעשותו עראי, ולכן אין לקבוע את הנסרים במסמרים, וממילא לכן גשמים הם סימן קללה בחג. ומדברנן יש טעם נוסף לאסור לקבוע במסמרים, משום גזירת תקרה.

ב: שאר האמוראים לא מתרצים כרבה, משום ד"למען ידעו דורותיכם" איירי בידיעה לדורות שאבותיהם ישבו בענני כבוד. ולא תירצו כרבי זירא, משום ש"וסוכה תהיה לצל" היינו לימות המשיח, (ולרבי זירא מדכתיב וסוכה ולא וחופה, שמעת מינה תרתי). ולא תירצו כרבא, משום קושית אביי למה סוכה מברזל כשרה.

מעשה בהילני המלכה בלוד שהיתה סוכתה גבוהה מכ' והיו זקנים יוצאים ונכנסים לשם ולא אמרו לה דבר, אמרו לו משם ראייה והלא אשה היתה ופטורה מן הסוכה, אמר להם והלא ז' בנים היו לה, ואין לומר שהיו קטנים, שהרי היו לה ז' בנים, וא"א שאין בהם אחד שא"צ לאמו, וקטן שאינו צריך לאמו חייבים לחנכו ולהרגילו למצוה שהוא ראוי לה, וא"ת שלא הקפידה על מצוות דרבנן, הרי כל מעשיה לא עשתה אלא ע"פ חכמים.

ג: למ"ד שהמחלוקת לגבי הכשר סוכה למעלה מכ' הוא רק בסוכה קטנה, צ"ל אף שאין דרך מלכה לישב בקיטוניות, מ"מ היו בסוכה קיטוניות, ורבנן סברי שהיא ישיבה בקיטוניות משום צניעותא, אבל בניה ישבו בסוכה גדולה, ולכן לא אמרו לה דבר. ור"י סובר שאף בניה ישבו עמה ואעפ"כ לא אמרו לה דבר. לרש"י במסקנתו זה ניחא לרב הונא, שהמחלוקת היא עד ד' על

ד', אבל לרב חנן שנחלקו רק בז' טפחים, הרי לא שייך שז' בנים ישובו בז' טפחים, והתוס' (ד"ה לא) תי' ש"ל שהיה רוחבה ז"ט אבל היתה ארוכה. ובתחילה רצה רש"י לבאר דברי הגמ' לפי רב חנן, עיי"ש.

שיעור סוכה - לב"ה די שתהא מחזקת ראשו ורובו, ולב"ש צריך שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו, ולרבי צריך שיהא בה ד' אמות על ד' אמות, ואמר רב שמואל בר יצחק שהלכה כב"ש, ובעוד ו' מקומות הלכה כב"ש, (סדין פטור מציצית, צריך לתת בציצית ד' חוטין ולא ג', צריך שחוט הציצית יהיו משולשלים שיעור ד' אצבעות ולא ג', מכבדים את הבית ואח"כ נוטלים לידים, מי שאכל ושכח ולא בירך צריך לחזור). והא דאמר שאם עשה כב"ש במקום שהלכה כב"ה לא עשה כלום, היינו שאפי' היכא שב"ה מחמירים בדרבנן, לא יצא יד"ח אף מדאורייתא. תוד"ה דאמר.

מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ב"ש פוסלים (אף אם הסוכה גדולה כשיעור הנצרך לשיטתם), שמא ימשך אחר שולחנו, וב"ה מכשירים ולא גזרינן שמא ימשך. וכתבו התוס' (ד"ה דאמר) שלענין זה הלכה כב"ה.

דיני בית שאין בו ד' על ד'

בית שאינו בו ד' אמות על ד' אמות אינו נחשב לבית, מפני שהוא אינו ראוי לדירה, ויש בזה נפקא מיניה לכמה דינים, וכדלהלן.

בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות, פטור מן המזוזה וממעקה, ואינו מיטמא בנגעים, ואינו נחלט בבתי ערי חומה אלא פודהו לעולם ויוצא ביובל כקרקע בלא בנין, ואין חוזרים עליו מעורכי המלחמה בבנה בית חדש ולא חנכו, וטעמא דהנ"ל משום שבכל אלו כתיב "בית", "מזוזות ביתך", כי תבנה בית חדש, "ובא אשר לו הבית", "כי ימכור בית מושב", "אשר בנה בית חדש". ובירושלמי איתא שאינו טובל למעשר, והנודר מן הבית מותר בו, ועוד הול"ל שאינו נחשב פתח בית האב בנערה המאורסה. תוד"ה בית.

ג: ואין מערבים בו ואין משתתפים בו ואין מניחים בו עירוב, משום דלא חזי לדירה, וצריך להניח את העירוב בבית שבחצר ולא בבית שבחצר אחרת, ואם הניח בבית שער (-בית קטן שלפני השער מבפנים או מבחוץ, והשומר יושב שם), או אכסדרא, או מרפסת (מקום מוגבה שעולים אליו בסולם ונכנסים ממנו להרבה בתים), אינו עירוב, מפני שכל מי שיוצא ונכנס עובר דרך שם. דהנה חכמים תיקנו שחצר שפתוחים לה הרבה בתים, והם יוצאים דרכה לרה"ר, צריך לערב את החצר ולעשותה רשות אחת, ע"י שכולם יתנו

פת בסל אחד, שבזה נחשב שכולם דרים בבית שנתנו בו את העירוב. וכן תיקנו שחצרות הפתוחות למבוי צריכות להשתתף יחד, ובית פחות מד' על ד' א"צ לתת לעירוב או לשיתוף, דאין רשותו כלום, ואין לתת בו עירוב כיון שא"ל לומר שכולם דרים בו. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה ואין) שאפי' לשמואל דס"ל שעירוב משום קנין, מ"מ לא מיקנו רשותיהו בשביל בית שאינו ראוי לדירה. אבל שיתופי מבואות שאפשר להניח גם בחצר שבמבוי שאינה מקורה, כיון שהשיתוף מצרף את החצרות שהם עצמם אינם דירה, (אמנם צריך להניחו במקום משתמר), אפשר להניח גם בבית שאין בו ד' על ד', דסלק הקפו וקירוי נמצא השיתוף עומד באויר החצר, אבל בחצר שבמבוי אחר אין להניח שיתופי מבואות.

ואין עושים אותו עיבור בין ב' עירות אף אם אין בינו לעירות יותר מע' אמה ושיריים (דאם יש בו ד' על ד' הוא מצרפם לעיר אחת למנות אלפים אמה מחוצה להם), ולא דמי לבורגנין (-צריך של שומרי פירות או של צידי עופות), דחזו למילתיהו ללינת לילה אחד, אבל הוא אינו ראוי לדירה קבועה.

ר"ת מבאר דהיינו לרבנן דס"ל שאין קרפף אלא בין ב' עירות ולא לעיר אחת בפני עצמה, ונחלקו רב הונא וחייא בר רב אם נותנים קרפף אחד לשניהם או קרפף לכל עיר, ובזה אם יש בין העיר לבית פחות מהשיעורים הנ"ל נחשב הבית לעיר ויש קרפף ביניהם, (אמנם כל זה בבית הסמוך לעיר, שהרי עיר שאין לה חומה נחשבת עיר ע"י שהבתים סמוכים זה לזה בתוך ע' אמה ושיריים, אבל בית בפני עצמו שאינו עיר, אין נותנים לו קרפף אף אליבא דר"מ דס"ל שנותנים קרפף אף לעיר אחת, וב' בתים אין נותנים קרפף ביניהם אליבא דרבנן). ורשב"ם גורס "ואין עושים אותו עיבור לעיר", והיינו למנות את האלפים אמה ממנו והלאה. תוד"ה ואין.

ואין האחים והשותפים חולקים בו. והיינו דהנה באחים שחלקו חצר עם כמה בתים ואחד לקח ג' בתים קטנים והשני לקח בית גדול, לרב הונא מחלקים את החצר לפי הבתים ומקבל אחד ג' רבעים והשני רביע, מפני שהחצר מיועדת לכניסה ויציאה, ולהכנסת משאות ולפורקם לפני פתחי הבתים, ולרב חסדא מקבלים לכל פתח ד' אמות כנגד הפתח לפי רוחב הפתח, ושאר החצר מתחלקת בשווה. ובאופן זה בית שאין בו ד' על ד' לא חשיב בית לענין חלוקת החצר בין לרב הונא בין לרב חסדא, משום דלמיסתר קאי. ולענין חלוקה, בחצר קטנה אין חולקים עד שיהא בה ד' אמות לכל אחד.

הגמ' אומרת שהדינים הנ"ל הם גם לרבנן שמכשירים סוכה בפחות מד' על ד', דשאני סוכה כדירת עראי בעינן ולא בית.

הכשר סוכה גבוהה כ' אמה

או נמוכה מי"ט

סוכה שהיא גבוהה למעלה מכ' פסולה לפי חכמים כפי שנתבאר לעיל דף ב', ומי שיש לו כזו סוכה והוא רוצה להכשירה הוא צריך להניח דבר קבוע בקרקע הסוכה באופן שממנו לסכך אין יותר מכ' אמה, או להנמיך את הסכך. ולהלן יבואר מה נחשב דבר קבוע להגביה את קרקע הסוכה, ומה הדין אם אותו דבר קבוע אינו נמצא בכל הסוכה, ומה הדין כשראשי הענפים יורדים ללמטה מכ'. וכן יבואר בסוכה שגובהה י' טפחים האם ענפים ממעטים את גובהה, ומה השיעור שצריך לחקוק בקרקעיתה כדי להגדיל את גובה הסוכה.

ד. מיעוט גובה הסוכה - כרים וכסתות לא הוי

מיעוט מפני שלא יניחם שם לכל ימי החג משום הפסד ממונו, ואע"פ שביטלם לא מהני משום דבטלה דעתו אצל כל אדם. תבן או עפר, אם ביטלם בפיו הוי מיעוט. ואם עתיד לפנות את העפר, או תבן אפי' בסתמא, לא הוי מיעוט. ואם אינו עתיד לפנות את התבן, וכן עפר בסתמא, זה תלוי במחלוקת רבי יוסי ורבנן לגבי טומאה להחשיב בית ביש שם חלל טפה לענין שלא תהא טומאת מת שבבית עולה עד לרקיע, שלרבנן אינו בטל, ולרבי יוסי בטל, אבל תבן אינו בטל בסתמא אפי' לרבי יוסי, מפני שהוא ראוי לבהמה ולהסקה או לטיט.

היתה גבוהה מכ' והוצין יורדים לתוך כ', אם צילתם

מרובה מחמתם אי שקלת לסכך העליון, כשרה. והנה הגמ' בעירובין דנה בסכך שחלקו למעלה מכ' וחלקו למטה מכ', לל"ק הסוכה פסולה ולל"ב הסוכה כשרה. וכתבו התוס' (ד"ה והוצין) דאירי הכא שיש הרבה הוצין, שהם יכולים לעמוד בקלות ע"י סמיכה, אבל בלאו הכי פסול לל"ק אף אם צילתם מרובה מחמתם.

היתה גבוהה י' טפחים והוצין יורדים לתוך י', אביי

רצה להכשיר אם חמתם מרובה מצילתם, ואמר לו רבא שזה דירה סרוחה.

היתה בסוכה איצטבא הממעטת מכ' אמה -

אם האיצטבא (-בנין אבנים וטיט) נמצאת בדופן האמצעית, והיא על פני כל רוחב הסוכה, ויש בה לבד שיעור הכשר סוכה ז' טפחים ומשהו, כשיעור ראשו ורובו ושלחנו, כשרה. דעת רש"י שאף שאר הסוכה ששם היא גבוהה מכ' כשרה, דכיון שיש שיעור סוכה באיצטבא, השאר דינו כ"פסל היוצא מן הסוכה" שהוא כשר לסוכה, (ולא הוי סכך פסול כיון שאינו נפסל אלא מחמת הגובה).

אבל אם האיצטבא בדפנות הצדדיות והצד הרביעי כולו פתח, אם יש מהאיצטבא עד הדופן שבצד השני ד'

אמות פסולה, דאין למקום האיצטבא אלא ב' דפנות, אבל אם אין מהאיצטבא עד הדופן שבצד השני ד' אמות כשרה, דאמרינן דופן עקומה, וכדאמרינן דהיכא שבית נפחת וסיכך על גביו כשר כל זמן שאין מן הכותל לסיכוך ד' אמות, וטעמא מפני שרואים את הסכך העליון כאילו הוא חלק מהדופן, והדופן מתעקמת ומגיעה עד הסכך הכשר. רש"י. וקמ"ל הכא שאע"פ שאין הדופן הצדדית ראויה להיות דופן שהרי היא גבוהה מכשיעור, אמרינן דופן עקומה.

ואם האיצטבא באמצע הסוכה ואין בינה לשום דופן ד' אמות כשרה, דאמרינן דופן עקומה מכל רוח.

ד. היתה פחותה מי' וחקק בה להשלימה לי', ויש

בגומא שיעור הכשר סוכה באורך וברוחב, אם אין משפת חקק ולדופן ג"ט כשר משום לבד, והיינו שכאילו החקיקה מגיעה עד הדופן. והכא לא מהני ד' אמות כמו באיצטבא, דשם יש דפנות כשרות גבוהות י"ט, אבל לשוויי דופן צריך פחות מג"ט, ולא אמרינן דופן עקומה כשאין שם "דופן". מכאן הוכיחו התוס' (ד"ה פחות) שעומק ומחיצה מצטרפים יחד לי' טפחים, אמנם י"ל שבשתי חצרות שאחת גבוהה ה' טפחים מהשניה ויש לעליונה מחיצה ה' טפחים, שלעליונה לא חשיב שיש לה מחיצה י' לענין עירוב, וכן תל ברה"ר גבוה ה"ט שעשה על גביו מחיצה ה"ט לא הוי רה"י לענין שבת, ואין לומר דחשיב רה"י כיון שיכול להשתמש ע"ג המחיצות, משום דלא אמרינן הכי אלא בדבר צר כעין עמוד ד', אבל תל רחב י' אמות או כ' אמות לא. עוד כתבו התוס' שלענין שבת א"צ שלא יהיה משפת החקק ולכותל ג"ט, דהתם בעינן למנוע כניסת הרבים, אבל בסוכה בעינן שהדפנות יהיו סמוכות לסכך.

היתה גבוהה מכ' ועשה בה עמוד י"ט אע"פ שיש

בו שיעור סוכה שבעה ומשהו, והוא רחוק הרבה מן הדפנות, לא אמרינן ביה גוד אסיק מחיצתא להגביה את הדפנות החיצוניות של העמוד, ומשם אין הסכך גבוה כ' אמה, דבעינן מחיצות הניכרות. וכתבו התוס' (ד"ה סבר) שב"פי תקרה יורד וסותם" חשיב מחיצות הניכרות.

דיני גוד אסיק וחקיקה במחיצות הסוכה

נעץ ד' קונדסין בגג וסיכך על גבם - רבי יעקב מכשיר וחכמים פוסלים. לרב הונא נחלקו בשפת הגג, אי אמרינן גוד אסיק מחיצתא שהרי מחיצות הבית נמצאים מתחת בין הקונדסים, (וחשיב מחיצות ניכרות כיון שבתוך הבית הם ניכרות. תוד"ה אבל), אבל באמצע הגג או בקרקע פסולה לכו"ע. והגמ' מוכיחה שהמחלוקת היא באמצע הגג, ודלא כרב הונא. ולרב נחמן נחלקו

באמצע הגג היכא שהקונדסים רחבים טפח, דס"ל לרבי יעקב שיש עליהם שם מחיצות, וכדלהלן, והגמ' מסתפקת לדבריו אם נחלקו גם בשפת הגג, או שבשפת הגג כשרה לכו"ע דאמרין גוד אסיק. תיקון.

נעץ ד' קונדסין בארץ וסיכך על גבם - לרבי יעקב
אם כשיחקקו ויחלקו שירבע את הקונדסים העגולים, ואח"כ יחלקם שיהיה בהם ב' דפנות, יהיה בהם טפח לכאן וטפח לכאן כשרה כדיומזד המועיל לפסי ביראות בעירובין, וכאן מספיק טפח וא"צ אמה כמו בעירובין. ולחכמים אין הסוכה כשרה עד שיהיו ב' מחיצות כהלכתם לאורך כל הסוכה, ושלישית אפי' טפח.

המקור שסוכה שאינה גבוהה י"ט פסולה

סוכה שאינה גבוהה י' טפחים פסולה, ולעיל (ד.) נתבאר שבפחות מ"י טפחים היא דירה סרוחה, ולהלן יבואר האם יש ילפותא מהפסוקים לשיעור גובה י' טפחים בסוכה (ודבר זה תלוי בגובה הארון או בגובה הכרובים שהיו במשכן), או שדין זה הוא הלכה למשה מסיני.

ה' הגמ' רוצה לבאר שהמקור של שיעור י' טפחים בסוכה (וכן שיעור י"ט לענין רשויות בשבת. תוד"ה עשרה)
הוא מהארון דכתיב ביה "ואמה וחצי קומתו", וכפורת גבהה טפח (וכדלהלן), הרי כאן י"ט, וכתוב "ונועדתי לך שם ודיברתי איתך מעל הכפורת", ומעולם לא ירדה שכינה למטה מ"י, אלא רק עד למעלה מ"י, (ולא עלו משה ואליהו למרום, אלא רק עד למטה מ"י), וש"מ דלמעלה מ"י זה רשות אחרת.

הגמ' דוחה את הילפותא מהארון, דא"כ יהיה השיעור כולל הסכך ולא בחלל הסוכה.

הגמ' לומדת משיעור הכרובים דכתיב בהו "פורשי כנפיים למעלה סוככים בכנפיהם וכו' " ושיעור הכרובים י' טפחים, דילפינן מבית המקדש שעשה שלמה, שכמו ששם שיעור הכרובים הוא י' אמה שזה שלישי מהגובה הכללי שהוא ל' אמה ושם היו הכרובים עומדים על הארץ, כך גם במשכן שגובהו י' אמה שזה ס' טפחים, הכרובים הגיעו לגובה כ' טפחים, וכתוב "סוככים בכנפיהם על הכפורת" נמצא שסוככים היינו בגובה י', והכנפים היו פרושות מעל הראש דכתיב "למעלה", ולא מעל הראש דהא לא כתיב למעלה למעלה.

הגמ' אומרת שלר"מ דאמות בנין וכלים הם בינוניות והיינו ו' טפחים (ולא של ה' טפחים כמו אמת היסוד והסובב

והקרנות ושל ריבוע מזבח הפנימי, ויש אמה גדולה יותר בחצי אצבע), ניהא, אבל לר"י דס"ל שאמות בנין ו' טפחים ושל כלים חמשה, א"כ גובה הארון עם הכפורת היה שמונה וחצי, וא"כ הכרובים היו י"א וחצי. ולדבריו צ"ל ששיעור י"ט של מחיצה לא כולל הסכך, הוא הלכה למשה מסיני.

מנין שהכפורת גבהה טפח - כפורת נתנה תורה
שיעור אורכה ורחבה, ולא שיעור קומתה, ולומדים שיעור קומתה מפחות שבכלים, והיינו המסגרת דכתיב בה "מסגרת טפח". ולא ילפינן מכלים גופייהו, דתפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת. ואין לומדים מציץ שהוא רחב ב' אצבעות, או מהזר ששיעורו משהו, מפני שלומדים מכלי ולא מהכשר כלי, והיינו כמ"ד שהמסגרת היתה למטה. ולמ"ד שהמסגרת היתה למעלה גם היא הכשר כלי, ולפ"ז לומדים מהמסגרת ולא מהציץ או הזר, מפני שבהם לא נתנה תורה מידה כלל. ולרב הונא "פני" הכפורת היינו טפח, דילפינן גז"ש מ"פני" הכרובים, דגמירי שלא היו פחותים מטפח, ד"כרוב" היינו כתינוק (דבבבל תינוק נקרא רביא), והא דכתיב "פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם" היינו שאחד היה קטן ואחד היה גדול.

ציץ דומה כמין טס של זהב, ומוקף מאוזן לאוזן,
וכתוב עליו בב' שורות, יה' מלמעלה וקדש ל' מלמטה, (-ל' בתחילת השיטה התחתונה ושם בסוף שיטה עליונה. תוד"ה קדש). ור"א ברבי יוסי מעיד שראהו ברומי והיה כתוב עליו קדש לד' בשיטה אחת. שיטת ריב"א (תוד"ה ואל) שהציץ היה מונח בראש ולא במצח, ולכן מה שבראש הכה"ג נקרא מצנפת, מפני שבגלל הציץ זה יותר קטן מהמגבעת של כהן הדיוט. והתוס' כתבו שאפ"ל שהציץ היה על המצח ממש.

תפשת מרובה לא תפשת - רש"י מבאר שמי שתופס את המרובה הוא נראה כשקרן, דשמא עליו לתפוס את המועט, ומשל הוא. ובתוס' מביאים י"מ שיש לתפוס את המועט מפני שלמרובה אין סוף, וכתבו שכאן א"א לפרש כך, וכן בהא דילף שעצרת יש לה תשלומין כל שבעה כפסח, ולא יליף מסוכות. והביאו מהתורת כהנים שר"ע אומר שלומדים מהמועט מפני שהוא בכלל המרובה, והלומד מהמרובה צריך ראייה, וריב"ב לומד ממנהג העולם שלומדים מדבר שיש לו סוף, ורב נחמיה לומד שכיון שדרך המקראות לפרש ממילא יש ללמוד את המועט. וכאן ובתשלומין כולם צריכים לטעמו של ר"ע.

אע"פ שיהיה זה שם גמור, מ"מ אם מזכיר יה' אינו נחשב הוגה שם באותיותיו, כיון שאינו מזכירם לשם שם שלם. וי"א

שאינו נחשב הוגה שם באותיותיו אלא בשם של מ"ב אותיות. ומ"מ נזהרים בכל השמות. תוד"ה יו"ד.

מסגרת השלחן – יש מחלוקת במנחות אם מסגרת השלחן היתה מלמטה או מלמעלה, ושיטת רש"י ותוס' שאם היתה למטה היא לא היתה מחוברת בשלחן, אלא דף השלחן היה מונח עליה, דאל"כ גם למ"ד זה הוי הכשר כלי, וכתבו התוס' (ד"ה מסגרתו) שלפי זה למ"ד שהיתה למטה דף של נחתומין מקבל טומאה מדאורייתא, והגמ' בב"ב שאומרת שזה דרבנן היא כמ"ד שהיתה למעלה, והגמ' במנחות שמסתפקת למ"ד שהיתה למעלה, הספק הוא אם מקבלת טומאה מדאורייתא, או שהגמ' בב"ב חוזרת בה, או שהספק במנחות הוא משום שדף משמש גם אדם וגם משמשי אדם, ולומדים מדכתיב "מכל כלי עץ" שזה מקבל טומאה, והספק הוא אם זה דרשה גמורה או אסמכתא בעלמא, ודף של נחתומין הוא ודאי דרבנן כיון שאינו משמש אדם ומשמשי אדם, ומ"מ רק דף של נחתום שהוא רחב וראוי להניח עליו יש לו טומאה דרבנן, (וכן מהאי טעמא איכא טומאה דאורייתא למ"ד מסגרתו למטה) אבל סתם פשוטי כלי עץ אינם טמאים אפי' מדרבנן. ושיטת ר"ת שגם אם המסגרת היתה למטה היא היתה מחוברת בשלחן, ואם היו הופכים את דף השלחן היה לו בית קיבול, ולכו"ע לא מצינו טומאה דאורייתא לכלי שטף שאין לו תוך, אם אינו ראוי למדרס.

שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני

נאמרו בתורה איסורים שונים כגון איסורי אכילה ודיני טומאה, והתורה לא אמרה מהו השיעור המינימלי לדינים אלו, וכן יש דינים בענין חציצה בטבילה ובכללי מחיצות שאינם כתובים בתורה, ואמר רב חייא בר אשי בשם רב שדינים אלו נאמרו למשה בסיני, וכדלהלן.

מסקנת הגמ' שמה שאמר רב חנין דהא דכתיב ארץ חיטה ושעורה וכו' כל הפסוק לשיעורים נאמר (וכדלהלן), אינו אלא אסמכתא. אמנם בפרק כיצד מברכין משמע שזה דאורייתא. תוד"ה אלא.

1. חיטה – שאם נכנס לבית המנוגע לבוש בבגדיו, הוא טמא מיד והם טהורים עד שישיהה כדי אכילת פרס – חצי ככר, מפת חיטים שזמן אכילתה פחות מפת שעורים, מיסב שאינו טרוד ושווה בדברים אחרים, ואוכל בלפתן, דכתיב "והשוכב בבית יכבס את בגדיו והאוכל בבית יכבס את בגדיו", ומרבינן שוכב בלא אוכל או אוכל בלא שוכב מדכתיב ב"פ "יכבס בגדיו", וא"כ הא דכתיב "האוכל" היינו שהשוכב טעון כבוס בגדים אם שהה בכדי אכילה, אבל גופו טמא מיד דכתיב "והבא אל הבית יטמא", אבל אם נכנס עם בגדיו וטבעותיו בידו, והוא והם טמאים מיד דגם הם בכלל "והבא אל הבית יטמא".

שעורה – עצם כשעורה מן המת, מטמא במגע ובמשא, ואינו מטמא באוהל עד שיהיה שדרה או גולגולת שלימה או רוב מנין איברי אדם.

גפן – רביעית יין לנזיר. רש"י בעירובין מבאר דהיינו ששיעור שתית היין בנזיר המחייבת מלקות הוא רביעית, והקשו התוס' (ד"ה גפן) ששאר השיעורים כאן הם שיעור לדבר אחר ולא לאותו דבר, ולכן כתבו שהעיקר כמו שפירש רש"י כאן שזה שיעור לאכילת חרצנים עלים ולולבים של הגפן, שמשערים כמה מהם צריך לתת בכלי מלא יין כדי שישפך מהכלי רביעית, ומשערים ביין שהוא עב ונגדש על שפת הכלי, וצריך לתת יותר כדי שיצא רביעית יין מאשר כדי שיצא רביעית מיים. עוד כתבו התוס' שהגמ' כאן סוברת כמשנה ראשונה שגם שיעורי אכילה בנזיר משערים ברביעית, אבל לר"ע גם איסורי שתיה משערים בכזית. ור"ת סובר שאכילה שיעורה בכזית לכו"ע, וגרס בסוגין כזית יין לנזיר.

תאנה – כגורגרת להוצאת אוכלים בשבת.

רימון – כלי בעלי בתים שניקבו שיעורם כרימונים, והיינו שאם ניקב נקב שאין רימון יוצא משם הכלי מקבל טומאה, כיון שבעה"ב חס על כליו ואם אינם ראויים לזיתים הוא משתמש בהם לרימונים, אמנם כלי שעומד להמכר טהור בנקב כל שהוא. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שכל זה בכלי עץ, אבל כלי חרס טהור בכמוציא זית א"כ הוא עשוי לרימונים. עוד כתבו (ד"ה שיעורם) דאיתא בכלים שהכונה לג' רימונים אחוזים זה בזה, ואין הכונה שיצאו ג' יחד אלא בזה אחר זה, והנ"מ היא שכיון שהם אחוזים זה בזה צריך נקב יותר גדול להוציאם, או שהנ"מ בגודל הרימון, ששלשה הגדלים יחד הם רימונים בינוניים, אבל אחד או שניים הם גדולים, וארבעה הם קטנים.

זית שמן – שרוב שיעוריה – מת ונבילה וחלב ודם ופיגול ונותר וטמא וגיד הנשה, כזיתים.

דבש – והיינו מיני מתיקה, ככותבת הגסה לאיסור אכילה ביוה"כ דכתיב ביה "אשר לא תעונה" ולא כתיב ביה אכילה.

חציצין – כתיב "ורחץ את בשרו במים", וילפינן שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, ומדכתיב "את" ילפינן שגם בשער, הטפל (-הדבוק) לבשר, יש חציצה, (והיינו בנימא אחת קשורה ומקפיד עליה, אבל בשלש קשורות אינו חוצץ כיון דלא מיהדק שפיר ועיילי ביה מיא, ובשתים ספק). ויש הלכה למשה מסיני שאין חציצה אלא ברובו המקפיד כגון אם רוב שערו מטונף בטיט או קשור אחד אחד, אבל באינו מקפיד זה בטל לגוף כיון שאין סופו ליטלו ואינו חוצץ, וחכמים גזרו גם ברובו שאינו מקפיד או במיעוטו המקפיד, גזירה אטו רובו המקפיד, אבל במיעוט שאינו מקפיד לא גזרו, מפני שאין גוזרים גזירה לגזירה. וכתבו התוס' (ד"ה דבר) שי"א שבגופו חוצץ אפי' מיעוט שאינו מקפיד, ואינו נכון. עוד כתבו שכיון שדין חציצה נלמד מההלכה למשה מסיני, קרא אתא לבית הסתרים.

1: מחיצין- לר"י ילפינן מהלכה למשה סיני ששיעור מחיצת סוכה י' טפחים, ולר"מ (דס"ל שהאמה היא ו' טפחים, ולדבריו לומדים מחיצת סוכה מהארון והכרובים, וכנ"ל דף ה') ילפינן מהלכה דין גוד אחית או אסיק כגון פי תקרה יורד וסותם, לבוד בפחות מג' טפחים, ודופן עקומה בפחות מד"א.

דפנות הסוכה

אין צריך שיהיו לסוכה ד' מחיצות שלימות מד' הצדדים, אלא לרבנן צריך ב' דפנות ועוד טפח בצד השלישי, ולר"ש צריך ג' דפנות ועוד טפח בצד הרביעי. הגמרא מבארת במה נחלקו ר"ש וחכמים, והיכן מעמידים את הטפח הנוסף הנ"ל, וכן יבוארו דינים נוספים בהכשר מחיצות הסוכה כשהדפנות אינם שלימות.

כמה דפנות צריך בסוכה- לרבנן צריך שתי דפנות שלימות, והשלישית יכולה להיות אפי' טפח. ולר"ש צריך ג' שלימות, ורביעית אפי' טפח.

במה נחלקו-

אפשרות א'- לרבנן יש אם למסורת, וכיון דכתיב ב"פ "בסכת" "בסכת תשב" "ישבו בסכת", ופ"א "בסוכות הושבתי", הרי ד' דפנות, וחד איצטריך לגופיה, וההלכה מלמדת שהשלישית כשרה אפי' בטפח. ולר"ש יש אם למקרא, וקרינן ג"פ "בסוכות" הרי כאן ו', וחד קרא איצטריך לגופיה, וההלכה מלמדת שהרביעית כשרה אפי' בטפח. וכתבו התוס' (ד"ה ורבי) שלכו"ע דורשים מקרא ומסורת, והמחלוקת היא רק כשיש סתירה ביניהם. ועי"ש שהקשו סתירות בדעות התנאים.

אפשרות ב'- לכו"ע יש אם למקרא, ונחלקו אי סככה בעי קרא, או לא אלא נפקא ממשמעות הפסוק, דסוכה בלא סכך לא נקראת סוכה.

אפשרות ג'- לכו"ע יש אם למסורת, ונחלקו אם ההלכה באה לגרוע או להוסיף.

אפשרות ד'- לכו"ע ההלכה באה לגרוע, ונחלקו אם דורשין תחילות או לא. וכתבו התוס' (ד"ה בדורשין) שלפי זה לכו"ע סככה לא בעי קרא ומ"מ בעי קרא לגופיה למ"ד דאין דורשין תחילות, ודלא כרש"י סנהדרין ג'.

אפשרות ה'- ר"ש לומד מ"סוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר", וסוכה בלי ד' מחיצות אינה מחסה מזרם. ובתוס' (ד"ה וסוכה) הביאו שבירושלמי לומדים מ"לצל יומם מחורב" הרי אחת, "למחסה ולמסתור" שתיים, "מזרם וממטר" לר"ש שתיים ולרבנן אחת.

2: היכן מעמידים את הטפח הנוסף- לרב ולרוב מעמידו כנגד היוצא במקום שאחת המחיצות נגמרת, וכן מורין בבי מדרשא, ושאלו את רב למה אין להעמידו כנגד ראש תור -באלכסון, ורב שתק. וי"א שעושה טפח שוחק (ד-) אצבעות שאינם נוגעות זו בזו, שזה טפח ומשהו), ומעמידו פחות מג"ט לדופן ועי' לבוד יש מחיצה ד"ט, שזה רוב דופן של ז"ט שהוא שיעור הכשר סוכה. וכתבו התוס' (ד"ה עושה) שאם יניח קנה במקום הטפח זה לא יועיל, מפני שאז הדופן לא תהיה רוב של ז"ט, ועוד דקנה מבטל ליה אורא.

סוכה העשויה כמבוי- לרב יהודה מעמיד מחיצה טפח באיזה רוח שירצה, ולי"א הנ"ל יעשה מחיצה ד' ומשהו ויניחה פחות מג' לדופן כדי שע"י לבוד יהיה כאן ז"ט, והכא לא סגי בטפח שוחק, כיון שאין ב' הדפנות צמודות.

דעת רבא בענין צורת הפתח בדופן השלישית - י"א שלרבא צריך לעשות צוה"פ ע"י הטפח, והיינו שיחלק את הטפח לשתיים, ויניחם בב' הצדדים, ויתן קנה על גביהם, והצוה"פ נחשבת סתימה מעלייתא. וי"א שלרבא צוה"פ מועילה אף ללא מחיצה טפח, ולפ"ז הקנים לצוה"פ שיעורם כל שהוא. וי"א שלרבא צריך לעשות גם מחיצה טפח בפחות מג"ט סמוך לדופן, וגם צוה"פ ע"י שיניח קנה כנגדו וקנה על גביהן.

דיני מחיצה לענין שבת ולענין סוכה-

דופן סוכה כדופן שבת כגון לענין שמחיצה של שתי בלא ערב כשרה לסוכה כמו לשבת, ובלבד שלא יהיו הקנים רחוקים ג"ט זה מזה, דכיון שהם בתוך ג"ט הוי לבוד וחשיב כולו עומד, ומהני אפי' בקנה שאינו אלא בעובי אצבע ויש עומד מרובה על הפרוץ. וכן מחיצה של ערב בלא שתי כשרה אם אין בין החבלים ג"ט. ואם העומד מרובה ויש מיעוט מקומות שיש שם מרחק ג"ט בין הקנים, כשר משום דהוי כפתחים.

פרוץ מרובה על העומד כשר בסוכה, דסגי בשתיים כהלכתן ושלישית אפי' טפח, אפי' אם יש בדפנות הראשונות פתחים שעל ידם הוי פרוץ מרובה, ובשבת פסול אם רוב הדפנות הם פתחים שאין בהם צוה"פ. וכתבו התוס' (ד"ה שהשבת) שמשמע כאן שאם הפרוץ והעומד שווים אסור בשבת, ודלא כרב פפא שמכשיר, וי"ג אחרת בגמ' ולדבריהם אין ראייה.

ב' מחיצות כהלכתן ושלישית טפח לרבא זה מתיר טלטול בשבת של סוכות אף שבשבת רגילה צריך ג' מחיצות כדי לעשות את המקום לרה"י ולהתיר להעביר מהסוכה לבית הסמוך לה, מ"ג דהוי דופן לענין סוכה.

לא פליגי, דבראש הספינה נחלקו אם סוכה שעומדת ברוח מצויה דיבשה ולא ברוח מצויה דים כשרה.

ב"ש שפוסלים ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בבית כיון שאינה ראויה לתשמיש.

ר"א שפוסל סוכה העשויה כמין צריך שהיא משופעת והגג זה הדפנות, כעין כוורת, או אם סמכה לכותל באלכסון והגג והדפנות הם אחד, ואינה נאה לדירה.

אחרים הפוסלים סוכה העשויה כשוכב (-עגולה), לפי שאין לה זווית.

דין סוכה עגולה וחשבון גודל המרובע והעיגול

שיטת רבי ששיעור גודל הסוכה הוא לפחות ד' אמות על ד' אמות. הגמרא מבארת לפי דבריו מה הגודל שצריכה להיות סוכה עגולה כדי שיהיה בה שיעור ד' אמות על ד' אמות, לפי כללי היחס בין המרובע לעיגול, וכדלהלן.

ריו"ח מכשיר סוכה עגולה, אם יש בהקיפה כדי לישב כ"ד בני אדם.

ת. הגמ' מבארת שריו"ח סובר כרבי שצריך סוכה ד' על ד', ואם יושבים כ"ד בני אדם בעיגול, ומוודדים את העיגול לא כולל מקום ישיבתם, הרי כאן י"ח אמות, (דמקום ישיבת אדם היא אמה, ואם ההקף החיצוני הוא כ"ד נמצא האורך הוא ח' שזה שליש, ואם נוריד אמה בכל צד שהרי יושבים בשני צידי העיגול נגיע לאורך ו' אמות, וההקף שהוא פי שלש הוא י"ח אמה), וסוכה שיש בה ד' על ד' שיעור העיגול שלה הוא שבע עשרה פחות חומש, (מפני שצריך שבתוך חלל העיגול נוכל להכניס ריבוע של ד' על ד' כולל הזווית, ושיעור חכמים שכל אמה מרובעת אלכסונה הוא אמה וב' חומשי אמה, וא"כ ד' אמות אלכסונם הוא חמש אמות וג' חומשי אמה, והקפם הוא י"ז פחות חומש, דשיעור ההקף הוא פי שלש משיעור האלכסון, דכתיב בים שעשה שלמה "עשר באמה משפתו אל שפתו עגול סביב וקו שלושים באמה יסוב אותו"), ולחומר לא דק, ואף שהוסיף כאן ו' חומשי אמה, מ"מ ברוחב העיגול לא הוסיף אלא שליש שזה ב' חומשי אמה, ופורתא לא דק.

ואין לומר שהחשבון הוא שיעיגול של ד' על ד' הוא י"ב (שזה פי שלש מהרוחב), וכשמרבעים את השטח מסביב לעיגול צריכים להוסיף יותר רביע. מפני שלא מגיעים בחשבון זה אלא לט"ז אמות. ואין לומר ששלשה אנשים יושבים בשתי אמות, וא"כ ההקף החיצוני שלהם הוא ט"ז, וכדי שיהיה בחלל ריבוע של

סיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי כשר לסוכה לרבא בשבת של סוכות, מיגו דהוי דופן לענין שבת (למ"ד לחי משום מחיצה). לרש"י איירי במבוי מפולש ששם לחי בדופן השלישית, שזה כשר אפי' באין הלחי רחב טפח. והק' התוס' (ד"ה סיכך) שרק ר"י מתיר טלטול במבוי כזה ואין הלכה כמותו. עוד כתבו התוס' דאיירי דווקא בלחי טפח, שהוא כשר אף לסוכה מדאורייתא, והמיגו הוא להתיר אף בלי שמעמידו במרחק פחות מג"ט מהדופן וכנ"ל, שזה דין דרבנן, דאילו לענין דאורייתא ובאינו רחב טפח, כיון שמבוי מותר בטלטול מדאורייתא הלחי לא מתיר את הסוכה.

ז: סיכך ע"ג פסי ביראות כשרה אע"פ שאין כאן שתי דפנות שלימות אלא רק דיומדין בד' הרוחות אמה מכאן ואמה מכאן בכל צד, מיגו דהוי דופן לענין שבת להתיר למלא מהבור שהוא רה"י לתוך הדיומדין. וכתבו התוס' (ד"ה סיכך ע"ג) שאף שלא התירו אלא לבהמת עולי רגלים, מ"מ מדאורייתא שרי בכל ענין, ורבנן לא אסרו, משום מצות סוכה.

סוכה שחמתה מרובה מצילתה פסולה מפני שהמועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו. לר' יאשיה אף חמה מחמת דפנות פוסלת, דכתיב "וסכות על הארון את הפרוכת" מבואר שאף פרוכת שהיא מחיצה נקראת סכך. ואין ללמוד מזה דדפנות נלמדים מדכתיב ג"פ בסוכות, דלא דרשין אלא מייתורא. (תוד"ה מחיצה). ולרבנן דווקא חמה מחמת סיכון פוסלת, וקרא אתא למימר שיכפפו את הפרוכת מעט.

התנאים הסוברים

שסוכה דירת קבע בעינין

מצינו כמה מחלוקות בדיני סוכה, והגמרא מבארת שדעות התנאים דלהלן שורשם אחד, והוא שצריך שהסוכה תהיה "דירת קבע" והיינו שתהיה ראויה לשימוש קבוע ונראית כביתו, וכתבו התוס' שאף שדעות אלו שורשם אחד, מ"מ אין הדינים דלהלן תלויים זה בזה.

רבי שסובר שצריך שהסוכה תהיה ד' על ד'.

ר' יאשיה שסובר שגם חמה שמגיעה מהדפנות פוסלת בחמתה מרובה מצילתה.

ר"י שמכשיר סוכה גבוהה מכ' אמה.

ר"ש שמכשיר רק בג' כהלכתן ורביעית טפח, דכתיב "למחסה ולמסתור מזרם".

ר"ג שפוסל סוכה בראש העגלה דמחזי כעראי כיון דנייד, או בראש הספינה שהיא גבוהה ויש שם רוח חזקה העוקרת את הסוכה, (ור"ע מכשיר). שיטת ר"ת ור"ח שבראש העגלה

ד' על ד' צריך י"ז פחות חומש, ואין לומר דלא דק כיון שיש בזה קולא.

מנלן שמרובע הוא רבע יותר מהעיגול – רש"י מוכיח דבר זה ממה שאמה עגולה צריך חוט של ג' אמות להקיפה, ואמה מרובעת צריך חוט של ד' אמות להקיפה. אבל התוס' (ד"ה כמה) הוכיחו שאין מביאים ראיה מחוט המקיף, מפני שבעיגול החוט לא צריך להקיף זווית שחללם קטן, (שהרי חוט המקיף של עיגול ד' על ד' הוא שווה לטבלה מרובעת). ולב"ה ילפינן מהתם **שעושים סוכה בחולו של מועד, וב"ש סברי אין עושים סוכה בחולו של מועד** אם לא עשאה מתחילה, ואם עשה את הסוכה לשם חג, או בתוך ל' יום לסוכות, כשרה לכו"ע, דכיון של' יום לפני החג שואלים ודורשים בהלכות החג, בסתמא עשייתה לשמה. וכתבו התוס' (ד"ה ואם) שיש בזה נ"מ גם לב"ה, שבכהאי גוונא א"צ לחדש בה דבר.

עצי סוכה אסורים כל שבעה, דכתיב "חג הסוכות שבעת ימים לד'", כשם שחל שם שמים על החגיגה לאוסרם עד הקטרת אימורים שאז זכו בהם משלחן גבוה, ו"חג" הוא מלשון חגיגה, כך חל שם שמים על הסוכה. וכתבו התוס' (ד"ה מנין) שבזמן שהסוכה קיימת אסור מדאורייתא ליטול ממנה עצים, אבל בסוכה שנפלה אין איסור אלא מדרבנן. ולר"ת העצים של כדי הכשר סוכה אסורים מדאורייתא, ושאר העצים אסורים מדרבנן.

לשמה בציצית – ציצית שעשאה מן הקוצים חוטים שנקרעו בזמן אריגת הבגד ונשארו תלויים בו והם בולטים כקוצים, או מן הנימין חוטי התפירה שבקצה הבגד, או מן הגרדין חוטי הטלית עצמם שנשארו מהאריגה, פסולה, דכתיב "גדילים תעשה לך" לשם חובך. ואם עשאה מן הסיסין, לרב כשרה כיון שנתלו בבגד לשמה, ולשמואל פסולה דבעינן גם טויה לשמה.

סוכה גזולה פסולה, דכתיב "וחג הסוכות תעשה לך". וכן ציצית גזולה פסולה, דכתיב "ועשו להם". והקשו התוס' (ד"ה ההוא) למה צריך קרא למעט סוכה גזולה, תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה, ותי' שפסול מצוה הבאה בעבירה הוא מדרבנן. והביאו ששיטת ר"ת שזה דאורייתא, והקשו על דבריו.

סוכה שיש לה כסוי נוסף מלבד הסכך

כתיב "בסכת תשבו שבעת ימים", ודרשו חז"ל ממה שהתורה כתבה בסכת בכתיב חסר שצריך שיהיה רק סכך אחד על הסוכה, למעט סוכה שהיא תחת אילן או תחת סוכה אחרת או תחת תקרת הבית. ולהלן יבוארו אופני הפסול וההכשר בסוכות אלו, והאם סדין או נוי סוכה פוסלים את הסוכה.

ט: סוכה תחת האילן – אם האילן צילתו מרובה מחמתו הסוכה פסולה, כאילו עשאה בתוך הבית, דמחומר פסול לסיכוך דכתיב "באספך מגרנך ומיקבך" ממה שאתה מאסף כגון פסולת גורן ויקב. ואם האילן חמתו מרובה מצילתו, אם חבט – השפיל את ענפי האילן ועירבם עם הסכך הכשר, ואין נראים בעין, כשרה, ומצטרפים ענפי האילן להשלים לצילתו מרובה מחמתו, משום ביטול ברוב, אבל בלא חבט פסול כיון שהסכך הפסול מצטרף לסכך הכשר וכיון שאינו מעורב אינו בטל, ולא גוזרים אטו היכא דלא חבטן ששם אין ביטול כיון שאינם מעורבים, ומותר לעשות כן לכתחילה. וכן הא דתנן הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסיכוך על גבן והסיכוך הכשר הוא הרוב, כשרה, היינו בשחבטן שאז הכל נחשב כשר, אבל בלא חבטן צריך צלתה מרובה מחמתה ללא מה שהדלה. וכתב רש"י דשמעינן מהכא שאפשר לסכך על קני הגג, אע"פ שהם סמוכים זה לזה בפחות מג', כיון שחמתן מרובה מצילתן.

וכתבו התוס' (ד"ה הא) דחבטן מהני אפי' היכא שאין צילתה מרובה מחמתה אלא בצירוף הסכך הפסול, אבל אם גם בלי הסכך הפסול צילתה מרובה מחמתה, כשר אף בלא חבטן. וכן בסוכה ע"ג סוכה, אם העליונה חמתה מרובה מצילתה, התחתונה כשרה אפי' אם ללא העליונה חמתה מרובה מצילתה והעליונה למעלה מכ' אמה.

סוכה על גבי סוכה

סוכה תחת סוכה (וכן סוכה תחת אילן) פסולה, דכתיב "בסכת". ואפי' מ"ד יש אם למקרא מודה דלא לחינם נכתב המסורת. (תוד"ה בסכת). והיינו היכא ששתי הסוכות צילתן מרובה מחמתן, ובאופן זה הסוכה התחתונה פסולה, והעליונה כשרה אם הסכך שלה נמצא עד כ' אמה, ואם הסכך של העליונה גבוה יותר מכ' אמה מהגג של התחתונה שזה הקרקעית של העליונה, גם העליונה פסולה.

י. ואם העליונה חמתה מרובה מצילתה ולמטה מכ', והתחתונה צילתה מרובה מחמתה, התחתונה כשרה שאינה נחשבת סוכה תחת סוכה כיון שהעליונה חמתה מרובה מצילתה, ואין סכך העליונה פוסל משום סכך פסול כיון שהוא בתוך כ', והעליונה פסולה כיון שחמתה מרובה מצילתה, אבל אם העליונה למעלה מכ', דעת רש"י שזה פוסל אף בחמתה מרובה, כיון שסכך למעלה מכ' הוא סכך פסול, וקמ"ל שלא גוזרים שמא יבואו לצרף סכך פסול לסכך כשר, והיינו להכשיר אף כשהסכך של העליונה למעלה מכ'. אבל שיטת התוס' (ט: ד"ה הא) שאין העליונה פוסלת בלמעלה מכ', רק כשהתחתונה אין צילתה מרובה מחמתה אלא בצירוף העליונה,

אבל בלאו הכי אין העליונה פוסלת. ודעת ר"ת שסכך למעלה מכ' אינו סכך פסול, וזה גופא כוונת הגמ' בקמ"ל.

ואם התחתונה חמתה מרובה מצילתה דהוא כמאן דליתא, והעליונה צילתה מרובה מחמתה, והסכך של העליונה בתוך כ' לקרקע, שתיהן כשרות ע"י סכך העליונה.

ההבדל בין סכך לסכך כדי להחשיבם לב' סוכות-
לרב הונא טפח, כדמצינו לענין טומאה שרק טפח מביא את הטומאה אם יש קורה ארוכה ויש טומאה תחת אחד מראשיה כל מה שתחת הקורה טמא אם היא רחבה טפח ויש שם חלל טפח, ודין זה הוא הלכה למשה מסיני, וחוצץ מפני הטומאה אם יש כלי מעל הטומאה, ובפחות מטפח הוי טומאה רצוצה שהיא בוקעת ועולה. (והכא לא שייך למימר חבט רמי. תוד"ה אמר). ולרב חסדא ולרבה בר אבוב ד' טפחים, דלא מצינו מקום חשוב פחות מד"ט דלענין רה"י או כרמלית לענין שבת בעינן ד"ט, וכן לענין גובה מצינו שיעור ד"ט בחלון שבין ב' חצרות. תוד"ה שלא). ולשמואל השיעור לפסול הוא י' טפחים כשיעור הכשר הסוכה, דהא משום ב' סוכות פסלה קרא.

ר"י אומר אם אין דיורים בעליונה התחתונה כשרה- אין נ"מ בדיורים בפועל, אלא כל שהיא ראויה לדיורים פסולה. ולשמואל ליכא לפרושי שנחלקו בפחות מ', שהרי לשיטתו אף לת"ק כשרה בפחות מ', וכן אם אין העליונה יכולה לקבל כרים וכסתות ולישן שם, אינה פוסלת, אלא נחלקו היכא שראויה לקבל כרים וכסתות ע"י הדחק, דרבנן סברי שכיון שיכולה לקבל ע"י הדחק יש שם סוכה על העליונה וממילא התחתונה פסולה, ולר"י כיון דליכא תשמישא להדיא אין עליה שם סוכה.

האם פריסת סדין פוסלת את הסכך-

הפורס סדין מעל הסכך כדי שלא יהיה שמש, או מתחת הסכך כדי שלא ישרו עלים לסוכה, פסולה, דכיון שהניחו כדי להגן, שויה סכך, וסדין פסול לסכך כיון שהוא מקבל טומאה. רש"י. ושיטת התוס' (ד"ה פירס) שסדין אינו פוסל אלא היכא שהסכך חמתו מרובה מצילתו ללא הסדין, אבל אם הסכך צילתו מרובה מחמתו אין הסדין פוסל, ור"ת מפרש כעין זה, שע"י הסדין הסכך לא מתייבש, או שעליו לא נושרים, ונמצא שמחמת הסדין לא נעשה חמתו מרובה מצילתו. אבל לרש"י קשה, דמאי שנא מפורס סדין לנאותה. וי"מ שהפסול הוא משום שיש כאן ב' סככים, ורש"י שואל דא"כ לרב חסדא אינו פסול אלא כשהם רחוקים ד"ט זה מזה, ובמפולגים פסול אף בסדין ליפותה, וא"כ איך חילק רב חסדא בין מפני החמה או הנשר לבין לנאותה.

הפורס סדין כדי ליפות את הסוכה, הסכך כשר, כיון שאין על הסדין שם סכך.

דין דברים הבאים לנוי הסוכה-

שימוש בהם- סיככה כהלכתה ועיטרה בקרמין וכו' אסור להסתפק מהן עד מוצאי יו"ט האחרון של חג, ואם התנה עליהם ואמר איני בודל מהם כל בין השמשות, הכל לפי תנאו. וכתבו התוס' (ד"ה עד) שאף שאתרוג מותר ביו"ט אחרון, שאני אתרוג שאינו ראוי למצוה בבין השמשות, כיון שכבר יצא בו, משא"כ סוכה שאם תזדמן לו סעודה בבין השמשות, יאכלנה בסוכה. ואף שהאתרוג אסור בבין השמשות מספק, אין לאסור בשמיני במיגו מחמת ספק יום שעבר, וה"ה בשני יו"ט של גלויות. וכתבו התוס' שהמ"ד שאוסר גם אתרוג, טעמו משום גזירה אטו סוכה, ודלא כרש"י בביצה שפירש הטעם משום מיגו דאתקצאי.

י': נויי סוכה אין ממעטים משיעור סוכה, והיינו שאם הסכך הוא למעלה מכ', אין ממעטים את הסוכה להכשריה, כיון שאינם ממין סכך, וכן אינם פוסלים אם יורדים למטה מ"ט. וכתבו התוס' (ד"ה נויי) דלא דמי להוצין יורדים למטה מ"ט דפסולים משום דירה סרוחה, דשאני הכא דלנוי הם עשויים. ומן הצד ממעטים משיעור ז"ט.

נויי סוכה המרוחקים ד"ט מהסכך, לרב נחמן כשרה דהם בטלים לסוכה, ולרב חסדא ולרבה בר רב הונא פסולה משום דחשיב אהל מפסיק. ומ"מ כשהיו בבית ריש גלותא ישבו בסוכה כזו, משום ששלוחי מצוה פטורים מן הסוכה, והמצוה היא הקבלת פני רבו ברגל. וכתבו התוס' (ד"ה שלוחי) דאיירי שהיו מתבטלים מן המצוה אם היו מחזירים אחר סוכה אחרת.

שטיחת כתונת ע"ג סוכה- רב אשי אמר לעבדו שיוריד את הכתונת ששטח ע"ג הסוכה ליבשה לאחר שתתייבש, כדי שלא יאמרו שמסכים בדבר המקבל טומאה, אבל כשניכר שהיא רטובה א"צ להסירה.

דיני כילה נקליטין וקינופות

סוכה שיש בתוכה אהל עם קירוי אין על חלל האהל דין סוכה. ולהלן יבואר מה הדין כשמעל המיטה תלוי כיסוי, מתי הוא נחשב כאהל בפני עצמו ותוכו פסול לסוכה, ומתי אינו נחשב כאהל והנמצא בתוכו נחשב כנמצא בסוכה, והדבר תלוי אם יש בו גובה י' טפחים, ואם יש בו לפחות טפח שאינו משופע, ואם זה קבוע או עראי, וכדלהלן.

כילה בסוכה- מותר לישן בסוכה בתוך כילה אף אם יש לה גג כיון שאינה קבועה בחזקה, ובלבד שלא תהיה גבוהה י"ט דפחות מ"ט לא חשיב אהל, ובכילת חתנים שאין לה גג כשאר כילות אלא גגה משופע, מותר אף בגבוהה

י"ט. וכתבו התוס' (ד"ה ובלבד) שי"ל שלל"ק אסור בגבוהה י"ט, או י"ל שלשתי הלשונות מותר.

נקליטין - מותר לפרוס סדין ע"ג ב' נקליטי המיטה הנמצאים בב' צידי המיטה, ועליהם כלונסא, וטעם ההתר הוא משום שהסדין מונח בצורה משופעת ואין לו גג רחב טפח, ובלבד שלא יהיו הנקליטין גבוהים י"ט מהמיטה, שאז אסור אפי' אם אין לה גג כיון דקביעי, וכתבו התוס' (ד"ה ובלבד) שמן הדין ההתר הוא אפי' בגבוהה י"ט, דכיון שאין לה גג לא חשיב אהל, ורבנן אוסרים בגבוהה י"ט, ובכילה לא גזרו כיון שאינה קבועה. וכן מותר לישן בסוכה תחת מיטה שאינה גבוהה י"ט. (ולר"י מותר בכילה אף ביש לה גג והיא גבוהה י"ט, ואין הלכה כדבריו. תוד"ה מותר. וכן מותר לישן תחת מיטה, דס"ל דלא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע).

קינופות - פירס סדין ע"ג ד' הקינופות והיינו ע"ג ד' עמודים הנמצאים בד' צידי המיטה שיש עליהם כלונסאות, והרחיק את הסדין מן הסכך, פסולה, אע"פ שאינם גבוהים י"ט, כיון דקביעי בחזקה, ואף שבנקליטין מותר באינם גבוהים י"ט, קינופות קביעי יותר מנקליטין, ואע"פ שלא פרס סדין לסיכון, וממילא אין לפסול משום מסכך בדבר המקבל טומאה, פסול משום שאהל מפסיק בינו לסוכה. ולשמואל דס"ל שאין סוכה תחת סוכה פסולה אלא כשהעליונה גבוהה י"ט, אע"ג דקביעי, צ"ל דלמפיסל סוכה בעי עשרה, אבל לשוויי אהל שלא ישן תחתיו א"צ עשרה.

האם כילה או בית נחשבים כיסוי לקריאת שמע - שמואל סובר שערום הישן בכילה מוציא ראשו וקורא ק"ש, ואין בזה משום "ולא יראה בך ערות דבר", דכיון דלאו שמיא אהל הרי הוא כמוציא ראשו מחוץ לחלוקו. (ולא חייש שמואל לליבו רואה את הערוה. תוד"ה מוציא). ואם הכילה גבוהה י' לא מהני שיוציא ראשו, דהוי כעומד ערום בבית שאינו יכול להוציא ראשו חוץ לחלון ולקרות ק"ש, ואמנם בבית אפי' פחות מ' לא מהני שיוציא ראשו כיון דקביעי.

דין סיכון בדבר שגידולו מן הארץ והוא תלוש ואינו מקבל טומאה

מדאורייתא ישנם ג' תנאים ממה צריך לעשות את הסכ: א' שיהיה דבר שגידולו מן הארץ. ב' שאותו הדבר יהיה תלוש ולא מחובר. ג' שלא יהיה ראוי לקבל טומאה (למעט כלים וכדומה). ולהלן יבואר מקור דינים אלו, ופרטי הדינים.

י"א. אין מסככים אלא בדבר שגידולו מן הארץ, והוא תלוש, דכתיב "באספך מגרן ומיקבך" בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר, ואינו מקבל טומאה, אבל דבר שאין גידולו מן הארץ, אע"פ שאינו מקבל טומאה כגון עורות המחוסרים מלאכה אינו כשר לסיכון. ואם סיכך במחובר לקרקע פסולה. ואם התלוש הוא יותר מהמחובר כשרה משום ביטול ברוב.

האם אומרים פסיקתן זו היא עשייתן-

המסכך במחובר וקצצו, לרב יוסף שיטת רב שרק אם נענע קצת את הסכך שהיה מחובר אחרי שקצצו, והיינו שמגביה כל אחד לבדו ומניחו, כשרה, וא"צ לסותרה כולה, אבל אם לא נענע פסולה משום "תעשה" ולא מן העשוי. ורב הונא אמר שזו שיטת שמואל, אבל רב מכשיר אפי' אם לא נענע, דקציצתן זו היא עשייתן, ורק היכא שלא עשה שום מעשה בסכך, כגון החוטט בגדיש, פסולה. אמנם אם שלפניהו שלופי והיינו שמקום הקציצה נמצא סמוך לאילן ואין הקציצה ניכרת, מודה רב שפסול. ולפי זה אין הפסול משום תעשה ולא מן העשוי, אלא אסמכתא בעלמא היא. אי נמי איירי שנפשו והוא מעורה בקליפה באופן שאינו יכול לחיות, דאף דחשיב תלוש מ"מ כיון שלא נקצץ לגמרי חסר בעשיה. תוד"ה דשלפניהו. עוד כתבו התוס' (ד"ה פסולים) שהאמוראים והסוגיה כשמואל, ולגבי סוכה צריך לנענע.

ונ"מ במחלוקת זו גם לגבי עשיית ציצית, וכגון היכא שתלה על הטלית חוט אחד שכפל אותו לארבע, וחזר וכפלו הרי כאן ח', ולא חתכו עד אחר שעשה כל הגדילים וקשריהם, שלפי רב יכול לחתוך את החוט והציצית כשרה דפסיקתה זו היא עשייתה, ולשמואל וללוי לא מהני שיחתוך, ובברייתא מבואר כדעת שמואל. והא דאמר שמואל שאם הטיל חוטים לשתי קרנות בבת אחת ואח"כ פסק ראשי החוטים כשר, איירי בפסק ואח"כ קשר, וקמ"ל דא"צ שיהיה "כנף" אחד בשעת ה"פתיל" שפותלו ותולה אותו.

חיוב נשים בציצית - מבואר בגמ' שרב עמרם חסידא היה עושה ציצית לאשתו. וביארו רש"י ותוס' (ד"ה דרב) דס"ל שלילה זמן ציצית, ו"וראיתם אותו" ממעט כסות סומא, וממילא הוי מצות עשה שאין הזמן גרמא, ולכן נשים חייבות בציצית. וכתבו התוס' דהלכה כר"ש שנשים פטורות מציצית ודקרא ממעט כסות לילה.

י"א: תעשה ולא מן העשוי בלולב- עבר וליקט

ענבי ההדס ביו"ט שאם היו הענבים מרובים מהעלים פסול משום דהוי מנומר ואינו הדר, ואסור למעט ביו"ט משום מתקן מנא, ואם עבר על דברי חכמים וליקט ביו"ט רבי

הסוכות שבעת ימים לד' ". והגמ' שואלת דא"כ נלמד שהסיכון יהיה בבעלי חיים.

י"ב. רבין אמר בשם ריו"ח שלומדים מדכתיב "באספך מגרנך ומיקבך", ואין הכונה גורן ויקב עצמם שהרי א"א לסכך ביקב והיינו בין, אלא הכונה פסולת גורן (-קשין) ויקב (-זמורות ואשכולות ריקנים). ורב ירמיה שואל שי"ל שהכונה ליין קרוש. ורב אשי אומר שלומדים מהמ' של מגרנך ומיקבך שמסככים בפסולת שנוטלים מהם, ולא בהם עצמם. וס"ל לריו"ח שעננים מן השמים הם באים, ואין זה גידולו מן הארץ, אבל לר"ל עננים באים מן הארץ. תוד"ה בפסולת, בשם הירושלמי.

לרב חסדא לומדים מדכתיב "צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס (שוטה שאינו של שלש שלש עלים, לסכך) ועלי תמרים ועלי עץ עבות (ללולב)".

סיכון בחבילות

חבילות עצים וכדומה פסולות לסיכון. אם הניחם שלא לצורך סיכון אלא למטרה אחרת אין עליהם שם סכך כלל מדאורייתא, ואף אם הניחם לצורך סיכון פסול מדרבנן שמא יניחם ליבשם וימלך לסכך בהם. ולהלן (י"ב. וכן בדף י"ג) יבוארו פרטי הדינים בזה.

י"ב. חבילי קש או עצים או זרדים אין מסככים בהם כשהם קשורים, (ואיתא בירושלמי שאין חבילה פחותה מכ"ה קנים. תוד"ה חבילי. ואם הניחם כדי ליבשם פסול משום תעשה ולא מן העשוי, דכיון שלא הניחם לשם צל אין שם סוכה חל עליו, ואפי' אם הניחם לשם סכך פסול משום גזירת אוצר והיינו שמא יניחם כדי ליבשם וימלך לסכך בהם. וריו"ח דייק מלשון המשנה "אין מסככים בהם" שכוונת המשנה לגזירה ולא לפסול דאורייתא, מדלא קתני "אינה סוכה" כמו בגדיש דלהלן. וגבי דבר המקבל טומאה וגידולו מן הארץ קתני אין מסככים בהם, אע"פ שזה מדאורייתא, דשאני התם דליכא למיטעי. תוד"ה אין. אם התיר את החבילות כשר לסכך. בתוס' (י"ב: ד"ה אין) כתבו דהתירה מועילה כמו נענוע אפי' אם הניחם ליבשם.

עוד מדיני הסכך

החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה, משום תעשה ולא מן העשוי, אבל אם נענוע את הסיכון, כשר, ואין כאן גזירת אוצר, שכיון שנענוע את הסכך אין לחוש שפעם אחרת יעשה סוכה פסולה, דאם תיקן את המעוות

שמעון בר יהוצדק פוסל וחכמים מכשירים. הגמ' רוצה לומר שלכו"ע לולב צריך אגד לאגוד את ג' המינים יחד, וא"כ יש בו עשיה, ויש בלולב דין תעשה ולא מן העשוי דילפינן מסוכה בבנין אב, ונחלקו אי אמרינן בסוכה ובלולב קציצתן זו היא עשייתם, או לא. והגמ' אומרת שאפשר להעמיד שנחלקו אם לומדים לולב מסוכה, והא דלא נחלקו בליקטן מערב יו"ט, קמ"ל דאין דיחוי אצל מצוות, אי נמי מערב יו"ט יכול לחזור ולאוגדו, אי נמי כדי לומר שאיירי באגדו כבר. (תוד"ה והכא). אבל לכו"ע לא אומרים קציצתן זו היא עשייתן. או שנחלקו אם **לולב צריך אגד**, כמו שנחלקו ת"ק ור"י במקום אחר, שר"י סובר שלולב שאינו אגוד פסול, דילפינן גז"ש לקיחה לקיחה מאגודת אגוד, ולרבנן כשר, ולא דורשים גז"ש ואין אדם דן גז"ש מעצמו, דשמא לא נכתב כדי לדרוש גז"ש, וממילא א"א לפסולו משום תעשה ולא מן העשוי. ומ"מ אף לרבנן מצוה לאוגדו משום זה אלי ואנוהו.

מקור דין סיכון בדבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ

לר"ל לומדים מדכתיב "ואד יעלה מן הארץ" ומבואר מזה שענן גידולו מן הארץ, וכיון שסוכה היא זכר לענני כבוד דכתיב "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל" ומתרגמינן "ארי במטלות ענניי", וכדעת ר"א שהכונה לענני כבוד, א"כ צריך לעשות סוכה מדבר שגידולו מן הארץ כמו עננים, וכן מדבר שאינו מקבל טומאה, כמו עננים שאינם מקבלים טומאה, שהרי לא נאמר טומאה אלא בכלים ואוכלין ומשקין ואדם. אמנם לדעת ר"ע דס"ל שהיו סוכות ממש שהיו עושים בשעת חנייתם להגנה מפני החמה, ליכא למילף מהתם, דיל' שהיו מסככים בכלים או בגדים או עורות.

לרב דימי לומדים מדכתיב "חג הסוכות תעשה לך", מקיש סוכה לחגיגה דבעינן דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ, ובהמה היא גידולי קרקע לפי שניזונת מן הקרקע, כדאמרינן גבי מעשר דכתיב "בבקר ובצאן" מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע, אבל דגים ומלח וכמהין ופטריות אינם גידולי קרקע, ולפי זה היה אפשר לסכך בעורות, אך כיון שהגמ' דוחה לימוד זה ולומדת מ"מגרנך ומיקבך" אין לסכך בעורות, דלא חשיב גידולו מן הארץ אלא דבר הצומח, כדמבואר שאין פועלים אוכלים אלא בדבר שגידולו מן הארץ, וממעטים חולב ומחביץ ומגבן. והתוס' (ד"ה וגידולו) מחלקים שבהמה נקראת גידולו מן הארץ, אבל לא גידולי קרקע, כיון שאינה יוצאת ממש מהקרקע. עוד כתבו התוס' (ד"ה מקיש) שהלימוד מחגיגה לאסור עצי סוכה אינו מפסוק זה אלא מ"חג

כ"ש שלא יעוות. ומדקתני "אינה סוכה" דייק ריו"ח שזה פסול דאורייתא.

כל הפסולים ששינוי בסכך כשרים לדפנות, דדופן לא איקרי סוכה, דאף שלומדים דפנות מדכתיב ג"פ "בסוכות", מייטורא ילפינן ולא ממשמעוּתא.

י"ב: סיכון בחיצים - חיצים והיינו הבית יד שמחברים אליו את החץ, זכרים שתוחבים אותם בבית קיבול של ראש החץ, כשרים לסיכון, דפשוטי כלי עץ אין מקבלים טומאה, (ואף שפשוטי כלי עץ מקבלים טומאה מדרבנן, חיצים טהורים אפי' מדרבנן. תוד"ה בחיצים), אבל נקבות שראש החץ נכנס לתוך הנקב שלהם, פסולים, כיון שיש להם בית קיבול, אע"פ שהוא בית קיבול העשוי למלאות לעולם. והקשו התוס' (ד"ה בנקבות) דכיון שהם עשויים למלאות, א"כ הווי גולמי כלי עץ שהן טהורים. עוד הקשו התוס' (ד"ה מהו) שהרי מסקנת הסוגיה כאן שבית קיבול העשוי למלאות שמייה בית קיבול, וקשה מכאן על רש"י (סנהדרין ס"ח). שתלה דין זה במחלוקת ר"א וחכמים, ואין לומר דהלכה כר"א, שהרי ר"א שמותי הוא.

סיכון בפשתן - אין לסכך באניצי פשתן והיינו לאחר שכבר תיקנום במסרק ונתלבנו, לרש"י הפסול הוא כיון שהם ראויים לקבל טומאת נגעים. ולתוד"ה באניצי, כל שלא נטוו אינם מיטמאים בנגעים ואינם פסולים מדאורייתא, ומ"מ רבנן גזרו שלא לסכך בהם, כיון שהם קרובים לשלב שהם מקבלים טומאה, וכתבו ד"ל שרק לסומכוס מה שמטמא בנגעים פסול לסיכון מדאורייתא, אבל לרבנן אף בנטוו כשר מדאורייתא, כיון שאינם מיטמאין בשאר טומאות. אבל בהוצני פשתן שלא נישרו ולא נופצו אפשר לסכך, והושני פשתן אין ידוע מה דינם, ואין ידוע אם הספק הוא בדייק במכתשת ולא נפיץ במסרק, אבל אם נשרו ולא דייק כשרה, או שגם בזה יש ספק.

שושי ושווצרי מיני ירקות שאינם מאכל אדם - לרב יהודה מסככים בהם דכיון שאינם מאכל אדם אינם מקבלים טומאה, ולאביי שושי מסככים בהם, אבל שווצרי אין מסככים בהם כיון שריחם רע.

י"ג. היזמי והיגי מיני סנה - לרב חנן בר רבא מסככים בהם, לאביי היזמי מסככים בהם, אבל היגי אין מסככים בהם, כיון שעליהם נושרים ואדם יוצא בגללם מן הסוכה.

מרור שיש לו שם לווי - מררייתא דאגמא יוצאים בו ידי חובת מרור. הגמ' שואלת שהרי יש לו שם לווי, ומצינו גבי אזור להזאת טמא, שביש לו שם לווי פסול, והכא נמי כתיב "מרור" סתם. אביי מבאר

שכיון שבזמן מתן תורה היה שמו בלא שם לווי, ורק אח"כ נשתנה שמו, כשר, דכשהזכירה תורה מרור אף הוא היה בכלל. ורבא מבאר שבאמת שמו מרור סתם, ואין קורין לו מררייתא דאגמא אלא משום שמשם מקומו. לרש"י מררייתא דאגמא היינו חזרת של אגם. ולתוס' (ד"ה מררייתא) אין זה חזרת אלא מין אחר. עוד כתבו התוס' (ד"ה משום) שאביי מסכים עם סברת רבא.

המשך דיני חבילות

אגד בידי שמים - אפקותא דדיקלא (-הרבה ענפים קטנים הגדלים במקום מוצא הדקל מהקרקע. אבל אצוותא דדיקלא זה עשב הגדל סביבות הדקל, ואינו ממין דקל שהרי יוצאים בו יד"ח מרור), ודוקרנא דקני (-כנ"ל, אלא שזה בדקל וזה בקנים), מסככים בהם, דאגד בידי שמים לא שמייה אגד, ואע"פ שאגדם, אגד חד לא שמייה אגד והם הרי מחוברים כבר בצד אחד.

כמה נחשבים אגד - אגד חד לא שמייה אגד לא לענין חבילה לסכך ולא לענין אגודת אזור, אגד שלש שמייה אגד, אגד שניים תלוי במחלוקת רבי יוסי ורבנן גבי אזור, שלרבי יוסי צריך אזור עם ג' גבעולים, וזה מעכב, ואם היזה ונפל אחד ונשארו ב' כשר, ובגרדומי - הגבעולים הרכים, די שישאר בהם כל שהוא מכל אחד. ולרבנן למצוה - לכתחילה, צריך ג' קלחים שבהם ג' גבעולים גבעול לכל קלח, וגבעול היינו הקנה האמצעי שהזרע בראשו, אבל לעכב די בשניים, ושייריו אחד. והקשו התוס' (ד"ה בשלש) שבאבות לומדים מ"ואגודתו על ארץ יסדה" שחמשה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה עמהם, וכתבו שיש גורסים שם שלשה, או דנימא דשאני התם דכתיב "אף ידי יסדה ארץ" וביד יש ה' אצבעות. עוד כתבו (ד"ה מצות) שבאזור דפסח מצרים כתיב "אגודת אזור", ופרה לומדים מגז"ש לקיחה לקיחה.

י"ג: קנים שאגדם למנינא, מסככים בהם, ואין בהם גזירת אוצר כיון שאין דרך להצניעם אגודים, אלא אגודים אותם עד שימכרו.

אגד שאינו עשוי לטלטלו - צריפי דאורבני צריפים מעצי ערבות, שמחברים את הענפים למעלה בקשר אחד, ולמטה מעבירים חוט בין ענף לענף, כדי שיהיה רחב מלמטה. לרב פפא כשר רק כשהתיר ב' הקשרים, ולרב הונא בריה דר"א אף בהתיר רק קשר העליון כשר, דכל אגד שאינו עשוי לטלטלו כגון זה שכשטלטלים אותו הוא ניתק מאיליו, אינו אגד.

ירקות הכשרים למרור שהם דקים, מביאים את הטומאה בעודם לחים, כיון דמדאורייתא כל זמן שלא יבשו

הוא אהל, ואינם חוצצים בפני הטומאה מדרבנן, וכן פוסלים בסוכה משום אור בג' טפחים, ולא בד' כסכך פסול, אף שזה אוכל הראוי לקבל טומאה, כיון דלכא יבשי פרכי ויש לחוש שיסמכו עליהם כשהם יבשים. אבל מדאורייתא אף שהם מקבלים טומאה כיון שהם מאכל אדם, (דאל"כ אינם כשרים למרור, ומש"כ ברש"י שאינם מאכל אדם זו הגהה, ואינו מדברי רש"י), ודבר המקבל טומאה אינו חוצץ מפני הטומאה, הכא איירי שלא הוכשרו לקבל טומאה, ולכן הם חוצצים מפני הטומאה. תוד"ה ירקות. עוד כתבו דאיירי בתלושין, אבל במחוברין אין מביאין טומאה ואין חוצצים, מפני שהם יכולים להתנענע ברוח).

סיכון וטומאה באוכל המחובר לפסולת

אוכל הרי הוא מקבל טומאה ואין מסככים בו. הגמרא מבארת מה הדין בענפים המחברים לאוכל, מתי דינם כמו האוכל עצמו מפני שהם היד של האוכל, ומתי אין דינם כמו האוכל עצמו.

שיטת רבי אבא שהבוצר ענבים לגת כדי לדרוך אותם, אין להם דין יד והיינו שאם נטמא העץ לא נטמא האוכל, כיון שאינו צריך ואינו רוצה את הבית אחיזה, אבל הקוצר לסכך יש להם דין יד, כיון דניחא ליה בהו כדי שלא יתפזר הסכך וילכו השיבולים לאיבוד. רש"י. וי"מ שהקש יתפזר אם השיבולים לא יכבידו עליו. תוד"ה דלא.

שיטת רב מנשיא בר גדא שבקוצר לסכך אין דין יד כיון שאוכל פסול לסכך, ואם האוכל היה מרובה על הפסולת היתה הסוכה פסולה, וכ"ש שבבוצר אין דין יד, משום דלא ניחא ליה, כיון שהם מוצצים מהיין.

ענפי תאנים ענבים שיבולים ותמרים שיש בהם פירות, לת"ק אם הפסולת מרובה על האוכל כשר לסיכון. ולאחרים צריך שיהיה מרובה אף על הידות, דשיעור בית יד סמוך לאוכל גם הוא מקבל טומאה. הגמ' אומרת שמדברי ת"ק מוכח דלא כרבי אבא, וממילא דברי רבי אבא בהכרח כאחרים, אבל לרב מנשיא י"ל שלכו"ע בקוצר לסכך אין דין ידות, ואיירי בקצצן לאכילה ונמלך לסכך בהם, וטעמייהו דרבנן משום שכיון שנמלך בטלה מחשבתו הראשונה.

י"ד. הגמ' שואלת שהרי מחשבה אינה מבטלת את היעוד לאכילה, כדמצינו גבי קבלת טומאה שכלים יורדים לידי טומאה במחשבה שחושב שזה יהיה גמר מלאכתו, ואינם עולים מידי קבלת טומאה אלא בשינוי מעשה אף אם ירדו במחשבה. ודין זה אינו רק בכלים ולפי שהם חשובים, אלא גם באוכלין מצינו שאם בססן בגורן הם טהורות.

הגמ' מתרצת שלמ"ד שבססן היינו שהתיר איגודם, א"כ באוכלין מחשבה נמי מהני, דהתרת האגד אינה אלא כמחשבה דלא ניחא ליה בידות שלהם, ולמ"ד שבססן היינו שדשן ברגלי הבהמה, א"כ מבואר שצריך מעשה כדי להפקיע מיעודם לאכילה, צ"ל דהכא נמי איירי שבססן. ולפי זה טעמא דאחרים דס"ל כרבי יוסי שאף לאחר שבססן נשארים בדינם הראשון, כיון שראויות להופכם בעת ע"י הידות, ובלי הידות היה קשה להופכם, והכא נמי הקשים ראויים לסייע בפירוק הסכך.

האם אוכל כשר לסיכון – הקשו התוס' (ד"ה אם) שבסוגיין מבואר שאוכל פסול לסיכון, ובחולין מבואר שבית שסיככו בזרעים וביטלם אין הזרעים מקבלים טומאה. ות' שדווקא לגבי בית בטלי, אבל בסוכה שעתיד לסוותר אחרי החג לא בטלי. אי נמי כיון דבשעת סיכון לא ביטלם פסול משום תעשה ולא מן העשוי. אי נמי בחולין איירי שעשה שינוי מעשה.

תפילתם של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממידת אכזריות לרחמנות.

סיכון בנסרים

מדאורייתא מותר לסכך גם בנסרים שהם רחבים מאד, כל זמן שהניחם לסיכון ואינם תקרת ביתו, וחכמים גזרו בנסרים בשיעור מסוים שאין לסכך בהם שמא יבואו להכשיר את תקרת הבית לסיכון. ולהלן יבואר מה שיעור רוחב הנסרים שחז"ל פסלו לסיכון.

איתא במתני' שלר"י מסככים בנסרים, ור"מ אוסר. ואם נתן על הסוכה נסר שהוא רחב ד' טפחים כשרה ובלבד שלא ישן תחתיו.

לרב נחלקו בנסרים רחבים ד' טפחים כדרך הנסרים שברוב התקרות, והמחלוקת היא אם גוזרים שמא יבואו להכשיר תקרה לסיכון, או לא, ותקרה פסולה משום דסוכה אמר רחמנא, ולא ביתו של כל ימות השנה. אבל לכו"ע אפשר לסכך בנסרים שאינם רחבים ד"ט, דכיון דלא דמי לתקרה אין סיבה לגזור. והא דתנא במתני' נתן עליה נסר שהוא רחב ד"ט כשרה ובלבד שלא ישן תחתיו, היינו לר"מ, ואיירי שהנסר הוא ליד הדופן, דאמרינן דופן עקומה, אבל לר"י יכול לישן תחתיו.

לשמואל נחלקו בנסרים שרחבים ג' ואינם רחבים ד', דנפקי מתורת לבד אבל אין בהם שיעור מקום, ור"מ אוסר משום דחייש למיעוטא שעושים מהם תקרה, אבל ברחבים ד' לכו"ע אין לסכך בהם, ובפחות מג' לכו"ע מסככים בהם, דקנים בעלמא נינהו. ובנסר רחב ד"ט

אף לר"י לא יישן תחתיו, (והיינו כשנתנו בצידי הסוכה, דבאמצע הרי הוא פוסל את הסוכה, כיון שבאמצע לא שייך לומר דופן עקומה. י"ז:).

י"ד: איתא בבביתא ששני סדינים מצטרפים לשיעור הפוסל, והיינו ד"ט באמצע הסוכה, (ולהסוברים להלן י"ז שאף באמצע שיעורו בד' אמות, הכא מצטרפים לד' אמות. תוד"ה א'), אבל שני נסרים אין מצטרפים, ור"י היא דס"ל שאפי' אם כולה מנסרים כשרה. ולר"מ אף נסרים מצטרפים. לשמואל איירי בנסרים שיש בהם ג' ואין בהם ד', ומצטרפים לשיעור ד"ט לפסול את הסוכה. ולרב פחות מד"ט הוי סכך כשר ואין מצטרף לפסול, וכוונת ר"מ שמצטרפים לד' אמות הפוסלות בצד הסוכה, (ולל"ב לקמן י"ז: שלרב אף באמצע אין הפסול אלא בד' אמות, איירי אף באמצע), ולר"י כשרה כיון שאפי' אם כולה מסוככת בהם כשרה.

תניא כוותיה דרב ותניא כוותיה דשמואל.

ומודה ר"מ שאם יש בין נסר לנסר כמלוא נסר, שמניח סכך כשר ביניהם וכשרה, ואיתא לקמן י"ח. (למ"ד שסכך פסול באמצע פוסל בד"ט) דאיירי בסוכה שאורכה ח' אמות בדיוק, שנותן נסר ופסול מכל צד עד האמצע, ויוצא שבאמצע יש ח' טפחים של סכך כשר, שיש בזה שיעור הכשר סוכה, ואין הנסרים פוסלים אף ביש בהם ד"ט, משום דאמרין דופן עקומה עד הפסלים שבאמצע, ולא יישן תחת הנסרים. וה"ה שלר"י אם הנסרים הם ד"ט דכשר באופן הנ"ל. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה ומודה) שאם הנסרים פחותים מד"ט, כל הסוכה כשרה אפי' תחת הנסרים, (אם יש באמצע שיעור הכשר סוכה. רש"י י"ח.) ואפי' לר"מ כיון שאין ב' נסרים יחד, אא"כ אין בין נסר לנסר כמלוא נסר, דפסול כיון שאין מחצה סכך. ואם הנסרים רחבים ד"ט ויש בין נסר לנסר כמלוא נסר, לרב כשר תחת הפסול ולא תחת הנסר, ולשמואל איירי כששני הפסלים באמצע, ואין ד' אמות עד הדופן, ואז מותר לשבת רק תחת הפסלים, וזה מותר אפי' אם כל הצד מכוסה בנסרים.

נסרים שהפכם על צידיהם והם רחבים ד"ט ואין בעוביים ג"ט, לרב חסדא ורבה בר רב הונא כשרה כיון שהפסול הוא משום גזירת תקרה, ואין עושים כן תקרה. ואמר להם רב הונא שפסולה, דכיון שיש שם פסול עליהם הוי כשיפודין של מתכת שפסולים בכל ענין. וכתבו התוס' (ד"ה הפכן) שלרב המחלוקת היא רק אליבא דר"מ, אבל לר"י כשרה אף בלא הפכן. ולשמואל המחלוקת היא אף לר"י.

וכתבו התוס' דהלכה כשמואל.

נתן נסר שהוא רחב ד' אע"פ שלא הכניסו לתוכה אלא ג' פסולה. לרב הונא היינו בהפכם על צידיהם.

ולחולקים היינו שהניחו בדופן פתח הסוכה והוא נוטה לחוץ טפח, דפסול משום שפסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה, וכיון שאם הסכך היה כשר היה זה חלק מהסוכה, ממילא כיון שזה נסר רחב ד"ט הוא פוסל את הסוכה. ואיירי בפתח שאין שם דופן, וליכא למימר דופן עקומה.

סוכה שאינה מחזקת כדי ראשו ורובו ושולחנו, או שנפרצה סמוך לקרקע שיכול להזדקק בה גדי בבת אחת בהדיא וברווה, דהיינו ג' טפחים, פסולה.

תקרה שאין עליה מעזיבה

תקרת הבית העשויה מגידולי קרקע ואין עליה מעזיבה (- רצפת טיט), כדי להכשירה לסיכון צריך שתהיה מונחת שם לשם סכך ולא לשם תקרה, וכן צריך שלא יהיה בנסרים שיעור גזירת תקרה כפי שנתבאר בסוגיה הקודמת, וכדלהלן.

ט"ו לרב דס"ל שהמחלוקת לגבי סיכון בנסרים הוא בנסרים שיש בהם רוחב ד"ט, והמחלוקת היא אם גוזרים גזירת תקרה, א"כ כוונת מתני' דהכא שרבי יהודה טען לר"מ שכבר נחלקו ב"ש וב"ה בזה לגבי תקרה שאין עליה מעזיבה (-רצפת טיט), שלב"ה מפקפק סותר ומנענע את כולם, או נוטל אחת מבינתיים ונותן במקומה סכך כשר, משום "תעשה" ולא מן העשוי, וכמו שסכך שנעשה בפסול פסול, כך גם דבר שנעשה לבית ולא לסוכה פסול, אבל לא גוזרים גזירת תקרה, ולב"ש אע"פ שמפקפק אינו כשר אלא אם נטל אחת מבינתיים שזה מעשה מעליא, וגם משום גזירת תקרה, וא"כ נמצא שר"מ סובר כב"ש. וענה ר"מ דכו"ע סברי לגזירת תקרה, וממילא אף לב"ה נוטל אחת מבינתיים ואין מועיל שיפקפק.

ואין לומר שהמחלוקת בנסרים היא משום גזירת כלים, ואיירי בנסרים משופים - חלקים וראויים לתשימש, ואף שאינם מקבלים טומאה שהרי הם פשוטי כלי עץ, מ"מ גזרו אטו כלים המקבלים טומאה. שהרי רב יהודה אמר בשם רב שהמסכך בחיצים זכרים כשרה, ולא גזר לפסול שמא יסכך בחיצים נקיבות.

ולשמואל דס"ל שהמחלוקת לגבי סיכון בנסרים הוא בנסרים שאין בהם ד"ט, אבל ביש בהם ד' פסולה לכו"ע, המחלוקת בתקרה שאין עליה מעזיבה היא בבטולי תקרה, והיינו שסתם תקרה פסולה בנסרים שיש בהם ד"ט, גזירה שמא ישב תחת קורות ביתו, אבל היכא שזה כבר היה תקרה ובא לבטל את התקרה ולעשותה לשם סוכה, לר"י נחלקו אם היא בטילה ע"י פקפוק כיון שמוכיח בזה שהוא בקי ב"תעשה" ולא מן העשוי, או רק ע"י שיטול אחת

מבניתיים משום גזירה, ור"מ סובר שלכו"ע נוטל אחת מבניתיים משום גזירה. (וברש"י במתני' כתב שלשמואל דס"ל (י"ז):) שסכך פסול באמצע הסוכה פוסל בד' טפחים, איירי שיש באמצע ח' טפחים עם סכך כשר, ואין בסוכה יותר מח' אמות דאמרינן דופן עקומה, שהרי שמואל סובר שסכך פסול פוסל בד' ט. או דס"ל כרב שסכך פסול אף באמצע אינו פוסל אלא בד' אמות. ועיין פני יהושע).

סיכוך כשיש שפודין או ארוכות המיטה

איתא במתני' המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המיטה, אם יש רווח ביניהם כמותן כשרה. ולהלן יבואר מה הכונה רווח ביניהם כמותן, ומתי ארוכות המיטה מקבלים טומאה והם פסולים לסיכוך.

שפודין וארוכות המיטה פסולים לסיכוך, וכפי שיבואר להלן. ואם הניח שפודין וארוכות ונתן גם סכך כשר, במתני' איתא שאם יש רווח ביניהם כמותן, כשרה. לרב פפא שמתיר פרוץ כעומד במחיצות שבת (באופן שיש ג"ט בין המחיצות, דלא אמרינן לבד) נ"חא. ולרב הונא בריה דרבי יהושע שאוסר בפרוץ כעומד, מבאר רב הונא דאיירי שהרווח יותר מהעומד, ו"כמותן" היינו כדי שיהיה הסכך נכנס ויוצא, ולא בצמצום. ולרבא איירי אף במצמצם, ואם היה השפודים שתי נותן את הסכך ערב ואם היה ערב נותנם שתי, שאז בהכרח הסכך הכשר נמצא גם מעל הסכך הפסול דאל"כ הוא יפול, וא"כ הסכך הכשר הוא יותר מהפסול ומבטלו. רש"י. והתוס' (ד"ה פרוץ וד"ה והא) הביאו גירסת ר"ח ור"ת והא אי אפשר לצמצם, וביארו שהשאלה שא"א לצמצם שלא יהיה משהו חסר ונמצא הפסול מרובה, וקשה אף למ"ד פרוץ כעומד מותר, ותנ' הגמ' דאיירי במעדיף על השפודים, וממילא הסכך הכשר מרובה, (ואינו מצד ביטול, כיון שכל אחד ניכר לעצמו). ולרבא כיון שנותנם שתי וערב א"כ כל הרווח נתמלא בסכך כשר, או דדווקא שתי וערב כשר כיון שודאי יעדיף.

אם אפשר לצמצם - כתבו התוס' (ד"ה פרוץ) שהלכה כריה"ג שאפשר לצמצם, אמנם אין הלכה כמוהו אלא בידי אדם ולא בידי שמים. ויש מקומות שהם כמו בידי שמים (כפרו שניהם כאחת, אחיות). אמנם בשובר כלי חרס א"א לצמצם שיהיו שני החלקים שוים כיון שיש בו גומות. ובמקום שיש ספק אם זה מחצה או פחות או יותר, ואין האיסור אלא במחצה על מחצה, אם זה דאורייתא (עגלה ערופה בנמצא בין ב' עיירות) צריך למדוד (אך התוס' הקשו ממקרה זה), ואם זה דרבנן (לחי המושך ד' אמות במבוי של ח' אמות) א"צ למדוד.

ט"ז. מתי ארוכות המיטה מקבלים טומאה ופסולים לסיכוך

במתני' מבואר שארוכות המיטה פסולים לסיכוך.

לרבי אמי בר טביומי דס"ל שבלאי כלים והיינו מטלניות שאין בהם ג' על ג', שאינם ראויות לא לעניים ולא לעשירים, פסולים לסיכוך אע"ג דהשתא אינם כלי ואינם מקבלים טומאה, כיון דמכלי קאתו, (ואף אם חישוב עליהם, בטלה דעתו אצל כל אדם, אא"כ מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו. תוד"ה דלא), איירי בארוכות המיטה סתם שגם הם עכשיו אינם מקבלים טומאה, כיון שאינם ראויים לכלום, ומ"מ פסולים לסיכוך. וכן מבואר בברייתא שאין לסכך בשיירי מחצלת של שיפה או גמי אע"פ שכבר אין בהם שיעור קבלת טומאה.

אמנם ממתני' ליכא ראייה לדבריו, די"ל דאיירי בארוכה ושתי כרעים, או בקצרה - הקרש שנמצא לרוחב המיטה, ושתי כרעים, וכדמצינו שחכמים סוברים שמיטה מקבלת טומאה או נטהרת אף כשהיא מחולקת לחלקים, והיינו בארוכה ושתי כרעים או בקצרה ושתי כרעים, דחזיא לסומכם לכותל, ולת עצים מהכרעים לכותל, ולתת על העצים חבלים, ולשבת עליהם, והיא ראויה למשכב, ומטמא מדרס. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה ומטהרת) שמשמע שפשוטי כלי עץ כגון מיטה שהיא ראויה למדרס, טמאים, ויש להם טהרה במקוה. ומה שאמרו שמפץ אין לו טהרה, היינו בשל שיפא או גמי.

וכתבו התוס' (ד"ה בארוכה) שסוגיין כרבי נחמיה, ודווקא כשכל המיטה קיימת וכולה של אדם אחד, ומקבלת טומאה כיון דעתיד לחזור ולחברה, אבל בנאבדה מקצתה או בשל ב' בני אדם אינה מקבלת טומאה. ולרבנן ארוכה ושתי כרעים בכל גוונא אינה מקבלת טומאה.

ולר"א אין מיטה נטמאת וכן אינה מטהרת אלא כשהיא שלימה, ואם נתפרקה וחזר וחיברה, ממתני' כלים משמע שחוזרת לטומאתה שנטמאה. ובתוספתא משמע שהנדון הוא לענין חיבור לטומאה במיטה שנשברה ואחת מכרעיה מחוברת, שלר"א הוי חיבור לטומאה וכן יכול להטבילה כך, ולרבנן אם נטמא הכרע לא נטמאה הקורה, אין להטבילה כך משום חציצה.

בדין סיכוך במחצלת קנים עיין י"ט: .

החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה, ואם היה שם כבר חלל טפח במשך ז' טפחים, כשרה, כיון שמתחילה היה שם סכך על הגדיש, וכשהגביה את החלל לגובה י"ט לא תיקן אלא את הדפנות שאין בהם פסול "תעשה" ולא מן העשוי. והתוס' (ד"ה אבל) מסתפקים אם טפח היינו למ"ד שסוכה ע"ג סוכה היינו טפח, או שזה גם למ"ד ששם השיעור הוא ד"ט, שהרי למ"ד שסוכה ע"ג סוכה היינו י"ט, הכא לא שייך חוטט, שהרי יש כבר י"ט.

דין דפנות שאינם בכל גובה הסוכה

אף סוכה שהיא גבוהה אין צריך שהדפנות יגיעו עד הסכך, אלא מספיק שהסכך יהיה ב' הטפחים התחתונים, ורבי יוסי מכשיר דפנות י' טפחים אף אם אינם סמוכים לקרקע. ולהלן יבוארו פרטי וטעמי דינים אלו, וכן יבוארו כמה מדיני מחיצות לענין התר טלטול בשבת.

עד היכן צריכים הדפנות להגיע למעלה ולמטה-

א"צ שיגיעו הדפנות עד הסכך, אלא מספיק שיהיו בגובה י"ט.

ואם הדפנות מתחילות רק בגובה ג"ט מהקרקע שיכול לעבור שם גדי בזקיפה, לת"ק הסוכה פסולה, ורבי יוסי מכשיר אם הדפנות הם בגובה י"ט.

הגמ' מבארת שנחלקו אם מחיצה תלויה מתרת או לא. ואינו תלוי בפלוגתא דלהלן גבי מחיצה תלויה בבור שבין ב' חצרות, דר"י לא מתיר במחיצה תלויה אלא בעירובי חצרות, שחיובם מדרבנן, דמדאורייתא אין איסור הוצאה אלא מרה"י לרה"ר, ולא בסוכה שזה מדאורייתא. ומאיך רבי יוסי לא מתיר מחיצה תלויה אלא לגבי סוכה שזה מצות עשה, ולא לגבי שבת שזה איסור סקילה במלאכות דאורייתא, וממילא מחמירים גם בדינים דרבנן שיש בשבת.

ט"ז: מילוי מים מבור שבין ב' חצרות - בור שנמצא בין ב' חצרות, והמחיצה שבין החצרות עוברת מעל הבור, ואין ביניהם פתח כדי לערב יחד, אסור להם למלא ממנו בשבת מפני שהוא לוקח מהמים שבחצר השניה, אא"כ יש מחיצה בגובה י"ט דהקילו חכמים במים שתועיל מחיצה תלויה, וצריך שתהיה המחיצה בתוך חלל הבור, דבעינן מחיצה שנעשית במיוחד עבור זה, וזה מועיל בין אם היא מלמעלה רוחק מן המים, בין אם היא מלמטה סמוך למים. לרשב"ג אלו דברי ב"ש אבל לב"ה צריך להניח המחיצה סמוך למים, (ובתוד"ה בית שמאי הביאו שבכל הספרים השיטה הפוכה). ור"י מתיר אף בכותל שעל שפת הבור.

מעשה בציפורי ששכחו להביא ס"ת מערב שבת, והביאוהו בשבת ע"י שמצאו סדינים פרוסים ע"ג העמודים שלא עשו עירובי חצרות או שיתופי מבואות בין הבית לבית הכנסת, והסדינים חילקו את בית הכנסת ובית זה משאר החצרות. והם היו גבוהים מן הארץ. (אבל אין לומר שהביאום בשבת שהרי יש איסור הוצאה. אמנם אין איסור לפרוס סדינים, דמחיצה בלא גג אינה אהל. רש"י. אולם דעת ר"ת (תוד"ה פירסו) שמחיצה המתרת טלטול או

שהיא מכשירה סוכה וכדו', אסור לעשותה בשבת גם אם אין לה גג. והמתיר תוספת אהל, מתיר אף באהל שלמעלה ולא רק במחיצה). ואפ"ל שהיה זה על פי רבי ישמעאל ברבי יוסי ולא על פי רבי יוסי.

הכשר גובה הדפנות משום לבוד - מחצלת ארבעה

ומשהו לכל אורך הדופן, מתרת בסוכה גבוהה י"ט מצומצמים, ע"י שמניחה באמצע גובה הסוכה, פחות מג' למעלה ופחות מג' למטה, וקמ"ל דאמרינן תרי לבוד. ואין להתיר בשני חבלים של יותר מטפח, אם יש ביניהם פחות מג"ט, דלא התירו חבלים אלא בשיירה. תוד"ה מהו. ולרבי יוסי דס"ל שא"צ שהדפנות יגיעו פחות מג"ט סמוך לקרקע, א"כ מחצלת יותר מז"ט שמניח אותה בתוך ג"ט לסכך כשרה. כך פירשו רש"י ותוס' (ד"ה כי). והתוס' הביאו בשם רש"י שמניחה בפחות מג"ט לקרקע.

הכשר רוחב הדפנות משום לבוד - המניח פס ד'

ומשהו בגובה י"ט לרוחב הדפנות, זה מתיר משום דופן, ע"י שמניחו פחות מג' לדופן השניה, וקמ"ל ששיעור סוכה קטנה שבעה טפחים. לרש"י איירי שיש בסוכה ב' דפנות שלימות, ומניח את הפס סמוך לדופן השניה. ובתוס' (ד"ה בפחות) כתבו דכיון שלהלכה מספיק לסוכה ב' דפנות שלימות, א"כ אם יש דופן שלימה, ובדופן שלידה הניח את הפס ד' ומשהו סמוך לדופן השלימה, הסוכה כשירה. ואין לומר שיעשה ב' פסים שיש בכל אחד יותר מחצי טפח, ונותן פס אחד בתוך ג"ט לדופן ואת השני בתוך ג"ט לפס הראשון. דזה לא מהני, משום דכל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה.

דין סכך שאינו מעל כל חלל הסוכה

סכך שאינו מקרה את כל חלל הסוכה, אלא יש מקום שיש בו סכך פסול או אור, יש בזה שיעורים שונים מת' הדבר פוסל את כל הסוכה, ומתי רק תחתיו פסול לסוכה, ומתי אף תחתיו כשר לסוכה, וכדלהלן. עוד יבואר להלן מתי שני דברים שונים מצטרפים לשיעור אחד, ומתי אינם מצטרפים.

י"ז. שיעור האויר הפוסל בסוכה - אם חלק מחלל

הסוכה אינו מקורה כלל, הרי שיעור הפסול הוא ג"ט בין באמצע בין בצד.

שיעור הסכך פסול הפוסל בצידי הסוכה - אם צידי

הסוכה מקורים בקירוי שאינו כשר לסיכון, כגון שנפחת הבית באמצעו וסיכך במקום שנפחת ושאר תקרת הבית פסולה משום תעשה ולא מן העשוי, או שסיכך בחצר המוקפת אכסדרא מג' רוחותיה ואין לאכסדרא מחיצה מלבד מחיצות הבתים, או שסיככו בצידי הסוכה בסכך פסול, אינו פוסל אלא בד' אמות, (וקמ"ל דבפחות מד' אמות כשר אף באכסדרא שהדפנות לא

נעשו עבור האכסדרא, וגם היכא שסיככו בסכך ממין פסול. ובפחות מד' אמות כשר משום דאמרין דופן עקומה. רש"י מוכיח מכאן שדופן עקומה הכוונה שדנים את הקרוי לדופן, דאם הכוונה שדנים שהדופן מגיעה עד הסכך הכשר, למה באויר לא אומרים דופן עקומה.

שיעור הסכך הפסול הפוסל באמצע הסוכה - סכך פסול שהוא רחוק ד' אמות מהדפנות, לרבנן דבי רב פוסל בד' טפחים, ולרבה אינו פוסל אלא בד' אמות. ובסורא (י"ז): אמרי שלשמואל פוסל בד' טפחים שזה מקום חשוב לחלק בין המקומות המסוככים, וממילא אין דפנות צד אחד מועילות לצד השני, ולרב פוסל בד' אמות.

הכשר שאר הסוכה כשיש בה סכך פסול או אויר - כתבו התוס' (ד"ה אויר) שאם הסכך פסול מתחיל בדופן האמצעית ונגמר בפתח, זה פוסל את כל הסוכה, מפני שלכל חלק אין ג' דפנות, אבל אם הסכך פסול מתחיל בדופן הצדדי ונגמר בדופן שכנגדה, החלק הפנימי כשר לפי שיש בו ג' דפנות, ואם הסכך פסול או האויר אינו מגיע לצדדים, אם יש ממנו לדופן האמצעי שיעור הכשר סוכה, הכל כשר, דפסל היוצא מן הסוכה כשר אפי' בלי דפנות, ואפשר שאפי' אם אין כדי הכשר סוכה עד הדופן האמצעית כשר, מפני שמצרפים את הצד השני כיון שזה מחובר בצדדים. עוד כתבו התוס' (ד"ה אילו) **שאם יש ב' מקומות של ב' טפחים סכך פסול**, וביניהם פחות מג"ט אויר, ילה"ס אם הם מצטרפים לפסול, אמנם היכא שאין בשניהם יחד ד"ט, ודאי אין האויר משלים לשיעור, דלא אמרין לבדו להחמיר.

צירוף ב' דברים לשיעור

ב' דברים שאין שיעורם שווה אין מצטרפים לשיעור, ולכן **אויר וסכך פסול** אין מצטרפים לשיעור, וכגון שהניח סכך פסול פחות מהשיעור הפסול (ד"ט או ד' אמות, וכנ"ל) סמוך לדופן, ואח"כ הניח פחות מג"ט אויר, אין מצטרפים לשיעור, אף שאם היה ממלא את החלל בסכך פסול זה היה פוסל. ורבה סובר שרק לשיעור ד' אמות אין מצטרפים אויר, מפני ששיעורים שאינם שווים אין מצטרפים, ולדבריו שיעור ד' אמות בסכך פסול אינו משום דופן עקומה, אלא זה שיעור מהלכה למשה מסיני, אבל אילו היה השיעור ד"ט היו צריכים לצרף אויר, מפני שד"ט משום הפלגה שהרי אין במתני' מקור לשיעור זה אלא זה מסברא ובהכרח הטעם משום שד"ט נחשבים מקום לעצמו שמחלק בין המקומות, ואין נ"מ מה גורם להפלגה. ואף שבסוכה קטנה ששיעורה מצומצם גם סכך פסול וגם אויר פוסלים בג"ט כיון שאז לא אומרים לבדו, אין זה נחשב ששיעורם שווה, מפני שהפסול הוא מחמת חסרון בשיעור הסוכה.

י"ז: צירוף לענין טומאה - מה שמצינו לענין טומאה, שאף שבגד מקבל טומאה בג"ט על ג"ט והיינו לטומאת מדרס, דבעינן שיהיה ראוי לשיבה, אבל בטומאת מות השיעור הוא ג' אצבעות, דלא בעינן אלא שיהיה ראוי לעניים. ובשיעורים דלהלן אין חילוק בין טומאת מדרס לטומאת מת. (תוד"ה הבגד). ושק שיעורו ד"ט על ד"ט, ועור שיעורו ה"ט על ה"ט, ומפץ שיעורו ו"ט על ו"ט. ובגד ושק, או שק ועור, או עור ומפץ, מצטרפים להשלים לשיעור הגדול מביניהם, אע"פ שאין שיעורם שווה, כיון ששיעורם שווה לטומאת מושב, כדתנן שהמקצע מכולם טפח על טפח טמא, מפני שזה ראוי לטלאי במרדעת שעל גבי חמור. (י"מ) שעשה מאחד מהם טלאי למרדעת החמור, וי"מ שעשה מכולם יחד). וכתבו התוס' (ד"ה כדתנן) דה"ה ששיעורם שווה שאם עשה טלאי למשכב שיעורם שלשה, ואם לאחיזה שיעורם בכל שהוא. והנה דעת רש"י שבגד ועור וכדו' ששיעורם מופלג זה מזה אין מצטרפים, מפני שאין עוביים קרוב זה לזה. ובתוס' (סוף ד"ה ותני) מבואר שכולם מצטרפים.

דברי הגמ', עד י"ח. אמר אביי, הובאו לעיל דף י"ד.

י"ח. מיעוט אויר ג' בסוכה

בסוכה גדולה יכול למעטו בין בקנים ובין בשפודים, ובסוכה קטנה ממעטו בקנים דאמרין לבדו ואין כאן אויר, ולא בשפודים שג"ט הם שיעור שחשוב בפני עצמו ואינם מצטרפים להשלים לשיעור סוכה.

וכל זה כשהאויר בצידי הסוכה, אבל אם האויר באמצע הסוכה, נחלקו רב אחא ורבינא **אם אומרים לבדו באמצע** כמו בצד, או שאין לבדו באמצע, והיינו בתקרה, אבל בדפנות יש לבדו באמצע, (וקורה דלהלן חשיב למעלה, בין למ"ד קורה משום הכירא בין למ"ד קורה משום מחיצה). וסוכה שצילתה מרובה מחמתה ואינה מעובה כמין בית כשרה דווקא היכא שאין אויר מהלך על פני כולה. וסכך פסול באמצע הסוכה פחות מד"ט אין הכשרו משום לבדו, שהרי עד ד"ט זה כשר. (תוד"ה אין).

בית שיש שם מת ויש בבית ארובה, כל הבית טמא חוץ ממה שמתחת הארובה, ואם הטומאה מתחת הארובה כל מה שבבית טהור מפני שאין אהל על הטומאה, בין ביש בה פותח טפח בין באין בה פותח טפח, ואמנם יש דינים שיש בהם נ"מ אם יש פותח טפח או לא. הגמ' מוכיחה מזה שלא אומרים לבדו באמצע ולכן הכלים שכנגד הארובה טהורים, ולמאן דס"ל שאומרים לבדו באמצע, י"ל דשאני הלכות טומאה שזה הלכה למשה מסיני שאין אומרים בהם לבדו באמצע, ואין לומדים מהלמ"מ למקומות נוספים.

לבוד בקורת מבוי – מבוי שהקורה שלו לא מגיעה עד הכותל השני, או שקורה אחת יוצאת מכותל זה וקורה אחרת יוצאת מכותל אחר ואינם מחוברות, אם המרחק הוא פחות מג'ט"א צ' להביא קורה אחרת. הגמ' אומרת שבזה לכו"ע אומרים לבוד באמצע, דמדרבנן הוא והם אמרו והם אמרו.

אברומא מין דגים קטנים יש מקום שאסורים מפני שיש שם שרצים שאינם ניכרים וממילא א"א להפרישם, ויש מקומות שמוותרים כי אין באותם מקומות שרצים. כדמצינו שאב"י התיר צחנתא מנהר שנקרא בב, ואין הטעם מפני שהמים זורמים ודגים טמאים שאין להם שדרה אינם יכולים להיות שם, או שהמים מלוחים ודגים טמאים כיון שאין להם קשקשים אינם מתקיימים שם, שהרי במציאות דגים טמאים מתקיימים במקומות כאלו, אלא הטעם מפני שאין בנהר בב דגים טמאים, דאין הטיט שלו מגדל דג טמא. אמנם האידנא שנשפכים לשם נהרות איתן וגמדה, אסורים, מפני שיתכן שהוא מאותם נהרות.

פי תקרה יורד וסותם

אחד מהחידושים בדפנות (מלבד לבוד וגוד אסיק וכו') הוא דין פי תקרה יורד וסותם, והיינו שרואים כאילו הקו של עובי קורות התקרה יורד למטה ויש לזה דין מחיצה. ולהלן יבואר מתי נאמר דין זה.

י"ח: פי תקרה בחצר המוקפת אכסדרה – סיכך ע"ג אכסדרא ויש בתקרת האכסדרא ד' אמות ממחיצות הבית המקיפות אותה דלא אמרינן דופן עקומה. אם יש לאכסדרא פצימין – עמודים כמין חלונות, וביניהם פחות מג' טפחים, כשרה משום לבוד. ואם אין לה פצימין, לאב"י כשרה דאמרינן פי תקרה יורד וסותם אפי' מכל הצדדים, ופי תקרה היינו עובי קורות האכסדרא שבצד הסוכה, ולרבא פסולה, דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם. ע"כ לשיטת רש"י.

אבל התוס' (ד"ה סיכך) ביארו דאירי בסוכה שיש לה ב' דפנות כמין גאם (סמוכות זה לזה כגון מזרח ודרום), ונחלקו אב"י ורבא אם מחמת פי תקרה נחשב שיש כאן דופן שלישית או לא.

פי תקרה בסוכה העשויה כמבוי – אב"י מודה בסוכה המסוככת בנסרים עבים שאין ברחבם ד' טפחים, שאין בה דופן אמצעי, שאין אומרים פי תקרה יורד וסותם, דהוי כמבוי מפולש כיון שאויר פתוח בשני צדדים זה מול זה, והוי כמבוי מפולש שעשוי למעבר רבים. וכתבו התוס' דכוונת אב"י לדעת רבנן שבבונה עליה ע"ג שני בתים לא

אמרינן פי תקרה משום דהוי כמבוי המפולש. ואפי' ר"י שמכשיר שם זה רק במבוי שמדאורייתא סגי בב' מחיצות, אבל בסוכה שצריך מחיצה שלישית מדאורייתא לא עוזר פי תקרה. עוד כתבו התוס' שבעירובין צ"ג מבואר שלאב"י סיכך ע"ג אכסדרה כשר אף בלא פצימין משום פי תקרה, ולרש"י שאני התם שהיא מפולשת לאכסדרה ולכן כשרה, אבל הכא שהיא מפולשת לחצר גרע, (אמנם זו סברא משונה), וכתבו התוס' דצ"ל שמדובר שם דווקא בשני דפנות סמוכות כמין גאם.

פי תקרה באכסדרה שבבקעה – אכסדרא בבקעה שאין לה דפנות, לרב מותר לטלטל בה, דאמרינן פי תקרה יורד וסותם. ולשמואל אסור לטלטל בה, דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם. והביאו התוס' (ד"ה אכסדרה) שרש"י בעירובין צ: מבאר ששמואל חולק על פי תקרה רק כשאין מחיצות כלל, ולהכי נקט בקעה שאין שם בתים וחצרות, אבל כשיש אפי' מחיצה אחת מודה שמואל. אבל שיטת ר"ת ור"ח ששמואל סובר שאומרים פי תקרה רק כשיש ג' מחיצות שלימות, ורב סובר שגם בב' מחיצות אומרים פי תקרה, אם המחיצות סמוכות כמין גאם, ונקט בקעה משום שזה מקום האסור בטלטול, אי נמי מפני שבסתם חצר יש ג' מחיצות, ורב מכשיר גם בב' מחיצות.

פי תקרה בתקרה שאינה עשויה לתוך החלל שאנו רוצים להקיף – הגמ' אומרת שאב"י מודה שלפי שמואל גם באכסדרה שאין לה פצימין לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם, ואב"י סובר כרב. אבל רבא פוסל גם לפי רב, דבבקעה המחיצות נעשו לצורך תוכה של האכסדרא, ולכן זה נחשב מחיצה לענין לטלטל בתוכה, אבל בסוכה שהמחיצות נעשו לאכסדרא ולא לסוכה, לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם להחשיב שיש לתוך הסוכה מחיצות, דאף שבמחיצות גמורות אין נ"מ אם נעשו לתוכם או לא, אבל גוד אחית לא אגמרה רחמנא למשה מסיני אלא במחיצה העשויה לתוכה, אמנם לבוד אמרינן אף באינה עשויה לתוכה, דלבוד הוי כמחיצה סתומה.

י"ט. אם התקרה שווה לסכך ואין חוד קורות התקרה נראה בחלל הסוכה, מודה אב"י דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם. **ללישנא בתרא** אם אין לאכסדרה פצימין לכו"ע פסולה, ולא אמרינן פי תקרה יורד וסותם כיון שהתקרה עשויה לאכסדרה ולא לאויר שמחוץ לאכסדרה. וביש לה פצימין, אב"י מכשיר משום לבוד, ורבא פוסל דס"ל שלא נאמרה ההלכה של לבוד אלא כשזה נעשה לחלל הסוכה ולא לחוצה לה.

והלכתא כלישנא קמא וכתבא, דפי תקרה אומרים רק בתקרה הנעשית לחלל, אבל לבוד אומרים גם כשלא נעשה לחלל.

הכשר הדופן השלישית של הסוכה בטפח שנראה רק מבחוץ – רב אשי סיכך באכסדרא שאין לה פצימין ולא היו לה אלא ב' דפנות, מפני שהיה שם טפח שהיה נראה מבפנים ושווה מבחוץ מפני שלעומדים בחוץ זה לא היה נראה כהתחלת דופן שלישית אלא כעובי הדופן השנייה, או נראה מבחוץ שהטפח הוא מהדופן השנייה כלפי חוץ הסוכה ולעומדים מבחוץ זה נראה כהתחלת הדופן השלישית של הסוכה, ושווה מבפנים שלעומדים בפנים אותו טפח לא היה נראה, דכמו שלגבי מבוי הוי לחי, כך מהני לגבי סוכה. והק' התוס' (ד"ה אחוי) דכיון שאין הדופן ניכרת מבפנים אין כאן דופן שלישית, ואין לומר דמהני משום מיגו דהוי דופן לענין שבת, דאיך יהי לימות החול, ועוד דלא אמרינן מיגו אלא בדרבנן, והכא בעינן דופן שלישית מדאורייתא.

פסל היוצא מן הסוכה

מבואר בברייתא שפסל (סכך, ונקרא כך משום שהוא עשוי מפסולת גורן ויקב) היוצא מן הסוכה דינו כסוכה. הגמרא מבארת בכמה אופנים מה כוונת הברייתא, ואם הכונה להכשיר סכך היוצא מחוץ לסוכה, או כשאין בו הכשר סוכה.

איתא בברייתא דפסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה.

לעולא איירי שהסכך שבסוכה ממשיך לאחורי הסוכה, ויש שם ג' דפנות וז' טפחים וצילתה מרובה מחמתה, וקמ"ל דלא אמרינן שהדופן האמצעית לא נעשה אלא לתוכו, וגם הדפנות שבצדדים נעשו בתחילה לשם הסוכה הפנימית. רש"י. והתוס' (ד"ה לבראי) כתבו שכבר שמעינן ממתני' דאכסדרה שא"צ לעשות את הדופן לצורך חלל הסוכה, אלא החידוש הוא שאף שהסכך נעשה לבפנים וא"כ פסול כיון שלא נעשה לצל, קמ"ל.

לרבה ורב יוסף איירי שהסכך יוצא בפתח הסוכה ורק אחת מהדפנות ממשיכה לצד הסכך, והו"א דכיון שיש רק דופן אחת דנים אותה בפני עצמה ואין שם ז"ט להכשר סוכה, קמ"ל שזה חלק מהסוכה והוי כשתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח.

לריו"ח באה הברייתא להכשיר סוכה שרובה צילתה מרובה מחמתה, ומיעוטה חמתה מרובה מצילתה.

לרב אושעיא באה הברייתא להכשיר סכך פסול פחות מג' בסוכה ששיעורה ז', ואע"פ שאפי' אויר שהוא חמור מסכך פסול אינו פוסל בפחות מג', מ"מ קמ"ל שאפשר לישן תחת הסכך הפסול, אף שתחת האויר אין ישנים, דאע"פ שמצטרף אינו כשר, כדאשכחן במקוה שטיט הנרוק (-שראו להריקו מכלי אל כלי, כגון שהוא רך), מצטרף להשלים למ' סאה, ומ"מ אין

טובלים בו והיינו במקוה שכולו טיט הנרוק. ע"כ לשיטת רש"י. אבל התוס' (ד"ה לא) ביארו שאויר מצטרף וישנים תחתיו, דהוי כלבוד, אבל סכך פסול אין ישנים תחתיו אא"כ גם בלעדיו יש שיעור סוכה, ולכן הו"א שבסוכה קטנה אין סכך פסול מצטרף להכשיר את הסוכה, קמ"ל. עוד כתבו התוס' (ד"ה טיט) שטיט הנרוק אפי' בשעה שיש גם מים אין מטבילים בו. ושיעור טיט הנרוק מבואר בזבחים דהיינו כשהפרה שוחה ושוחה ממנו, ובמקוואות פ"י איכא פלוגתא מהו שיעור זה.

י"ט: דופן וסכך באלכסון

העושה סוכתו כמין צריף בשיפוע, שהגג והדפנות הם דבר אחד, או שהשעין את הסכך על הכותל, לתנא דמתני' (רבי נתן) ר"א פוסל מפני שאין לה גג, וחכמים מכשירים מפני ששיפועי אהלים כאהלים דמו, ולתנא דברייתא ר"א מכשיר, וחכמים פוסלים. רב יוסף נהג כרבנן דברייתא, וישן בכליל חתנים בסוכה דלפי שאין לה גג של טפח ישר, לא חשיב אוהל להפסיק. וכן פסק הר"י. וכתבו התוס' (ד"ה העושה) שאין להכשיר אלא כשיש בסוכה חלל של ז"ט על ז"ט בגובה י"ט, ואפשר שבכהאי גוונא אף תחת השיפוע כשירה כפסל היוצא מן הסוכה לרבה ורב יוסף.

ואם הגביהה מן הקרקע טפח או שהרחיקה מן הכותל טפח, כשרה לכו"ע, מפני שבאופנים אלו ניכר שיש דופן ויש סכך. וכתב רש"י שאע"פ שאין כלום באותו טפח כשר, דאמרינן לבוד. והתוס' (ד"ה שאם) כתבו דאיירי שעשה שם בנין, וכתבו שבירושלמי משמע קצת כפירוש רש"י.

סיכוך וקבלת טומאה במחצלאות

כפי שנתבאר לעיל (י"א) אף דבר שגידולו מן הארץ, אם הוא מקבל טומאה אין מסככים בו, ועל כן מחצלת קנים העשויה לשכיבה, אף שקנים גידולם מן הארץ אין מסככים בה. ולהלן יבואר מה הדין במחצלת העשויה בסתמא או לסיכוך.

שיטת רבא שמחצלת קנים גדולה סתמה לסיכוך מפני שהיא קשה ואינה נוחה למשכב וכשרה, ואינה מקבלת טומאה, דכל היוצא מן העץ אינו מיטמא טומאת אוהלים אלא פשתן. (תוד"ה לסיכוך). אמנם אם עשאה לשכיבה הוי יחוד לכלי, והיא מקבלת טומאה, ואין מסככים בה. ומחצלת קטנה, לת"ק סתמה לשכיבה, ולר"א אף קטנה סתמה לסיכוך, ומסככים בה ואינה מקבלת טומאה.

ב. אביי מקשה מלשון המשנה "אחת גדולה ואחת קטנה" דרגילות לשנות את הפשוט בהתחלה. רש"י. והביא שי"ג בגמ' איפכא, ודחה דבריהם. והתוס' (ד"ה אחת) כתבו דדווקא כשהתנא השני בא להוסיף על התנא הראשון רגילות לשנות את הפשוט בהתחלה, אבל בסתמא לפעמים נוקטים את

המחודש בהתחלה. וכן הקשה אביי דאיתא בברייתא שנחלקו במחצלת גדולה.

שיטת רב פפא שמחצלת קטנה לכו"ע סתמה לשכיבה ומקבלת טומאה ואין מסככים בה, ובגדולה לת"ק סתמה לסיכון, ולר"א סתמה לשכיבה.

מחצלת של שיפה ושל גמי שהם רכים, גדולה כשרה לסיכון בין בקלועה שהיא עבה ואינה חלקה, בין בארוגה שהיא חלקה, וקטנה פסולה מפני שהיא מזוועת לשכיבה.

מחצלת של קנים ושל חילת שהם קשים, קלועה מסככים בה אפי' אם היא קטנה, דכיון שהיא עבה ואינה חלקה והעץ קשה אינה נוחה לשכיבה, אבל ארוגה אין מסככים בה מפני שאין רגילים לארוגה אלא לשכיבה כדי שתהיה חלקה ונוחה. ולרבי יוסי ורבי דוסא אף ארוגה מסככים בה, אמנם במחצלת שיש לה שפה שעשויה לתת על גבה פירות מודה רבי דוסא שאין מסככים בה, ומה שרבי דוסא מטמא להלן מחצלאות, היינו במחצלת שיש לה שפה.

טומאת חוצלות-

לרבי דוסא חוצלות אין בהם אלא טומאת מות וה"ה שאר טומאות, אלא שרק בטומאת מות נעשו אב הטומאה, (ובעדיהן איתא דאירי ביש להם בית קיבול, ואף שפשוטי כלי עץ שהם רחבים מקבלים טומאה מדרבנן, כאן היכא שאין להם בית קיבול הם עשויות לסיכון. תוד"ה תנן). ואינם מקבלות טומאת מדרס כיון שאין טומאת מדרס אלא בדבר המיוחד לשכיבה, ולחכמים טמאים טומאת מדרס כיון שהם עשויות לשכיבה, ונעשות אב הטומאה, וכ"ש טומאת מות, דכל הנטמא במדרס, נטמא גם בטומאת מות ובשאר טומאות כגון נוגע בשרץ ונבילה, ופשוטי כלי עץ שאין להם בית קיבול אינם מקבלים טומאה אא"כ הם עשויים לשכיבה.

מהם חוצלות - לרב אבדימי בר המדורי חוצלות היינו מרזובלי שהם מזבלי - תרמיל שהרועה עשוי להניח תחת ראשו לשכב עליו. ולר"ל הכונה למחצלאות ממש, וס"ל שמחצלאות של אושא שהם מיוחדות לשכיבה ולא לדבר אחר טמאות לכו"ע אף בטומאת מדרס, ושל טבריה שהם קשות ואין שוכבים עליהם כלל, טהורות לכו"ע, ונחלקו בשאר מקומות שאין יושבים עליהם ומייחדים אותם לשיבה אלא לפעמים.

כשנשתכחה תורה מישראל (-אין הכונה שכולה נשתכחה, אלא נשתכחו כמה הלכות), עלה עזרא ויסדה, וחזרה ונשתכחה ועלה הלל הבבלי ויסדה, דמיום שגלה יכניה עם החרש והמסגר היתה ישיבה מצויה בבבל,

(והלל למד משמיעה ואבטליון. תוד"ה עלה). חזרה ונשתכחה עלה רבי חייא ובניו ויסדוה.

כ: חוצלות של שעם או של גמי או של שק או של ספירא, לרבי דוסא מקבלים טומאת מות ולא מדרס כיון שאינם מיוחדים לשיבה, ולחכמים מקבלים אף טומאת מדרס. למ"ד שחוצלות היינו מרזובלי, של שעם וגמי ראויות לכלי של פירות גדולים שאינם יוצאים אף שיש בהם נקבים קטנים, ושל שק וספירא ראוים לעשות מהם שק לקטניות ופירות קטנים. ולמ"ד שחוצלות היינו מחצלאות, של שק וספירא ראויות לזילון ולנפה, ושל שעם וגמי ראויות לנזייתא, לרש"י הכונה לכסות גיגית שיכר, והק' התוס' ששעם וגמי מקבלים טומאה מתורת כלי עץ, וכלי עץ העשוי לחיפוי אינו מקבל טומאה, ובהכרח הם עשויות לקבל איזה דבר.

בודיא שאין לה שפה מסככים בה, דבסתמא היא עשויה לסיכון ואינה כלי לתשמיש. וכתבו התוס' (ד"ה מסככין) שבודיא שיש לה שפה היא עשויה לקבל תמרים, וא"כ היא מקבלת טומאה מדרבנן כדף של נחתומין, ואין מסככים בה, והכא איירי באין לה שפה.

הישן:

מה נחשב אהל לסוכה ולטומאה

אדם הנמצא בסוכה תחת דבר נפרד מהסכך כגון מיטה, תלוי הדין אם אותו דבר נחשב כאהל בפני עצמו או לא, והדבר תלוי בדיני אהל שנאמרו לגבי חציצה מפני הטומאה, וכדלהלן.

הישן תחת המיטה בסוכה-

אם המיטה אינה גבוהה י' טפחים, יצא יד"ח לכו"ע. ואם המיטה גבוהה י"ט, לת"ק לא יצא יד"ח, מפני שאהל מפסיק בינו לסוכה. ולר"י יצא יד"ח, ולהלן כ"א: יבואר טעמו של ר"י.

ר"ש אומר שר"ג ראה את טבי עבדו ישן תחת המיטה, ואמר להם בבדיחותא שטבי הוא ת"ח ויודע שעבד פטור מסוכה, (שהרי אשה פטורה ממצות עשה שהזמן גרמא, ועבד חייב במצוות כאשה), ולכן הוא ישן תחת המיטה, וכיון שאפי' שיחת ת"ח צריכה לימוד - צריך לשומעה כדי לתת עליה ליבו, (דכתיב "ועלהו לא יבול" עלהו היינו דבר קל שבו), אנו לומדים מדבריו שעבדים

פטורים מן הסוכה, דהו"א לחייב אותם משום תשבו כעין תדורו. (תוד"ה למדנו). וכן לומדים מדבריו שהישן תחת המיטה בסוכה לא יצא יד"ח. ובתוס' (ד"ה הישן) מסתפקים אם שיעור י"ט הוא לכו"ע, מפני שמיטה שהיא אהל עראי אינה חשובה אהל בפחות מ"ט, או שזה תלוי במחלוקת אם שיעור סוכה תחת סוכה הוא י"ט או ד"ט או טפח.

קיום מצוה ע"י מי שאינו מחויב בה- התוס' (ד"ה ראיתם) מביאים מהירושלמי ששואל למה מיחו בטבי שלא ישן בסוכה, ולא מיחו בו שלא יניח תפילין, ומשני שלא מיחו בו שלא ישן בסוכה, והוא ישן תחת המיטה מפני שלא היה מקום בסוכה.

אוהל שאינו עשוי בידי אדם בכונה- חור שחררוהו מים או שרצים, או שהארץ מליחה ונתבקעה מאילה, וכן חלל בין אבני הכותל ובין הקורות, לת"ק כולם נחשבים אהל לענין טומאה, ולר"י כל אוהל שאינו עשוי בידי אדם בכונה לעשותו אהל, אינו אוהל לטומאה, דילף אהל אהל ממשכן, (ולרבנן אהלים טובי כתיבא לרבות בידי שמים), אמנם אם שיעורו כמלוא אגרוף הוא אוהל אף לר"י, כדתנן שר"י מודה בשקיפין ובנקיקי הסלעים. וכדלהלן.

כ"א. הבאת המים לפרה אדומה בטהרה-

דרך הזהירות מפני הטומאה- חצרות היו בנויות בירושלים ע"ג הסלע, ותחתיהם חלל מפני קבר התהום והיינו שהיה ספק שמא יש שם קבר ואין חלל טפח והטומאה בוקעת ועולה, ומביאים נשים מעוברות ויולדות שם ומגדלות בניהם שם עד גיל שבעה או שמונה שלא יראו קרי (והקפידו בטומאה היוצאה מגופם, ובטומאת מות דבעי הזאה, אבל היו טמאים בטומאת נדה ויולדת. וכן לא הקפידו אלא על המילוי, אבל בשעת קידוש או הזאה הא בעינן איש גדול. תוד"ה ומביאין), והיו מביאים שוורים ועל גביהם דלתות והתינוקות היו יושבים ע"ג הדלתות וכוסות של אבן בידיהם, והשוורים היו יורדים למעין השילוח, והתינוקות היו יורדים למים וממלאים את כוסות האבן במים, וחזרו ועלו ע"ג הדלתות. וטעם תקנה זו היא שהצדוקים אמרו שפרה נעשית רק אחרי הערב שמש, ולכן היו מטמאים את הכהן השורף את הפרה ומטבילים אותו מיד להוציא מליבם של צדוקים, ומשום כך החמירו בפרה כדי שלא ילזלו בה, והיו עושים כנ"ל, וכן תיקנו שיעשוה בכלי גללים או אבנים או אדמה שאינם מקבלים טומאה, והכהן השורף היה פורש ז' ימים שלא היו נוגעים בו, ומזים עליו כל שבעה. וכתבו התוס' (ד"ה והתינוקות) שהתינוקות היו צריכים טבילה, ולענין הזאה נחלקו ר"ע וריה"ג.

לרבי יוסי לא היו יורדים למים אלא משלשלים ממקומם, מפני קבר התהום. לרש"י ת"ק סובר ששלשול

לא מועיל אלא צריך למלא בידיים, אבל התוס' (ד"ה ירדו) כתבו ששלשול כשר לכו"ע, והמחלוקת היא אם בהוא פורתא שיוורדים חוששים לקבר התהום או לא.

לר"י לא היו יושבים ע"ג דלתות אלא ע"ג שוורים שכריסם רחבה. ואע"ג דשוורים לא היו אוהל בידי אדם, מ"מ בשיעור כמלוא אגרוף מודה ר"י דהוי אוהל, דשיעור זה מצינו שהוא חשוב לגבי חלון למאור שאינו עשוי בידי אדם, שבשיעור זה הוא מוציא את הטומאה, והוא גדול כראש אדם. והסיבה שלא היו מביאים דלתות, לאביי מפני שא"צ לדלתות, ולרבא כדי שלא יציץ התינוק ויטמא בקבר התהום, בדלתות דעתו גסה עליו, ותניא כוותיה דרבא.

כ"א: למה לר"י מותר לישן תחת המיטה בסוכה-

ללישנא קמא מיטה לא הוי אוהל אף לר"י, דשוורים עשויים לאוהל והיינו להגן על בני מעיים שלהם, כדכתיב "עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני" אלמא סכך קרי ליה, (ולכא פ"ק למ"ד אהל זרוק לאו שמיה אהל, הוי אהל. תוד"ה ועל. אמנם ר"י סובר שלא היו מביאים דלתות שמא יוציאו ראשם, אהל זרוק שמיה אהל. תוד"ה שדעתו), משא"כ מיטה עשויה לגבה ולא להאהיל.

לרבי אלעזר שוורים הוי אהל משום שהשוורים מגינים על הרועים מפני החמה והגשמים, והגמ' שואלת שגם מיטה מגינה על מנעלים שתחתיה, אבל שאר דברים גנאי הוא לת"ח להניחם תחת מיטתו, מפני שהוא מרגיל בני ביתו לשם. וכתבו התוס' (ד"ה ועל) שלדבריו קשה למ"ד אהל זרוק לאו שמיה אהל.

וללישנא בתרא אף מיטה הוי אוהל, ומ"מ ר"י לטעמיה דבעינן דירת קבע לסוכה, וממילא לא אתי אוהל עראי ומבטל אוהל קבע. (ור"ש ג"כ סובר דבעינן דירת קבע לסוכה כדאמרין ז': דלכן ס"ל שצריך ד' דפנות בסוכה, ומ"מ ס"ל שאהל עראי מבטל אוהל קבע ולכן הישן תחת המיטה בסוכה לא יצא יד"ח).

דיני הסיכוך

להלן יבוארו כמה מדיני הסיכוך. א' האם הסכך יכול להיות מיטלטל. ב' האם ניתן להעמיד את הסכך הדבר המקבל טומאה. ג' האם סכך שיש בו הרבה רווחים כשר. ד' מתי סכך שיש בו הפרשי גובה כשר (מדין חבוט רמי, ואגב זה נתבאר דיני חבוט רמי לענין טומאה, ולענין טלטול במבוי שהכשר הקורה שלו הוא ע"י חבוט רמי). ה' מה הדין בסוכה שצילתה שוה לחמתה, או מעובה כמו בית.

המסכת על גבי כרעי המיטה - לת"ק כשרה, ולר"י אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה. ונחלקו רבי זירא ורבי אבא בר ממל אם טעמא דר"י משום שאין לה קבע מפני שהיא מיטלטלת ע"י המיטה, ור"י לטעמיה דס"ל דסוכה דירת קבע בעינן, וכתבו התוס' (ד"ה שאין) ש"ל שר"י פוסל גם סוכה שבראש העגלה. ומה שר"ג מודה שסוכה שבראש הספינה כשרה אם היא יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה דיבשה, שאני ספינה שכיון שזה הדרך חשיב קבע. או שטעמא מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה, דאף שדבר המקבל טומאה זה פסול רק בסכך עצמו, מ"מ כיון שהמעמיד הוא עיקרו של סכך חשיב כאילו סיכך בדבר המקבל טומאה.

וה"מ אם סיכך ע"ג ד' עמודי ברזל, שלטעם הראשון כשרה מפני שיש לה קבע, ולטעם השני פסולה מפני שהעמידה בדבר המקבל טומאה. ואם סיכך ע"ג המיטה ולא סמך את הסכך על המיטה אלא ע"ג יתדות, ומג' צידי הסוכה יש מיטות שהם הדפנות של הסוכה, כשרה לכו"ע, דיש לסכך קבע, ולא העמידה בדבר המקבל טומאה. וכתבו התוס' (שם) שכולם מודים לטעם דבעינן דירת קבע, וממילא המניח את הסכך ע"ג כלי שמחזיק מ' סאה בלח שהם כוריים ביבש, פסולה כיון שאין לה קבע, אע"פ שאינה מקבלת טומאה. עוד כתבו שבירושלימי משמע שאין לה קבע היינו שאין י"ט מהמיטה לגג, ומ"מ בהניח הסכך ע"ג יתדות כשרה מפני שדבר שאינו מחובר אינו ממועט בגובה הסוכה.

כ"ב. סוכה המדובללת

במתני' מבואר שסוכה המדובללת ושצילתה מרובה מחמתה כשרה. לרב מדובללת היינו עניינה שיש בסכך הרבה רווחים אבל אין ג' טפחים אויר, ואמר התנא שאם צילתה מרובה מחמתה כשרה. ולשמואל מדובללת היינו מבולבלת שהקנים אינם בקו אחד, אלא קנה עולה וקנה יורד ומתוך כך חמתה מרובה מצילתה, ומ"מ כל זמן שאם היו הקנים בקו שווה היה הצל מרובה מהחמה כשרה. לאביי אין הסוכה כשרה אלא כשאין הפרש הגובה בין הקנים ג' טפחים דהוי כסכך אחד. וכתבו התוס' (ד"ה קנה) שמשמע מרש"י הנ"ל שביותר מג"ט הפסול הוא משום חמתה מרובה מצילתה, אך זה אינו נכון, שכיון שכשהחמה בראש כל אדם הוי צילתה מרובה מחמתה, כשרה, אלא טעם הפסול משום שהסככים אינם מצטרפים.

ולרבא אם הקנים רחבים טפח שאז יש עליהם שם אהל, כשרה אפי' יש ביניהם ג"ט, דאמרינן חבוט רמי והיינו שמורידים את הסכך ללמטה, כעין גוד אסיק, כמו שמצינו בדין אוהל המת וכדלהלן.

מתי אומרים חבוט רמי לענין טומאת אהל - בית ועליה שאין תקרתם מלאה בנסרים, אם קורות

הבית והעליה נמצאים זו מעל זו, אין כאן תקרה שלימה וכל קורה נחשבת בפני עצמה להאheil על הטומאה שתחתיה, והטומאה שמעל הקורה אינה יורדת לתחת הקורה. אבל אם קורות העליה נמצאים מעל הרווחים שבין קורות הבית, וקורות הבית יש בהם רוחב טפח, וכן יש רוחב טפח ברווחים שביניהם, הוי כתקרה אחת משום דאמרינן חבוט רמי, (והיינו כשיש ביניהם ג"ט ויותר דאל"כ א"צ להגיע לחבוט רמי), ואם יש טומאה תחתיהם כל מה שתחת הקורות טמא, ואם אין ביניהם רוחב טפח ונמצא שאין בעליונות רוחב טפח, כל קורה מן התחתונות נחשבת אהל בפני עצמה להביא את הטומאה לשטח שתחת הקורה ולחצוץ מפני הטומאה לשטח שמעל הקורה, מפני שרק ברוחב טפח אומרים חבוט רמי. וכתב רש"י שלא גורסים ואם אין בהם רוחב טפח, מפני שקורה שאין בה שיעור טפח אין בה שיעור להביא טומאה וכן אינה חוצצת מפני הטומאה אלא הטומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת.

כ"ב. לבוד וחבוט רמי בקורת מבוי

מבוי שבאים להכשירו לטלטול בשבת ע"י קורה, ואין כאן קורה שלימה הראויה לקורה, הדין כדלהלן:

א' אם מכל צד של הכותל יוצאת קורה, ושתי הקורות מגיעות פחות מג"ט זה לזה, כשירה משום דאמרינן לבוד, ולרשב"ג עד ד"ט כשרה דס"ל שלבוד אומרים בפחות מד"ט.

ב' שתי קורות סמוכות שכל אחת בפני עצמה אינה מקבלת אריח והיינו שאין בה רוחב טפח כדי לקבל אריח שרוחבו טפח וחצי, אם שתיהם יחד רחבות טפח כדי לקבל אריח לרחבו כשרה, ואם לאו פסולה. ולרשב"ג אם א"א להושיב עליהם אריח לרחבו, מרחיקן זו מזו ודי שיקבלו אריח לארכו שזה ג' טפחים, ובלבד שיהיו חזקות בכדי לקבל כובדו ואורכו של אריח ג"ט.

ג' אם יש ב' קורות אחת למעלה ואחת למטה, ואין ברוחבם טפח, מצטרפות יחד להכשר מבוי אם אין העליונה למעלה מכ' אמה והתחתונה למטה מי"ט. הגמ' מבארת שהכונה לשני מקרים שונים, שאם שניהם למעלה צריך שהעליונה לא תהיה למעלה מכ' אמה, ואם שניהם למטה שלא תהיה התחתונה למטה מי"ט, אבל בשני המקרים צריך שלא יהיה מרחק ג"ט בין הקורות, דלא אמרינן חבוט רמי בפחות מרוחב טפח, ורבנן סוברים שבכל גוונא פסול, וטעמם משום שבפועל א"א להניח עליהם אריח. תוד"ה הא.

ד' קורה הגבוהה מהמבוי ואינה מגיעה עד מעל כותלי המבוי, והיא תלויה ע"ג יתדות עקומות, אם אין בגובהם ובעקמימותם ג"ט כשרה, אבל ביותר מג"ט פסולה. ואע"ג דאמרינן חבט רמי אף ביותר מג"ט, מ"מ צריך שהקורה תהיה ע"ג המבוי ולא מחוצה לו, דאף למ"ד קורה משום מחיצה בעינן קצת הכר, וכדמצינו שאם הניחה סמוך לכותל פסולה. תוד"ה אבל.

צילתה כחמתה - סוכה שבדקו למטה ומצאו שצילתה כחמתה, כשרה, מפני שודאי למעלה צילתה מרובה מחמתה, אבל אם צילתה כחמתה בסכך פסולה. לרש"י כוונת הגמ' שאם הסכך שוה לאויר בהכרח הצל למטה יהיה פחות מהחמה ופסולה, ואם הצל שלמטה שוה לחמה, בהכרח הסכך מרובה על האויר וכשרה. ור"ת (תוד"ה כאן) סובר שאם הסכך שוה לאויר כשרה, דלהלכה פרוץ כעומד כשר, אמנם כל זה כשמודדים בסכך עצמו, אבל מי שעומד למטה ונראה לו שהסכך שוה לאויר פסולה, מפני שבאמת האויר רחב יותר.

המעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה כשרה, ואם אין כוכבי זהרורי חמה נראים מתוכה ב"ש פוסלים דאין זה דומה לסוכה, וב"ה מכשירים.

אלו מקומות ראויים לסוכה

הגמרא מבארת דיני הכשר סוכה מיטלטלת, או סוכה שנעשתה במקומות שאסור לעלות לשם ביו"ט, או שהסוכה נופלת על ידי הרוח.

ראש העגלה - העושה סוכתו בראש העגלה כשרה, אע"פ שהיא מיטלטלת ואינה קבועה, ועולין לה ביו"ט. שיטת התוס' (ד"ה דתניא) שר"ג פוסל סוכה בראש העגלה כמו בראש הספינה, ודלא כר"ת ז: שפירש שבראש העגלה ר"ג מכשיר.

ראש האילן - העושה קרקעית סוכתו ע"ג האילן, כשרה לחולו של מועד, ואין עולין לה ביו"ט דאסרו חכמים לעלות או להשתמש באילן שמא יתלוש, ואם עבר ועלה ביו"ט יצא יד"ח. שתיים באילן ואחת בידי אדם או שתיים בידי אדם ואחת באילן כשרה ואין עולין לה ביו"ט, אבל ג' בידי אדם ואחת באילן כשרה ועולין לה ביו"ט. לרש"י גם הסיפא של שתיים באילן וכו' איירי בסוכה הבנויה ע"ג האילן, ובשתיים בידי אדם ואחת באילן חשיב משתמש באילן כיון שאם ינטל האילן תפול קרקעית הסוכה. ולתוס' (ד"ה שתיים) איירי שהאילן משמש לדפנות, והסכך מונח על האילן, והחשש שהוא שמא יניח חפציו על הסכך ונמצא משתמש באילן.

כ"ג. ראש הספינה - אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה פסולה דלא חשיבא אפי' דירת עראי, ואם

יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה דיבשה כשרה אפי' למ"ד דסוכה דירת קבע בעינן, ואם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה ולא ברוח מצויה דים, ר"ג פוסל דדירת קבע בעינן, ור"ע מכשיר דדירת עראי בעינן.

ע"ג גמל - העושה סוכתו ע"ג גמל, ר"י פוסל דבעינן סוכה הראויה לז' וכיון שחכמים אסרו לעלות לה ביו"ט נמצא שאינה ראויה ליו"ט, ור"מ מכשיר שהרי מדאורייתא ראויה היא לז'. לרש"י איירי שהניח קרקעית הסוכה ע"ג גמלים. והתוס' (ד"ה על) הקשו דא"כ היא פסולה לר"י משום דסוכה דירת קבע בעינן, ולכן פ' שהסכך עומד ע"ג יתדות של הקרקע, ורק קרקעית ודפנות הסוכה עומדים ע"ג גמל. עוד כתבו התוס' (ד"ה סוכה) שסוכה הראויה לשבעה זה סיבה לפסול גם סוכה ע"ג אילן.

עשאה לבהמה דופן לסוכה

נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר אם בהמה כשרה להיות דופן לסוכה. והגמרא מבארת בכמה אופנים מה הטעם של רבי מאיר לפסול, ולא יזהר עוד דברים בהמה פסולה.

ר"י מכשיר בהמה לדופן סוכה (היכא שלא סמך הסכך ע"ג הבהמה, דאל"כ הוי כסומך סוכתו בכרעי המיטה שר"י פוסל. תוד"ה ורבי). ור"מ פוסל דבר שיש בו רוח חיים לסוכה, וללחי, ולפסי ביראות (להתיר למלא מבור ברה"ר שהוא עמוק י"ט, ומפני בהמות עולי רגלים התירו בד' דיומדין בד' הפניות), ולגולל (לרש"י גולל היינו כסוי ארונו של מת, והיינו שמה שלומדים מ'על פני השדה" שסכוי ארון המת מטמא במגע ובמשא ובאהל, אינו שייך בבעלי חיים. ולתוס' (ד"ה ולא) גולל היינו אבן גדולה שמוניחים על הקבר מלמעלה ותחתיה יש חלל. עוד כתבו התוס' שהגולל אינו מטמא אלא כשהמת בקבר, וגם אין מקום לטומאה לצאת, וכן מה שבוטל מהגולל חוץ לקבר טהור, ואם הוא מאהיל על הגולל במקום כנגד המחיצות, בזה איכא נ"מ בטומאת הגולל, אבל כנגד הקבר טמא משום שהקבר סתום. עוד כתבו שדופק היינו שתי האבנים שבצדדים שעליהם מונח הגולל), ולריה"ג דבר שיש בו רוח חיים כשר אף לגיטי נשים, (וטעמא דריה"ג ורבנן לענין גט יבואר להלן כ"ד:).

למה ר"מ פוסל בהמה לדופן סוכה

לאב"י ר"מ חושש שמא הבהמה תמות ותפול ואין כאן דופן. ולרבי זירא ר"מ חושש שמא תברח. בפיל קשור כשר לכו"ע מפני שאינו יכול לברוח, ואף אם ימות יהיה בנבלתו י'. ובפיל שאינו קשור פסול לכו"ע, משום שאב"י מודה שיש לחוש שמא תברח. ונחלקו אב"י ור"ז בבהמה קשורה, דליכא למיחש שמא תברח, דלאב"י חיישינן שמא תמות, ולר"ז אין לחוש שמא תמות דאין שכיח שתמות. אמנם צריך לשים בין רגליה הוצא ודפנא כדי שלא יהיה שם רווח. וכן

צריך לקושרה למעלה, דאל"כ יש לחוש שמא תרבוץ, ומ"מ חיישינן שמא תמות, ותתכווץ מעט, ואם תהיה פחות מג' לסכך וגובהה יהיה ז"ט לא יהיה לבוד ולא ישים לב כיון שזה לא ניכר.

הגמ' שואלת (כ"ד). שאם מדאורייתא דבר שיש בו רוח חיים כשר למחיצה, א"כ למה ר"מ סובר שאין טומאת גולל בדבר שיש בו רוח חיים והרי זה דין לקולא. (ור"י מטמא).

ולכן מבאר רב אחא בר יעקב דטעמא דר"מ משום דס"ל שמחיצה העומדת ברוח אינה מחיצה כיון שהיא עומדת ע"י דבר שאין בו ממש, וי"א שמחיצה שאינה עשויה בידי אדם אינה מחיצה ורוח חיים אינו בידי אדם לנפחו, ונ"מ במחיצה שהעמידה בנוד תפוח, דחשיב עומדת ברוח, אבל עשויה בידי אדם.

חשש שמא...

הגמרא מבארת מתי דבר מסוים נאסר וכדומה, אף שלפי המצב כרגע אין סובה לאסור, אבל יש לחשוש שיתחדש מצב שהוא סיבה לאסור.

כ"ג: אכילת תרומה באשת כהן- בת ישראל שנישאת לכהן והלך בעלה למדה"י, או שנתן גט לאשתו ע"מ שיחול שעה אחת קודם מיתתו כדי שלא תיזקק לחליצה אם ימות פתאום, לאביי ר"מ סובר שאסור לה לאכול תרומה שמא ימות, ור"י סובר שמותר דלא חיישינן שמא ימות.

כ"ד. הפרשת תרומה מכח ברירה-

שיטת ר"מ שהלוקח יין מבין הכותים אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הם תרומה, ועשרה מעשר ראשון, ותשעה מעשר שני, ומיחל ושותה מיד דסמכין אברירה, שמוה שיפריש כשיבוא לביתו יובר שזה המעשר והתרומה.

הגמ' מבארת שאף שר"מ חושש למיתה, מ"מ בתרומה כיון שיכול למסור את הנוד לשומר, לא חיישינן לבקיעת הנוד.

ר"י ורבי יוסי ור"ש אוסרים להפריש תרומה מכח ברירה. הגמ' מבארת שכיון שר"י לא חייש למיתה, א"כ ה"ה דלא חייש לבקיעת הנוד, ומ"מ לא חלה ההפרשה דלית ליה ברירה, והא דאמר שמא יבקע היינו לדברי ר"מ. ומה שמצינו שלר"י מתקינים לכה"ג אשה אחרת ליוה"כ שמא תמות אשתו וכתוב "וכפר בעדו ובעד ביתו" ביתו זו אשתו, מעלה עשו בכפרה.

מדברי רש"י ותוס' בענין לוקח יין מבין הכותים- א' דין הנלקח מן הכותים כטבל ודאי ולא כדמאי. ב' לרש"י איירי קודם שגזרו על הכותים שיהיה דינם כגויים. והתוס' (ד"ה דתניא) כתבו שאף למ"ד גירי אריות הם י"ל שכשגזרו על יין נכרים לא גזרו על של כותים, כיון שהם פרושים מע"ז יותר משאר נכרים ומחזיקים בתורה שבכתב, אמנם אח"כ גזרו גם על יינם. עוד כתבו התוס' (ד"ה שני) שאף שהכותים נזהרים במה שכתוב בתורה, מ"מ כשרוצים למכור אינם נזהרים לעשר. ג' רש"י כתב דאיירי בליל שבת, או שאין לו כלים טהורים להפריש לתוכם, ובתוס' כתבו דאיירי בערב שבת בין השמשות, וכ"כ רש"י בב"ק ס"ט: . וביארו התוס' שאף שאסור לעשר טבל ודאי בבין השמשות, מ"מ לקרות שם מותר, ולצורך חול גם זה אסור, ואמירת מעשר שני בצפוננו וכו' הוי כהפרשה ואסורה בטבל ודאי ומותרת רק בדמאי, ובשבת אסור אף קריאת שם, ומ"מ אם עבר ותיקנו מתוקן. ואם הוא ביום שיש ויש שהות ביום להפריש, יאמר שהמעשר שני יהיה בצפוננו או בדרומו ויחללנו וישתה. ד' הא דקתני ומיחל ושותה מיד, לרש"י הכונה שמחלל על מעוה, ולתוס' הכונה שמתחיל לשנות, דא"ל לחלל בלי קביעות מקום בצפוננו או בדרומו. ה' כתבו התוס' דהא דקתני עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני, אינו מדוקדק, כיון שכבר הפריש שני לוגין לתרומה גדולה.

מדברי התוס' בענין ברירה- א' אף למ"ד שיש ברירה כשאומר בפירוש שהוא תולה את המעשה בדבר עתידי (כגון שני לוגין שאני עתיד להפריש) זה לא מכריח שיהיה ברירה בדבר שלא תלה בפירוש (כגון האחין שחלקו, שניים שלקחו חבית ובהמה בשותפות לענין תחומין). ב' סברא נוספת כתבו התוס' שהיכא שהתנה על שני הצדדים (אם ירדו אם לא ירדו) יותר שייך ברירה מהיכא שהתנה על צד אחד, וכן בין היכא שמתנה על דבר שיחול שעה אחת לפני מיתתו שרק אחרי שעה יתברר הדבר, לבין היכא שבשעת החלות יובר הדבר. ג' ר"מ לא חושש לשמא ימות אפי' לזמן מרובה כמו שאינו חושש שמא ימות בזמן מועט, אמנם ר"י חושש לבקיעת הנוד בזמן מועט, ואינו חושש שמא ימות בזמן מועט, דא"כ אשת כהן שבעלה יצא מפתח ביתה לא תאכל בתרומה. ד' טעמא דר"י אינו משום דחיישינן לבקיעת הנוד, אלא משום דלית ליה ברירה. ומ"מ אין להקשות לר"י שנמצא שאין מביא ביכורים אלא מי שהוא וכל אבותיו היו בנים יחידים, דאי אין ברירה האחים שחלקו לקוחות הם ומחזירים זה לזה ביובל, ור"י סובר הרי שקנין פירות כקנין הגוף, גבי דין יום או יומיים. ד"ל שרק לענין דין יום או יומיים דבעינן כספו ושיהיה תחת ידו סובר ר"י דבעינן קנין הגוף. ה' שיטת רבי יוסי שהאומר מעשר שיש לי בביתי יהא מחולל על סלע שיעלה בידי מן הכיס לא חילל, ומאידך בנותן גט מהיום אם מתי לכי מיית הוי גיטא, וצ"ל דבסלע יתכן שלא יתברר הדבר לעולם ולכן אין ברירה, וכן בסוגיין ס"ל שאין ברירה, משא"כ בגט שודאי יחיה או ימות.

כ"ד: דיני גירושין-

לריה"ג אין כותבין גט על בעלי חיים, דהנה כתיב "וכתב לה" דמשמע שאפשר לכתוב על כל דבר, אמנם מדכתיב "ספר" לומדים דבעינן דבר שאין בו

קמה) שקמה קצורה שאגד את השיבולים המקיפים אותה בהוצא ודפנא, מ"מ אין יכול לטלטל בכולה, דלא חשיב מוקף לדירה כיון שאינו מקורה.

מי פטור מסוכה או מק"ש או משאר מצוות

הגמרא מבארת מתי יש פטור ממצוה מחמת: א' עוסק במצוה אחרת. ב' טרוד. ג' אבילות. ד' הפטור המיוחד שנאמר בסוכה של מצטער וכדומה משום דבעינן "תשבנו" כעין תדורו.

כ"ה. העוסק במצוה פטור מן המצוה, ולכן העוסק במצוה פטור מק"ש, ושלוחי מצוה והיינו ההולכים לעשות מצוה כגון ללמוד תורה פטורים מן הסוכה, דכתיב "בשבתך בביתך" בשבת דידך אתה חייב, הא דמצוה פטור. ולהלן כ"ו. איתא שכותבי סת"ם ותגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים כמוכרי תכלת פטורים מק"ש תפילה ותפילין ומכל המצוות, משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה. רש"י כתב שההולכים לעשות מצוה פטורים אפי' בשעת חנייתו. וכתבו התוס' (ד"ה שלוחי) דאיידי באופן שאם יעסקו בסוכה יתבטלו מן המצוה, אבל אם יכולים לקיים שניהם חייבים.

מי שהוא טרוד בטרדה של מצוה פטור מק"ש, דכתיב "ובלכתך בדרך" בלכת דידך אתה חייב, הא דמצוה פטור. ולכן חתן הכונס את הבתולה שהוא טרוד טרדה דמצוה פטור מק"ש, ואינו חייב להסיר דעתו ממשבת המצוה לצורך מצוה אחרת, אבל הכונס את האלמנה שאינו טרוד חייב, וכן מי שהוא טרוד בטרדה דרשות כגון שטבעה ספינתו בים, חייב בק"ש. וכתבו התוס' (ד"ה ובלכתך) שיש גירסה שלומדים חתן מ"בשבתך בביתך" ועוסק במצוה מ"ובלכתך בדרך", וכגירסה זו נראה.

כ"ה: מקור נוסף לפטור עוסק במצוה-

כתיב "ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא". והנה לריה"ג הם היו טמאים משום שנשאו את ארונו של יוסף, ולר"ע היו אלו מישאל ואלצפן שעסקו בקבורת נדב ואביהוא (ולמ"ד שנשרפו ממש צ"ל שהשלדה נשארה קיימת. תוד"ה מישאל), אמנם רבי יצחק חולק שהרי אלו יכלו להטהר קודם הפסח, שהרי נדב ואביהוא מתו בא' ניסן ובב' ניסן שרף אלעזר את הפרה כדי שיוז על טמאי מתים ויוכלו לעשות פסח בטהרה, ונושאי ארונו של יוסף הרי כבר חנו בהר סיני בר"ח סיון. (רש"י בגיטין ס. כתב שפרשת טמאים שנאמרה בא' ניסן היינו ויהי אנשים, אבל התוס' (ד"ה שחל) כתבו שהכונה לפרשת שרץ ונבילה וכו'). ולכן מבאר רבי יצחק שהם עסקו במת

רוח חיים ואינו אוכל, דדרשינן כלל ופרט וכלל, ד"ונתן בידה" חזר וכלל. (תוד"ה תלמוד). ולגבי מעשר שני לומדים מבקר וצאן שצריך פרי מפרי וגידולי קרקע, ולגבי סכך לומדים מחגיגה שצריך דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ, דבכל מקום למדו חכמים כפי הדבר הראוי לאותו ענין. (תוד"ה מה).

ומ"ספר כריתות" לומד ריה"ג שדווקא ספר כורתה ולא כסף שיתן לה ויאמר הרי את מגורשת בו, ולא לומדים מוהקש הויה ליציאה שמתגרשת בכסף.

ומדלא כתיב כרת אלא כריתות לומד ריה"ג שהאומר הרי זה גיטך ע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם אין זה כריתות מפני שכל ימיה היא מנועה בגללו מללכת (דאף יוצאי חלציו של אביו קרויים בית אביו. תוד"ה על), ואם התנה לל' יום הרי זה כריתות מיד, כיון שלסוף ל' יום הוא בא לידי הפרדה.

ורבנן מכשירים גט על בעלי חיים, דלא כתיב בספר אלא ספר, ולספירת דברים הוא דאתא, ומ"וכתב" לומדים רבנן שאינה מתגרשת בכסף, ולאביי מסברא אינה מתגרשת בכסף, דיאמרו סניגור נעשה קטיגור, ולומדים מ"וכתב" שאינה מתגרשת בחליצה. (ובריש קידושין דיליף מספר כריתות היינו לריה"ג, ודרך הש"ס להביא את הדרשה הפשוטה לכאורה. תוד"ה בכתיבה). ומ"ספר כריתות" לומדים רבנן שבע"מ שלא תלך לבית אביה לעולם אינה מגורשת, וכרת כריתות לא משמע להו.

מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה. וממילא אילן המתנועע ברוח פסול לשמש כדפנות הסוכה, וכן אינו נדון משום דיומד, ואין לטלטל תחת אילן אף אם הוא מיוסך על הארץ, וקמה קצורה ששיבולות מקיפות אותה אין דנים את כולה לד' אמות. אמנם אילן שענפיו קשים, וענפים הקשורים בהוצא ודפנא ואינם נעים ברוח, הווי מחיצה לכל הדינים הנ"ל. והחידוש להכשירו לסוכה הוא שלא חוששים שישתמש באילן. והוא כשר לדיומד אם עוביו אמה לכל צד, וכן גדר אמה על אמה כשרה כיון שאפשר לחלקה לב' מחיצות אמה, מחיצה לכל צד. ומחיצה של שיבולות אינה מועילה ליותר מבית סאתים, כיון שלא נעשית לדירה, אבל בבית סאתים או פחות, כולה נחשבת למקום שביתה, ומונה את האלפים אמה מחוצה לה. ומ"מ באילן המיוסך על הארץ אין מטלטלין בו אם הוא יותר מבית סאתים ולא אמרינן דחשיב מוקף לדירה, מפני שתשמישו לאויר, והיינו שהדירה עשויה רק לצורך שמירת השדות שסביבה. וכתבו התוס' (ד"ה והא) דהא דאיתא בעירובין ט"ו. דאיידי בנטע האילן מתחילה לכך, למ"ד מחיצה העומדת מאיליה לא שמה מחיצה, היינו היכא שהאילן הקשה הוא הרוב, אבל אם הרוב הוצא ודפנא א"צ נטעו מתחילה לכך. ומסקנה דהתם דכו"ע מודו שמחיצה העומדת מאיליה שמה מחיצה. עוד כתבו התוס' (ד"ה

היכן מברכים ברכת חתנים – התוס' (ד"ה אין), מוכיחים מהגמ' שאין אומרים שהשמחה במעונו אלא בחופה, והיינו במקום ששם עיקר ישיבת החתן והכלה, אבל אם הם הולכים לאכול בבית אחר באקראי אין אומרים שהשמחה במעונו.

מי פטור מסוכה-

כ"ו. הולכי דרכים ביום לצורך הרשות פטורים מן הסוכה ביום ולא בלילה, ד"בסוכות תשבו" היינו כעין ישיבת בית, ואין אדם נמנע מלצאת מביתו כגון לצורך סחורה, (ובלילה היינו כשהם לנים בישוב. תוד"ה וחייבין). ואם הולכים בלילה פטורים רק בלילה, ואם הולכים ביום ובלילה פטורים ביום ובלילה. וההולכים לדבר מצוה פטורים בין ביום ובין בלילה אף אם הם הולכים רק ביום, משום שהם טרודים במחשבת המצוה ובתיקונייה.

שומרי העיר פטורים מן הסוכה בזמן שמירתם. ומה שאינם חייבים לעשות סוכה במקום שמירתם, לאביי הטעם משום דכתיב "תשבו" כעין תדורו והוא אינו יכול להביא מטה ומצע וכל תשמיש מפני הטורה, ולרבא הטעם משום ש"פרצה קוראה לגנב". ונ"מ בשומר ערימת פירות שיכול לשומרה בסוכה.

חולים ומשמשיהם פטורים מן הסוכה, ואפ' חולה שאין בו סכנה, ואפ' חש בעיניו או בראשו.

המצטער בסוכה, כגון שיש שם יתושים או ריח רע או חמה או צינה או שיש ריח רע בדברים שסיכך בהם, פטור מן הסוכה, דכתיב "תשבו" כעין תדורו ואין אדם דר במקום שמצטער, אמנם משמשי המצטער חייבים בסוכה.

דין אכילת ושנית עראי מחוץ לסוכה ובתפילין

אסור לאכול או לישן מחוץ לסוכה, כיון שדברים אלו חייבים לעשותם בסוכה, וכן אסור לישן עם תפילין שמא יפיח. הגמרא מבארת מה הדין באכילת ושנית עראי מחוץ לסוכה, או שינת עראי עם תפילין, האם גם זה נאסר או לא.

אכילת עראי – מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה, לרב יוסף שיעור אכילת עראי זה ב' או ג' ביצים, ולאביי מותר כשיעור טעימה לפני שהולך לביהמ"ד, שאוכל כמלוא פיו ושותה, אבל ב' או ג' ביצים אסור. רש"י ותוס' לא גרסו ביצים, וביאר רש"י שהכונה שיתן פעמיים או שלש לתוך פיו, וכתבו התוס' (ד"ה תרתין) שנתניה לתוך פיו היינו כביצה. עוד כתבו התוס' שפירות מותר לאכול מחוץ לסוכה, דקבע דידהו כעראי דפת.

מצוה (אין הכונה דווקא מת מצוה, אלא קרובים שמצוה עליהם להתעסק בקבורתם), וחל' יום ז' שלהם בערב פסח וס"ל שאפ' שבערב יהיו טהורים אין מזים עליהם ביום. ומבואר מדבריו שמותר להטמא במת מצוה אע"פ שימנע מעשית הפסח.

הגמ' אומרת שא"א ללמוד מכאן דין עוסק במצוה כשכבר הגיעה המצוה לידו, מפני ששם נטמאו לפני שחל החיוב, והיינו לפני חצות, (והקשו התוס' ד"ה משום שרובא מותר להטמא אף אחר חצות לפני זריקת הדם), וכן ליכא למילף פסח משאר מצוות, כיון שפסח יש בו כרת.

חיוב אבל במצוות – אבל חייב בכל המצוות, וחייב אף בסוכה ובק"ש, ולא חשיב מצטער דאיבעי ליה ליתובי דעתיה שאע"פ שהוא חייב לנהוג אבילות של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתו, אינו חייב להצטער, משא"כ בצערא דממילא חמה צינה או סירחון דפטור מן הסוכה. אמנם אבל פטור מתפילין דאמר רחמנא ליחזקאל "פארך חבוש עליך" מכלל דכו"ע פטורים, משום שכשמתפאר מראה בעצמו שאינו אבל. רש"י. וביארו התוס' (ד"ה שהרי) שכוננת רש"י שמתעם זה לא לומדים לפטור אותו גם משאר מצוות. ודווקא ביום הראשון פטור, דכתיב "ואחריתה כיום מר" שביום הראשון זה עיקר המרידות.

חיוב חתן ושושבינים ובני החופה-

סוכה – חתן ושושבינים ובני החופה פטורים מן הסוכה, כיון שצריכים לשמוח, ואינם יכולים לשמוח בסוכה מפני שאין שמחה אלא בחופה, ואין שמחה אלא במקום סעודה. ומה שאין יכולים לעשות החופה בסוכה – לאביי הטעם משום יחוד שמא ירד החתן מן הגג ששם היתה הסוכה בדרך כלל וייתחד אחר עם הכלה, ולרבא הטעם משום צער חתן שיש בסוכה ג' דפנות והוא בוש לשחק עם כלתו שם, ונ"מ בסוכה העשויה במקום שמצויים רבים, שאין בו חשש יחוד, אבל יש בו צער לחתן. רבי זירא אכל בסוכה ושמוח בחופה ושמוח יותר כיון שהיו לו שתי מצוות, וצ"ל שנשא ערב הרגל, דברגל עצמו אסור לישא אשה.

ק"ש תפילה ותפילין – חתן ושושבינים ובני החופה פטורים מן התפילה דבעיא כוונה, ומן התפילין משום דשכיחא שכרות וקלות ראש, וחייבים בק"ש שעיקר מצות כוונתה זה רק בפסוק הראשון ויכולים ליישב דעתם שעה קלה, (אמנם החתן עצמו אינו יכול ליישב דעתו אפ' בפסוק ראשון. תוד"ה חתן), ולרבי שילא רק החתן עצמו פטור מק"ש. ותנאים אלו חולקים על הדין שהעוסק במצוה פטור מן המצוה.

שינת עראי- אין ישנים שינת עראי מחוץ לסוכה. לרב אשי טעם האיסור הוא שמא ירדם וישן שינת קבע, ובראשו בין ברכיו מותר, ולרבא אין חוששים שמא ירדם, וטעם האיסור הוא שאין קבע לשינה ואם מספיקה לו שינה מעטה זוהי שינתו.

שינה בתפילין-

שינת קבע אסורה שמא יפיה, ושינת עראי מותרת, לרב אשי דחיישינן שמא ירדם איירי במניח ראשו בין ברכיו, אבל ע"י שומר אסור, דערביך ערבא צריך, ולרב יוסף בריה דרב עילאי מותר ע"י שומר. המחזיק תפילין בידו אסור אפי' בשינת עראי, ואם פרס עליהם סודרא והניחם אצל מראשותיו מותר אף שינת קבע דלא ניתנה תורה למלאכי השרת. שיעור שינת עראי היא כדי הילוך מאה אמה.

הישן בתפילין ורואה קרי צריך לסלקן בעוד הקרי עליו, ולכן אוחז ברצועה ולא בקציצה דפוס מושבן וריבוען, ומסירים, ואם שכח ושימש מיטתו אינו אוחז גם ברצועה, עד שיטול ידי ויטלם.

כ"ו: הנכנס לישן ביום לרבי נתן יכול להשאיר התפילין עליו מפני שאין דרך לישן ביום שינת קבע או לשמש, אבל בלילה חולץ אפי' לעראי דילמא מימליך וישן קבע, ולרבי יוסי הילדים שנשותיהם עמהם לעולם חולצים שמא יבואו לידי הרגל דבר.

מפני ביטול תורה אסור לישן ביום יותר משישים נשימות, שהיא שינת הסוס, (וכן היו ישנים דוד ורב רבי ורבה בר נחמני).

אכילה מחוץ לסוכה- אע"פ שמותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה, מ"מ אם אדם רוצה להחמיר על עצמו ולא לאכול מחוץ לסוכה אכילת עראי רשאי, ואין בזה משום 'יהרא, וכן נהגו ריו"ח בן זכאי ור"ג. ורבי צדוק אכל מחוץ לסוכה פחות מכביצה עם מפה בלא נטילה ולא בירך אחריו, אמנם מודה רבי צדוק שברכה ראשונה חייבים אף בפחות מכביצה, דאסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה. והאוכל כביצה צריך ברכה ונטילה ולא מהני מפה דחיישינן דילמא נגע. תוד"ה הא.

כמה דינים בהלכות ברכות- א' הלכה כר"מ שיש ברהמ"ז בכזית, ודלא כר"י דיליף מ"ואכלת ושבעת" דבעינן אכילה שיש בה כדי שביעה דהיינו כביצה. ב' בירושלמי משמע שבבריה אף בפחות מכזית טעונה ברכה לפניה ולאחריה, והתוס' דנים אם הבבלי חולק על הירושלמי או לא, וכתבו שהרוצה לצאת מידי ספק יאכל כזית אפי' בדבר שהוא בריה. ג' מבואר בירושלמי שברכת המוציא מברכים על פחות

מכשיעור, אמנם מעשה קדירה וכובא דארעא ופת הבאה בכיסנין שלא קבע עליה סעודה ופת אורז ודוחן שאין מברכים אחריהם ג' ברכות, אין מברכים עליהם המוציא. ד' ברכה שלפני האכילה אינה דאורייתא. ה' התוס' דנים אם מברכים על הגפן אם שתה כזית, אע"פ שלגבי יו"כ לא הוי שיעור חשוב בפחות ממלוא לוגמיו, או שרק בכביצה מברכים על הגפן. (תוד"ה ולא).

מחלוקות ר"א וחכמים בדיני ישיבת סוכה

כתיב "בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות", עוד כתיב "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים". ונחלקו רבי אליעזר וחכמים בכמה דינים בחיוב האכילה בסוכה ובדיני עשית הסוכה, כפי שלמדו מהפסוקים הנ"ל.

כ"ז: מצות אכילה בסוכה- לר"א חייב אדם לאכול בסוכה י"ד סעודות, אחת ביום ואחת בלילה, דבעינן "תשבו" כעין תדורו. ובירושלמי יליף תשבו תשבו מ"ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה", דבעינן הכא לילת כימים כמו התם. (תוד"ה תשבו). ואף מי שרגיל לאכול סעודה אחת ביום, צריך להוסיף. ולרבנן אינו חייב לאכול אלא בלילה הראשון, דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות, ובחג המצות כתיב "בערב תאכלו מצות", ובשאר הימים אינו חייב לאכול מצה דכתיב "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת", עצרת יצאה מן הכלל ללמוד שכמו שבעצרת אינו חייב לאכול כך גם בשאר הימים, אבל בשאר הימים והלילות אינו חייב לאכול בסוכה, דאף בדירה אי בעי לא אכיל. וחזר בו ר"א מדבריו. לרש"י ר"א סובר שא"צ לאכול י"ד סעודות אלא יכול להתענות, ולתוס' (ד"ה חזר) ר"א סובר שצריך לאכול י"ד סעודות, אבל א"צ לאוכלם דווקא בסוכה.

כתבו התוס' (ד"ה תשבו) שביירושלמי דנים ללמוד מחג המצות גם שייכנס לסוכה כשהוא תאב, וגם שצריך לאכול כזית דגן בסוכה. עוד כתבו (ד"ה אי) שכיון שאינו חייב לאכול בסוכה, ורק אם הוא רוצה לאכול חייב לאכול בסוכה, ממילא אם שכח ולא הזכיר יו"ט בברכת המזון אינו חוזר אלא בליל יו"ט ראשון של פסח וסוכות. וגם לרבי יהושע דס"ל דבעינן חציו לכם באכילה ושתיה, אפשר לקיימו במיני תרגימא.

השלמת סעודת יו"ט ראשון- עוד אמר ר"א שמי שלא אכל בליל יו"ט ראשון, יכול להשלים סעודה זו בליל יו"ט אחרון -שמיני עצרת, ע"י שאחר סילוק השלחן יוסיף ויאכל מיני תרגימא -לרש"י היינו כגון פירות וכיסנין וקפלוטות מבושלות, וכ"ש שאם חוזר ואוכל פת ובשר מהני, ולתוס' (ד"ה במיני) אין השלמה מועילה בדבר שא"צ לאוכלו בסוכה, אלא מיני תרגימא היינו כגון בשר ודגים ושאר דברים שמלפתים בהם את הפת, (אמנם אין ללמוד מכאן שזה מועיל

להשלמת סעודת שבת), אבל מה שאוכל ריפתא לא מהני, כיון שזו סעודת היום. ואין להשלים ולאכול בסוכה, משום בל תוסיף. ולרבנן אין לדבר תשלומין.

ב"ז: סוכה אחת כל ז' - לר"א צריך להיות לאכול ולישן בסוכה אחת כל ימי חג הסוכות, ואם עבר לסוכה אחרת ביטל מצותה של ראשונה למפרע, דכתיב "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים" עשה סוכה הראויה לשבעה. ולחכמים א"צ להיות בסוכה אחת, וכוונת הפסוק שיעשה סוכה בחג. ומודה ר"א שאם נפלה הסוכה שחוזר ובונה אותה, ואין אומרים שזו שבנה סוכה אחרת היא, אלא זו סוכת תשלומין לראשונה. וכתבו התוס' (ד"ה מהו) שיש גורסים "כיון דבדידה קעביד" ומשמע שצריך לבנותה באותם עצים.

לר"א אין עושים סוכה בחולו של מועד [אף] למי שלא ישב בסוכה ביו"ט ראשון, ולרבנן עושים. גר שנתגייר וקטן שהגדיל מודה ר"א שעושים להם סוכה בחולו של מועד.

דין "לכם בסוכה" - אין אדם יוצא יד"ח ביו"ט הראשון של חג בלולבו של חבירו, דכתיב "ולקחתם לכם" משלכם ולא גזול או שאול. לר"א הוא הדין שאין אדם יוצא יד"ח בסוכתו של חבירו, דכתיב "חג הסוכות תעשה לך", ולרבנן יוצא בסוכה שאולה, דכתיב "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" מלמד שכל ישראל ראויים לשבת בסוכה אחת בזה אחר זה, ולא יהיה בה שו"פ לכל אחד, רש"י. והתוס' (ד"ה כל) כתבו ש"לך" ממעט שותפין, ומ"מ א"צ שתהיה סוכה נפרדת לכל אחד מבני הבית, דשמא מרבים מ"תשבו" כעין תדורו דמהני. וכן באתרוג ממעטים מ"לכם" שיהיה כולו שלו ולא מקצתו, וכשקונים כל הקהל בשותפות דעתם להקנות ע"מ להחזיר. ומ"לך" ממעטים סוכה גזולה.

היה ר"א אומר משבח אני את העצלנים שאין יוצאים מבתיהם ברגל ומקיימים "ושמחת אתה וביתך", והיה משבחם אע"פ שהיו מתעכבים בגלל העצלות ולא בגלל הרגל. והא דאמר רבי יצחק שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל, דכתיב "מדוע את הולכת אליו, לא חודש ולא שבת", היינו כשהולך וחוזר באותו היום.

ר"א אמר שאין שבט שלא העמיד שופטים ונביאים, ויהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים שאול ודוד על פי שמואל.

ר"א לא רצה להתיר לכסות הסוכה בסדין מפני החמה מפני שלא אמר דבר שלא שמע מרבו ולכן

יצא מן הסוכה, ולא היה זה בסוכות שהרי לשיטתו אין יוצאים מסוכה לסוכה, ולא ברגל אחר שהרי שיבח את אלו שאין יוצאים מביתם ברגל, אלא בשבת, ואף שר"א אוסר לפקוק את החלון בפקק שאינו קשור ותלוי, דאסור להוסיף על אוהל עראי בשבת (וחכמים מתירים, ואם הוא קשור ותלוי מותר לכו"ע דכיון שהוא מתוקן לכך לא חשיב בונה או מוסיף), אין אסור אלא כשמבטלו שם וכאן לא ביטלו את הסדין.

ב"ח. אמרו עליו על ריו"ח בן זכאי שמימי לא שח שיחת חולין, ולא הלך ד' אמות בלי תורה ותפילין, ולא קדמו אדם לבית המדרש, ולא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הרחר במבואות המטונפות, ולא הניח אדם בבית המדרש ויצא, ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה, ולא פתח אחר את דלתו לתלמידיו אלא הוא עצמו, ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מערב פסח מפני עשית הפסח ומפני התינוקות שלא ישנו, וערב יוה"כ שצריך לאכול מבעוד יום, **וכן היה ר"א תלמידו נוהג.** וריב"ז היה הקטן מתלמידי הלל הזקן, שהיו להלל פ' תלמידים, ל' מהם ראויים להשראת השכינה כמשה רבינו, ול' מהם ראויים להעמיד חמה כיהושע, וכ' בינוניים, וגדול שבכולם יונתן בן עוזיאל, שבשעה שהיה יושב ועוסק בתורה כל עוף שהיה פורח עליו מיד נשרף, וריב"ז היה הקטן שבכולם, ולא הניח מקרא משנה ש"ס וברייתות, וגמרא מה שדקדקו ופירשו התנאים האחרונים בדברי הראשונים, הלכות למשה מסיני, אגדות, דקדוקי תורה דרשות מרבוני אותיות בתורה, דקדוקי סופרים גזירות חכמים, ק"ו וגז"ש, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושדים ודקלים, משלות כובסים ושועלים, דבר גדול והיינו מעשה מרכבה, ודבר קטן והיינו הוויות דאביי ורבא. וכ"ש לשאר התלמידים שהיו גדולים יותר.

מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ב"ש פוסלים וב"ה מכשירים.

מי חייב בסוכה

נשים ועבדים פטורים מן הסוכה, דהו"א לחייבם משום דכתיב "תשבו" כעין תדורו, או דנילף ט"ו ט"ו

מחג המצות ושם חייבות אע"פ שהזמן גרמא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, קמ"ל.

גרים חייבים בסוכה, דילפינן מה' ד"האזרח" לרבותם.

נשים חייבות בעיניו ביוה"כ, דכתיב "איש או אשה" השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה, ועיניו יוה"כ זו מצות לא תעשה וכת. וחייבות אף בתוספת עינוי, אע"פ שאין בזה עונש ואזהרה. וכתבו התוס' (ד"ה השוה) דדווקא היכא דכתיב בלשון זכר אמרין השוה הכתוב אשה לאיש, אבל היכא דכתיב "איש" ממעטים אשה.

כ"ח: חיוב קטן בסוכה - קטן פטור מן הסוכה, קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה, מדין חינוך מדרבנן, והיינו כל שנפנה ואין אמו מקנחתו, וי"א כל שנעור ואינו קורא אמו אמו, אבל אם קורא אמו, חייב. ושמאי מחמיר בקטן, ומעשה וילדה כלתו ופחת את המעזיבה וסייך על המיטה בשביל הקטן.

דיני הישיבה בסוכה

כתיב "בסוכות תשבו שבעת ימים" ודרשו חז"ל שבימי הסוכות ישב האדם בסוכתו כפי שהיה יושב בביתו, ויש בזה נ"מ לכמה דינים, בין לענין מה צריך האדם לעשות בסוכה כפי שהיה עושה בביתו, ובין לענין כבוד הסוכה, ובין לענין מתי האדם פטור מן הסוכה מחמת ישיבה בסוכה במצב כזה אינה כפי שהיה דר בביתו, וכדלהלן.

מצות ישיבה בסוכה - כל ז' הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי, דכתיב "תשבו" כעין תדורו, והיינו שמעלה לסוכה כלים ומצעות נאים, ואוכל ושותה ומטייל בסוכה.

לימוד תורה - למיגרס בסוכה, לעיוני מחוץ לסוכה אם ירצה, מפני שמצטער פטור מן הסוכה.

כ"ט. כבוד הסוכה - כלי שתיה א"צ להוציא מהסוכה לפי שאינם מאוסים, אבל את כלי האוכל צריך להוציא אחרי האכילה. רש"י. וי"מ כגון קערות של לישא שדרך לשים אותם בחדר נפרד. (תוד"ה מנא). וכן כד חרס ודלי עץ. נר חרס אין להכניסו אלא לסוכה גדולה יותר מז"ט על ז"ט, (אף בשעה שהוא משתמש לאורו, שמא תשרף סוכתו. תוד"ה ואמרי').

ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה של גריסים שהיא ממחרת להתקלקל במעט גשם, רב יוסף שהיה איסטניס יצא מן הסוכה כבר כשנפלו קיסמים מחמת הרוח. אם ירד לביתו ופסקו הגשמים,

אין מטריחים אותו לעלות לסוכה עד שיגמור את הסעודה, ואם היה ישן וירדו גשמים, אין מטריחים אותו לעלות עד שיעור ויעלה עמוד השחר.

ירידת גשמים בסוכות משולה לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו רבו קיתון על פניו, ואמר לו אי אפשר בשימושך.

מאורעות רעות וסיבתם

כפי שנתבאר לעיל ירידת גשמים בסוכות היא סימן רע, הגמרא מביאה עוד דברים שהם סימן רע, וכן מבארת איזה דברים גורמים לליקוי מאורות, או להפסד נכסי בעלי בתים.

סימני ליקוי מאורות - בברייתא איתא שבזמן שהחמה לוקה זה סימן רע לכל העולם כולו, מפני שהקב"ה מראה שאינו רוצה להאיר. ור"מ אומר שליקוי מאורות זה סימן רע לשונאיהם של ישראל, מפני שישראל רגילים ללקות. ובברייתא אחרת איתא שליקוי חמה זה סימן רע לעכו"ם שמונים לחמה, וכשהלבנה לוקה זה סימן רע לשונאיהם של ישראל, מפני שישראל מונים ללבנה, ואם היא לוקה במזרח זה סימן רע ליושבים במזרח, ואם לוקה במערב זה סימן רע ליושבים במערב, ואם לקתה באמצע הרקיע זה סימן רע לכל העולם. אם החמה דומה לדם זה סימן שתבוא חרב, ואם דומה לשק שזה דומה לשחור זה סימן שיבוא רעב, ואם לזה ולזה זה סימן לזה ולזה. אם החמה לקתה בכניסתה זה סימן שהפורענות שוהה לבוא, ואם ביציאתה זה סימן שהפורענות ממהרת לבוא, וי"א איפכא. וכל אומה שלוקה אלוהיה לוקה עמה. ובזמן שישראל עושים רצונו של מקום אין להם להתיירא מכל הסימנים האלו.

בשביל ד' דברים החמה לוקה על אב"ד שמת ולא נספד כהלכה, על נערה המאורסה שצעקה בעיר ואין מושיע לה, על משכב זכור, ועל שני אחים שנשפך דמם יחד.

המאורות - ירח וכוכבים לוקים בשביל כותבי פלסתר, ומועידי עדות שקר, ומגדלי בהמה דקה בא"י שא"א לשמרם מלרעות בשדות זרים, וקוצצי אילנות טובים. ונכסי בעלי בתים נמסרים למלכות מפני משהי שטרות פרועים כדי לחזור ולגבות בהם, ומלוי בריבית

(שיש לו עלים רק בצד אחד). ט' עקום. י' חרות (שדרתו קשה כחריות דקל). י"א ניטלה התימות. י"ב ראשו של עלה אינו מגיע לשורש העלה הבא.

פסול יבש-

יבש פסול בכל הימים של סוכות, משום דבעינן הדר וליכא. רש"י כתב דטעם הפסול משום דבעינן מצוה מהודרת דכתיב "ואנוהו". אבל התוס' (ד"ה לולב) כתבו דאיתקש לולב לאתרוג דכתיב ביה הדר, אבל "ואנוהו" אינו לעיכובא. עוד כתבו התוס' שיבש היינו נפרך בציפורן, ואינו תלוי ב"ב חודש.

נקטם ראשו פסול משום שאינו הדר. וכתבו התוס' (ד"ה נקטם) דאיירי שנקטמו רוב העלים העליונים, או י"ל דאיירי בשני העלים האמצעיים, ומ"מ איתא לקמן ל"ב. שניטלה התימות פסול דהו"א שניטלה הוי הדר טפי מנקטם, או בנקטם פסול רק בנקטמו שתיהן, ובניטלה פסול אפי' באחת מהן.

נפרצו עליו, (והיינו דעביד כי חופיא שמכבדים בו את הבית. ל"ב.) פסול. לרש"י היינו שנחתכו וחיברם ע"י אגודה, ופסול משום שאינו הדר. ולתוס' (ד"ה נפרצו) איירי במחברים אלא שנחלק כל עלה לשניים.

נפרדו עליו לכאן ולכאן כענפי אילן והם מחוברים, כשר, ולר"י צריך לאוגדו מלמעלה כדי שהעלים יעלו למעלה עם השדרה, (דכתיב "כפות תמרים" אם היה פרוד יכפתנו. ל"ב.).

דיני גזילה בלולב ובסוכה ובקנינים

לולב או שאר מינים פסולים ביום הראשון אם הם גזולים דבעינן "לכם", וה"ה בשאול, ובשאר הימים לא בעינן לכם, והגמרא דנה אם פסול מדין מצוה הבאה בעבירה. עוד מבארת הגמרא מה יעשה מי שקנה ד' מינים מנכרי, שיש לחוש שהוא גזול את הקרקע מירשאל, כיצד יכול לצאת בו באופן שכבר יהיה קנוי לו לגמרי ולא יהיה בו פסול גזול. עוד יבואר פסול סוכה גזולה, מתי הישיבה בסוכה נחשבת גזילה ולא יצא ידי חובה, ומתי יוצא ידי חובה, וכדלהלן.

ל. פסול גזול או שאול ללולב-

לולב שאול פסול ביו"ט ראשון, דכתיב "לכם", ובשאר הימים כשר. לולב הגזול פסול ביו"ט ראשון דכתיב "לכם". ובשאר הימים - לריו"ח בשם רשב"י ולרב אמי פסול משום דהוי מצוה הבאה בעבירה, ולרב יצחק בר נחמני בשם שמואל אין פסול גזול אלא ביו"ט ראשון, אבל ביו"ט שני יוצא בגזול כמו שיוצא בשאול, דס"ל שבשאר ימי סוכות אין לפסול לולב הגזול משום מצוה הבאה בעבירה כיון שחיובו מדרבנן. (תוד"ה מתוך).

לישראל, ועל בעלי בתים שיכולים למחות ואינם מוחים, ועל שפוסקים צדקה ברבים ואינם נותנים.

כ"ט: בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדים

לטמיון על כובשי (-דוחים בלך ושוב) ועושקי (-אינם משלמים כלל) שכר שכיר, ופורקי עול מעל צוואריהן ונותנים על חבריהן, ועל גסות הרוח שמתגאים ומשתררים על חבריהם בגלל עושרם, וגסות הרוח כנגד כולם.

לולב הגזול:

הקדמה - כתיב "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר" (-אתרוג) כפות תמרים (לולב) ענף עץ עבות (הדסים) וערבי נחל, ושמחתם לפני ד' אלוקים שבעת ימים".

בפרק זה יבוארו דיני ד' מינים, מהו כל מין ומגוון, כמה צריך לקחת מכל מין, אגידת המינים, ושיעורם. עוד מבואר שיש כמה דברים הפוסלים בד' מינים: א' גזול פסול ביום הראשון (וה"ה שאול) דכתיב "לכם", ובשאר הימים דלא בעינן לכם יש מחלוקת אם פסול מדין מצוה הבאה בעבירה. ב' פסולי הדר הנלמדים בכל המינים מדכתיב באתרוג "פרי עץ הדר". פסול חסר, דכתיב "ולקחתם לכם" שתהא לקיחה תמה. עוד מצינו דברים הפוסלים במינים מסוימים, כגון אתרוג שלא נגמר גידולו, או לולב שאין ראש עלה אחד מגיע לשורש של חבירו, או הדס שענביו מרובות מעליו.

איזה פסולים פוסלים ד' מינים בכל הימים - כתבו התוס' (ד"ה בעינן) שכיון שחיוב לולב בגבולין בשאר הימים הוא מדרבנן זכר למקדש, לכן לענין הדר תיקנו שיהא הדר, וכן לענין הא דילפינן מ"ולקחתם" דבעינן לקיחה תמה, שארבעה מינים שבלולב מעכבים זה את זה, וכן ילפינן מהתם שצריך לקיחה לכל אחד מדלא כתיב "ולקחת", זה דין בכל הימים כיון שזה דינים בעיקר הלקיחה, אבל לענין חסר ושאול לא תיקנו לפסול בשאר הימים, ובגזול איכא פלוגתא לקמן.

דיני לולב

לולב היינו ענף של עץ התמרים (-עץ דקל). וכתב הטור (תרמ"ה) דרך הלולב כשיוצא מן הדקל יוצא כולו עץ אחד כחץ, ולאחר שגדל מעט נפתח מעט וכל מה שמוסיף ליגדל נפתחים עליו יותר. עכ"ל. ולהלן יבואר באיזה אופן הלולב כשר, וכן פסולי לולב שהם א' יבש. ב' גזול. ג' נקטם ראשו. ד' נפרצו עליו. ה' של אשירה ושל עיר הנידחת. ו' כהימנך (ראש מפוצל). ז' ראשו כפוף. ח' סליק בחד הוצא

מקור פסול מצוה הבאה בעבירה - כתיב "והבאתם גזול את הפסח ואת החולה" מה פסח לית ליה תקנתא שהרי זה מום קבוע, אף גזול לית ליה תקנתא ביאוש דאף שקנאו אינו קרב למזבח. וה"ה בשאר מצוות כדאשכחן שהגזול סאה חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה אין זה מברך אלא מנאץ. תוד"ה משום. וכיון דקני ביאוש בהכרח הפסול הוא משום מצוה הבאה בעבירה, (ולפני יאוש פסול דכתיב "אדם כי יקריב מכם"). וכתבו התוס' (ד"ה כ') דבאמת לפני יאוש פסול משום שאינו יכול להקדישו כיון שאינו ברשותו, וכתיב "איש כי יקדיש את ביתו" דבעינן שיהיה ברשותו כביתו, וכוונת הגמ' דאי לא כתיב "ביתו" ילפינן מ"מכם"). ועוד כתיב "כי אני ד' אוהב משפט שונא גזל בעולה" ואף שהכל שלי ממני ילמדו וכן יעשו, משל למלך שהיה עובר על בית המכס וכו'.

ו**כתבו התוס' (ד"ה משום)** שאין לפסול לולב של אשירה ושל עיר הנדחת משום מצוה הבאה בעבירה, כיון שלא מחמת הגזל נעשית המצוה.

האם יאוש קונה - כתבו התוס' (ד"ה הא) שריו"ח סובר שיאוש כדי לא קני, ולכן גנב שטבח או מכר אפי' לאחר יאוש חייב ד' וה', ולא אמרינן ששלו הוא טובח או מוכר, אבל יאוש ושינוי השם קונה, והקדש חשיב שינוי השם דמעיקרא חולין והשתא הקדש. והנה אי יאוש כדי קני, כיון שקנה לפני ההקדש לא חשיב מצוה הבאה בעבירה, אבל אי יאוש כדי לא קני ולא קנה אלא ע"י ההקדש, חשיב מצוה הבאה בעבירה.

ל: קניית הדס מונכרים - לרב הונא הקונה הדס מונכרים לא יגזז אותו בעצמו אלא יגזוז הנכרי, מפני שסתם עכו"ם גזלני קרקע הם, ושמא גזלו קרקע זו מישראל, וקרקע אינה נגזלת, וממילא התולש הוא הגזול, וכשהנכרי גזז יש כאן יאוש, וכשמוכר יש שינוי רשות וקנאו הישראל, דס"ל שיאוש לבד לא קונה אלא כשיש גם שינוי רשות, או שיאוש לבד קונה ומ"מ אם יחתוך בעצמו פסול משום מצוה הבאה בעבירה, (ואף שיאוש שלא מדעת לא הוא יאוש, הכא כיון שנתייאשו כבר הבעלים אלא שאין יאוש בקרקע, לא חשיב יאוש שלא מדעת. תוד"ה כ'). ודין זה הוא כשהישראל קונה לעצמו, אבל הקונה כדי למכור לאחרים יכול לגזוז בעצמו שהרי יש שינוי רשות במה שמוכר לאחרים.

ואין כאן קנין בשינוי מעשה במה שאגד ג' המינים יחד, (ולא יהיה בזה משום מצוה הבאה בעבירה, כיון שקנאוה קודם קיום המצוה. תוד"ה הא), דס"ל שלולב א"צ אגד, ואת"ל צריך אגד אינו שינוי דשינוי החוזר לברייתו הוא, דאף דקני מדרבנן, מ"מ כיון שמדאורייתא לא קני אינו יוצא יד"ח, ואין כאן תקנת השבים, כיון שקל להתיר את האגודה. ולא חשיב שינוי מעשה בקציצה, כיון שלא נשתנה שמו בכך. ואף דפסקיה לחיותא, גרע מנחשא דלא הדר. (תוד"ה שינוי).

ואין כאן קנין בשינוי השם, דמעיקרא הושענא מיקרי. וכתבו התוס' (ד"ה וליקנייה) שאיירי הכא למ"ד ששינוי השם החוזר לברייתו קונה. אי נמי שינוי השם עם שינוי מעשה קונה לכו"ע אף בשינוי החוזר, (ושינוי מעשה החוזר קונה בלא יאוש מדרבנן משום תקנת השבים. ושינוי השם החוזר בלא יאוש אינו קונה כלל, מלבד אם בנאו בקרקע כגון מריש, שקנאו משום תקנת השבים. ושינוי מעשה או שינוי השם שאינו חוזר, קונה מדאורייתא אף בלא יאוש).

קרקע אינה נגזלת אפי' ביאוש, דלעולם היא בחזקת בעליה. רש"י, ותוס' (ד"ה וקרקע). אמנם כתבו התוס' שאם נשתקע שם הבעלים קני, ואפי' עומד וצווח שאינו מתייאש, נעשה כצווח על ספינתו שטבעה בים.

ל"א. סוכה גזולה ושואלה

לרבנן אדם יוצא יד"ח בסוכה שאולה, ולר"א לא יצא. והמוציא את הבעלים מהסוכה הבנויה בקרקע של הנגזל (וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע), ויושב בה במקומו, או הבונה סוכה ברה"ר שזה גזל הרבים, לרבנן יצא יד"ח, דקרקע אינה נגזלת והוי כשואלה. ולר"א לא יצא יד"ח, דאם קרקע נגזלת היא סוכה גזולה, ואם קרקע אינה נגזלת (דפלוגתא היא בהגזל, ורבנן הנ"ל סוברים שקרקע אינה נגזלת, ור"א סובר שקרקע נגזלת, אמנם גם אם היה סובר שאינה נגזלת, מ"מ) הוי כשואלה שלשיטתו אין יוצא בה יד"ח. ואם גזל עצים וסיכך בהם, יצא יד"ח, כיון שקנאם בשינוי מעשה ושינוי השם, ועוד שהרי משום תקנת השבים א"צ להחזיר את העצים עצמם אלא את דמיהם. והמוציא חבירו מסוכתו שבראש העגלה או הספינה לא יצא יד"ח, דכתיב "לך" להוציא את הגזולה, וצריך להחזירה כמות שהיא ולא דמים. רש"י. (ואפי' לפני יאוש חשובה גזולה ולא שאולה מפני שמתלטלין הנגזלים לא נחשבים ברשות הבעלים. תוד"ה וקרקע). והתוס' (ד"ה אבל) כתבו שמ"לך" אפשר למעט גזל עצים וסיכך בהם, שמדאורייתא לא קני כיון שזה שינוי החוזר לברייתו, וקרא מיתוקם לדאורייתא. ואף בדרבנן איכא לאוקמי בבונה סוכה בקרקע חבירו שלא מדעתו, וחבירו הוציאו מסוכתו וישב בה.

תקנת השבים - כשם שתיקנו חכמים שהגזול לבנה וקבעה בבנין שא"צ להחזירה אלא יתן דמיה, כך קורה גזולה שקבעה בסוכתו א"צ להחזירה אלא יתן דמיה, ולא אמרינן שיסתור סוכתו משום שאין זה הפסד מרובה, דמצוה משוי לה כל ז' כבנין קבע. ודווקא בתוך ז' ימי חג הסוכות אבל אח"כ יחזיר את הקורה, אא"כ חיברה בטיט שדינה כדין לבינה שקבעה בבנין.

לולב היבש לרבנן פסול ור"י מכשיר. רבא מבאר שנחלקו אם מקישים לולב לאתרוג להצריכו הדר, אבל אתרוג היבש פסול אף לר"י, ולדבריו מה

בימין ואת האתרוג בשמאל כיון שבלולב יש ג' מצוות ובאתרוג אחת, ושמא יחליף ויצטרך להפוך, ויפול האתרוג ויפסל. והא דכתיב "הדר" היינו שדר באילן משנה לשנה.

המשך דיני לולב

לולב של אשירה פסול, והיינו באשירה דמשה -מה שהיה בשעת כיבוש א"י, שעליהם נאמר "ואשריהם תשרפון באש", דכיון דלשריפה קאי כותותי מיכתת שיעוריה, אבל סתם לולב של ע"ז, שכיבדו בו את הקרקע לפני הע"ז, או שדרך עבודתה להעבירו לפניו או לזרקו בה, לא יטול משום דמאיס לגבוה, ואם נטל כשר, דאע"פ שאסור בהנאה, מצוות לא להנות ניתנו, ואינם אלא עבודת עבד לרבו. וביארו הראשונים שחילוקי הדינים הם כדלהלן: אשירה של גוי לאחר ביטול (והגביה שלא ע"מ לקנות) - לר"ת יצא בדיעבד, אבל לכתחילה לא כיון דמאיס למצוה, ואם ביטלו ביו"ט הדין תלוי בספק אם יש דיחוי אצל מצוות. ואם לא ביטלה הנכרי - ביום הראשון פסול משום דבעינן "לכם", ובשאר הימים י"א שיצא בדיעבד, דכיון שיכולה לבוא לידי ביטול לא מיכתת שיעורה, (וכן תקיעה בשופר של ע"ז או חליצה במנעל של ע"ז מועילים בדיעבד), ולר"ת לא יצא בדיעבד. ובאשירה דישאל שהדין שאין מועיל בה ביטול, לפי ביאור א' בתוס' לא יצא יד"ח, ולפי ביאור ג' בתוס' יצא יד"ח בדיעבד היכא שלא נטעו מתחילה לכך, ואפי' ביו"ט ראשון דבעינן "לכם" יצא. ואשירה דמשה, או של ישראל ונטעו מתחילה לכך לא יצא יד"ח אף בדיעבד.

לולב של עיר הנידחת פסול, דכתותי מיכתת שיעוריה.

ל"ב. כמה פסולי לולב - לולב שנסדקו ראשי העלים שלו או השדרה כשר, אבל אי עביד כהימנך שראשו מתפצל לכאן ולכאן כאילו יש לו ב' שדראות פסול. ולולב כפוף שראשו כפוף כאדם גיבן, או קוץ שיש בשדרתו קוצים, והערוך פירש שיש בו קמטים, פסול. וכן לולב דסליק בחד הוצא שיש לו עלים רק מצד אחד, וי"מ שאין עליו כפולים, פסול. לולב עקום כמגל, אם העקמיות היא לפניו פסול, ואם לאחוריו כשר, ואם לצדדים מחלוקת. חרות ששדרתו קשה ונעשה כחריות דקל פסול, ודומה לחרות שרק התחיל להתקשות כשר.

ניטלה התיזומת והיינו שני העלים האמצעיים העליונים שהם מדובקים כתאומים פסול, נחלקה התיזומת עד העלים שלמטה מהם מחלוקת.

כפות תמרים - לא יקח חרותא, שהרי א"א לכופתו. ולא יקח אופתא חתיכת גזע שאין בה ענפים, משום ד"כפת" משמע ששייך שיהיה פרוד ואופתא כפות

שבנפרדו צריך לאוגדו מלמעלה משום דכתיב "כפות", ומה שצריך לאוגדו במינו, אינו משום הדר שהרי יכול לאוגדו בסיב הגדל סביבות הדקל ונכרך סביבו, ובקליפת הדקל, אע"פ שאין מראה דומה למראה הלולב, אלא משום דס"ל שלולב צריך אגד וממילא כל מה שנאגד עם הלולב הוא בכלל המצוה, ואם יאגד במין אחר יהיו לו ה' מינים ויעבור בבל תוסיף. והגמ' מביאה ברייתא שר"א מכשיר גם אתרוג ישן, ודלא כרבא. ומעשה בבני כרכים שהיו מורשים לולביהם לבני בניהם, לר"י משום דיבש כשר, לחכמים אין שעת הדחק ראייה, ורק כמוש כשר.

רש"י כתב שאין לדרוש י"ג מידות אא"כ קיבל כך מרבו, ורק ק"ו יכול ללמוד מעצמו. והתוס' (ד"ה ור"י) כתבו שאפי' סמוכים אפשר לדרוש, ורק גז"ש אין אדם דן מעצמו. ומה שנחלקו ר"א ורבנן אם מקשים לולב לאתרוג להצריכו הדר, בסברא פליגי, דיש דברים שאין להקישם לאותו דבר, ושמא קסבר שהדר שייך רק באתרוג.

ל"א: ד' מינים אין פוחתין מהם ואין מוסיפים עליהם, ועל כן אם לא מצא אתרוג לא יביא פרי אחר, ואין לומר שיביא פרי אחר כדי שלא תשתכח תורת אתרוג, דאיכא למיחש דאתי למיסרך, אבל אתרוג פסול שרי, כמו שמצינו לגבי לולב. (תוד"ה לא).

וכן לא יאגד במין אחר, וקמ"ל דלא אמרינן דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. וכתבו התוס' (ד"ה הואיל) שרבנן שלולב א"צ אגד אינו עובר על בל תוסיף כשאגדו במין אחר, כיון שאינו נוטל בדרך גדילתו, אבל לר"י שלולב צריך אגד, והאגד אינו דרך גדילתו, ממילא באגדו במין אחר עובר על בל תוסיף, אבל הנוטל מין אחר מחוץ לאגד בדרך גדילתו, עובר בבל תוסיף לר"י וכ"ש לרבנן.

הגמ' מביאה ראייה שלר"י אין דין הדר אף באתרוג מהא דאיתא בברייתא דאתרוג הישן כשר לר"י. ולפי זה פסול ירוק ככרתי (התוס' דנים אם הכונה לירוק או לכחול, ובחולין משמע שירוק הוא דומה לחלמון של ביצה. עוד כתבו התוס' שאתרוג שאח"כ יהיה כמראה שאר אתרוגים כשר אף כשהוא ירוק, כיון שודאי כבר נגמר הפרי). ואתרוג קטן (לר"מ כאגוז ולר"י כביצה) הם משום שהפרי אינו גמור. (והא שנחלקו ר"ע ורבנן לקמן ל"ו באתרוג הבוסר, שם ר"ע פוסל אפי' בגדול היכא שסופו ליגדל הרבה יותר, משום שאינו הדר או משום שאינו ראוי לזריעה, אבל כאן הפסול משום שלא נגמר הפרי אע"פ שאין סופו ליגדל יותר. וכן י"ל שרבנן שפוסלים בבוסר מכשירים כאן. תוד"ה שיעור). והא דלר"י שיעור אתרוג הגדול כדי שיאחוז שניים בידו אחת שאז כשרוצה להפכם יוכל להחזיק את הלולב במקום אתרוג אחד, הטעם משום שצריך ליטול את הלולב

לעולם. ולא יקח כופרא כעין חרותא אלא שהוא בן שנה או שנתיים שלא נתעבה העץ ויכולים לכופתו, משום דכתיב "דרכיה דרכי נועם" ואלו משרטים הידיים, (ולרבה הטעם משום דכתיב "והאמת והשלום אהבו"). (תוד"ה דרכיה). ולא יקח ב' כפות תמרים ענפי דקל שתלויים בהם תמרים דכתיב כפת חסר, וכף תמרים אחת שמה כף ולא כפת.

ציני הר הברזל כשרות אע"פ שהעלים קטנים ואינם עולים עם ארכה של שדרה, והיינו כשראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה, והם ב' תמרות בגיא בן הינום שעשן עולה מביניהם וזו היא פתחה של גיהנום.

ל"ב: שיעור לולב - במתני' איתא ששיעור לולב ג' טפחים ועוד טפח כדי לנענע בו דבעינן נענוע מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות וטללים רעים. לשמואל שיעור הדס וערבה ג' טפחים, ושל הלולב ד' כדי שיצא מההדס טפח, ולריו"ח השדרה של הלולב צריכה לצאת מההדס טפח. ולענין שיעור טפח, לר"ט לוקחים אמה של ה' טפחים בינוניים ומחלקים אותה לששה חלקים, ג' מהם הוא שיעור ההדס, וד' הוא שיעור הלולב. ומה שאמר שמואל ששיעור הדס ג' טפחים, לר"ט זה יוצא ב' ומחצה, ושמואל לא דקדק בדבריו אלא החמיר מעט. (ואין לומר שכוונת ר"ט שצריך הדס של ה' טפחים, שהרי הדס של ג"ט אין אנו מוצאים שיהיה עבות כראוי ולא הדס שוטה, כ"ש שאין הכונה לאמה של ה"ט).

דיני הדס

"ענף עץ עבות" היינו ענף שיש לו עלים המכסים את הענף, שזה ג' עלים בכל קו. הגמרא מבארת מנלן שהכונה להדס. וכן יבוארו בגמרא פסולי הדס: א' נשרו העלים וכבר אינו עבות. ב' גזול. ג' יבש. ד' של אשירה ושל עיר הנידחת, ה' נקטם ראשו (ואם עלתה בו תמרה כשר, והגמרא דנה בזה אם ההדס נדחה מהכשרו היכא שעלתה בו תמרה ביו"ט, או שמיעט ענביו ביו"ט). ו' היו ענביו מרובות מעליו.

עבות - הא דכתיב "ענף עץ עבות" הכונה לענף שעליו מכסים את עצו, והיינו הדס שעליו עשויים כקליעה והם שוכבים ומכסים את העץ. ואין הכונה לזית כיון שאינו עבות והיינו שאין העלים מכסים זה את זה. ואין הכונה לדולבא שעליו עשויים כקליעה, (לרש"י היינו ערמון, ולתוס' ערמון אין עליו עשויים כקליעה), כיון שאין העלים מכסים את העץ. ואין הכונה להירדוף - לאב"י כיון דכתיב "דרכיה דרכי נועם" והירדוף הוא חד ופוצע את הידיים,

ולרבה כתיב "והאמת והשלום אהבו", לרש"י כיון שהוא סם המות אינו אמת ושלום, ולתוס' (ד"ה האמת) אינו סם המות, אלא אינו אמת ושלום לפי שהוא פוצע את הידיים. ובבריייתא איתא שהכונה להדס שהוא עץ הקלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת, ולרבה"י הכונה להדס מפני שהוא עץ שטעם עצו ופריו שווה.

עבות היינו שיש ג' עלים בכל קו, לרש"י צריך שג' עלים יצאו מתוך אותו עוקץ, ולתוס' (ד"ה תלתא) זו חומרא גדולה, אלא צריך שיהיו סמוכים ודבוקים אע"פ שכל אחד בעוקץ נפרד. לרב כהנא אפי' תרי וחד כשר וכן נהג רב אחא בריה דרבא, ולאמימר הוי הדס שוטה.

נשרו רוב עליו - אם עבותו קיימת, והיינו שהיו ז' עלים בכל קו ונפלו ד', כשר. והנה במתני' איתא שנפרצו עליו פסול, ורש"י מפרש דהיינו נשרו, הדס גזול פסול.

ל"ג. הדס מצראה שגדל במיצרי השדה והוא משובח מפני שיש לו מקום לגדול, וי"מ מצרי. אע"פ שיש לו שם לווי כשר, ד"ענף עץ עבות" אמר רחמנא, מכל מקום, והק' התוס' (ד"ה ואימא) שהרי בתורה לא כתוב הדס, ומה ההוא לפסול משום שם לווי.

יבש - יבשו רוב עליו ונשאר בראשו ג' בדי עלים לחים כשר, אבל אם הראש יבש והאמצע לח פסול משום שאינו הדר. של אשירה ושל עיר הנידחת פסול.

נקטם ראשו פסול, ואם עלתה בו תמרה בערב יו"ט כשר.

הדס שענביו מרובות מעליו פסול, ואם מיעטם לפני יו"ט כשר, וביו"ט עצמו אסור למעט משום שבות דדומה למתקן כלי ומכשירו.

דיחוי במצוות

קרנן שנדחה אחר שחיטה אינו חוזר להכשרו, אלא הוא נדחה לגמרי. ורב ירמיה מסתפק האם דין זה נאמר גם במצוות, או שזה דין דווקא בקרבנות. ונ"מ לענין הדס שהיו ענביו מרובות מעליו ומיעטם, או בנקטם ראש ההדס ועלה בו תמרה, וכן לגבי כיסוי הדס אם נתכסה וחזר ונתגלה. והגמרא אומרת שיש חילוק בין דבר שכבר היה ראוי למצוה ונדחה (נראה ונדחה), לבין דבר שמעיקרא לא היה ראוי (דיחוי מעיקרא), וכדלהלן.

דיחוי בקרבנות - כתבו התוס' (ד"ה נקטם) שאף שבקרבנות אף דיחוי מעיקרא הוי דיחוי, ולכן מפרש נקיבה לפסחו זה פסול לשלמים, מ"מ לגבי שאר מצוות יש בזה ספק וכדלהלן. והיכא

שבידו לתקן, מצינו שאם קיבל כהן כשר ונתן לפסול יחזיר לכשר ולא הוא דיחוי, ומאיך המפריש קרבן והמיר דת הוא דיחוי אף שבידו לחזור, וכן קדשים שנשחטו ואח"כ נפגם המזבח הוא דיחוי אע"פ שבידו לתקן. וצריך לחלק בין הדברים.

דיחוי במצוות – הגמ' מסתפקת אם יש דיחוי בשאר מצוות כמו בקרבנות שאם הקרבן נדחה אחר שחטתו אינו חוזר להכשרו, או לא. והגמ' (ע"ב) פושטת שדיחוי מעיקרא לא הוא דיחוי, מהא דמבואר במתני' שאם ליקט את ענבי ההדס ביו"ט כשר, אבל דבר שנראה ונדחה וחזר ונראה, הגמ' נשארת בספק אי יש דיחוי, דזה חמור יותר מדיחוי מעיקרא, דדיחוי מעיקרא י"ל שאין דיחוי כיון שכשנראה למצוה הוא כקרבן שהוקדש עכשיו, משא"כ בנראה ונדחה.

דיחוי בכסוי הדם – המכסה את הדם ונתגלה, פטור מלכסות. ואם הרוח כסתה את הדם פטור מלכסות, אך אם חזר ונתגלה חייב לכסות, וילה"ס אם הטעם משום דפשיטא לן שאין דיחוי אצל מצוות, או שזה ספק, ומספק חייב לכסות.

דיחוי בנקטם ראש ההדס – נקטם ראש ההדס מערב יו"ט ועלתה בו תמרה ביו"ט משנאגד, זה תלוי בספק אם יש דיחוי אצל מצוות.

דיחוי בהיו ענביו מרובות מעליו

הדס שהיו ענביו מרובים מעליו ומיעטן לפני יו"ט, כשר, ואם עבר ומיעט את הענבים ביו"ט, ואם לולב צריך אגד ה"ה בערב יו"ט אחרי שנאגד, לר"א בר צדוק פסול, וחכמים מכשירים. הגמ' רוצה לומר שלכו"ע לולב א"צ אגד, ואף אי לולב צריך אגד לא ילפינן לולב מסוכה לפסול תעשה ולא מן העשוי, וא"כ בהכרח המחלוקת היא אם יש דיחוי אצל מצוות. והגמ' דוחה שי"ל שלכו"ע אין דיחוי אצל מצוות, ונחלקו אם לומדים לולב מסוכה בבנין אב, (ולפי זה המחלוקת היא גם בליקטן בהתר. תוד"ה והכא), או שנחלקו במחלוקת ר"י ורבנן אם לולב צריך אגד, משום דילפינן "ולקחתם לכם ביום הראשון" מ"ולקחתם אגודת אזוב", או שלולב א"צ אגד. ומ"מ אף לרבנן מצוה לאוגדו משום "זה קלי ואנוהו".

ל"ג: אם מיעט את הענבים אחרי אגידת הלולב

כשר, ואף אי דיחוי מעיקרא הוא דיחוי, י"ל דאגד הזמנה בעלמא הוא ולא חשיב אפי' דיחוי מעיקרא כל שלא היה אם קידש היום ועודנו בפסולו, אבל קודם שהגיע זמן המצוה לאו דיחוי הוא. אמנם כתבו התוס' (ד"ה לעולם) שלמ"ד לולב צריך אגד, פסול משום תעשה ולא מן העשוי.

ר"א ברבי שמעון מתיר למעט את הענבים ביו"ט, והיינו כשמלקטם לאכילה ואינו מתכוון לתיקון מנא, וסבר כאביו ר"ש דדבר שאין מתכוון מותר, ואף דמודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות, שכיון שא"א שלא תמות הוא כמתכוון, איירי שיש לו הושענא אחרית, וממילא אין כאן תיקון כלי. רש"י. והתוס' (ד"ה מודה) כתבו דהוי מלאכה שאין צריכה לגופה, דבעלמא פטור אבל אסור, והכא שרי משום מצוה.

הותר אגדו ביו"ט יכול לעונבו, אבל לקשור אסור, דקשר של קיימא הוא אחת מאבות מלאכות, והכא הוא קשר של קיימא, דאין בכונתו להתירו לעולם, ולר"י עניבה כקשירה ואסור לעונבו, ולא מהני אגידה כירק דבעינן קשירה מעלייתא, לתנא דברייתא עניבה כקשירה כר"י, אבל ס"ל שא"צ קשירה מעלייתא אלא עונבו כאגודה של ירק. ושמעינן מהכא שצריך לאגוד את הלולב בקשירה גמורה, שהרי אף לרבנן שלולב א"צ אגד, מ"מ מצוה לאוגדו משום "זה קלי ואנוהו".

מתי ענבים פוסלים בהדס – היו ענביו מרובות מעליו פסול, אף אם הענבים נמצאים בכמה מקומות, משום דהוי מנומר. ענבים שחורים פוסלים מפני שאינו הדר, ומתחילה הם ירוקים ואח"כ הם משחירים, וכן ענבים אדומים פוסלים, כדמצינו שדם שחור הוא אדום שלקה, וא"כ ענבים אדומים עתידים להשחיר ולכן הם פסולים, אבל בענבים ירוקים כשר.

דיני ערבה

"ערבי נחל" היינו ענף מעץ הערבה, שהעלה שלה משוך (- צר וארוך) כנחל, והקנה שלה אדום, ופיה (צידי העלה) חלק. ולהלן יבואר מה כשר לערבה ומה פסול.

פסולי ערבה – גזולה דכתיב "לכם", יבשה, של אשרה ושל עיר הנידחת דכיון דלשריפה קאי כתותי מיכתת שיעוריה, נקטם ראשה, נפרצו עליה, פסולה, אבל כמושה, ושנשרו מקצת עליה, כשרה.

ערבי נחל – איתא בברייתא ש"ערבי נחל" היינו ערבות הגדלות על הנחל, דבר אחר שיהיה עלה שלה משוך כנחל. ובברייתא אחרת לומדים מדכתיב "ערבי" בלשון רבים, שגם ערבות של בעל הגדלות בשדה שלא על הנחל ואינו צריך השקייה, ושל הרים, כשרות, אמנם לכתחילה מצוה בערבי נחל ממש. וצפצפה פסולה כיון שהיא גדילה בין ההרים וכתוב בתוכה ביחזקאל "קח על מים רבים צפצפה ש' מו", אמר הקב"ה אני

אמרתי שיהיו ישראל לפני כעץ ערבה שאחוז במים רבים והם שמו עצמם כצפצפה שבהרים.

ל"ד. ערבה קנה שלה אדום, ועלה שלה משוך, ופיה חודם של עלים חלק. וצפצפה קנה שלה לבן, ועלה שלה עגול, ופיה דומה למגל. ואם פיה דומה למסר פסולה, וחילפא גילא אע"פ שפיה דומה למגל כשרה, ואין חסרון במה שיש לה שם לווי, ד"ערבי נחל" כתיב, מכל מקום.

לאבא שאול "ערבי" לא בא להכשיר של בעל אלא בא ללמד שיש מצות ערבה בלולב ויש מצות ערבה במקדש להקיף את המזבח. ולרבנן מצות ערבה במקדש היא הלכה למשה מסיני, (וכן נסוך המים לתמיד של שחר בימי החג, ועשר נטיעות דהנה אסור לחרוש בערב שביעית ל' יום לפני ראש השנה כדי להוסיף מחול על הקודש, לר"ע ילפינן דין זה מ"בחריר ובקציר תשבות" ולרבי ישמעאל זה הלל"מ, וחכמים עשו סייג לתורה ואסרו בשדה הלבן מפסח ובשדה האילן באילנות זקנים מעצרת, ושדה אילן היינו ג' אילנות בבית סאה, שאז מותר לחרוש עד עצרת, ובפחות מג' אילנות מותר לחרוש בסמוך להם לפי חשבון המרחק כשיש ג' בבית סאה. ובנטיעות צעירות מותר לחרוש עד ר"ה אם יש י' נטיעות בבית סאה כדי שלא יבשן, ואם אינם מפוזרות או שיש פחות מ' נטיעות, מותר לחרוש לפי חשבון המרחק כשיש י' מפוזרות).

דברים שנתחלף שמם אחרי החורבן, והנ"מ בזה-

חלפתא וערבטא, ונ"מ שרק חלפתא כשר ללולב. שיפורא וחצוצרתא פשוטה ואינה של איל, ונ"מ שרק חצוצרתא כשרה לשופר.

פתורתא ופתורא שלחן קטן וגדול, ונ"מ למקח וממכר. בי כסי והובלילא, ונ"מ שמחט הנמצאת בבי כסי אפי' בצד אחד פסולה מפני שדופנו דק, דאילו במה שהיה נקרא בי כסי אינו טריפה אלא כשהנקב מפולש, כיון שהוא עבה כב' דפנות. רש"י. והתוס' (ד"ה בית הכוסות) כתבו שאם ניקב חצי העובי כשרה, והכא כיון שניקב עור אחד שלם הו"א דהוי טריפה קמ"ל.

בבל ובורסיף, ונ"מ לגיטי נשים, שמבבל א"צ לומר בפני נכתב ובפני נחתם, משום דבקיאים לשמה ומצויים לקיימו, וכעת מבורסיף אין צריך לומר ומבבל צריך לומר. וכתבו התוס' (ד"ה נפקא) שאין לומר נ"מ לענין כתיבת שם העיר, שהרי בבל הוא שם המדינה, ואין כותבים שם המדינה בגט.

דיני ד' מינים

ל"ד: מנין הד' מינים- לשיטת רבי ישמעאל יטול ג' הדסים, דכתיב "ענף, עץ, עבות". וב' ערבות, דכתיב "ערבי". ולולב אחד, דכתיב "כפת". ואתרוג אחד, דכתיב "פרי", ומ"עץ הדר" דרשין לקמן שטעם עצו ופריו שוה. (תוד"ה ענף). וחזר בו רבי ישמעאל וסובר שדי בהדס אחד. ולר"ע יטול אחד מכל מין.

בל תוסיף בד' מינים- כתבו התוס' (ד"ה ערבי) שאין בל תוסיף אם מוסיף על כמות הד' מינים, אפי' למ"ד לולב צריך אגד, ורק אם הוסיף מין אחר עובר בבל תוסיף.

הדסים קטומים- לרבי ישמעאל יטול הדס אחד שאינו קטום, ולר"ט יכול ליטול שלשתם קטומים ולא בעי הדר בהדס. לשמואל הלכה כר"ט, ולכן אמר שמואל לסוחרים שאם לא ימכרו את ההדסים בשווים ידרוש לרבים שהלכה כר"ט, ואף דס"ל כר"ט לא דרש כמותו, משום הידור מצוה. תוד"ה ולדרוש.

אין אוגדים את האתרוג יחד עם שאר המינים, דהא לא כתיב "וכפת תמרים" אלא "כפת תמרים".

ארבעת המינים מעכבים זה את זה, דכתיב "ולקחתם" שתהא לקיחה תמה, ומהאי טעמא פוסלים אתרוג חסר, אמנם אתרוג חסר כשר בשאר הימים אף שד' מינים מעכבים זא"ז בשאר הימים. (תוד"ה שתהא). עוד כתבו התוס' שדעת בה"ג שאם נטל את המינים בזה אחר זה כשר, ודבר תימה הוא, ורק אם נטלם יחד ולא חיברם באגד כשר לחכמים ופסול לר"י.

דיני אתרוג

"פרי עץ הדר" היינו אתרוג. ולהלן יבואר מנלן שהכונה לאתרוג, וכן יבוארו פסולי אתרוג, ויש דין מיוחד באתרוג שצריך שהוא יהיה ראוי לאכילה, (ולכן אתרוג ערלה או של תרומה טמאה פסול), ויש מחלוקת אם צריך שיהיה באתרוג גם דין ממון או לא (ונ"מ במעשר שני בירושלים). עוד מבארת הגמרא שאר פסולי אתרוג, כגון פסולי חסר או פסולי הדר.

אתרוג הגזול, והיבש פסול.

הירוק ככרתי ר"מ מכשיר ור"י פוסל. (עיין ל"א:).

ל"ה. פרי עץ הדר- היינו אתרוג, ד"פרי עץ" היינו שטעם עצו ופריו שוה, ואין הכונה לפלפלין (וכדמצינו שיש ערלה בפלפלין דכתיב "עץ מאכל" עץ שטעם עצו ופריו שוה, דלא תימא כיון שהעץ אינו גבוה מן הארץ אין בו ערלה. רש"י. והתוס' (ד"ה ללמדך) הקשו שיש כמה עצים כאלו שיש בהם ערלה, אלא החידוש הוא שיש בו ערלה אע"פ

שסופו להתייבש ולא יהיה ראוי לאכילה. וללמדך שאין ארץ ישראל חסירה כלום), שהרי התורה אמרה לקחת "פרי" אחד, ובפלפלין לא מינכרא לקיחת פרי אחד כיון שהם קטנים. לרבי דורשים "הדר" מלשון הדיר, שכמו שבדיר עד שבאים קטנים עדיין גדולים קיימים, כך צריך להיות הפרי שכחונטים פירות שנה זו עדיין פירות שנה שעברה קיימים, והיינו אתרוג. ולרבי אבהו "הדר" היינו שדר באילנו משנה לשנה והיינו אתרוג. ולבן עזאי קרינן אידור שזה מים ביוונית, ואתרוג גדל על כל מים.

אתרוג של אשירה ושל עיר הנידחת פסול, דכיון דלשריפה קאי כתותי מיכתת שיעוריה, וכתבו התוס' (ד"ה לפי) שבלולב של אשירה רק ביו"ט שני צריך להגיע לטעם זה, דביו"ט ראשון פסול משום שאין בו דין ממון, ובדבר שאינו ראוי לאכילה לכו"ע בעינן שיהיה בו דין ממון. (א.ה. ממה שלא הקשו התוס' מאתרוג מבואר לכאן שלא גרסו קטע זה בגמ' כאן גבי אתרוג. וע"ע בתוס' ל. ד"ה משום).

אתרוג ערלה או מעשר שני- אתרוג של ערלה פסול. לרבי חייא בר אבין הטעם לפי שאין בו התר אכילה ו"לכס" היינו הראוי לכם בכל דרכי הנאתו, ולרב אסי לפי שאין בו התר אכילה ודין ממון שאינו שו"פ ואינו שלכם. ונ"מ במעשר שני בירושלים שיש בו התר אכילה, לר"מ שהוא ממון גבוה ואינו יכול לקדש בו אשה, (וכן במעשר שני בגבולין שלכו"ע הוא ממון גבוה. תוד"ה לפי), שלרב אסי אין יוצאים בו יד"ח, ולתנא דמתני', והיינו רבנן דס"ל שהוא ממון הדיוט, לא יטול (י"א מפני שמכשירה לקבל טומאה, וי"א מפני שמפסידה, וכדלהלן לגבי תרומה טהורה. ל"ה:), ואם נטל יצא יד"ח מפני שיש בו התר אכילה, ולמ"ד שצריך דין ממון יצא רק לרבנן. וכתבו התוס' (שם) שבערלה פסול משום דכתותי מיכתת שיעוריה, וא"צ לטעמים הנ"ל אלא במעשר שני. וכן לר"מ עיסה של מעשר שני אינה חייבת בחלה, דכתיב "ראשית עריסותיכם", ומצה של מעשר שני אין יוצאים בה יד"ח בפסח, דילפינן לחם לחם מחלה, ולרבנן יוצאים בה יד"ח מצה וחייבת בחלה.

ל"ה: אתרוג של תרומה טמאה פסול, דאע"פ שיכול להסיקו תחת תבשילו דכתיב "תתן לו" ולא לאורו, מכלל דבת אורו היא, אין בו התר אכילה.

אתרוג של תרומה טהורה לא יטול, י"א מפני שמכשירו לקבל טומאה, שהרי שורים את האגודה במים בשבת כדי שלא ייבשו, וכשנוגעים באתרוג עם המים (שהמים מאגודת הלולב נוטפים על האתרוג. תוד"ה מפני) הוכשר לקבל טומאה, ואסור לגרום טומאה לתרומה דכתיב "משמרת

תרומותי", וי"א מפני שמפסידו שקליפתו החיצונה נפסדת במשמוש הידים ואסור להפסיד את התרומה, ונ"מ אם קרא עליו שם תרומה חוץ מקליפתו החיצונה, שאין אסור להפסידו. וכן נ"מ היכא שכבר הוכשר לקבל טומאה. שם. **ואם נטל כשר לפי שיש בו התר אכילה לכהן או לישראל שלקחה מכהן יכול להאכילו לכן בתו כהן, (אבל פדיון אין לתרומה), וכן יש בו דין ממון שהרי הכהן יכול לקדש בו אשה, וכן ישראל שנתן לו הכהן את התרומה יכול לקדש אשה, ומוכרה לכהנים והדמים שלו.**

אתרוג של דמאי ב"ה מכשירים דכתיב "לכם" כיון דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה, דרוב עמי הארץ מעשרים ואינו אלא חומרא בעלמא וגבי עניים ואכסניא (חיל המלך שמזונותיהם על בני המדינה) לא העמידו דבריהם. וכתבו התוס' (ד"ה דאי) שא"צ לטעם זה, דעצם מה שזה מותר לעני מספיק שהוא יצא בו, כמו תרומה לישראל. וב"ש פוסלים דסברי שאין מאכילים את העניים ואת האכסניא דמאי, ופסול כיון דלית ביה התר אכילה. (משמעות רש"י ד"ה מאי). והתוס' כתבו (ד"ה אתיא) דמבואר הכא שבטבל לכו"ע לא יוצא יד"ח, אך כתבו שהטעם הוא משום דהוי אתרוג דשותפין, (אבל במצה מטעם שותפין אם היה אוכל כמה זיתים ויש משלו כזית היה יוצא, וילפינן מקרא שלא יוצא).

עלתה חזזית כמין אבעבועות דקות על רובו פסול, על מיעוטו כשר, ואם עלתה חזזית בשניים ושלשה מקומות אף במיעוטו פסול דהוי כמנומר, ובחוטמו המקום שמתחיל השיפוע בראש האתרוג, משהו נמי פסול מפני ששם זה ניכר יותר. (ומשמע בירושלמי שזה פסול רק ביו"ט ראשון. תוד"ה עלתה).

ניטלה פיטמתו – ראש האתרוג, פסול, ואם ניטל עוקצו זנבו כשר. וי"מ דפיטמתו היינו שנתלש העוקץ מתוך האתרוג, אבל אם רק נחתך העוקץ שמחוץ לאתרוג כשר, ורש"י מקשה על פי' זה, ור"ת מיישבו. ובאופן אחר פירשו התוס' ששניהם בראש האתרוג, ועוקצו היינו מה שבלוט וקשה כעץ, ופיטמתו היינו שנתלש העוקץ ממקום חיבורו ונשאר כמין גומה. ובשם הערוך פירשו שפיטמתו היינו ראש האתרוג, ובוכנתו היינו שאם ניטל העוקץ עם קצהו שבתוך האתרוג פסול.

נקלף פסול, ואם נקלף כולו והגליד כתמרה אדומה כשר אבל מקצתו פסול דהוי ליה כמנומר. רש"י. והתוס' (ד"ה הא) מבארים בשם ר"ח שאם נקלף כולו פסול ובמקצתו כשר.

ל"ו: נסדק פסול.

ניקב נקב מפולש פסול, ובנקב שאינו מפולש פסול בכאסר אע"פ שלא חסר כלום. וכתבו התוס' (ד"ה אי) שאם ניקב עד חדרי הזרע יתכן שגם זה פסול.

מתי אתרוג פסול כמו טריפה בבהמה- רבא מסתפק באתרוג שנימוח ונשארו הסימפונות – חדרי

כשמטלטל פחות מד' אמות ובית הכסא אינו מוקף מחיצות, שאין כאן אלא טלטול מוקצה ומשום כבוד הבריות לא גזרו. אבל התוס' (ד"ה בשבת) כתבו שהתירו להכניסם אף לבית הכסא המוקף מחיצות דמותר אף להכניס מכרמלית לרה"י או מרה"י לכרמלית או לטלטל ד' אמות בכרמלית, אמנם בבין הכסא הקבוע בבנין אסור.

שיעור אתרוג הגדול – לרבי יוסי אפי' אם צריך לאוחזו בשתי ידיו כשר, ולר"י בעינן כדי שיאחז ב' בידו אחת דברי ר"י דחיישינן שיפול, וכן אמר ר"י שיש לפוסלו משום שאינו הדר, (והיינו לשיטת רבי יוסי, אך ר"י עצמו סובר שאין דין הדר באתרוג).

דין אגידת הלולב

לרבנן מצוה לאגוד את הלולב וההדסים והערבות יחד משום "זה קלי ואנוהו", ורבי יהודה לומד מגזירה שוה שהאגידה מעכבת, ונ"מ ג"כ שלר"י האגידה חייבת להיות ממין הלולב, ולר"מ יכולים לאגוד במין אחר. וכן נ"מ שלר"י אגידת הלולב אינה חוצצת, ולרבנן היא חוצצת. עוד יבואר להלן אם אפשר לאחוז את הלולב ע"י דבר אחר, או שזה פסול משום דבעינן לקיחה תמה.

לר"י אין אוגדים את הלולב אלא במינו של הלולב, ואין הטעם משום הדר, שהרי לר"י אין דין הדר בלולב, אלא משום דס"ל שלולב צריך אגד וא"כ האגד עצמו הוא מכלל המצוה, ואם יביא מין אחר יהיו חמשה מינים ויעבור בבל תוסיף.

ואמר רבא שסיב שנכרך סביב הדקל, (מכאן הוכיחו התוס' (ד"ה דסיב) שסיב הוא מין אילן, ואינו אצוותא דדיקלא הכשר למרור), או עיקרא דדיקלא – תחיתות מהדקל עצמו, כשר לר"י, מפני שהם מין לולב, שהרי לר"י הסכך צריך להיות ממין לולב, וכדלהלן, ובכל זאת מכשיר ר"י לסכך בנסרים.

לר"מ אוגדים את הלולב אפי' בחוט או במשיחה, ומעשה באנשי ירושלים שאגדו בגימוניות של זהב – חוטי זהב כפופים, (ולר"י היה זה לנוי בעלמא ולא להכשר מצוה, ולכן אין בזה בל תוסיף, ומלמטה היה אגוד במין הלולב).

ל"ז. אלו מינים כשרים לסכך – לרבי יהודה צריך לסכך דווקא בד' מינים שבולוב, דאם ד' מינים שהם קלים שנוהגים רק ביום פסולים בשאר מינים, כ"ש שסוכה שהיא חמורה שנוהגת גם בלילות שנוהגת רק בד' מינים. והא דאמר עזרא "צאו והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לעשות סוכות כנהוג", עלי זית ועץ שמן הם לדפנות ולא לסכך. לר"מ יכול לסכך בכל דבר, דכתיב "בסוכ"ת תשב"ו" סוכות של כל דבר, ולא דורשים ק"ו כיון

הזרע שבתוכם נמצאים הגרעינים, אם כשר כמו שמצינו לגבי טריפות שאם לא נימוחו הסימפונות לא הוי טריפה, או שאע"ג שבבהמה לא הוי טריפה פסול באתרוג, דשאני הכא דשליט ביה אוירא. (ולענין נקלף או נסדק פסול באתרוג כמו בבהמה דמצינו שגלודה היא טריפה, וכן נסדק הקנה ולא נשאר חוליה למעלה וחוליה למטה הוי טריפה, וניקב כשר באתרוג אע"ג דבבהמה בניקב קרום של מח הוי טריפה).

אתרוג תפוח שהתנפח מחמת שנפלו עליו גשמים אחרי שנתלש, סרוח שנרקב, וי"א שתפוח היינו נרקב וסרוח ריחו רע, כבוש בחומץ או בחרדל, שלוק מבושל מאד, לבן, מנומר, עגול ככדור, פסול, וי"א אף התיום שני אתרוגים הדבוקים יחד.

אתרוג הכושי – לאביי כשר, לרבא לבני בבל כשר מפני שהם קרובים לכוש ורגילים באתרוגים אלו, ולבני א"י פסול. דומה לכושי שגדל בבבל והרי הוא שחור פסול משום נדמה, אבל הגדל בכוש כשר כיון שכך הדרך.

אתרוג הבוסר לרש"י היינו קטן כפול הלבן, ולתוס' היינו אף גדול שלא נגמר הפרי, ר"ע פוסל וחכמים מכשירים, ואינו תלוי בדין חיוב מעשר באתרוג בוסר שר"ש פוסל וחכמים מחייבים, ד"ל שר"ע פוסל משום שאינו הדר אבל במעשר חייב, וחכמים שמכשירים סוברים שפטור ממעשר דכתיב "עשר תעשר את כל תבואת זרעך" כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה והיינו פרי העשוי לצמוח שהוא בשל כל צרכו. (וחכמים לא מחייבים בוסר במעשר אלא אתרוגים ותפוחים, אבל שאר הפירות אינם ראויים לאכילה כשהם בוסר ופטורים אף לחכמים, ותפוחים חייבים אף לר"ש משום שהם ראויים רק לזריעה, ורק באתרוגים, או בתפוחים קטנים מאד, שראויים לאכילה ולא לזריעה, ר"ש פוסל וחכמים מחייבים).

ל"ז: גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול, ואם עשאו כברייתו כשר, אפי' אם עשאו כמין דפי קרשים קרשים כעין גלגל של ריחים.

חסר – אתרוג שניקבוהו עכברים, לל"ק פסול אף בשאר הימים משום דמאיס ובעינן מצוה הדורה והאיל ומזכיר שם שמים עליו, ולל"ב כשר בשאר הימים ופסול רק ביום הראשון כדין חסר דפסול ביום הראשון שחיובו דאורייתא משום דבעינן לקיחה תמה. ורבי חנינא היה אוכל ממנו ויוצא בו בשאר ימים.

שיעור אתרוג הקטן ר"מ אומר כאגוז ר"י אומר כביצה, וכן נחלקו בשיעור ג' אבנים מקורזלות (לרש"י היינו מחודדות וטובות לקינוח, ולתוס' היינו אבנים רכות) שמוותר להכניס בשבת לבית הכסא. לרש"י ההתר הוא

שיוצא מזה קולא שאם לא מצא מד' מינים, לא יעשה סוכה כלל. והא שמכשיר ר"י בסיככה בנסרים של ארז שאין בהם ד"ט (ור"מ מכשיר רק אם יש בין נסר לנסר כמלוא נסר והניח פסל ביניהם) היינו הדס, כדכתיב "אתן במדבר ארז שיטה והדס".

וכתבו התוס' (ד"ה רבי יהודה) שגם לר"י אין מסככים בד' מינים אם זה דבר המקבל טומאה, כגון שעשה מהם כלי, או בפירות, דלמ"ד שהסוכות היו ענני כבוד בעיני דומיא דאד שאינו מק"ט, ולמ"ד שהיו סוכות ממש, ילפינן מדאיתקש סוכה לחגיגה. עוד כתבו התוס' (ד"ה כל) שהלכה כר"מ שמסככים בכל דבר שגידולו מן הארץ, ולא דורשים ק"ו כיון שיוצא מזה קולא, והא דלענין ביעור חמץ הלכה כר"י שאין ביעור חמץ אלא שריפה, אע"ג שיוצא מזה קולא שאם לא מצא עצים לשורפו יהא יושב בטל, טעמא דהתם אינו משום ק"ו אלא לומדים במה מצינו מנותר שמצוותו בשריפה.

דיני חציצה באחיזת הלולב

לרבה צריך לשייר בלולב מקום של בית יד בלא איגוד דאל"כ הוי חציצה ואין זו לקיחה, דס"ל כרבנן שלולב א"צ אגד וממילא אין האגד חלק מהמצוה, ולרבא כל דבר שבא לנוי אינו חוצץ. וכתבו התוס' (ד"ה כי) שרבה סובר שמין במינו חוצץ, או דמספקא ליה אי חוצץ. (ומה שמצינו שבלידת תאומים אע"פ שהשני מפסיק בין הראשון לרחם מין במינו אינו חוצץ, שאני התם שכך הדרך בלידת תאומים, אבל מידי דלאו אורחיה סברא הוא דחוצץ, ומצינו חילוקים בדינים אלו).

וכן לרבה אין לאחוז את הלולב ע"י סודר, דבעינן לקיחה תמה. אבל משום חציצה אין כאן, משום שמדובר שעשה מהסודר בית יד ללולב והוא אחוז מלמטה והלולב מחוץ לידו. (בתחילה רצו התוס' לחלק בין דבר הכרוך בידו לדבר הכרוך סביב הד' מינים, או לחלק בין דבר הנצרך ללולב לדבר שאינו נצרך, והתוס' דחו חילוקים אלו. תוד"ה דבעינא).

ולרבא לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, וכדמצינו שאם אפר הפרה נפל מאיליו לשוקת שהיו מביאים את האפר בשפופרת, דכל מעשי פרה היו בכלי אבנים אם אפשר, (ולתוס' רק בשבעת הימים שמפרישים את הכהן השורף את הפרה ללשכה, היו מעשיה בכלי אבנים, משום מעלה, אבל השפופרת כאן מקבלת טומאה), וצריכים לתת את האפר על המים דכתיב "מים חיים אל כלי" שלא יפסיק האפר בין המים לכלי, והא דכתיב "ונתן עליו מים" היינו שיערבם, ואם נפל מאיליו לשוקת פסול, ומשמע שאם הוא הפילו במתכוון כשר, ומבואר דאע"ג דכתיב "ולקחו מעפר שריפת החטאת ונתן", לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה. וי"ג שלומדים מ"ונתן".

אמנם מהא דנתן שאם האזוב קצר ואינו מגיע למים (שהיו מונחים בשפופרת קנים ארוכה), מאריכו בחוט או

בכוש וטובל במים ומעלה (ואוחז באזוב ומזה דאל"כ לא יצליח להזות על הכלי), אע"ג דכתיב "ולקח אזוב וטבל" בשעת טבילה בעינן לקיחה, ליכא ראייה שלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, דדילמא אם חיברו זה נחשב כגופיה.

ל"ז: וכן לרבה לא יכניס את הלולב לאגודה אחרי ההדסים והערבות שמא ינשרו עלים ויהיו חציצה. וכן לא יחתוך את הלולב מלמטה שמא ישארו עלים חתוכים והיו חציצה, ורבא מתיר בשניהם, דמין במינו אינו חוצץ.

הרחת הדס ואתרוג - הדס של מצוה אסור להריח בו, דכיון דלריחא קאי הקצוה מריחא שזה דרך הנאתו, וילפינן מסוכה שאסורה בהנאה, כיון שחל שם שמים על הסוכה כיון שהוקצו למצוה, אבל אתרוג כיון שהוא עומד לאכילה לא הקצוה מריחא אלא מאכילה. ובשבת מותר להריח הדס מחובר, דא"צ לתולשו כדי להריחו, אבל אתרוג אסור שמא יתאוה לאוכלו ויבוא לתולשו, ואף אם יאכלנו במחובר אין לך תולש גדול מזה.

נוטל את הלולב בימינו כיון שיש עמו עוד ב' מינים, ואת האתרוג בשמאלו.

מברך על נטילת לולב, הואיל ומינו גבוה משאר מינים ולכן הוא חשוב והאגד נקרא על שמו.

נענוע הלולב ושתי הלחם

מלבד מצות נטילת לולב והיינו לאחוז בידו את הד' מינים יחד, יש מצוה (י"א מדאורייתא וי"א מדרבנן) לנענע את הד' מינים, ולהלך יבואר מתי ואיך מנענעים, וכמה פעמים מנענעים.

היכן מנענעים - מנענעים בהודו לד' תחילה – שבתחילת המזמור שבתהילים, וסוף שבסוף אותו מזמור שהוא גם סוף ההלל, ובאנא ד' הושיעה נא, ולב"ש מנענעים אף באנא ד' הצליחה נא. וי"א שיענע בתחילת הודו ובסוף הודו, וכתבו התוס' שמסתבר שלא יענע אלא פעם אחת בכל פסוק. והטעם שמנענעים הוא משום דכתיב "אז ירננו עצי היער (ע"י הנענוע) וכו', הודו לד' כי טוב (היינו שמנענעים בהודו) ואמרו הושיענו וכו' (והיינו בהושיעה נא). ועכשיו נהגו שהציבור אומרים הודו אחרי שהש"ץ אומר יאמר נא ויאמרו נא ומנענעים, אבל הש"ץ לא ינענע, וי"א שגם הש"ץ ינענע ביאמרו נא וביאמרו נא אגב הציבור. ובשעת ברכה ג"כ צריך לנענע. תוד"ה בהודו.

דרך הנענוע היא מוליך ומביא ומעלה ומוריד, כמו שמצינו בשתי הלחם וב' כבשי עצרת, שמניח שתי

שמגביהו ויוצא בו מיד. (הגמ' אמרה שי"ל שבדרבנן מצווה להפסיק שמא ישכח ויפשע).

ציאה יד"ח בברכת אחר- אדם יכול לצאת יד"ח
ברכת המזון כששומע הברכה מאשתו ובניו בן שהגיע לחינוך, והיינו היכא שהאב אכל כזית או כביצה ולא כדי שביעה שגם הוא אינו מחויב מדאורייתא, דבעינן "ואכלת ושבעת וברכך", ואתי דרבנן ומפיק דרבנן, ומ"מ תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכים לו, דודאי זה מחמת שלא למד.

סדר ודיני אמירת ההלל

איתא במתני' לקמן (מ"ב:) ההלל והשמחה שמונה, והיינו שצריך לגמור את ההלל כל השמנות ימים. דעת הרמב"ם (ספר המצוות שורש א') שאמירת ההלל היא דרבנן, שהרי זה שבת שאמרו דוד, אבל הרמב"ן בהשגות שם חולק ואומר ונחלקו הרמב"ם והרמב"ן (ספר המצוות שורש א') חולק וסובר שזה דאורייתא (ואולי נוסח ההלל נתקן אח"כ, עיין בגמרא פסחים קי"ז כמה שיטות מי אמר את ההלל בראשונה).

והנה בתחילה לא היו בקיאים כולם בנוסח ההלל, והיה אחד קורא את הלל ועונים אחריו הללויה וראשי פרקים, ובהמשך שכבר היו בקיאים היו בדבר מנהגים שונים, וכדלהלן.

סדר קריאת ההלל - המנהג בתחילה היה שאחד קורא את ההלל ומוציא את הרבים, מפני שלא כולם היו בקיאים בקריאת ההלל, וכולם חייבים בקריאתו, ועל כן אם קורא ההלל הוא גדול, עונה אחריו הללויה אחרי כל דבר שהוא אומר, וכדאיתא בסוטה ששירת הים נאמרה כאמירת ההלל, שכמו שבהלל אומרים הללויה אחרי הש"ץ, כך בשירת הים משה אמר, וישראל ענו אחרי כל דבר אשריה לד'. אבל מי שהיה עבד או אשה או קטן מקריין אותו, אינם יכולים להוציא יד"ח כיון שאינם מחויבים בדבר, ולכן עונה אחריהם מה שהם אומרים, ותבוא עליו קללה שלא למד, ואם למד על שעושה שלוחים כאלה. וכתבו התוס' (ד"ה מי) שאשה פטורה מהלל דסוכות ודעצרת, אבל חייבת בהלל דליל פסח, כיון שאף היא היתה באותו הנס.

ל"ח: כמה הלכות שלומדים מדרך קריאת ההלל -

במקומו של רבא, למרות שכבר כולם היו בקיאים בקריאת ההלל, היו נוהגים כדלהלן, כדי ללמד מספר הלכות חשובות - מאמירת ההללויה הראשון שהש"ץ היה אומר הללויה וכולם שתקו, ואח"כ כולם היו עונים והוא שותק, ולא היו אומרים יחד עם הש"ץ כמו בשאר ההלל, לומדים שמצווה לענות הללויה אפי' לבקיאין.

הלחם ע"ג ב' הכבשים, ומניח ידו תחתיהם, דכתיב "והניף הכהן אותם על לחם הביכורים תנופה לפני ד' על שני כבשים", ולומדים מלחם המילואים שהלחם יהיה מעל הכבשים, ומוליך ומביא (למי שד' רוחות שלו, וי"א כדי לעצור רוחות רעות) ומעלה ומוריד (למי שהשמים והארץ שלו, וי"א כדי לעצור טללים רעים, וחזינן מהכא שאפי' שיירי מצווה שאינם לעיכובא במצווה, מעכבים את הפורענות, שהרי תנופה אינה מעכבת, דכתיב "לתנופה לכפר" וכיון שהכפרה היא בדם בהכרח הכונה שאם לא הניף כיפר), דכתיב "אשר הונף ואשר הורם" הונף היינו מוליך ומביא, והורם היינו מעלה ואין עליה בלא הורדה. ואין נכון לומר בנענועים "דין גירא בעיניה דסטנא" שרואה שאינו יכול לנתקנו מעול מצוות, מפני שזה גורם שהשטן - היצר הרע, יתגרה בו לטעות מעל קונו. וכתבו התוס' (ד"ה כדי) ששמו לא בכל התנופות מוליך ומביא, אלא רק בלולב ושתי הלחם, משום שבפסח נדונים על התבואה ובעצרת על פירות האילן ובחג על המים.

מנין הנענועים - בגמ' איתא מוליך ומביא מעלה ומוריד. ובירושלמי איתא שצריך לנענע ג"פ על כל דבר ודבר. והירושלמי מסתפק אם הולכה והבאה נחשבים שנים או אחד. וכתבו התוס' (ד"ה כדי) דכיון דלא איפשיט עבדינן לחומרא.

אכילה לפני נטילת לולב

אסור לאכול לפני נטילת לולב, וכפי שמצינו שאסור לאכול לפני תפילת מנחה. ולהלן יבואר האם מי שהתחיל לאכול צריך להפסיק וליטול לולב או שיכול לגמור סעודתו וליטול את הלולב אח"כ.

ל"ח. מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול, צריך ליטול כשמיגיע לביתו, וכל היום כשר לנטילת לולב. ואם שכח ליטול והתחיל סעודתו, אם אין שהות ביום ליטול אחרי הסעודה צריך להפסיק וליטול, ואם יש שהות ביום א"צ להפסיק, כדמצינו גבי תפילת מנחה שאם התחילו בסעודה ויש שהות להתפלל אח"כ אין מפסיקין.

רבי זירא אומר שמתני' איירי בחול המועד שחייב נטילת לולב הוא מדרבנן, אבל ביו"ט ראשון שהוא דאורייתא מפסיק אפי' אם יש שהות ביום, אמנם כתבו התוס' (ד"ה מאי) שקידוש היום, אע"פ שהוא דאורייתא (ורק הדין לקדש על היין הוא מדרבנן) מ"מ א"צ להפסיק לאכול, דשאני קידוש שיכול לקדש אף ביום וליכא למיחש כ"כ לפשיעוּתא, אי נמי כיון שהוא עסוק בסעודת שבת לא חוששים שיפשע בקידוש. עוד כתבו התוס' (ד"ה יום טוב) שאין לומר שבנטילת לולב חוששים גם ביו"ט שני דרבנן, כיון דהיכא דאיכא שהות ביום חיישינן טפי (כמו שבמעריב חוששים יותר ממנחה), דשאני תפילה שצריכה שהות ומתעצל בה, משא"כ לולב

מאמירת ההללויה השני אחרי הללויה עבדי ד', לומדים שאם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו הללויה שלא ישכחו שאפשר לצאת יד"ח מהש"ץ (מי שאינו בקי או בקי הסומך על המקרא) ולומר הללויה על כל דבר.

מאמירת הודו אחרי הש"ץ שבתחילה הש"ץ אומר הודו וכולם שותקים, ואח"כ כולם אומרים הודו והש"ץ שותק, לומדים שמצוה לענות ראשי פרקים, והיינו לזכור שגם היום מי שיוצא מהש"ץ צריך לומר בראשי פרקים את ראשי הפרקים ולא הללויה. רש"י. וכתבו התוס' שמשמע מרש"י שבשאר הפרק עונים הללויה ולא את ראש אותו הפרק, אמנם בסוטה משמע שבכל פרק עונים לפי תחילת הפרק, ושמה מתחילת הלל עד הודו זה נחשב פרק אחד.

מאמירת אנא ד' הושיעה נא אחרי הש"ץ, לומדים שאם קטן מקרא אותו צריך לחזור אחריו כל מילה ומילה, והיינו שנהגו כך לסימן שכן ההלכה כשהקטן מקרא.

מאמירת אנא ד' הצליחה נא אחרי הש"ץ, לומדים שיכולים לכפול את פסוקי ההלל, שהרי שמעו כבר מהש"ץ ושומע כעונה. (והוא מצי למילף איפכא, אלא השמיענו בזה שלא בחינם נהגו כך). ומה שמפסיקים באמצע פסוק, הטעם הוא מפני שפסוק זה נאמר ע"י שני בני אדם (אחי דוד ודוד).

ממה שרק הש"ץ היה אומר ברוך הבא, והציבור מומשיכים בשם ד', לומדים ששומע כעונה (אע"פ שלא ענה כלום). והמקור ששומע כעונה הוא מדכתיב "את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה", ובאמת לא יאשיהו קראם אלא שפן דכתיב "ויקראהו שפן לפני המלך", ולא חזר יאשיהו וקראם דכתיב "ותכנע לפני ד' בשמעך". כתב רש"י ששומע כעונה היינו שמי שאינו יודע לא לקרות ולא לענות, אם שמע וכיון ליבו לשמוע, יצא. ולמד מזה רש"י שהמתפלל שמונה עשרה ושומע קדושה או איש"ר ישתוק ויכון והרי הוא כעונה, ואח"כ ימשיך בתפילתו. אבל התוס' (ד"ה שמע) כתבו ששומע כעונה באמצע התפילה הוי כמפסיק בתפילתו.

וכתבו התוס' (ד"ה הלכתא) שמנהגנו עתה באמירת הלל אינו כמנהג שהזכיר רבא, מפני שאינו אלא מנהג, והיכא דלא נהוג לא נהוג. עוד כתבו התוס' (ד"ה הוא) שלענין הברכה שמה כל אחד מברך לעצמו, ומ"מ לא הוי הפסק מה ששותקים עד שיאמר הש"ץ הללויה.

רבא אמר שצריך להזהר שלא להפסיק בנשימה בין ברוך הבא, לבשם ד', וכן בין יהא שמיא רבא, למברך. ולרב ספרא אין לחוש בזה כיון שכוונתו לגמור. ורבא חזר בו, כדמצינו לענין חליצה שלרבא אין בעיה להפסיק בין "לא" ל"אבה יבמי" וכדו'. (תוד"ה אמר).

ל"ט כפילת פסוקים בסוף ההלל - מקום שנהגו לכפול בפסוקי ההלל מ"אודך כי עניתני" עד הסוף, יכפול, וטעם המנהג מפני שפרשה זו עד אודך כולה כפולה, הודו

תחילה וסוף, יאמר נא ג"פ, קראתי י'ה וענני במרחב י'ה, וכו'. רבי היה כופל מאנא ד' והלאה, ור"א בן פרטא היה כופל מאודך והלאה.

ברכה בהלל - מצוה לברך לפני ההלל, דכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתם, (ו"עובר" היינו לשון הקדמה, דכתיב "ויעבור את הכושי", וכתב "והוא עבר לפניהם", וכתב "ויעבור מלכם לפניהם). ולענין ברכה אחריה אם נהגו לברך יברך. וכן לענין מגילה מברך לפני, וברכה אחריה תלויה במנהג המקום. עוד מצינו דברים שאין טעונים ברכה אלא לפנייהם ולא אחריהם, והיינו ברכת הריח, וציצית ושופר וסוכה ולולב לר"ת שאין מברכים אחריהם "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לשמור חוקיו", ורק בתפילין כשמורידם משום לילה מברך ברכה זו. (תוד"ה אבל).

עובר לעשייתם בלולב - התוס' (ד"ה עובר) דנים מתי מברכים על הלולב והוי עובר לעשייתם, דלא מסתבר שיברך כשהוא מונח בכלי ואינו מזמון בידו, וי"ל שיברך כשלוקח את הלולב ועדיין לא לקח את האתרוג, או שיטול שניהם ויהפוך אחד מהם, או שיתכוון שלא לצאת יד"ח, אי נמי י"ל דכיון שלא נגמרה המצוה עד אחרי הנענוע יכול לברך גם אם יצא יד"ח, דכיון שיש בדבר מצוה מן המובחר חשיב עובר לעשייתו.

כמה מדיני שביעית

אין לקנות אתרוג בשביעית מעם הארץ, מפני שאין מוסרים לעם הארץ דמי שביעית יותר ממזון ג' סעודות. ובסוגייתנו יבואר: א' כיצד ניתן לקנות אתרוג בשביעית בהיתר. ב' איסור קניית פירות שביעית מעם הארץ. ג' האם יש בלולב ובעצים קדושת שביעית. ד' האם שנת האתרוג נקבעת לפי חנטה כאליו או לפי לקיטה כירק. ה' חילול קדושת שביעית שיש במעות שקנו מהם פירות שביעית.

קניית לולב ואתרוג בשביעית - מי שבא לקנות בשביעית לולב מעם הארץ, והלולב אין בו קדושת שביעית מפני שהוא גדל בשנה שישית, והקונה צריך גם אתרוג, ובאתרוג יש קדושת שביעית (למ"ד דאזלינן ביה בתר לקיטה), לא יקנה את האתרוג מעם הארץ, שהרי אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון ג' סעודות, אלא כשקונה לולב יתן לו המוכר אתרוג במתנה, ואם המוכר לא מסכים, יבליע את דמי האתרוג בלולב ע"י שימכור את הלולב ביוקר. ופרטי הדינים כדלהלן.

קניית פירות שביעית

פירות שביעית שנלקטו מן המשומר, אסור לקנות מהם אפי' פחות ממזון ג' סעודות, ופירות שאין דרך בני אדם לשומרם ולקטן מן המופקר, (כגון פיגם וירבוזים ושיטים וחלגלוגות וכוסבר שבהרים וכרפס

שבנהרות וגרגיר של אפר, שאין דרך בני אדם לשומרם, והם פטורים מן המעשר דכתיב "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" יצא הפקר שיש לו בו חלק ונחלה עמך), מותר לקנות עד מזון ג' סעודות.

כמו כן אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ
יותר ממזון ג' סעודות, לרש"י הטעם משום דכתיב "לאכלה" ולא לסחורה, דפירות שביעית חייבים בביעור, וממילא אסור לעשות בהם סחורה להצניע לאחר שביעית ולהעשיר, אבל מזון ג' סעודות מותר. ולתוס' (ד"ה שאין) טעם האיסור הוא שמא הוא לא יזהר במעות לנהוג בהם קדושת שביעית. ואם שכח ומסר לו, יאמר הרי מעות הללו יהיו מחוללים על פירות שאינם של שביעית שיש לי בתוך ביתי, (ואף למ"ד שא"א לחלל מה שביד חבירו, מ"מ הכא אינו מדינא אלא קנסא בעלמא. תוד"ה מעות), ואוכל את הפירות בקדושת שביעית לאכילה ולשתיה ולסיכה ולהדלקת הנר.

ואין לומר שהאיסור הוא מחמת שאסור לעשות סחורה בפירות שביעית, דכתיב "לאכלה" ולא לסחורה, דאין האיסור הוא כשהמלקט עצמו מוכר, אבל מותר שאחר ימכור, ואפי' כמה שמלקטים יחד מותר לאחד מהם למכור משום הבלעה. ואמנם אסור למכור באותו מקום כל שעה, ואפשר שגם אסור לקנות פירות שביעית בזול כדי למוכרם ביוקר. תוד"ה וליתבי.

שיטת רש"י שפירות משדה נעול ומשומר אסור לקנות אף פחות מג' סעודות שכיון שהוא חשוד שאינו מפקיר את שדהו לעניים, חוששים שמא הוא מערים ומוכרם מעט מעט. אבל התוס' (ד"ה בד"א) כתבו שעם הארץ רגיל אינו חשוד על השביעית, ואם ידוע שעבר על איסור שביעית אסור לקנות ממנו אפי' מן המופקר, אלא האיסור כאן הוא שפירות שביעית מן המשומר אסורים, דכתיב "ואת ענבי נזירך לא תבצור" נזירך היינו שנזר מהם בני אדם. והק' התוס' דא"כ הפירות עצמם אסורים, ובגמ' משמע שהאיסור הוא מה שנותן מעות לעם הארץ, עוד הקשו התוס' שאף מן המשומר אין האיסור אלא לבצור כדרך הבוצרים, אבל ע"י שינוי מותר.

קדושת שביעית בלולב- לולב יש בו קדושת
שביעית, כיון שהנאתו וביעורו שווה שמכבדים בו את הבית וזה שעת ביעורו וקלקולו, ומ"מ לולב הנקנה לפני סוכות הוא של שנה שישית, כיון שבאילן הולכים אחר חנטה.

קדושת שביעית ודיני ערלה ומעשר וכו' באתרוג-
הנה אילן שונה מירק בכמה דברים. א' נוהג בו ערלה ורבעי. ב' קדושת שביעית נוהגת בפירות שחנטו בשביעית אע"פ שנלקטו בשמינית. ג' שנת המעשר שלו לענין אם לתת מעשר שני או עני היא לפי השנה שהפרי חנט בה. משא"כ ירק שאין נוהג בו ערלה ורבעי, ואזלינן ביה בתר לקיטה בין למעשר בין לשביעית, אמנם כתבו התוס' (ד"ה ולשביעית) שירק שנגמר

גידולו בשישית אין בו קדושת שביעית אע"פ שנלקט בשביעית. ולענין אתרוג שהוא אילן אף הוא גדל על כל מים (השקיה תמידית) כירק, נוהג בו ערלה ורבעי כאילן, ולענין שביעית לר"ג ולר"א אזלינן ביה בתר חנטה כאילן, ולרבותינו שבאושא בתר לקיטה כירק, ולענין מעשר לר"ג ולרבותינו שבאושא דינו כירק כיון שמעשר פירות האילן וירקות הוא מדרבנן ובגורן ויקב הוא מדאורייתא, ואמרינן מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על רוב מים אף כל פירות וכו', ואתרוג הוא כמו ירק שגדל על כל מים, ולר"א דינו כאילן. והתוס' דנים מהו גמור פרי באתרוג, ד"ל שכיון שדרכו לעמוד באילן שנתיים שלש והוא ממשיך לגדול לא חשיב גמור פרי. ולענין כלאים דינו כאילן ואינו כלאים בכרם, וכן ראש השנה שלו הוא שבת כמו אילן (ולא תנא לפי שזה לא תלוי בחנטה ולקיטה).

מ. קדושת שביעית בעצים-

לרבנן אין קדושת שביעית חלה אלא על דבר שהנאתו וביעורו שווה, כגון סיכה ושתייה והדלקת הנר, דכתיב "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" לכם היינו לכל צרכיכם, ולאכלה היינו שמותר להנות מהם בהנאה הדומה לאכילה ולא למשרה (-שרית פשתן בין של שביעית) וכבוסה (-כבוס בגדים בין של שביעית), וכן דורשים "והיתה שבת הארץ וכו' " שאין שבת הארץ נוהגת והיינו שלא חלה קדושת שביעית אלא במה שהנאתו דומה לאכילה, ואכילה הנאתו וביאורו שווה, אבל משרה וכבוסה אין הנאתו וביעורו שווה (מפני שנהנים מהם בלבישה והביעור הוא בזמן שרייתם. ולפי זה צביעת בגד ג"כ חשיב אין הנאתו וביעורו שווה, אא"כ נאמר שיש שבח סמנים ע"ג צמר. וי"מ שמיד משעה ששורים את הבגדים זה מתקלקל, וההנאה היא רק אחרי כמה ימים שהבגד שרוי בהם. תוד"ה יצאו), וממילא עצים העומדים להסקה אין בהם קדושת שביעית, מפני שאופים בעצים אחרי שנעשו גחלים, ואף שעצים דמשחן -עצי שמן שמדליקים אותם כדי להאיר את הבית ונמצא שהנאתם וביעורם שווה, מ"מ סתם עצים להסקה הם עומדים ולא להאיר, ולכן לא חלה עליהם קדושת שביעית מעיקרא, אפי' אם לקטם כדי להאיר. ועלי קנים וגפנים שלקטם בשדה לאוצר (התוס' מסתפקים אי איירי דווקא בלקטם לאוצר), אם לקטם לאכילה יש בהם קדושת שביעית, אבל אם לקטם לעצים אין בהם קדושת שביעית, וכיון שעלי קנים וגפנים לפעמים עומדים לאכילה ולפעמים עומדים להסקה, אזלינן בתר מחשבתו.

ולרבי יוסי הא דכתיב "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" הכונה לכל צרכיכם, ואפי' למשרה וכבוסה שאין הנאתם וביעורם שווה, ו"לאכלה" ממעט שאין לעשות בהם מלוגמא רפואה, או זילוף לריח טוב בבית, או אפיקטויזין להקיא, והיינו הנאה שאינה שווה לכל

אדם אלא לצורך חולה או איסטניס, ולדבריו עצים להסקה יש בהם קדושת שביעית.

וי"א שכוונת הגמ' שמה שעצים דמשחן אין בהם קדושת שביעית משום שסתם עצים עומדים להסקה, זה תלוי במחלוקת זו, שלרבנן לא מועילה מחשבה להפקיע מהסתמא, ולרבי יוסי מהני מחשבה להפקיע מהסתמא, ואם חשב על דבר שהנאתו אחר ביעורו כמשרה וכבוסה, מהני מחשבתו להפקיע מהם קדושת שביעית. תוד"ה ועצים.

מ: חילול קדושת שביעית-

קדושת שביעית שיש בפירות שביעית, אין מתחללת לענין שהדמים נתפסים בקדושה, על פירות או מעות בדרך חילול, ורק בדרך מקח חלה הקדושה על המעות או הפירות.

ולענין מעות המקח או פירות שקנו בהם פירות שביעית (פרי שני), בזה לדעת רבי אלעזר אין הקדושה מתחללת אלא דרך מקח, דכתיב "בשנת היובל הזאת" ויובל כשביעית, וסמך ליה "וכי תמכרו ממכר לעמיתך". ולפי זה מי שיש לו מעות של שביעית ורוצה לקנות בהם בגד, אינו יכול לחללם בעצמו על פירות, אלא ילך לחנוני הרגיל אצלו, ויקנה במעות פירות, ויתן את הפירות במתנה לחנוני שיהג בהם קדושת שביעית, והחנוני יתן לו את המעות שכבר אין בהם קדושת שביעית.

ולריו"ח שביעית מתחללת אף בדרך חילול שאומר שקדושת הפירות תחולל על המעות, דכתיב "כי יובל היא קודש" יובל כקודש שהקדושה מתחללת אף בדרך חילול.

ורבי אלעזר לומד מ"כי יובל היא קודש" ששביעית תופסת דמיה כמו בקודש דכתיב ביה פדיה, שזה יוצא וזה נכנס תחתיו. אמנם בשביעית אין הפרי שגדל בשביעית יוצא לחולין, דכתיב "תהיה" בהויתה תהיה, אמנם מה שחילל עליו קדושת שביעית יוצא לחולין אם חיללו, דלא כתיב "תהיה" אלא בפירות עצמם, הא כיצד אחרון אחרון נכנס בשביעית, וכן הפרי עצמו קדוש.

וריו"ח לומד מהסמיכות שאפי' אבקה של שביעית גורמת שימכור את מטלטליו וכליו מחמת עניות. ואבק היינו דבר שאינו גוף האיסור עצמו, דעיקר איסור שביעית הוא איסור זריעה וזמירה.

תניא כוותיה דר"א, ותניא כוותיה דריו"ח.

חילול שביעית ומעשר שני על בהמה- מעשר שני אין לחללו אלא על מטבע, דכתיב "וצרת הכסף בידך"

דבר שיש בו צורה, אמנם מטבע שחיללו עליו מעשר שני, או דמי שביעית, לר"מ יכול לקנות בהם בהמה חיה ועוף בין חיים בין שחוטים, ולחכמים רק שחוטים ולא חיים, גזירה שמא יגדל מהם עדרים ועדרים ונמצא משהה מעשרותיו לאחר הביעור, והתורה אמרה "שנה שנה ואכלת" ואם שהה ראשונה ושניה חייב לבער בשלישית, וכן בשביעית צריך לבערם בזמן הביעור ולא להתעשר מהם. ובזכרים גזרו חכמים אטו נקיבות. ומודה ר"מ שאין מחללים על חיים אלא בזכרים אבל בנקיבות לא דחיישינן שמא יגדל מהם עדרים ועדרים. וכתבו התוס' שרק מחוץ לירושלים לרבנן אין מחללים מעשר על בהמה, ואם חילל חלה הקדושה אבל הקדושה לא פקעה מהדמים, ולר"מ מותר דווקא אם כוונתו להעלותה ולאוכלה בירושלים, אבל בלאו הכי מבואר בריש הזהב שלכו"ע אין מחללים טיבעא על פירא, (ובירושלמי יש מ"ד שאפי' ע"מ להעלותו אסור לכו"ע, ואין המחלוקת אלא בדמאי), אמנם בירושלים עצמה מותר לקנות במעשר בהמה לשלמים אפי' לכתחילה. תוד"ה על.

תקנות זכר למקדש

חכמים למדו מהפסוק "ציון היא אין דורש לה" שצריך לזכור את בית המקדש, ולכן תיקנו חכמים תקנות זכר למה שהיה במקדש, כגון נטילת לולב שבעה ימים, ולהלן יבוארו כמה תקנות שתיקנו זכר למקדש.

מ"א. נטילת לולב ז' ימים- בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה אפי' בירושלים יום אחד, דכתיב "ושמחתם לפני ד' אלוהיכם שבעת ימים", משחרב ביהמ"ק התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיה הלולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש. ובענין לעשות זכר למקדש, דכתיב "ציון היא אין דורש לה" מכלל דבעי דרישה.

אכילת חדש בט"ז ניסן- אין לאכול חדש ביום הנף (ט"ז ניסן) עד אחרי הקרבת העומר דכתיב "עד הביאכם את עומר התנופה", והרחוקים מירושלים שאינם יודעים מתי הקריבו את העומר מותרים לאכול חדש מחצות לפי שידוע שאין ב"ד מתעצלים בו. משחרב בית המקדש מותר מעיקר הדין לאכול חדש משהאיר המזרח דכתיב "עד עצם היום הזה" דהיינו האיר המזרח, (ו' עד הביאכם" היינו בזמן שיש עומר), והתקין ריב"ז שיהא יום הנף כולו אסור באכילת חדש, מפני שמהרה יבנה ביהמ"ק, ואם יבנה והיינו שיגמר הבנין בליל ט"ז או בט"ו סמוך לשקיעת החמה ולא יהיו פנויים לקצור את העומר עד סמוך ליום, יש טירחה רבה בעומר לייבשו באבוס ולצבור אותו שיזובו מימיו ולטחון אותו בריחים של גרוסות ולנפות אותו ב"ג נפות, (ואף שאין ביהמ"ק נבנה בלילה דכתיב "וביום

הקים" מקדש העתיד יהא בנוי ומשוכלל משמים, דכתיב "מקדש ד' כונונו ידיר", ולא יספיקו להקריבו אפי' עד חצות אלא אח"כ, ויאמרו שכמו שאשתקד אכלו משהאיר המזרח כך יאכלו גם השנה, אבל אם נבנה בט"ז מותר משהאיר המזרח, ואם נבנה בט"ו או לפני כן מותרים כבר מחצות דודאי כבר קרב העומר.

וללשנא בתרא סבר ריו"ח שיום הנף כולו אסור באכילת חדש מן התורה, דכתיב "עד עצם היום הזה" עד עיצומו של יום והיינו שכל היום קרוי עצם, ועד ועד בכלל, וכשיטת רבי יהודה, ודרש ריו"ח את הפסוק והתקין שלא לאכול כל היום מפני שבזמן ביהמ"ק היו גגילים לאוכלו מחצות.

דיני נטילת לולב-

מ"א: כל אחד מישראל חייב בנטילת לולב, שנא' "ולקחתם" בלשון רבים, וסוכה ילפינן מ"כל האזרח". תוד"ה ולקחתם.

"לכם" ביו"ט ראשון- אם חל יו"ט ראשון בשבת (דנטילת לולב דוחה שבת רק ביו"ט ראשון, היו מביאים את הלולבים מערב שבת לבית הכנסת, ולמחרת היה כל אחד נוטל את שלו ע"י שהיה מכירו, אבל בשל אחר א"א לצאת יד"ח ביו"ט ראשון, דכתיב "לכם" להוציא את השאול ואת הגזול, ואם נתנו לו במתנה יצא יד"ח, וכן המקבל לולב במתנה ע"מ להחזיר יצא יד"ח, ובלבד שהחזירו דאל"כ איגלאי מילתא דמעיקרא הוא גזול בידו. ולולב של שותפין ג"כ אין יוצאים בו יד"ח, דבעינן שיהיה מיוחד לו, וקהל הקונים בשותפות מלמדים אותם לתת במתנה ע"מ להחזיר, ויש לסמוך שבסתמא ג"כ זה ניתן במתנה ע"מ להחזיר. (תוד"ה אלא).

דיני מתנה ע"מ להחזיר- כתבו התוס' (ד"ה הילך) שבמתנה ע"מ להחזיר צריך תנאי כפול ולהקדים תנאי למעשה והן ללאו. עוד כתבו התוס' שאף שכל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה, מ"מ מהני מתנה ע"מ להחזיר כיון שיכול להקדישו לזמן שהוא בידו, ועוד י"ל שרק אם אינו יכול להקדיש מחמת הערמה לא הוי מתנה, אבל כאן הוא נותן לו כדי שיהנה ממנו. עוד כתבו התוס' שאם היה דעת הנותן שיוכל לתת לאחר והאחר יתן לאחר וכו' במתנה ע"מ להחזיר, ע"מ שבסוף יחזירו לו, יוצאים כולם יד"ח.

חביבות מצות לולב

ר"ג קנה לולב באלף זוז, מפני שהיתה המצוה חביבה עליו.

אמימר היה מתפלל עם הלולב מרוב חביבותו עליו, שאע"פ שאסור לאחוז תפילין או ס"ת בשעת

התפילה (וכן כשאוחזם אסור להשתין או שינת שינת קבע או עראי), וכן אסור להחזיק בשעת התפילה סכין או קערה מלאה או ככר או מעות, מ"מ לולב שיש מצוה בהחזקתו אין אחיזתו טורדת את דעת המתפלל מפני שהמצוה חביבה עליו, משא"כ דברים שאין מצוה בהחזקתם הם טורדים את דעת המתפלל שמא יפלו מידו.

אנשי ירושלים היו זריזים במצוות, ועל כן היו נוהגים להחזיק את הלולב בידם ביציאתם מביתם ובהליכה לבית הכנסת ובזמן ק"ש ותפילה או ביקור חולים או נישואים אבילים, אבל בזמן קריאת התורה שגולל ס"ת ופותחו, או נשיאת כפים, או בזמן הלימוד שהוא טרוד ויש לחוש שמא יפול מידו, לא היו מחזיקים את הלולב.

טעה בדבר מצוה

שיטת רבי יוסי שהעושה בשוגג דבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, אם היה טרוד ועסוק בעשית מצוה, אינו חייב קרבן. הגמרא מבארת מתי שייך פטור זה של טעה בדבר מצוה.

מ"ב. הוצאת לולב בשבת- מי ששכח והוציא לולב לרה"ר ביו"ט ראשון שחל בשבת, קודם שיצא בו, כגון שהפכו ואם לא הפכו אינו יוצא בו אם לא נתכוון לצאת, והיינו למ"ד מצוות צריכות כוונה. (תוד"ה אמר). או שהוציאו בכלי (דבדרן בזיון לא יצא אף לרבא שיצא בנטילה שלא כדרך), פטור מחטאת לרבי יוסי, כיון שטעה בדבר מצוה, אבל אם כבר יצא בו חייב כיון שכבר אינו טרוד בעשית המצוה.

אכילת עולת העוף- עולת העוף שהיתה בין חטאות העוף לפי שלפעמים שניהם נעשים בקרן מערבית דרומית, העולה למעלה מחוט הסיקרא (וכן ניסוך המים והיין, ואף שעיקר מקום עולת העוף בקרן דרומית מזרחית, מ"מ כשהיא רבה היתה נעשית בקרן מערבית דרומית), והחטאת למטה מחוט הסיקרא (וכן הגשות ושיירי הדם), ואכלה בטעות, פטור מקרבן מעילה, מפני שאכילת חטאת מצוה דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם", וטועה בדבר מצוה פטור, וקמ"ל שטועה בדבר מצוה פטור אע"פ שלמעשה לא עשה מצוה. וכתבו התוס' (ד"ה עולת) שמבואר בפסחים שרבי יוסי פטור רק בזמנו בהול, וצ"ל דהכא זמנו בהול כדי שלא תבוא חטאת לידי נותר. עוד כתבו התוס' (ד"ה מהו) שיש מ"ד שטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה חייב, וי"ג שהחידוש כאן הוא שאע"פ שאפשר שיאכל אחר את החטאת, מ"מ פטור כיון שטעה בדבר מצוה.

השושט תמיד שאינו מבוקר חייב חטאת משום שחיטה בשבת, והיינו כשהביאו מלשכת שאינם

מבוקרים, דבאופן זה לא חשיב טועה בדבר מצוה כיון שבלשכה זו אין טלאים להקרה שהוא טרוד מתי יקרבו, וכן טירדה שלא יעבור זמן התמיד אינה סיבה ללכת בטעות ללשכה אחרת, וקרבן למזיד הוא. וכתבו התוס' (ד"ה שאינו) שקרבן שאינו מבוקר פסול אפי' בנמצא תם, כיון שהוא טעון ביקור ד' ימים.

מותר לאשה לטלטל את הלולב ואע"פ שאינה חייבת בנטילתו אין בזה משום מוקצה כיון שהוא ראוי לאחרים.

מותר להחזיר את הלולב במים בשבת אבל לא להוסיף מים או להחליף משום שזה טירחא לתיקון מנא, לרבי יהודה ביו"ט מותר אף להוסיף מים ובחול המועד מחליפים את המים והיינו שמצוה להחליף.

דיני קטן

האב (וי"א גם האם) חייב לחנך בניו ובנותיו למצוות, דכתיב "חנך לנער על פי דרכו", וכן צריך להפרישם מאיסור, ושיעור החינוך במצוות עשה הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו, ובכל דבר לפי עניינו. עוד יש דברים השייכים לקטן לא מדין חינוך, אלא מתי אפשר לסמוך עליו לענין טומאה וטהרה או לאכול משחיטתו או לשחוט עליו את הפסח, וכדלהלן.

חינוך קטן – קטן היודע לנענע חייב בלולב, והיודע להתעטף חייב בציצית, והיודע לשמור תפילין שלא להכנס בהם לבית הכסא, אביו קונה לו תפילין, והיודע לדבר אביו מלמדו "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" ופסוק ראשון מקריאת שמע.

חשש טומאה בקטן – קטן היודע לשמור את גופו, אוכלים טהרות שגופו נגע בהם, אבל אם נגע בידיו בטהרות חוששים להם, מפני שגזרו שסתם ידים יהיו שניות אא"כ יודע לשומרם, ואם הוא יודע לשמור את ידיו ואם נגע בדבר המטמא את הידים נוטל ידיו, אוכלים טהרות שנגע בהם בידיו. וקטן היודע לישאל ושאלוהו על הטומאה ואמר איני יודע, ברה"י ספיקו טמא וברה"ר ספיקו טהור, אבל אם אינו יודע להשאל, אפי' ברה"י ספיקו טהור. תוד"ה היודע לישאל.

קטן כהן היודע לפרוס כפיו חולקין לו תרומה בבית הגרנות מפני שע"ז ידוע שהביא ב' שערות, דאין קטן פורס כפיו, ולפני כן אם יודע לשמור בטהרה אין חולקין לו בגורן מפני בזיון תרומה, אבל משגרים לביתו מי שמכיר שהוא יודע לשמור. רש"י. והתוס' (ד"ה היודע לפרוס) כתבו דאירי הכא בקטן ממש, וקטן אינו נושא את כפיו בפני עצמו, אבל עם הגדולים נושא כפיו שלא בקביעות ושלא בשעה שמרבים ברחמים כגון ביו"כ ובתעניות ובמעמדות.

מ"ב: קטן היודע לשחוט – לאמן ידיו לשחיטה אע"פ שאינו יודע הלכות שחיטה, אוכלים משחיטתו, ובלבד שעמד גדול על גביו וראה שלא שהה ולא דרס. וכתבו התוס' שמשמע שאם אינו יודע לאמן ידיו לשחיטה אסור לאכול משחיטתו אף אם גדול עמד על גביו.

קטן שיכול לאכול כזית דגן מחמשת המינים בכדי אכילת פרס לבינוני, מרחיקין ד"א מצואתו וממימי רגליו לענין ק"ש ותפילה, אם אכל כזית מאלו בכל צורה כיון שצואתם מסרחת, ובגדול אע"פ שאינו יכול מרחיקין, דכתיב "יוסיף דעת יוסיף מכאוב".

קטן שיכול לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח, דכתיב "איש לפי אכלו תכוסו", ולא מספיק שיכול לאכול כזית מבושל, כיון שדינו של פסח להאכל צלי. (תוד"ה יכול). ולר"י רק כשיכול לברור מאכלו, והיינו שנותנין לו צרור וזורקן אגוז ונוטלו.

לולב וערבה:

איזה ממצוות החג נוהגות ביו"ט או בשבת

בחג הסוכות יש כמה מצוות מיוחדות, והם נטילת לולב, מצוות ערבה (להקיף בה את המזבח) אמירת ההלל, ושיבה בסוכה, שמחה (-אכילת בשר שלמים), ניסוך המים, שמחת בית השואבה. מצוות נטילת לולב ושיבה בסוכה ושמחת בית השואבה שייכים רק בשבעת ימי החג, ואילו הלל ושמחה שייכים גם בשמיני עצרת, ולענין ניסוך המים יש מחלוקת (מ"ח) אם זה נוהג בשמיני עצרת. עוד יש לברר האם מצוות אלו נוהגות בשבת, או שחכמים תיקנו שזה לא ידחה שבת. ועניינים אלו וכן עניינים נוספים יבוארו בפרק זה.

נטילת **לולב וערבה** להקפת המזבח נוהגות בשש או בשבע ימים בחג, מפני שלולב אינו דוחה שבת אלא אם חל יו"ט ראשון בשבת, וערבה אינה דוחה שבת אלא אם חל יום השביעי בשבת.

הלל ושמחה נוהגים בכל שמונת ימי החג, שבכל יום גומרים את ההלל (ושאני מפסח לפי שימי החג חלוקים בקרבנותיהם), ובכל יום אוכלים בשר שלמים, דכתיב "ושמחת בחגך" ובזמן ביהמ"ק אין שמחה אלא בבשר, דכתיב "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת", (ואף שאם חל יום שביעי של סוכות בשבת אין אוכלים בשר שלמים בשמיני, דאין חגיגה

ושמחה דוחים שבת, וא"כ בליל שמיני כבר א"א לאכול מה שהקריבו בשישי, מ"מ אפשר לקיים שמחה בכסות נקיה ויין ישן. תוד"ה לולב).

ישיבת **סוכה וניסוך המים** בקרבן תמיד של שחר נוהגים שבעה ימים.

וה**חליל** והיינו שמחת בית השואבה נוהג רק חמשה או ששה ימים מפני שאינו דוחה לא שבת ולא יו"ט.

נטילת לולב בשבת

מן התורה נטילת לולב מותרת בשבת, וממילא הדין דאורייתא של נטילת לולב במקדש כל שבעה ובגבולין ביום הראשון שייך רק בשבת, אולם חכמים גזרו שלא ליטול במקדש בשבת א"כ היום הראשון חל בשבת, שמא יבוא לידי איסור דאורייתא של טלטול ד' אמות ברה"ר. וכדלהלן. עוד יבואר האם נוטלים לולב בגבולין ביום הראשון שחל בשבת, ומדוע.

מ"ג. אין נוטלים לולב בשבת, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ד"א ברה"ר וחכמים מתנים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, (ולכן אין תוקעים ואין קורין מגילה בשבת), אבל איסור טלטול אינו סיבה שלולב לא ידחה שבת דאין סיבה לגזור בזה. וכתבו התוס' (ד"ה טלטול) שאף שלולב ראוי למצוה שייך בו איסור מוקצה מפני שאינו כלי, ומ"מ בארץ ישראל שהם בקיאים בקביעת דירחא, היו נוטלים ביום הראשון אף אם הוא חל בשבת, כיון שיום הראשון בגבולין הוא מן התורה, דכתיב "ראשון" ולא פירש שזה דווקא במקדש, ורק בבבל שאין בקיאים בקביעת דירחא ואף אי ידעי שמא יחזור דבר לקלקולו (תוד"ה לא), אף ביום הראשון אין נטילת לולב דוחה שבת דשמא אלול היה צריך להיות מעובר, ויו"ט חל רק למחרת. למסקנת הגמ' (מ"ד.) אף לבני א"י אין נטילת לולב דוחה שבת אלא בזמן שביהמ"ק קיים, אבל לאחר חורבן הבית אין נטילת לולב דוחה שבת, כיון שלבני בבל אינו דוחה שבת.

מה החשש בנטילת לולב בשבת - דעת רש"י שכמו שחוששים להעברת ד' אמות ברה"ר, כך יש לחוש להוצאה מרה"י לרה"ר, אלא שזה לא מצוי כ"כ, מפני שאם זה מונח בכרמלית או בקרפף או בגינה, או שהגבירה ע"מ ליטלו ונמלך להוציאו ולא עמד אח"כ לפוש, אין באלו איסור הוצאה. אבל התוס' (ד"ה ויעבירונו) כתבו שגם באיסור העברת ד' אמות ברה"ר ליכא חיובא בנטלו שלא ע"מ להעבירו, וטעם ראשון נראה. אי נמי מרה"י לרה"ר איכא הכירא ולא גזרו, משא"כ בהעברת ד' אמות ברה"ר.

דחית שבת בלולב ובשופר - תקיעת שופר אינה דוחה שבת אלא במקדש ולא בגבולין. וכתבו התוס' (ד"ה אינהו) שמה שהחמירו בשופר יותר מלולב, הטעם הוא מפני שזה לא רק

טלטול אלא מעשה חכמה. אמנם לאחר החורבן הקילו בשופר יותר מלולב, שתוקעים בשבת בכל מקום שיש בו ב"ד, מפני ששופר מעלה זכרונם של ישראל לאביהם שבשמים, וטעם נוסף מפני שבר"ה לא ידעו על קביעות החודש אלא בירושלים, משא"כ בלולב שכבר היה ידוע אף בגבולין.

נטילת לולב ביום הראשון דוחה שבת, וא"צ קרא לדין זה, כיון שנטילת לולב אינה אלא טלטול בעלמא, והא דאיתא בברייתא דיליף מדכתיב "ביום" ואפי' בשבת דביום משמע כל יום, וזה קרא יתירא, (ומדכתיב "הראשון" עם ה' לומדים שדווקא ביום הראשון נטילת לולב דוחה שבת, אמנם לפעמים ה' באה לרבות, וכל מקום הולכים לפני עניינו. תוד"ה הראשון), היינו לר"א דס"ל שמכשירי לולב ואפי' קציצתו מן המחובר דוחים שבת, אבל לרבנן אין מכשירי לולב דוחים שבת, ולומדים מ"ביום" למעט לילה, ור"א ממעט לילה מ"שבעת ימים", ולרבנן א"א ללמוד משם למעט לילות, דאפשר ללמוד מסוכה ש"ימים" כולל לילות.

הבאת הלולבים לבית המקדש - ביו"ט הראשון של חג שחל בשבת היו כולם מביאים את הלולבים להר הבית מערב שבת, וסודרים אותם על גבי איצטבא, (והיו שם שני שורות של ספסלים. מ"ה.) והזקנים היו מניחים את שלהם בלשכה, והיו מלמדים אותם לומר שכל מי שיגיע לולבו ליד אחר הרי הוא שלו במתנה. אולם אחר שהיו חוטפים ומכים איש את רעהו ובאים לידי סכנה, תיקנו חכמים שכל אחד יטול את לולבו בביתו.

כל אחד מישראל חייב בנטילת לולב, דכתיב "ולקחתם".

בנטילת לולב ביו"ט ראשון אין יוצאים בגזול ובשאל, דכתיב "לכם".

סוכה נוהגת אף בלילות, אף דכתיב בה "בסוכות תשבו שבעת ימים", ולא ילפינן מלולב שימים אינו כולל לילות דכיון שלא נאמר בו אלא לקיחה די בשעה אחת, אלא ילפינן תשבו תשבו מימי המילואים שימים דכתיב "ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים" זה כולל לילות, דכתיב התם "ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה". ואין ללמוד מ"תשבו" כעין תדורו, כיון דכתיב "ימים". תוד"ה וסוכה. ואין דין סוכה שוה לגמרי לימי המילואים, שהרי אסור לישן מחוץ לסוכה, ובעזרה אסור לישן. תוד"ה תשבו. (ובלאו הכי אין להעדיף ללמוד מימי המילואים אף שזה דומה לסוכה שמצוות שניהם היא כל היום, מ"מ מאידך

סוכה דומה יותר ללולב מאשר למילואים, מפני שסוכה ולולב נוהגים לדורות, משא"כ מילואים).

מצות ערבה

מלבד הערבה שהיא אחד מהד' מינים היתה מצות ערבה נוספת במקדש, שהיו מביאים מזבחות של ערבה וזקפים אותם בצידי המזבח וכו'. ולהלן יבואר: א' האם מצוה זו דוחה שבת. ב' האם מלבד זקיפת הערבה בצידי המזבח היו מקיפים את המזבח עם ערבה או עם לולב. ג. מצות ערבה לאחר חורבן בית המקדש. ד' מקור מצות ערבה. ה' שיעור הערבה. ו' האם יוצאים ידי חובת מצות ערבה בערבה שבלולב. ז' דעת רבי יוחנן בן ברוקה שהיו זקפים מסביב למזבח חריות של דקל ולא ערבה.

מ"ג: מתי מצות ערבה דוחה שבת-

מצות ערבה ביום השביעי דוחה שבת, כדי לפרסם שהיא מדאורייתא שהרי אינה מפורשת בתורה, ובאמת מעיקר הדין מצות ערבה דוחה שבת בכל הימים, ואין לחוש שיעבירנה ד' אמות ברה"ר, כמו שחוששים בלולב שהרי מטעם זה אף שיש ענין לפרסם שלולב הוא מן התורה כל שבעה, דהו"א דהא דכתיב "ושמחתם לפני ד' אלוקיכם שבעת ימים" אין הכוונה לשמחת לולב, מפני שמצות ערבה מסורה רק לשלוחי ב"ד שמביאים אותה מערב שבת, ורק הכהנים מקיפים בה את המזבח, אמנם כדי שלא יבואו לזלזל בלולב תיקנו חכמים שרק יום אחד היא תדחה שבת, ולא קבעו לכך את היום הראשון, מפני שיחשבו שהדחיה היא מחמת הלולב, וממילא קבעו את היום השביעי שהוא יום מסוים כמו היום הראשון.

ובזמננו שנוהגים על פי הנביאים במצות ערבה ביום השביעי בגבולין, אף ביום השביעי מצות ערבה אינה דוחה שבת ואין שלוחי ב"ד נוטלים וחובטים את הערבה כדי לפרסם שבמקדש היא מן התורה, י"א שהטעם מפני שאין אנו בקיאים בקביעת דירחא ושמא אינו היום השביעי, ובא"י י"א שיום השביעי לא חל בשבת והיו מעבירים אחד מן החודשים אם היו רואים שזה עומד לצאת בשבת, ומבואר בירושלמי שעדיף שר"ה וי"ט ראשון יצאו בשבת מאשר יום שביעי של ערבה. ובזמננו מקפידים רק שיום ערבה לא יחול בשבת, ולא מקפידים שר"ה וי"ט ראשון לא יחולו בשבת, מפני שערבה יותר יש לחוש שיזלזלו בה, מפני שאינה מפורשת בתורה, ומפני שא"א ליטלה בשמיני עצרת, משא"כ שופר שתוקעים ביום השני. תוד"ה לא. וי"א שיום השביעי חל בשבת, ומ"מ אין ערבה דוחה שבת אף בא"י, מפני שלבני בבל אינה דוחה שבת ואין לעשות את ישראל אגודות אגודות מפני שנראה כב' תורות. ואין לומר שהמצוה במקדש היתה רק בזקיפה ולא בנטילה וכיון שאין מזבח

אין לנו מה לעשות, שהרי מבואר בבבלייתא שיש מצוה גם בנטילה.

פעם אחת חל יום שביעי של ערבה בשבת, והביאו מערב שבת לעזרה מזבחות של ערבה, והטמינום הבייתוסים מתחת אבנים, מפני שאינם מודים שחיבוט ערבה דוחה שבת לפי שאינה מפורשת בתורה, וידעו חכמים לא יטלטלו את האבנים ביו"ט, ולמחר כשראו זאת עמי הארץ שהיתה ידם עם החכמים, שמטום מתחת האבנים לפי שלא היו בקיאים באיסור טלטול, ובאו הכהנים וזקפום בצידי המזבח, אבל ישראלים אינם יכולים להכנס בין האולם ולמזבח. רש"י. והוסיפו התוס' (ד"ה שלוחי) שהכהנים זריזים ואין לחוש שיבואו לידי חילול שבת.

דין לכם במצות ערבה- כתבו התוס' שרובן שמצות ערבה היא הלמ"מ א"צ לכם בערבה, ולאבא שאול דדריש מ"עריב" צריך שתהיה שלו, ומ"מ כשחל בשבת היו מביאים בע"ש ולא היו אומרים שאם תגיע ליד חבירו הרי היא שלו במתנה, מפני ששלוחי ב"ד היו מביאים וכל אחד היה זוכה בה בשבת. ועוד שהכהנים המקיפים לא היו מרובים. ועוד שהכהנים זריזים.

הקפת המזבח- בכל יום היו מקיפים את המזבח פעם אחת ביום וביום השביעי ז' פעמים, י"א שהיו מקיפים עם הערבה, וי"א שהיו מקיפים עם הלולב.

מ"ד. מה תיקנו בלולב וערבה זכר למקדש- לולב תיקנו שיטלוהו ז' ימים בגבולין, כיון שחיובו ביום הראשון מן התורה אף בגבולין, אבל ערבה אע"פ שחיובה במקדש מדאורייתא, מ"מ כיון שאין מצוה מדאורייתא בגבולין כלל, לא תיקנו לנוטלה כל שבעה, (ולרבה הטעם מפני שיוצא בערבה שבלולב).

מקור מצות ערבה- לאבא שאול לומדים מצות ערבה מדכתיב "עריב נחל" אחת ללולב ואחת למקדש, ולרבנן זה הלכה למשה מסיני כמו דין עשר נטיעות וניסוך המים. ובגבולין לריו"ח היא מצות נביאים (אבל במקדש זה הלמ"מ, ואין לומר ששכחום וחזרו הנביאים ויסדום, שהרי ריו"ח אמר שהתורה שייכת לבני בבל שאע"פ שגלות יש בה טירוף הדעת, עמדה להם חכמת החרש והמסגר שגלו עם יכניה. והתוס' (ד"ה והא) מבארים בשם ר"ח שריו"ח אמר שאחד מבני בבל והיינו רב כהנא, אמר שזו תקנה מא"י, והיינו מנהג מהנביאים), ולר"ב ל"ה היא מנהג נביאים, ועל כן ר"א בר צדוק ורב לא בירכו על מצות ערבה כשחבטוה, דליכא למימר וציונו דאין זה אפי' בכלל "לא תסור". מ"ד: .

ברכה על מנהג- שיטת רש"י שאין מברכים על ערבה בגבולין מפני שזה רק מנהג. וכתבו התוס' (ד"ה כאן) שיש שלומדים

המותר דכתיב "לאכלה" ולא לסחורה, אלא צריך להפקיר האילנות ולשלם מכיסו עבור העידור.

אין להלך בערב שבת יותר מג' פרסאות אלא צריך לשבות בעוד היום גדול ולהכין סעודת שבת. י"א שלביתו אסור מפני שהם לא יודעים שהוא בא ואינם מכינים אוכל לצורכו, והוא כועס עליהם, ולאכסניא מותר מפני שהוא סומך על מה שבידו ולא עליהם. וי"א שלביתו אסור אע"פ שמה שימצא שם אפי' מעט זה שלו, וכ"ש לאכסניא שלא ימצא כלום.

מ"ה. כל הנוטל לולב באיגודו והדס בעבותו, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב קרבן, דכתיב "אסרו" (-אגודה של לולב) חג בעבותים (-הדס עבות, יהיה לכם כקרבן שמתן דמו מגיע-) עד קרנות המזבח", וי"מ דקאי על העושה איסור לחג באכילה ושתיה, ועבותים היינו בהמות עבות ושמונות. י"מ שמענג את החג, וי"א דקאי על יום שלאחר החג.

מצות ערבה כיצד-

היו מלקטים מורביות ממוצא (ע"ש שהיו פטורים ממס) והיו המורביות ארוכות י"א אמה, והיו זוקפים אותם (דרך גדילתם כמו בעצי שיטים עומדים) על היסוד בכדי שיהיו מוטים על המזבח אמה, דכתיב "אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח", וכיון שהמזבח עד הקרנות היה ט' אמות, ועוד ב' אמות שהיה רוחבו מתמעט אמה ביסוד ואמה בסובב¹, נמצא שאם היו הערבות על הקרקע לא היו מוטים על המזבח אמה. ולריו"ח בן ברוקה היו מביאים חריות של דקל בין בחול בין בשבת, וכדלהלן מ"ה: .

היו תוקעים ומריעים ותוקעים בשעת זקיפת ערבה, (רש"י נ"ג: סוף המשנה), והטעם משום שמחה. תוד"ה תקעו.

הקפת המזבח - בכל יום היו מקיפים את המזבח פעם אחת, ואומרים אנא ד' הושיעה נא, אנא ד' הצליחה נא. ר"י אומר אני והו הושיעה נא². וביום

מזה שאין מברכים על הלל של ר"ח כיון שאינו רק מנהג. אבל שיטת ר"ת שמברכים על הלל של ר"ח, מפני שהוא חשוב לקבוע לו ברכה דלא גרע מקורא בתורה, משא"כ ערבה שהיא רק טלטול, וכן מצינו שמברכים על יו"ט שני של גלויות אע"פ שאינו אלא מנהג. וכתבו התוס' שאין להוכיח מיו"ט שני של גלויות, שהרי אין מברכים וציונו אלא רק קידוש והזכרה בתפילה ובברכת המזון, וכן אין להוכיח מתקיעת שופר ביום ב' דר"ה, מפני זו תקנה חמורה יותר משאר יו"ט שני. עוד כתבו התוס' שמה שנוהגים כשגומרים את ההלל מברכים לגמור, וכשמדלגים מברכים לקרוא, אינו אלא לסימנא בעלמא, ויכולים תמיד לברך או לגמור או לקרוא.

לריש לקיש אף כהנים בעלי מומין נכנסים לבין האולם ולמזבח למצות ערבה למרות שכל השנה הם אסורים להכנס לשם, (וכתבו התוס' דה"ה ככהנים פרועי ראש). אמר ליה ריו"ח מי אמר שצריך נטילה דילמא בזקיפה שמספיק לזה כהן אחד, (ועוד שהרי הם יכולים לזקפה בצד אחר של המזבח. תוד"ה אמר), ועוד אפי' תימא שהמצוה היא נטילה ולא זקיפה (שם) מי אמר שמצוה זו נוהגת בבעלי מומין.

מ"ד: שיעור ערבה למצות ערבה - ערבה צריכה

שיעור ושיעורה לרב נחמן ג' בדי ערבה שיש בכל אחד עלים לחים. רש"י. ולתוס' צריך ג' בדים (וגירסת המהר"ם עלים) היוצאים מקלח אחד. ולרב ששת מספיק אפי' בד אחד עם עלה אחד, ועכשיו נהגו להביא ענפים ארוכים ויפים, דמינכרא מצוה בעין יפה.

לרבי אמי ערבה אינה ניטלת אלא בפני עצמה ולא כשהיא אגודה עם מין אחר. תוד"ה ואינה. ואין אדם יוצא יד"ח בערבה שבלולב אפי' הגביה וחזר והגביה, ולרב חסדא אפשר לצאת בערבה שבלולב אם חזר והגביה.

אסור לעדור סביב האילן בשביעית כדי להשביחו, וי"מ כוונת הגמ' שאסור לנקוב את העפר שעל השורשים ולהזיזו כדי שיהיה רך ותיחוח כדי להשביח את האילן, דכתיב "והשביעית תשמטנה (מלקשקש) ונטשתה (מלסקל)", אבל מותר לעדור כדי לכסות את השורשים כדי שהאילן לא ימות ולא כדי להשביחו. ואסור לתת מפירות שביעית שכר לאלו העוודרים באופן

¹ למטה היה הסובב, שהיו הכהנים הולכים שם כשהיו באים להקטיר או לתת דמים, ועליו היה גג המזבח, ובצדדים ממש היו הקרנות, ועשאו ע"י מלבן אמה על אמה בגובה אמה, שמילאוהו חלקי אבנים וסיד וקוניא וזפת. רש"י.

² אני והו הושיעה נא - אני והו זה בגימטריא אנא י'הו"ה, ו"אני" ו"הו" אלו ב' שמות משמותיו של הקב"ה, ושמות אלו כתובים

¹ **דרך עשיית המזבח** - בתחילה הביאו מלבן ל"ב על ל"ב אמה בגובה אמה, ומילאוהו סיד וקוניא וזפת. ואח"כ הביאו מלבן ל' על ל' אמה בגובה ה' אמות, והושיבוהו באמצע, ומילאוהו סיד וקוניא וזפת. ורוחב האמה היתירה למטה זה היסוד שעליו היו שופכים את הדמים שהיו יורדים לרצפה דרך שני נקבים שהיו באחת הזוויות. ואח"כ הביאו מלבן כ"ח על כ"ח אמה בגובה ג' אמות, והושיבוהו באמצע, ומילאוהו סיד וקוניא וזפת, וסביבו

השביעי היו מקיפים את המזבח ז' פעמים. בשעת פטירתם אומרים יופי לך מזבח שאתה מכפר עלינו, ואין בזה משום משתף שם שמים ודבר אחר (שהעושה כך נעקר מן העולם דכתיב "בלתי לד' לבדו"), דהכי קאמר ל'ה אנחנו מודים שהוא אלוקינו, (ומודים אינו לשון הוד אלא לשון תודה, שאנו מודים ולא כופרים), ולך משבחים ומקלסים שאתה חביב לפני ד' לכפר עלינו.

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיו מלקטים אותם בערב שבת ומניחים אותם בגיגיות של זהב כדי שלא יכמושו.

מ"ה: לריו"ח בן ברוקה היו מביאים חריות של דקל וחובטים אותם בצידי המזבח, ואותו היום נקרא יום חיבוט חריות. לרב הונא ריב"ק יליף מדקרינן "כפות" בלשון רבים ולפ"ז כל שבעה היו מביאים חריות של דקל ולא ערבה, ורבנן חולקים כיון דכתיב "כפת" חסר. ולרבי לוי טעמא דריב"ק משום שכמו שתמר אין לו אלא לב אחד שיש לו מח רק בעץ האמצעי, כך ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים. ולרבי לוי ז"ל שרק ביום השביעי היו מביאים חריות, שזה סימן יפה לקילוסם של ישראל, ואף אם זה היה כל שבעה היו מביאים גם ערבה וגם חריות של דקל. תוד"ה אחת.

כל המצוות כגון קרשי המשכן והעמודים ולולב הדס וערבה, אין אדם יוצא בהם אלא דרך גדילתם התחתון למטה והעליון למעלה, דכתיב "עצי שיטים עומדים". דבר אחר "עומדים" שמעמידים את ציפויים שהיה קבוע בתוך העץ במסמרות של זהב, ולא היה עושה טס זהב ארוך כמידת הקרש כדי שיעמוד מאיליו. דבר אחר שעומדים לעד ולעולמי עולמים, ולא אבדה תקוותם משנגזז אהל מועד.

אמר חזקיה משום רשב"י יכול אני לפטור כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי ועד עתה שאני סובל את כל עוונותיהם. ואם אלעזר בני עימי, מיום בריאתו ועד עכשיו, ואם יותם בן עוזיהו עימנו (שהיה צדיק ועניו יותר משאר מלכים, וזכה בכבוד אב שכל הימים שאביו היה מצורע והוא היה שופט לא נטל כתר מלכות והיה דן כל הדינים בשם אביו), מיום שנברא עד

סופו. עוד אמר ראיתי בני עליה והם מועטים... ואם הם שניים אני ובני הם. וכוונתו, דהנה סביב הקב"ה יש י"ח אלף צדיקים הנתונים לפני מלאכי השרת, דכתיב "סביב שמונה עשר אלף" (שאף שהפסוק מדבר על מידתה של ירושלים לעת"ל, שתהיה י"ח אלף אמות לכל רוח, מ"מ זה נדרש גם על הקב"ה, דכתיב התם "ד' שמה"), והם מסתכלים באספקלריא שאינה מאירה שהמחיצה בינם לשכינה אינה מאירה כ"כ ואינם יכולים לראות ממשי, ומהם ל"ו המסתכלים באספקלריא המאירה כמו מראה שרואים בה, דכתיב אשרי כל חוכי לוי, ורשב"י דיבר על אלו שנכנסים ורואים פני שכינה בלא נטילת רשות.

ברכות לולב וסוכה ותפילין

כל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתם (-לפני העשייה), ולכן צריך לברך על ישיבת הסוכה ועל נטילת לולב. ולהלן יבואר א' האם מברכים על הסוכה והלולב בכל הימים או רק ביום הראשון. ב' האם שייך ברכת המצוות על מצוה דרבנן. ג' מתי מברכים שהחיינו על הלולב והסוכה. ד' מה יברך אדם שיש לפניו כמה מצוות.

ברכת לישיב בסוכה - הנכנס לישיב בסוכה מברך אשר קדשנו במצוותיו וציונו לישיב בסוכה.

ברכת לולב וסוכה בשאר הימים

לשמואל מברכים על הלולב כל שבעה, כיון שהלילה מפסיק בין הנטילות, אבל סוכה שנוהגת אף בלילות אין מברכים עליה אלא ביום הראשון. ולרבה בר בר חנה דעת ריו"ח שלולב שהוא מדאורייתא רק ביום הראשון, מברכים עליו רק ביום הראשון, אבל סוכה מברכים עליה כל שבעה, כיון שהיא מדאורייתא כל שבעה, וכן הלכה שמברך בכל שעה שנכנס לישיב בסוכה. ורבין אמר בשם ריו"ח שגם בסוכה וגם בלולב מברכים כל שבעה. וכתבו התוס' (ד"ה אחד) שאינם שוים לגמרי, דלולב מברך עליו פעם אחת ביום, וסוכה כל פעם שנכנס לאכול ולשתות ולישן מברך, ואפי' י' פעמים ביום, וכמו בתפילין, והטעם משום שסוכה ותפילין מצותם כל היום, אבל לולב מצוותו פעם אחת ביום.

הראשון, ו"אני" זה השם ה"ז. רש"י. והוסיפו התוס' שמזכירים דווקא שמות הללו, כיון דכתיב ביחזקאל "ואני בתוך הגולה", וכתוב בירמיה "והוא אסור באזיקים", ואנו מתפללים שהקב"ה יושיע לעצמו.

בג' פסוקים בפרשת בשלח מופיע מלאך וכו' עד ויבקעו המים, שכל אחד מג' הפסוקים יש בו ע"ב אותיות, והשמות הם לפי הסדר דלהלן, השם הראשון הוא האות הראשונה של הפסוק הראשון והאחרונה של הפסוק האמצעי והראשון של הפסוק האחרון, ואח"כ האות השנייה של הראשון ואחת לפני האחרונה של האמצעי והשנייה של האחרון, וכן הלאה. ו"הו" זה השם

מ"ו. ובריייתא איתא שבלולב מברכים כל שבעה, ובסוכה אין מברכים אלא ביום הראשון. הגמ' אומרת שלריו"ח לא קשה מלולב, דאיירי בזמן שביהמ"ק קיים, ולא קשה מסוכה, דהנה לגבי תפילין מצינו מחלוקת כמה צריך לברך, שיטת רבי שכל פעם שמניחם צריך לברך אפי' אם חולצם ומניחם מאה פעמים ביום, ולרבנן מברך רק בשחרית, וא"כ ריו"ח קאי כרבי, והבריייתא כרבנן. ואנן כרבי עבדינן בסוכה ובתפילין. ורבנן דבי רב היו מברכים על התפילין בכל משמוש, דחובה למשמש בתפילין כל שעה, ק"ו מציין. וכתבו התוס' (ד"ה דכל) שמסתבר שברכו לשמור חוקי, ולא להניח.

ברכה על מצוה דרבנן - אף שמצות לולב מדאורייתא זה רק ביום הראשון, מ"מ מברכים על כל הימים, כמו שמברכים על נר חנוכה, ומברכים וצינו שהרי צינו "לא תסור", וי"א מ"שאל אביך ויגדך", (ובנר חנוכה מברך וצינו להדליק ושעשה ניסים, וביום הראשון מברכים שהחיינו, והרואה שלא הדליק בביתו ורואה בפתחי בתי אחרים, אינו מברך להדליק. ודווקא בחנוכה תיקנו ברכה לרואה מפני חביבות הנס, או משום שיש כמה בני אדם שאין להם בית, ולטעם הראשון לא קשה ממנוחה, או דנימא שאין ברכה לרואה היכא שהעושה אינו מברך. תוד"ה הרואה).

ברכת שהחיינו - בבריייתא איתא שמברך שהחיינו בעשית הלולב בערב יו"ט לעצמו ולא לאחרים, ובעשית הסוכה, (ובירושלמי יש מ"ד שהעושה לעצמו יברך לעשות סוכה, והעושה לאחרים יברך לעשות סוכה לשמו (וי"ג על עשית סוכה). ואם היתה הסוכה עשויה יחדש בה דבר ויברך, ואם אינו יכול לחדש יברך כשיכנס לשבת בה יחד עם ברכת לישיב בסוכה. ורב כהנא בירך שהחיינו בקידוש. וכתבו התוס' (ד"ה העושה) שברכת שהחיינו נתקנה במצוה שיש בה שמחה כמו בעשית סוכה ולולב ומגילה, ולכן בעשית ציצית ותפילין ובמילה ובהלל אינו מברך. עוד כתבו התוס' (ד"ה נכנס) שמשמע שלא מברך שהחיינו כשנכנס לסוכה, וצ"ב למה לא מברך על היום כמו בשאר יו"ט, ושמא יצא במה שבירך על עשית הסוכה.

ברכת המצוות - היו לפנינו מצוות הרבה יברך אשר קדשנו במצוותיו וצינו על המצוות, ולר"י יברך על כל מצוה, דכתיב "ברוך ד' יום יום" בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו, וה"ה שבכל דבר תן לו מעין ברכותיו, וכן הלכה.

מ"ו: אם שמוע תשמע - י"מ שאם שמעת תשמע עוד, דכלי מלא מחזיק, אבל כלי ריקן אינו

מחזיק שאם לא הורגל והטה אוזן בילדותו לשמוע, לאחר זמן לא יספיקו בידו לשמוע, שלא כמידת בשר ודם שרק כלי ריקן מחזיק. וי"מ אם שמעת בישן שחזרת עליו, תשמע בחדש לחדש דברים חדשים מתוך הישנים, ואם יפנה לבבך להתייאש מלחזור על מה שלמדת, שוב לא תשמע.

אתרוג שהוקצה למצוותו

נתבאר לעיל ט. שעצי הסוכה אסורים בהנאה כל ז' ימי הסוכות, כמו כן נתבאר י' שגם הדברים שנתלו לנוי הסוכה אסורים כל ימי הסוכות עד מוצאי יו"ט אחרון של חג, אא"כ התנה. ולהלן יבואר מה הדין בזה לגבי אתרוג.

הגדולים, ביום השביעי, שומטים את הלולבים מיד התינוקות, ואוכלים את אתרוגיהם, ואין זה לא משום גזל ולא משום דרכי שלום, שכך נהגו מחמת שמחה. והתוס' (מ"ה. ד"ה מיד) דנים אם יש ללמוד מכאן שהבחורים שרוכבים בסוסים לקראת חתן, ונלחמים זה עם זה, וקורעים בגדים או מזיקים את הסוס, שהם פטורים, כיון שעושים מחמת שמחה. או שהכונה שהתינוקות עצמם שומטים את הלולב ואוכלים את האתרוג.

לריו"ח דווקא אתרוג של תינוקות מותר לאכול בשביעי מפני שלא הוקצה למצוה גמורה, אבל של גדולים אסור בהנאה בשביעי אפי' אחרי שיצא בו, כיון שהוקצה למצוותו לכל היום, וכן אתרוג שנפסל אסור באכילה כל שבעה, וכן הלכה. אבל בשמיני מותר כיון דלא אמרינן מיגו דאתקצאי היכא שהוקצה מחמת ספק יום שעבר. ולר"ל אף אתרוג של גדול מותר בשביעי אחרי שיצא בו, מפני שלא הוקצה אלא למצוותו. וכתבו התוס' (ד"ה אתרוג) שמה שרבי חנינא היה אוכל מהאתרוג בתוך ז' הימים, צ"ל שהיה מקצה את כולו ליום הראשון, ולשאר הימים שחסר כשר בהם היה מקצה רק כשעור. וי"א שאף בשמיני אסור דבשביעי הוא אסור כיון שהוקצה לכל היום, וכיון שבבין השמשות הוא בספק, אסור לכל היום. רש"י. והתוס' (ד"ה אתרוג אפילו) כתבו שהטעם משום גזירה אטו סוכה.

אתרוג שהוקצה למצוותו רק לאחד מהימים, לרב יכול לאוכלו מיד אחרי שיצא בו, וכדעת ר"ל, ולרב אסי מותר רק למחר, וכדעת ריו"ח.

בני חו"ל - י"א שמוותרים בתשיעי ואסורים בשמיני שהוא ספק שביעי, וכן הלכה. וי"א שאף בשמיני שהוא ספק שביעי מותרים.

סוכה אסורה אף בשמיני, ושאינו מלולב, כיון דסוכה חזיא למצוה בבין השמשות אם תזדמן לו סעודה, וכתבו התוס' שבעיקר הסוכה יש לאסור מדין סתירת אהל, והנ"מ היא היכא שהסוכה נפלה באמצע סוכות, שאסורה כיון

שמעיקרא נבנתה לכך שאם תזדמן לו סעודה בביה"ש יאכלנה בסוכה, אי נמי נ"מ לנוי סוכה שאין בהם סתירת אהל.

אין להקנות לולב לקטן ביום הראשון לפני שיצא בו, כיון שקטן קונה מדרבנן, אבל לא יכול להקנותו בחזרה כיון שאינו בר דעת. וכן אין לומר לקטן שיתן לו משהו ולא יתן לו, כי מרגילו בשקר.

שמיני עצרת

כתיב "ביום השמיני מקרא קודש יהיה לכם והקרבתם אשה לד' עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו". יום שמיני זה שקראתו התורה עצרת חלוק הוא ברוב הלכותיו מחג הסוכות וכדלהלן, וכן יבואר האם בחו"ל יושבים בסוכה בשמיני עצרת שמא עיברו את החודש וזהו יום השביעי, ואם מברכים על ישיבה זו.

מ"ז. ישיבה בסוכה וברכת לישוב לבני חו"ל

בשמיני – לל"ק לכו"ע צריך לשבת בסוכה בשמיני, אמנם לגבי לולב לא תיקנו שיטול בשמיני, כיון שאם זה י"ט זה מוקצה, אבל סוכה פעמים אוכל בה ביו"ט לפי שהיא עריבה עליו, ולגבי ברכת לישוב בסוכה יש מחלוקת אם צריך לברך בשמיני. וללישנא בתרא לכו"ע לא יברך, ויש מחלוקת אם צריך לישוב בסוכה. ולהלכה ישוב ולא יברך, דכיון שהוא שמיני עצרת אין יברך, ומ"מ לחומרא יושבים בסוכה, ולכו"ע בתפילה וקידוש וברכה מ"ז מזכיר את יום השמיני חג עצרת הזה.

ברכת שהחיינו – בשמיני עצרת מברכים שהחיינו, שהרי חלוק הוא מסוכות, שאין בו מצות סוכה ולולב וניסוך המים, ולר"י היה מנסך אף בשמיני, ומ"מ חלוק הוא בסוכה ולולב. וי"א שאין אומרים בו שהחיינו. ולהלכה (מ"ז): אומרים בו שהחיינו. אבל שביעי של פסח לכו"ע אין מברכים בו שהחיינו, שאף שהוא חלוק מהלילה הראשון שיש בלילה הראשון חובת אכילת מצה, מ"מ מהיום אינו חלוק, אי נמי אינו חלוק אלא מיום הראשון ולא משאר ימים. עוד מביאים האמוראים ראיות מלשון הפסוקים שהוא רגל בפני עצמו, דבשאר ימי החג כתיב פרים, וביום, וכמשפטם, אבל בשמיני כתיב פר ואינו מקריב פרים כשאר ימי החג, וכן כתיב ביום בלי ו' ומשמע שאינו תוספת על הראשונים, וכן כתיב כמשפט בלשון יחיד ומשמע שהוא חלוק לעצמו. (ואף בשאר ימי החג כתוב כמשפט, ורק באחרון כתוב כמשפטם לפי שהוא סוף הרגל וגמר החג. תוד"ה הכא).

במה שמיני הוא רגל בפני עצמו – הפרים האילים והכבשים שמקריבים בכל יום מימי החג מעכבים זה את זה שאם חסר אחד אין מקריבים כלל. ולר"י פרים אין

מעכבים זה את זה שהרי מתמעטים והולכים ומשמע דלא קפיד רחמנא. אמרו לו והרי כולם מתמעטים בשמיני דבימי החג מקריב ב' אילים וי"ד כבשים, ובשמיני איל אחד וז' כבשים. אמר להם שמיני רגל בפני עצמו, שכמו ששבעת ימי החג טעונים קרבן, ושיר בינו בוערים בעם, ו"הבו לד', שרמוז בהם עסקי מתנות עניים, לפי שזה זמן אסיפת התבואה, וברכה, ולינה בירושלים בליל מוצאי יו"ט ראשון, דכתיב "ופנית בבוקר והלכת לאהליך", ומי שלא הביא חגיגתו ביום ראשון טעון לינה בלילה אחרי שהביא דכתיב "ופנית בבוקר והלכת לאהליך", (ואף שזה דין בכל קרבן ואפי' בעופות ומנחות עצים ולבונה, מ"מ לולא חגיגה משכחת לה ששלח שלמיו יום לפני שהגיע, או שלא הביא קרבן אלא שמח בכסות נקיה ויין ישן. תוד"ה לינה). כך שמיני עצרת טעון בפני עצמו, קרבן, ושיר (רש"י כתב שלא מפורש איזה שיר, ובתוס' כתבו דשמא היינו למנצח על השמינית), וברכה (אין הכרח שהכונה לשהחיינו, ונימא שכל יום שייך בו שהחיינו אם לא בדרך לפני כן, ואי בעינן כוס איירי שנזדמן לו כוס, ולרב נחמן שהחיינו אומרו אפי' בשוק) ד"ל שהכונה שמזכירים בתפילה שמיני עצרת ולא סוכות), ולינה.

עוד איתא להלן (מ"ח.) ששמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו, לענין פייס שכל פרי החג היו קריבים לפי סדר, וכל משמרה מכ"ד המשמרות היתה מקריבה ג' פרים, חוץ משתי משמרות, ופר של שמיני היו מפייסים עליו. זמן – שהחיינו. רגל – שאין יושבים בסוכה. ולר"ת היינו שטעון לינה. קרבן – פר אחד ולא ששה פרים לפי סדר פרי החג. שירה. שהיו אומרים מזמור שלם, ובשאר ימי החג חצי מזמור. ברכה – את יום השמיני, ובתוספתא משמע שמברכים בו את המלך. ור"ת מפרש שהכונה למה שמזכירים בברכת המזון ובתפילה, ור"ח מפרש דהיינו שהוא דוחה אבילות, שאף אם לא עברו ז' ימים לפני תחילת החג בטלה גזירת שלושים משום שמיני עצרת, וכתבו התוס' שאינו דוחה לגמרי אלא שיום אחד לפני החג והחג ושמיני עצרת נחשבים כ"א יום. תוד"ה רגל.

מ"ז: אלו קרבנות טעונים לינה – פסח שני אינו

טעון לינה, דכתיב "ופנית בבוקר והלכת לאהליך" וסמך ליה "ששת ימים תאכל מצות" ללמד שפסח שני שאינו טעון אכילת מצה ששה ימים אינו טעון לינה, אבל שמיני עצרת וחג השבועות טעונים לינה אע"פ שהם אינם טעונים אכילת מצה ששה ימים, דאינו ממעט אלא פסח דכוותיה.

הביכורים טעונים תנופה קרבן שיר ולינה. הגמ' דנה אם זה דעת ר"י דס"ל ש"והנחתו" זו תנופה, דאין לומר שהכונה להנחה ממש, שהרי כבר כתיב

שאסור להדליקו בסוכה קטנה, וסוכה גדולה יכניס לתוכה כלי אוכל שאין להכניסם לסוכה.

ניסוך המים

בכל יום מנסכים יין ע"ג המזבח יחד עם הקרבת התמיד, וכן יש קרבנות (עולת בהמה ושלמים) שהיו מביאים עמהם נסכים. בחג הסוכות היתה מצוה מיוחדת לנסך מים ע"ג המזבח בכל יום. ולהלן יבואר א' באיזה ימים היתה מצוה ניסוך המים. ב' סדר ניסוך המים. ג' היכן היו מנסכים. ד' אם יש מעילה בנסכים. ה' פסול מים מגולים לניסוך.

לת"ק מצות ניסוך המים היא רק בז' ימי החג ולא בשמיני עצרת, ולר"י המצוה היא גם בשמיני עצרת.

ניסוך המים כיצד - היה ממלא מהשילוח צלוחית שמוחזקת ג' לוגין (ולר"י של לוג אחד). הגיעו לשער המים (שהיה בצד דרום סמוך למערב, ונקרא שער המים משום שבו היו מכניסים את הצלוחית של ניסוך המים) תקעו והריעו ותקעו משום שמחה, דכתיב "ושאבתם מים בששון" עוד ביארו התוס' שמפסוק זה לומדים שהיה ממלא מהשילוח דכתיב "ממעייני הישועה". עלה בכבש, וכשהגיע למעלה פנה לשמאלו (שכל העולים למזבח פונים לימין ומקיפים ויורדים דרך שמאל דכל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין, והיו הולכים כשפניהם למרכז המזבח, דאין להחזיר אחוריו למזבח, חוץ מהעולים לניסוך המים ולניסוך היין וכן עולת העוף כשרבתה במזרח³ שכיון שהקף המזבח הוא יותר ממאה אמה יש לחוש שהנסכים יתעשנו מעשן המערכה, ועולת העוף תמות מעשן המערכה, ולכן היו עולים דרך שמאל, וחוזרים לאחוריהם כדי למעט בהילוך של שמאל), והיו שם ליד קרן מערבת דרומית שני ספלים, (לת"ק של כסף, ולר"י של סיד היו והיו נראים ככסף מפני שהיו מושחרים בגלל היין, וגם של מים היה מושחר שהרי אם עירה של יין לתוך של מים יצא), מערבי של מים ומזרחי של יין, והספלים היו מנוקבים כמין ב' חוטמין דקין, אחד עבה ואחד דק כדי שהמים והיין יכלו בבת אחת, שהרי המים קלין יותר לצאת מן היין, (ולר"י שהיה מנסך רק לוג אחד של מים וביין היה מנסך רביעית ההין שזה ג' לוגין, היה הנקב של יין רחב ושל מים קצר ורחב זה יותר מקצר, יותר ממה שעבה הוא יותר מדק). ואם עירה של יין לתוך של מים או איפכא, יצא.

"והניחו". או שזה דעת ראב"י שלמד תנופה מ"ולקח הכהן הטנא מידך", דאתא יד יד משלמים דכתיב התם "ידיו תביאנה את אשי ד'", מה כאן כהן אף התם כהן, ומה התם בעלים אף כאן בעלים, הא כיצד, כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף, והיינו שהבעלים אוחזים בשפת הטנא, וכהן מניח ידו תחת שוליו. וכתבו התוס' (ד"ה כהן) שאין לומר שהכונה תחת יד הבעלים ממש, דא"כ הוי חציצה. אמנם מרש"י במנחות משמע שאין בעיה בחציצה כיון שעיקר התנופה היא בבעלים, והק' התוס' שהרי תנופת שניהם כתיב בקרא. והביאו שבירושלמי סוטה משמע קצת שהיו נוגעים זה בזה, ויש לדחות. עוד כתבו התוס' (ד"ה הביכורים) שכשהיה מגיע בקריאה לארמי אובד אבי היה מוריד את הסל מכתפו ומניפים אותו וממשיך עד סוף הפרשה, ומניחו בצד המזבח ומשתחוה ויוצא. ומשמע שאין עוד תנופה. ובספרי משמע שגם בשעת השתחוה יש תנופה, ויש לדחות. ויש תנא דס"ל שאין כלל תנופה.

מ"ח. הלל שמחה וכבוד בשמיני עצרת - חייב אדם בהלל ובשלמי שמחה ובכבוד היום, בין בשבעת ימי החג, בין ביום השמיני, ואף דהא דכתיב "ושמחת בחגך" קאי על "חג הסוכות תעשה לך", ולא על שמיני עצרת, מ"מ יליף מדכתיב "והיית אך שמח" לרבות ליל יו"ט האחרון, והיינו שיזבח שלמים בשביעי כדי לאוכלם בליל שמיני, שהרי בלילה א"א לזבוח, וק"ו שחייב בשמחה ביום שהוא העיקר, והפסוק מדבר על הלילה לפי שהוא סמוך לשבעת הימים, ושאר הלילות א"צ רבוי, ד"ימים" אפי' לילות במשמע. ואין לומר דבא לרבות ליל יו"ט ראשון שיזבח שלמים בערב יו"ט אף שאינו שעת שמחה ושמח בלילה, ד"אך" חילק, ומסתבר לרבות ליל שמיני עצרת שיש שמחה לפניו, מאשר ליל יו"ט ראשון שאין שמחה לפניו.

ישיבה בסוכה בשמיני עצרת - אין מצות ישיבת סוכה בשמיני עצרת, וכשגומר לאכול בשביעי לא יפרק את הסוכה שהרי עדיין חייב לאכול ולישן בה, ושמא תזדמן לו סעודה, אבל מוריד את הכלים והמצעות הנאות מן המנחה ולמעלה, לכבוד יו"ט אחרון של חג. ואם אין לו מקום לכלים בבית ורוצה לאכול בסוכה, צריך להוכיח שאינו מוסיף על המצוה, ולכן פוחת בה ד' טפחים ופוסלה. (והק' התוס' שהרי באויר כבר בג"ט הסוכה נפסלת, בין באמצע בין מן הצד), ובני בבל שיושבים בסוכה בשמיני אין פוחתים את הסוכה אלא ידליקו בה את הנר

³ עולת העוף מקומה בקרן דרומית מזרחית, ששם זה קרוב לבית הדשן שמשליכים לשם את המזורה והנוצה, ובית הדשן היה במרחק כ' אמות מהמזבח, ג' טפחים ליד הכבש. רש"י.

לרש"י היתה בליטה בספל ובבליטה היה נקב, ולתוס' (ד"ה כמין) לא היתה בליטה אלא נקב כמו נקבי החוטם, אא"כ נאמר שהיתה בליטה כדי שלא יפול בנקב דבר לסותמו. עוד כתב רש"י שהנסכים היו מקלחים בנקב ע"ג המזבח, ובמזבח היה נקב ששם זה היה יורד לשיתין, ולתוס' היו יורדים ישירות לשיתין. עוד כתב רש"י שהנקבים עצמם אחד היה עבה ואחד היה דק, ולתוס' (ד"ה אחד) הספל עצמו למטה היה צר כדי שהמים יצאו לאט יותר. עוד כתבו התוס' (ד"ה שני) שאף שהיו מביאים את המים בצלוחית של זהב, היו מנסכים בספלים של כסף, ואין זה משום מעלן בקודש ואין מורידין, משום שהספלים נחשבים כגופו של מזבח, וכמו שאת הלבונה היו מביאים בבזיכי זהב ומקטירים ע"ג המזבח. (א.ה. אולי י"ל שהמחלוקות הנ"ל תלויות בנדון אם הספלים היו חלק מהמזבח או שהיו כלי נפרד).

מ"ח: הנהו תרי מיני חד שמייה ששון וחד שמייה שמחה וכו'.

אמר ליה ההוא מינא דשמייה ששון לרבי אבהו וכו'.

היו אומרים למנסך הגבה ידך כדי שיראו שהוא נותן את המים בספל, שהיה צדוקי אחד שניסך ע"ג רגליו לפי שאין הצדוקים מודים בניסוך המים, ורגמוהו כל העם באתרוגיהם, ונפגמה קרן המזבח ונפסל דפגימה פוסלת באבני מזבח בכדי שתחגור בה צפורן, דכתיב "אבנים שלמות תבנה"⁴, ובסיד י"א שפגימה פוסלת בטפח וי"א בכזית, וטעם הפסול משום שאינו רבוע. תוד"ה שכל. ומילאו את הסתימה מלח, ולא הוכשר המזבח בכך (דכל מזבח שאין לו כבש או קרן או יסוד או שאינו מרובע, פסול לעבודה, דבכל אלו כתיב "המזבח" לעכב. וי"א שאף חסרון בסובב פוסל את המזבח, ונחלקו אם הכרכוב דכתיב ביה "המזבח" הכונה לסובב או לכיור), אלא מפני הכבוד כדי שלא יראה פגום.

מ"ט. השיתין והיינו חלל תחת המזבח כנגד מקום הנסכים, והיה עמוק מאד, נבראו בששת ימי בראשית, דכתיב "חמוקי ירכיך (אלו השיתין, חמוקי היינו סתרי, וירכיך היינו ירך המזבח), כמו חלאים (חלולים ויורדים עד התהום), מעשה ידי אמן (אומנותו של הקב"ה)". ותנא דבי רבי ישמעאל דריש "בראשית" ברא שית. ורבי יוסי דריש "אשירה נא לידידי (-הקב"ה, ואני שר וקובל על כך במקומו), שירת דודי לכרמו (-על כרמו), כרם היה לידידי בקרן בן שמן (בא"י השמינה מכל הארצות), ויעזקה ויסקלהו (מן האומות, כאדם המפנה אבנים מכרמו), ויטעהו שורק (זה

ביהמ"ק ונטעו עם השורשים כגפנים משובחות, ולא רק זמורה), ויבן מגדל (-מזבח העשוי כמגדל עוז) בתוכו, וגם יקב (- בור חפור. והיינו השיתין) חצב בו". ומגדל זה היכל, ויקב זה מזבח ונקרא יקב משום שמנסכים עליו את היין שיוצא מיקב. תוד"ה ויטעהו.

לר"א בר צדוק לא היו שיתין שיורדים עד התהום, (ולא נבראו בששת ימי בראשית. תוד"ה אל), אלא היה לול (-ארובה שיורדים בה למטה) בין כבש למזבח, שהיה חלל בין הכבש למזבח, דכתיב "ועשית עולותיך הבשר והדם" מה דם בזריקה אף בשר בזריקה, והלול היה בצד מערב של הכבש, והכבש היה רוחבו ט"ז אמה, והחלל שהנסכים היו יורדים לתוכו היה מוקף ד' מחיצות עד קרקעיתו, ונסכי כל השנה יורדים לשם, ולא היו נבלעים מפני שהרצפה היתה משיש, ואחת לע' שנה היו יורדים פרחי כהונה (-ילדי הכהנים), ומלקטים משם יין קרוש שדומה לעיגולי דבילה, ושורפין אותו בקדושה ולא בחיל חוץ לעזרה, דכתיב "בקודש הסך נסך שכר לד' " וילפינן גז"ש "דכתיב "ושרפת... קודש הוא", שריפתו בקדושה כמו שניסוכו היה בקדושה, והוצאתו לא בעי קרא, דעושים כך כדי שלא יתמלאו.

וי"א שדוד כרה את השיתין.

מ"ט: מעילה בנסכים - נסכים בתחילה מועלין בהם אבל משירדו לשיתין אין מועלים בהם. הגמ' אומרת שי"ל דקאי כרבנן שהם יורדים לתהום, ואירי כשקלט הנסכים לפני שירדו לתהום, וי"ל דקאי כר"א בר צדוק, ואין מועלים בהם כיון שנעשה מצותם והניסוך הוא עיקר המצוה.

בזמן שהיו מנסכים יין ע"ג המזבח היו פוקקין את השיתין, לקיים מה שנא' "בקודש הסך נסך שכר לד' ", ושכר היינו לשון שביעה ושכרות. (ולומדים מכאן שהשביעה מהיין היא כשיש הרבה יין בגרון ולא במעיים ע"י הרבה לגימות קטנות, וממילא ת"ח שיש לו מעט יין יגמע אותם בלגימות גדולות, וכן עשה רבא בכוס של ברכה משום חיוב מצוה).

מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב - רגליהם של ישראל בשעה שעולים לרגל, ונדיב הוא אברהם שהיה תחילה לגרים ונדבו ליבו להכיר את בוראו.

המזבח היו חלקים מעיקרא, כמו אבנים שבחול הים, שהרי א"א להחליקם ע"י כלי ברזל אפי' מוחץ לביהמ"ק, דכתיב "לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה", והא דכתיב "וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותי" שמשמע שבחוץ היו משתמשים בברזל, היינו להיכל ולקודש הקדשים ולא למזבח. תוד"ה שכל.

⁴ ואם היה חותך בלא פגימה לא חשיב אבנים חסרות. ומה שמצינו בזבחים שא"א לחתוך את האבנים משום שצריך "אבנים שלמות" הכונה שא"א שלא יהיה בהם פגימה כשיחתכם. ומה שלא חתכום ע"י שמיר, שהרי בבית שני היה שמיר, י"ל שגם כשהיה חותך ע"י השמיר היו פגימות, ואבני

חמוקי ירכיך – מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר, דכל מילי בעי צניעותא, ואפי' הוצאת המת והכנסת כלה שדרך לעשותם בפרהסיא, יש לעשותם בציניעא, דכתיב "והצנע לכת עם אלוך". י"מ שהכונה שיעד וישמח במידה נאה, ולא ינהיג קלות ראש בעצמו. וי"מ שאם צריך להוציא ההוצאות יוציא בציניעא, ולא יספר למי שאינו יודע.

גדולה צדקה מקרבנות.

גדולה גמ"ח מן הצדקה בג' דברים, צדקה דווקא בממונו ולעניים ולחיים, וגמ"ח זה אף בגופו ולעשירים ולמתים.

אין צדקה משתלמת אלא לפי החסד טורח שבה, שנותן ליבו ודעתו לטובתו של העני.

כל העושה צדקה ומשפט כאילו מילא כל העולם חסד, ולא כל אדם זוכה לסייע לעניים מהוגנים וירא שמים זוכה.

כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים.

תורת חסד היינו תורה לשמה, וי"א דהיינו הלומד ע"מ ללמד לאחרים.

ג. מילוי המים לניסוך בשבת של סוכות – כמעשהו

בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיה ממלא המים בערב שבת, בחבית שאינה מקודשת, ומניחה בלשכה. ומה שלא היה לוקח חבית מקודשת ומתכוון שלא יתקדשו, או שאין מתקדשים משום שיש בהם יותר מכשיעור, וממילא לא יפסלו בלינה. לזעירי הטעם מפני שמקודשת מקדשת מיד אף שלא מדעת שרוצה שיתקדשו רק למחר, ואין שיעור למים דלא פירשה תורה שיעור לניסוך המים, ויפסלו המים בלינה דכיון שהם קדושים קדושת הגוף, נפסלים בלינה כאימורי קרבן⁵. ולחזקיה אין שיעור לנסכים, אמנם אף אי נימא שאין מקדשת שלא מדעת (והיינו שלא בזמנם, אבל בזמנם הא סבר חזקיה שהאומר יקדשו ארבעים חלות תודה מתוך שמונים קדשו ארבעים. תוד"ה חזקיה), מ"מ חיישינן שמא יאמרו לדעת נתקדשו. ולרבי זירא אפי' אם אין שיעור למים חיישינן שמא יאמרו לקידוש ידים ורגלים של כה"ג מילאם, דבעינן מים מקודשים דומיא דכיוור שנמשח בשמן המשחה ומקדש את מימיו, וכן עשו קיתון של זהב לכבודו של כה"ג לקדש ידיו ורגליו.

⁵ ואף שבעלמא כלי שרת אין מקדשים שלא בזמנם, וכשהגיע הזמן הוי כמו שמילאו הקוף, מ"מ הכא כיון דלא בעי כהן ובגדי כהונה, מתקדשים בכלי שרת. ומה שהיו ממלאים בצלוחית מקודשת מן השילוח, אין בזה פסול יוצא, דאין כלי שרת

מים או יין שנתגלו פסולים לניסוך, ואף לר' נחמיה שמותר מים מגולים (-שיעור גילוי הוא כדי שיצא נחש מתחת אוזן הכלי וישתה ויחזור לחורו) לשתייה ע"י סינון, מ"מ הני מילי להדיוט אבל לגבוה לא, דכתיב "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך אמור ד' צבקות". ואם נתגלו המים יטול מן הכיור, שאע"פ שהכיור נתקדש, מ"מ מימיו אין נפסלים בלינה, משום שהיו משקעים אותו בכל ערב בבור.

החליל:

האם החליל דוחה שבת ויו"ט

כתיב "ושאבתם מים בששון" והיינו שיש לעשות שמחה לכבוד מצות ניסוך המים. (רש"י). ובתוס' הביאו מהירושלמי שמשם היו שואבים רוח הקודש, דאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה. ולהלן יבואר: א' האם היו מנגנים בחליל בשבת ויו"ט או לא. ב' סדר שמחת בית השואבה.

החליל היינו חליל של בית "השואבה", מלשון "ושאבתם מים בששון", שהשמחה היתה בשביל ניסוך המים. ובירושלמי מפרש שמשם שואבים רוח הקודש, שהשכינה שורה מתוך שמחה. (תוד"ה חד). ויש ששונים "חשובה" שמצוה זו חשובה היא ובאה מששת ימי בראשית, וכדלעיל שהשיתין נבראו מששת ימי בראשית לקבל את הנסכים.

לתנא דמתני' החליל נוהג בחמשה או בששה מימי חג הסוכות, לפי שאינו דוחה שבת ויו"ט, שאע"פ שאין איסורו אלא שמא יתקן כלי שיר, ואין שבות במקדש, מ"מ כיון שאינו אלא לשמחת בית השואבה שהיא לשמחה יתירה אינו דוחה. (תוד"ה שאינו).

ג: בברייתא מבואר שלרבי יוסי בר יהודה החליל דוחה שבת, ולחכמים אינו דוחה אפי' יו"ט.

לרב יוסף נחלקו בחליל של קרבן, והיינו חליל שהיו מנגנים בו לפני המזבח י"ב ימים בשנה (ח' ימי החג, יו"ט של פסח ושבעות, ובשעת שחיטת פסח ראשון ושני. ערכין י') בשעת ניסוך היין בתמיד של שחר ובתמיד של בין הערבים,

מקדשים בחוץ עד שיכנסו לפנים. ומ"מ לא היה משאירם בחוץ כדי שלא יפסלו בלינה, דא"כ לא הועיל במה שלקח צלוחית מקודשת, ועוד דמכוער הדבר להשהותם הרבה זמן בכלי שרת בחוץ. תוד"ה ואי.

שרבי יוסי בר יהודה סובר שעיקר שירה בכלי בחליל ובכנורות ונבלים וכו', והוי עבודה ודוחה שבת, וחכמים סוברים שעיקר שירה בפה שהלויים אומרים שיר של יום, והכלי הוא לבסומי קלא, וממילא כלי אינו דוחה שבת, (ואף שלכו"ע התירו שבות במקדש, ואפי' רבי נתן שמחמיר בפסחים ס"ה. מודה ששבות צריכה התירו, מ"מ הכא שיש הרבה כלי שיר וצריכים לתקנם תדיר גזרו גם במקדש. תוד"ה רבנן). אבל חליל של בית השואבה בלילות החג, שאינו אלא לשמחה יתירה ואינו מן התורה אלא כדי לחבב את המצוות, לכו"ע אינו דוחה שבת ויו"ט.

וכן מצינו שרבי יוסי בר יהודה סובר שכלי שרת שעשאן מעץ כשרים, שהרי אבובא דמשה (-שהיה במקדש מימות משה) היה של עץ, ומבואר שעיקר שירה בכלי, וממילא הכלי שיר הם כלי שרת וילפינן שכלי שרת מעץ כשר. ורבי דס"ל שכלי שרת מעץ פסולים ס"ל שעיקר שירה בפה והכלים אינם אלא לבסומי קלא, ואינם כלי שרת.

הגמ' דוחה שרבי ורבי יוסי בר יהודה יכולים לסבור שעיקר שירה בכלי, ונחלקו אם דנים אפשר משאי אפשר, דאיתא התם שציפו את האבוב זהב ולא היה קולו ערב. או שעיקר שירה בפה, ואף את"ל עיקר שירה בכלי אין דנים אפשר משאי אפשר, ונחלקו בלפחותא במנורה, דכתיב "ועשית מנורת, זהב טהור, מקשה תיעשה המנורה" לרבי דרשינן כלל ופרט וכלל, דס"ל שהפרט הוא פירושו של כלל, וכלל שני בא להוסיף מה שדומה לפרט, ובעינן כעין הפרט של מתכת, ולרבי יוסי בר יהודה דרשינן רבוי מיעוט ורבוי, דכיון שהרבוי הראשון מרבה הכל ממילא המיעוט אינו פירוש של הרבוי אלא ממעט מה שאינו כעין הרבוי, והרבוי חוזר ומרבה הכל מלבד דבר הראוי להתמעט יותר משאר הדברים, ומרבינן כל מילי חוץ משל חרס, אבל של עץ כשרה.

נ"א. הגמ' מביאה ברייתא שמבואר בה שהמחלוקת היא בשיר של שואבה, ודלא כרב יוסף שאמר שבזה לכו"ע אינה דוחה שבת ויו"ט, וממתני' משמע ששיר של קרבן לכו"ע דוחה שבת.

לרב ירמיה בר אבא נחלקו בשל בית השואבה, אם שמחה יתירה דוחה שבת כיון שהיא שמחת מצוה, וחליל אינו אלא שבות בעלמא, או שאינה דוחה שבת, אבל של קרבן לכו"ע דוחה.

והנה נחלקו תנאים מי היה מנגן בכלי שיר במקדש בשעת שירת הלויים, לר"מ עבדי כהנים, לרבי יוסי ממשפחות ישראלים מיוחסות, ולרבי חנינא בן

אנטיגנוס לויים היו. הגמ' רצתה לתלות מחלוקת זו אם עיקר שירה בפה, או שעיקר שירה בכלי. והגמ' דוחה שא"כ לרבי יוסי עיקר שירה בפה ולמה לא נגנו עבדים, אלא לכו"ע עיקר שירה בפה, ונחלקו מה היה בפועל במקדש, ונ"מ שלר"מ אין מעלים מדוכן אף ליוחסין, ולרבי יוסי מעלין ליוחסין, שאף שעבדים כשרים הורגלו להעמיד שם דווקא ישראלים כדי שלא יטעו להשיאם מיוחסת, ולרחב"א מעלין אף למעשר דהורגלו להעמיד שם לויים. רש"י. והתוס' (ד"ה מעלין) מבארים שהטעם שהעמידו לויים או ישראלים אינו כדי להעלותם ליוחסין או למעשר, אלא הנדון הוא מי היה הכי בקי, וההעלאה תלויה במעשה ולא המעשה תלוי בהעלאה.

מ"ד עיקר שירה בכלי מקורו מדכתיב "ויאמר חזקיה להעלות העולה להמזבח, ובעת החל העולה החל שיר ד' והחצוצרות ועל ידי כלי דוד מלך ישראל", ומ"ד עיקר שירה בפה מפרש ש"החל שיר ד' " בפה, והחצוצרות וכו' הם לבסומי קלא, ויליף שעיקר שירה בפה מדכתיב "ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד" ולא כתיב כלי. ואף שבהמשך הפסוק כתיב "בחצוצרות ובמצלתים ובכלי השיר" מ"מ מדחילקם לב' הלולים משמע שעיקר השירה בפה והכלי הוא לבסומי קלא. (תוד"ה למחצצרים). ומ"ד עיקר שירה בכלי סובר שמשוררים היינו ע"י כלי דומיא דמחצרים.

סדר שמחת בית השואבה

במוצאי יו"ט הראשון של חג היו הכהנים והלויים יורדים מעזרת ישראל לעזרת נשים שהיתה במקום נמוך יותר בהר הבית, ושם היתה שמחת בית השואבה.

היו שם מנורות של זהב שגובהם נ' אמה, ובכל מנורה היו ארבעה ספלים של זהב בראשה וארבעה סולמות וארבעה פרחי כהונה שביד כל אחד כד שמן של ל' לוג שמהם היו נותנים שמן בספלים, והם היו יותר חזקים מבנה של מרתא בת בייתוס שהיה נוטל שתי ירכות של שור גדול בידו והולך לאט (ולא הניחוהו אחיו הכהנים לעשות כך אלא העלו האברים לפי החלוקה המבוארת בסדר יומא משום "וברב עם הדרת מלך"), ואף של' לוג זה יותר קל, מ"מ לטפס עם ל' לוג על סולמות זקופים זה יותר קשה. ולא היתה חצר בירושלים שלא היתה מאירה מאור בית השואבה מפני שהמנורות היו גבוהות נ' אמה, והיו גבוהות יותר מהכותל המזרחי של עזרת הנשים, והר הבית היה גבוה, והיתה אשה בוררת חטים לאור בית השואבה, והיינו שהיתה יכולה לברור מצד האור הגדול, אולם יש איסור בדבר, שאף שקול מראה וריח אין בהם מעילה מ"מ איסורא איכא. (תוד"ה אשה).

הפתילות היו נעשות מבלאי מכנסי הכהנים שהיו משל ציבור ומאבנטיהם.

נ"א: חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים בפניהם

עם אבוקות אור בידיהם שזורקים ותופסים ארבע או שמונה מהם בזה אחר זה, ואומרים לפניהם דברי שירות ותשבחות. ורשב"ג (נ"ג). היה זורק ח' אבוקות של אש, וזורק אחת ונוטל אחת ואינם נוגעות זו בזו, וכשהיה משתחוה היה נועץ ב' גודליו בארץ ושוחה ונושק את הרצפה ע"ש "כי רצו עבדיך את אבניה" וזוקף, וזו היא קידה האמורה בכתובים, שרק פניו מגיעות לארץ, ואין כל בריה בדורו יכולה לעשות כך. ולוי היה משחק לפני רבי בשמונה סכינים, ושמואל היה משחק לפני שבור מלכא בח' כוסות יין, ואביי היה משחק לפני רבה בח' ביצים, וי"א בד' ביצים.

השירות והתשבחות שהיו אומרים חסידים ואנשי

מעשה - יש שאמרו אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו, ובעלי תשובה היו אומרים אשרי זקנותינו שכיפרה את ילדותינו, אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו. והלל היה אומר אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן, לרש"י הלל דיבר על הקב"ה, ולתוס' הלל דיבר על ישראל, שקילוסם חביב לפני הקב"ה יותר מן הכל. ושמי שיבוא אל ביתו של הקב"ה יבוא הקב"ה אל ביתו, עוד אמר שרגליו מוליכות אותו למקום שהוא אוהב. ופעם ראה גולגולת צפה על פני המים והכיר שהוא רוצח והרגוהו ליסטים, ואמר שזה קרה לה בגלל שהיא עשתה כך לאחרים, וכן יקרה למי שעשה לה זאת. (נ"ג).

רבי יהושע בן חנניה אמר שהם לא היו טועמים טעם

שינה כל חג הסוכות (אלא ישנו אחד על כתף חבירו, שהרי הנשבע שלא יישן ג' ימים מלקים אותו וישן לאלתר), שהיו מקריבים תמיד של שחר בשעה ראשונה, ואח"כ מתפללים ומקריבים מוסף ומתפללים מוסף והולכים לבית המדרש ואח"כ אוכלים ושותים ומתפללים מנחה ומקריבים תמיד של בין הערבים ואח"כ שמחים בשמחת בית השואבה. (נ"ג).

הלויים היו מנגנים בשמחת בית השואבה (אבל בקרבן היה

להם מקום ליד המזבח) בהרבה כלי שיר על ט"ו מעלות שאורכם כרוחב העזרה ורוחבם וגובהם חצי אמה, היו רדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, כנגד ט"ו שיר המעלות שבתהילים, (שאמרם דוד כאשר כרה את השיתין

ולא ט"ל שמוששת ימי בראשית נבראו, אי נמי נתמלאו אח"כ עפר או צרורות), והתהום רצה לשטוף את העולם, ואמר שמי שידוע אם מותר לכתוב שם על חרס ולזרוק למים ואינו אומר יחנק, ואחיתופל אמר שמותר, שהרי אפי' לעשות שלום בין איש לאשתו מוחים שם ד' על המים, ועשה כך דוד וירד התהום ט"ז אלף אמות, ובכל שיר המעלות העלה אלף אמות, והתהום נמצא אלף אמות מתחת הקרקע, והמים שיש בפחות מכך הם מסולמא דפרת מפני שהפרת גבוה משאר נהרות ובכח המים לעלות להר באותו גובה ולא יותר. (נ"ג).

ההליכה לשאיבת המים והתקיעות - שני כהנים היו עומדים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים, ושתי חצוצרות בידיהם, והיו תוקעים תקיעה תרועה תקיעה בקריאת הגבר להודיע שצריך ללכת למלא מים מהשילוח, (ואף שמי הכיור נפסלים בלינה בין קריאת הגבר לצפרא, מ"מ עד שהגיעו לעזרה כבר עלה השחר, ועד שיקדשו בכלי אינם נפסלים בלינה. תוד"ה קרא). וכן תקעו כשהגיעו למעלה עשירית (וילה"ס אם הכונה עשירית מלמטה או מלמעלה), וכן כשהגיעו לעזרה, והיו מאריכים בתקיעה זו עד שהגיעו לשער היוצא מעזרת נשים להר הבית לכיוון מזרח שהוא מכוון כנגד השער שמעזרת ישראל לעזרת נשים, ושם הפכו פניהם למערב לכיוון העזרות וההיכל, ואמרו, אבותינו בבית הראשון שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל (ופורעים עצמם ומתריזים כלפי מעלה) ופניהם קדמה ומשתחוים קדמה לשמש מפני שהיו כופרים, ואנו ליה עינינו. ולר"י היו שונים ואומרים אנו ליה אנחנו מודים וליה עינינו מייחלות (אבל אין לומר בסתמא פעמיים אנו ליה, כמו שהאומר מודים מודים משתקים אותו. נ"ג).

ישיבת הנשים - בראשונה היו הנשים יושבות מבפנים ואנשים מבחוץ והיו מגיעים לקלות ראש, התקינו שיהיו הנשים מבחוץ והאנשים בפנים ועדיין היו באים לקלות ראש, התקינו "תיקון גדול" שיהיו הנשים למעלה והאנשים למטה, ואף שאין לחדש בבית המקדש ממה שעשה שלמה, דכתיב "הכל מיד ד' עלי השכיל", הא כתיב בנבואת זכריה "וספדה הארץ וכו' ונשיהם לבד", ואם לעת"ל צריכים להזהר בזה אף שעוסקים בהספד והמצטער אינו מיקל ראש מהר, כ"ש בזמננו שיצר הרע שולט, ועוסקים בשמחה.

מי שלא ראה...

מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו.

מי שלא ראה ירושלים בתפארתה לא ראה כרך נחמד מעולם.

מי שלא ראה בית המקדש שבנה הורדוס בבנינו לא ראה בנין מפואר מעולם, שבנאו באבני שיש ירוק ומרמרא שיש לבן, וי"א אף בכוחלא שיש כחול, ועשה שורת אבנים אחת שקועה ואחת בולטת כדי שהסיד יהיה תפוס טוב, ורצה לצפותו בזהב, ואמרו לו חכמים שכך זה יפה יותר מפני שזה נראה כגלי הים נדים ונעים.

מי שלא ראה דיפלומטון של אלכסנדריו לא ראה בכבודן של ישראל. והיה זה ארמון גבוה, ושתי שורות ספסלים בתוכו, ולפעמים היו בו כפלים מיוצאי מצרים, והיו שם ע"א קתדראות זהב כנגד ע"א זקנים, (ולר"י ססנהדרי גדולה היא של שבעים, המושב הנוסף היה למופלא שבב"ד שאינו מן החשבון. תוד"ה והיו), שכל אחת אינה פחותה מכ"א רבוא ככרי זהב. ובאמצע היתה בימה, וכשהיה צריך לענות אמן היה החזן שעומד ליד הבימה מניף בסודרין וכולם עונים אמן (ואף שאין לענות אמן יתומה, צ"ל שהיו עושים כך רק בקריאת התורה ולא בתפילה ובדבר שצריכים לצאת יד"ח, או שהיו יודעים באיזה ברכה הש"ץ נמצא. תוד"ה וכיון), והיו יושבים כל בעלי אומנות בפני עצמם (כדי שעני ימצא בעלי אומנותו וישכיר עצמו להם). ואלכסנדר מוקדון הרג את כולם, ונענשו מפני שעברו על "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד", וראה אלכסנדר מוקדון שנתקיים בו הפסוק "ישא ד' עליך גוי מרחוק" שע"י הרוח הגיע בה' ימים במקום ב' ימים.

כמה מאמרים בענין היצר הרע

נ"ב. לעת"ל יהיה הספד, י"א על משיח בן יוסף שנהרג, וי"א על יצר הרע שנהרג, שהצדיקים בוכים מפני שנזכרים בצערם, היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה, והרשעים בוכים היאך לא כבשנו חוט השערה כזה. (הקב"ה אמר למשיח בן דוד "שאל ממני", וביקש שלא למות כמו שמת משיח בן יוסף, אמר לו הקב"ה כבר נתנבא עליך דוד אביך "חיים שאל ממך נתת לו").

יצר הרע בתחילה קל להתגבר עליו ואם לא התגבר נעשה קשה.

ז' שמות יש ליצה"ר - "כי יצר לב האדם רע", "ומלתם את ערלת לבבכם", "לב טהור ברא לי אלוקים" מכלל דאיכא טמא, "אם רעב שונאך האכילהו לחם" הטריחוהו במלחמתה של תורה, "הרימו מכשול מדרך עמי", "והסירותי את לב האבן מבשרכם", "ואת הצפוני ארחיק מעליכם" שהוא צפון בליבו של אדם.

היצר הרע נתן עיניו במקדש ראשון ושני והחריבם והרג ת"ח שבהם, ומניח אומות העולם ומתגרה בישראל, והוא מתגרה בת"ח יותר מכולם, דכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו.

נ"ב: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו.

אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב "וכפטיש יפוצץ סלע".

יצר הרע מסיתו לאדם בעולם הזה ומעיד עליו לעולם הבא, דכתיב "מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון", ובאטב"ח קריאת א' ב' שאותיות א' עד ט' מתחלפות א' ב' ב' בח' וכו', וכל זוג ביחד זה עשר, וכן י' בצ' וכו' ב', וכל זוג ביחד זה מאה, והאותיות האחרונות מתחלפות באותיות הסופיות, ק' בצ' וכו', וכל זוג ביחד זה מאה, ונמצא שאותיות מנו"ן מתחלפות בסהדה. ועבדו היינו היצר הרע שאם האדם רוצה הוא מסור בידו.

יצר הרע אם האדם הולך אחריו היצר הרע מתחזק. אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע.

ארבעה מתחרט עליהם הקב"ה שבראם, גלות, כשדים, ישמעאלים, יצר הרע.

אלמלא מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל "ואשר הרעותי", וכתוב "כחומר ביד היוצר כן אתם ביד", וכתוב "והסירותי את לב האבן מבשרכם", וכתוב "ואת רוחי אתן בקרבכם".

הקב"ה הראה לזכריה ד' חרשים, משיח בן דוד, משיח בן יוסף, אליהו, וכהן צדק שם בן נח.

לעת"ל אם יבוא אשור להלחם בישראל יקומו עליו ז' רועים - דוד באמצע, אדם שת ומתושלח מימינו, ואברהם יעקב ומשה משמאלו, וח' נסיכי אדם - ישי שאול שמואל עמוס צפניה צדקיה משיח ואליהו.

נ"ג. רגלי האדם ישאו אותו להיכן שיגזר עליו, הגמ' מביאה על זה מעשה בשלמה ששלח שניים ללזוז כדי

להצילם ממיתה, ומתו שם בשערי העיר, ואמר לו מלאך המות שבאמת דווקא שם היו צריכים למות.

לוי נעשה צולע אחרי שקד לפני רבי, וזה נגרם לו גם בגלל שהטיח דברים כלפי מעלה.

דברי הגמ' בענין שמחת בית השואבה משולבים לעיל נ"א:

התקיעות במקדש

לעיל נתבאר מתי וכמה פעמים הו תוקעים בחצוצרות בזמן ההליכה לשאיבת המים עבור ניסוך המים. ולהלן יבואר מתי עוד היו תוקעים במקדש בכל השנה, ומהם הימים שהיו בהם הכי הרבה תקיעות.

נ"ג: אין פוחתין מכ"א תקיעות בכל יום, ואין מוסיפין על מ"ח.

בכל יום היו תוקעים כ"א תקיעות, ג' לפתיחת שערים – (שערי העזרה. והיו ז' שערים בעזרה. וג' תקיעות היינו פשוטה לפניו ולאחריה ותרועה באמצע), וט' לתמיד של שחר שכשהיו מנסכים את נסכי התמיד היו הלויים אומרים שיר, ובשיר היו ג' חלקים, ובכל חלק היו הכהנים תוקעים בחצוצרות והעם היו משתחווים, וט' לתמיד של בין הערבים.

בקרנן מוסף היו מוסיפין עוד ט' בשיר של מוסף.

בערב שבת היו מוסיפין עוד ו', ג' להבטיל את העם ממלאכה, וג' להבדיל בין קודש לחול.

בימי חג הסוכות נוספו עוד י"ב, ג' בשער העליון, וג' בתחתון כדאיתא לעיל שכשהגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו והיו מאריכים עד שהגיעו לשער היוצא למזרח, ג' למילוי המים אחר שמילאו ובאו לעזרה דרך שער המים, וג' ע"ג מזבח כשזוקפין את הערבה וי"א כשמולכים את המים למזבח, לראב"י לא היה תוקע במעלה עשירית מפני שכבר תקע לפתיחת שערים. ולרבנן היה תוקע ג' במעלה עשירית ולא ע"ג מזבח, כיון שתקע למילוי המים, ולסבורים שע"ג המזבח היינו בהולכת המים למזבח, לא היה תוקע כיון שהיה תוקע בניסוך המים.

ר"י מחשיב כל תקיעה תרועה ותקיעה לתקיעה אחת, (דכתיב "ותקעתם תרועה", ולרבנן כל אחת זה מצוה נפרדת, ו"ותקעתם תרועה" היינו שצריך פשוטה לפניו ולאחריה, ור"י לומד דין זה מ"שנית". ורבנן טעמיהו מדכתיב "ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו", ולר"י תקיעה זו אינה אלא לסימון, ולרבנן מ"מ יש בזה מצוה להקהיל דווקא כבזה אופן). ולר"י יוצא

שאין פוחתין מז' ואין מוסיפין על ט"ז. ולדבריו אין להפסיק בין תקיעה לתרועה ולא כלום אלא כדי נשימה, אבל לרבנן שנינו שאם שמע ט' תקיעות של ראש השנה, ג' למלכיות ג' לזכרונות ג' לשופרות (דמה שאנו תוקעים יותר אין הטעם אלא משום שאיננו יודעים אם תרועה זה גנוחי או לילוי), בט' שעות יצא. ואף לר"י התקיעות שהיו להבטיל את העם ממלאכה היתה שהות גדולה ביניהם. תוד"ה רבי יהודה. עוד כתבו התוס' שכל התקיעות היו כסדר תקיעה תרועה ותקיעה.

נ"ד. לרב אחא בר חנינא מדרומא היו תוקעים ט' תקיעות לכל מוסף, אם היו ב' מוספין באותו היום, שלכל מוסף היה שיר של אותו מוסף, דכתיב "ובני אהרן יתקעו בחצוצרות". למסקנא הגמ' (נ"ה). מביאה ברייתא שלומדת מ"בראשי חדשים" שאין תוקעים על כל מוסף ומוסף, (או שבפסוק זה הוקשו כל ראשי החודשים זה לזה, או ש"בראשי" זה רבים, והיינו ראש השנה שהוא ר"ח, וכתוב "חדשיכם" בכתוב חסר לומר שתוקעים בו פעם אחת). ומה שהברייתא לומדת מ"יתקעו בחצוצרות" הכונה שהיו מאריכים בתקיעות כשהיו מקריבים נסכי שניהם, או שהיו מרבים בתוקעים, שהרי אפשר להרבות בחצוצרות כמה שרוצים.

תקיעות בשבת – רבי זירא אמר שבשבת לא תוקעים לפתיחת שערים מפני שאינה למצוה אלא לסימנא שיבואו למעמדם ודוכנם ולא דחו שבת. ורבא מוכיח שלמילוי המים לא היו תוקעים בשבת לפי שהיו ממלאים מערב שבת, אבל לפתיחת שערים היו תוקעים בשבת.

בערב שבת שבתוך החג היו תוקעים מ"ח תקיעות, כ"א שבכל יום, ט' למוספין, וי"ב של ימי החג, וו' של ערב שבת.

למ"ד שתוקעים לכל מוסף גם **בראש השנה שחל בשבת** היו מ"ח תקיעות, ולא תנא לה משום דתנא ושייר, ושייר נמי ערב פסח וכדלהלן.

בערב פסח היו תוקעים מ"ח תקיעות שבכל הלל שבשעת הקרבת הפסח היו תוקעים ג' תקיעות, וכל כת היו קורין את ההלל ג"פ (ולתוס' הלויים היו קורין ולא הכת עצמה), ואף שלא היו גומרים את ההלל בפעם השלישית, מ"מ התקיעות היו בתחילת ההלל. רש"י. אבל שיטת התוס' (ד"ה שייר) שאפי' כת ראשונה לא היתה מתחילה את ההלל בפעם השלישית, וכן ס"ל שהיו תוקעים בתחילת הפרקים ג' תקיעות, וכיון שיש ג' פרקים בהלל (אהבתי והודו הם תחילת פרקים) נמצא שכל כת היו לה לפחות ט' תקיעות. ולר"י שבכת שלישית לא גמרו ההלל אפי' פעם אחת מפני שלא

נשארו לפעם השלישית אלא מעטים, ליכא מ"ח תקיעות, ואם היה חל ערב פסח בערב שבת היה שם מ"ח יחד עם התקיעות של כל ערב שבת.

נ"ד: בערב פסח שחל בשבת לר"י היו תוקעים נ"א כ"א שבכל יום ט' דמוספין ו"ח דשתי תכות ראשונות וג' דכת שלישית, ולרבנן נ"ז, ולא תנא במתני' כי לא בכל שנה ערב פסח חל בשבת, אבל ערב שבת שבתוך החג היה חל בכל שנה, כרבנן שהיו מעברים את אלול כדי שיוה"כ לא יחול ביום ראשון, אבל י"א שלא היו דוחים ויוה"כ יכול לחול ביום ראשון, וכן תנן שחלבי בין הערבים של שבת קרבים ביוה"כ שחל במוצ"ש, וכן תניא שאם חל יוה"כ במוצאי שבת לא היו מבדילים מפני שגם יוה"כ אסור במלאכה, (ואם חל בערב שבת לא היו תוקעים להבטיל ולהבדיל), ודעה זו היא דעת אחרים, שסוברים שאין בין עצרת לעצרת ובין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים, דס"ל שאין מעברים את חודש חסר אפי' לצורך, וכיון שבין מולד למולד יש כ"ט יום ומחצה, נמצא שחודש אחד מלא ואחד חסר, ובכל שנה יש שנ"ד ימים, שזה חמישים שבועות וד' ימים. ואם היתה שנה מעוברת ה' ימים מפני שחודש העיבור לעולם חסר, ויש בו עוד ד' שבועות ויום אחד. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) דאיתא בערכין שהמולד הוא שני שלישי שעה וע"ג חלקי שעה יותר מכ"ט יום ומחצה, וא"כ בכל שנה נדחה המולד בשמונה שעות ותתע"ו חלקי שעה, והשעות עולות יום אחד בכל ג' שנים, והחלקים עולים יום אחד בכל ל' שנים, אמנם כיון שזה לא בכל השנים לא קחשיב.

שיר של יום

בכל יום היו הלויים אומרים שירה במקדש בזמן הקרבת עולות חובה של ציבור בשעה שהיו מנסכים את היין, ואחרים היו עומדים ומנגנים בכלי שיר. (ערכין י' – י"ב). ובגמרא ברה"ה (כ"ט ל') מבואר איזה שיר היו שרים בכל יום. ולהלן יבואר איזה שיר היו שרים ברה"ח שחל בשבת, ובימי חול המועד של סוכות.

ראש חודש שחל להיות בשבת שיר של ראש חודש דוחה שיר של שבת. לרב אחא הכונה שהיו מקדימים שיר של ראש חודש לשל שבת, אע"פ שתדיר קודם לשאינו תדיר, כדי לידע שהוקבע החודש בזמנו ולא יגמגמו בדבר, שהרי רוב בני אדם לא ראו חידוש הלבנה. ואע"פ שהיה סימן אחר שהיו נותנים אברי מוסף ר"ח כבש תחת כרכוב (–סובב) המזבח ולמטה וכיון שהסובב היה ג' אמות לפני סוף המזבח, והכבש אורכו ל"ב אמה ומשפעת תשע אמות, נמצא הסובב בתחילת השליש העליון, (ושל שאר מוספין מחצי כבש ולמטה במערב, ושל תמיד של שחר מחצי כבש ולמטה

במזרח, (והתוס' גורסים איפכא), והיו ו' כהנים זוכים בהולכת אברים, ומסדרים אותם במקומות הנ"ל, עד שיבוא כהן ויעלה אותם ויקטירם), מ"מ עשו עוד היכר כדי שמי שראה רק היכר אחד ידע ג"כ שהוקבע החודש.

נ"ה. שיר של יום של חול המועד של סוכות – בראשון "הבו לד' בני אליהם" דבית השואבה הוא "כבוד ועוז", ו"קול השם על המים" על שם ניסוך המים. בשני "ולרשע אמר אלוקים" ללמד את הנאספים שצריך לחזור בתשובה, וכן כתיב התם "ושלם לעליון נדריך" שסוכות הוא זמן "בל תאחר", בשלישי "מי יקום לי עם מרעים" על צרת ישראל שהיו משועבדים בבית שני תחת מלכי פרס ויון ורומי, ומ"מ אינם נמנעים מלשמוח, ומתפללים לד' שיצילם. ברביעי "בינו בוערים בעם" שזה זמן מתנות עניים וצריכים לדעת שאע"פ שהמעשרות בצינעא, הקב"ה יודע. בחמישי "הסירותי מסבל שכמו" שיש בזה דברי תנחומים, ושנדונים על המים. בששי "מוטו כל מוסדי ארץ" ד"עני ורש הצדיק" אלו מעשרות. וסימנך הומבה". ולרב פפא הסירותי קודם לבינו וסימנך הומבה". ואם חל שבת בחול המועד לא אומרים "ימוטו".

בני חו"ל שיש להם יו"ט שני ואינם יכולים לומר ביו"ט שני פרשת "וביום השני" דא"כ עבדין ליה חול, ובכל יום יש מנין אחר של פרים, לאבבי מדלגים היום השני דמפני שהוא ספק נדחה לגמרי. ולרבא אומרים ביום השלישי "וביום השני, וכן כסדר ושל שביעי נדחה שא"ל לאומרו ביו"ט דא"כ עבדין ליה חול, וכן איתא בברייתא. ולאמימר מדלגים והיינו שאומרים ביום ראשון של חוה"מ גם שני וגם שלישי, וכן הלאה, וכן עושים בקריאת התורה בקריאת העולה רביעי שהוא קורא קרבנות החג, (ובשבת קורא המפטיר), וג' הראשונים יקראו מה שירצו. ורבותי נהגו ששנים הראשונים קוראים ב' ספיקי היום, והשלישי של יום הבא, והרביעי חוזר על מה שקראו השניים הראשונים. וכתבו התוס' שלפי זה בשביעי אין לקרות של שמיני עצרת, אלא הראשון קורא פרשה שלפני הספיקות, ואינו כסדר שאר הימים, אלא ראוי להנהיג שכל ארבעת הקראים קוראים בספיקי היום.

קרבנות החג

בחג הסוכות היו כל המשמרות עולות לרגל, ולכולם יש זכות להקריב את קרבנות הרגל, והיו מקריבים בכל יום שני אילים וי"ד כבשים ושעיר לחטאת, ושבעים פרים היו מקריבים בכל ימי החג יחד, ביום הראשון י"ג פרים ובשני י"ב וכן הלאה בסדר יורד, וכדלהלן. (רש"י).

נ"ה: סדר הקרבת קרבנות החג – בכל יום היו מחלקים את פרי החג ואת האילים והשעיר אחד לכל משמרה י"ג המשמרות הראשונות (כסדר שהם סדורים בדברי

ברגל, דכתיב "לבד ממכריו על האבות" והיינו מה שמכרו האבות זה לזה, שכל אחד יקבל שבוע אחר.

נ"ו. חלוקת הלחם הפנים ברגלים היתה לבני כל המשמרות, דכתיב "חלק כחלק יאכלו" כחלק העבודה כך חלק אכילת הלחם, (ולא איירי בקרבנות, דבקרבנות כבר כתיב "לכהן המקריב אותה לו תהיה" וכיון שהוא מקריב פשיטא שהוא אוכל). אמנם סילוקו וסידורו והקטרת הבזיכים, הם ע"י המשמר הקבוע, דכתיב "יאכלו" לאכילה רבייה רחמנא ולא לדבר אחר. תוד"ה ובחילוק.

דיני קדימה

כשמחלקים בעצרת את לחם הפנים ואת שתי הלחם, צריך המחלק לומר לכהן הילך מצה הילך חמץ, לפי שאין חולקים קרבן כנגד קרבן, דכתיב "לכל בני אהרן תהיה", ובברייתא איתא שלאבא שאול היה הופך את הסדר ואומר הילך חמץ הילך מצה, ודין זה תלוי אם תדיר קודם, או חובת היום שתי הלחם קודמת שלחם הפנים הוא משבת שעברה, וכדלהלן.

סדר ברכת שהחיינו וברכת הסוכה - (היכא שהיתה הסוכה עשויה ולא בירך שהחיינו בעשייתה), לרב ולרב ששת בריה דרב אידי מברך על הסוכה ואח"כ על הזמן, מפני שחיוב היום קודם. ולרבב"ח ולרב נחמן בר רב חסדא מברך על הזמן ואח"כ על סוכה, דתדיר קודם. והלכתא מברך על הסוכה ואח"כ על הזמן.

סדר ברכת הגפן וברכת הקידוש - לב"ש מברך על היום ואח"כ על היין, מפני שהיום גורם לשתיית היין, וכן מפני שהיום בא לפני שתיית היין. ולב"ה מברך על היין ואח"כ על היום, מפני שהיין גורם לקידוש שיאמר, וה"ה המקדש על הפת מקדים לברך על הפת, וכן מפני שתדיר קודם לשאינו תדיר.

הגמ' מבארת שרב ורבב"ח שנחלקו לענין סוכה לא נחלקו במחלוקת ב"ש וב"ה לענין קידוש, די"ל שב"ה מודים שברכת הסוכה קודמת, מפני שמברכים על הסוכה גם בלא ברכת הזמן. וכן י"ל שב"ש מודים שברכת הזמן קודמת, מפני שמברכים על הזמן גם בלי הסוכה כגון הולכי דרכים, שאע"פ שהם פטורים מן הסוכה, הם מברכים שהחיינו כמו בשאר רגלים.

חלוקת לחם הפנים

יו"ט הסמוך לשבת בין שבת שחלה לפני יו"ט ראשון, ובין שבת שחלה אחרי יו"ט אחרון, היו כל

הימים יהויריב ידעיה חרים וכו') הקריבו י"ג פרים, ואח"כ היו מקריבים את השעיר והאילים, ושאר המשמרות היו מקריבות את הכבשים, וכיון שביום הראשון היו י"ג פרים ושני אילים ושעיר אחד, היו ששה משמרות מקריבים שני כבשים כל אחת, והשאר כבש אחד, וביום השני שהיו י"ב פרים היו חמשה משמרות מקריבות שני כבשים והשאר כבש אחד, וכו', עד שביום השביעי כל משמרה היתה מקריבה קרבן אחד. ונמצא שכל המשמרות היו מקריבות בימי החג (לא כולל שמיני עצרת) ג' קרבנות, חוץ משתי משמרות שהיו מקריבות ב' קרבנות.

סדר הקרבת הפרים היה שכל משמרה שהקריבה ביום הראשון לא מקריבה למחרת, אלא היו מתחילים מהמשמרה שלא הקריבה פר, וחוזר חלילה. ונמצא שביום השני הקריבו פרים י"א המשמרות שלא הקריבו בראשון, ורק יהויריב היה מקריב ב' ימים רצופים, וביום השלישי היו מקריבים י"א משמרות מידעיה ואילך, וכן הלאה.

בשמיני עצרת היו מקריבים רק פר אחד, לרבי היו מפסיקים כולם על אותו פר, ולחכמים אחת משתי המשמרות שהקריבו בימי החג רק ב' קרבנות היתה מקריבה את אותו פר, והגמ' אומרת שב' המשמרות היו מפייסות ביניהם.

ע' פרים בימי החג היו **כנגד ע' אומות העולם** לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם, שהרי בחג נידונים על המים, והיום האחרון היה רק לישראל אוהביו של מקום, שאין לקב"ה הנאה וקורת רוח אלא בפר של ישראל, ואחר החורבן איבדו עכו"ם כפרתם ואין יודעים מה איבדו.

מי היה מקריב את הקרבנות ברגל - המשמר שזמנו היה ברגל היה מקריב תמידים נדרים ונדבות. וכן שאר קרבנות ציבור והיינו פר העלם דבר של ציבור, ושעירי עבודת כוכבים, ומוסף של שבת. ומקריב את הכל, והיינו קיץ המזבח שהיו מקריבים כשלא היו קרבנות על המזבח, והיו שופרות שהיו נותנים בהם מעות מכל ה"מותרות" וכן מכל הקרבנות שנאמר בהם שירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה.

מי היה חולק בקדשי הרגל - כל המשמרות שוות באימורי הקרבנות שהקריבו ברגלים בעורות של העולות, ובחזה ושוק של שלמי ראיה, ומוספי ציבור, ושעירי חטאות, דכתיב "ובא בכל אות נפשו ושרת" (ודין זה הוא דווקא ברגלים, דכתיב "באחד שעריך" בשעה שכל ישראל נכנסים בשער אחד). וחובות הבאות שלא מחמת הרגל, היו מקבלים בני המשמר שזמנו

מקום חלוקת הלחם-

הנכנסים חולקים בצפון, כדי שיראו שהם נכנסים דצפון הוא עיקר, שקבעו הכתוב למקום שחיתת קדשי קדשים, והיוצאים חולקים בדרום כדי שיראו שהם יוצאים.

בילגה לעולם חולקת בדרום, וטבעתה קבועה (שהיו כ"ד טבעות, אחת לכל משמר, והיו פתוחות בצד אחד כדי שיוכלו להכניס את ראש הבהמה, והיו יכולות להסתובב ברצפה כדי לסובבה אחרי שהכניס ראש הבהמה, וקבעו בקרקע את טבעת בילגה כדי שתצטרך להשתמש בשל אחרים וגנאי הוא לה, וחלונה (-שהיו חלונות בצפון ההיכל שהיו מצניעים שם את הסכינים) סתומה, י"א לפי שמרים בת בילגה המירה דתה וכו', והיתה מבעטת בסנדלה ע"ג המזבח וכו', וקנסו את כל המשמרת כי דיברה מה ששמעה מהוריה ואוי לרשע ואוי לשכנו (כדילפינן מדכתיב "וחלצו את האבנים" שעושים זאת אע"פ שהם גם של שכנו, שמפני שהיתה עינו צרה בכליו חבירו לקה בשבילו, וה"ה דטוב לצדיק טוב לשכנו, דמידה טובה מרובה. וי"א שקנסום לפי שהיו שוהים מלבוא כשהגיע זמן משמרתם וזה מראה שהעבודה לא היתה חביבה עליהם, וישבב אחיו שהיתה משמרתו לפני בילגה היה משרת תחתיו.

המשמרות שוות בחילוק לחם הפנים, כיון שהיו צריכים כל המשמרות להקדים או לאחר כדי להיות ביו"ט בביהמ"ק. ואם חל יו"ט ביום חמישי או שני, משמר שזמנו קבוע היה נוטל י' חלות ומחלקים אותם בין משמר היוצא למשמר הנכנס, והאחרים ב' חלות כיון שהיו יכולים לבא בערב שבת או ללכת ביום ראשון.

נ"ו: כמה לחמים נוטל כל משמר- בכל שבתות

השנה שהמשמרות היו מתחלפות בשבת, אחת עובדת שחרית והחדשה מתחילה בערבית, משמר היוצא נוטל שש והנכנס נוטל שש, לר"י הנכנס נוטל ז' בשכר הגפת דלתות (וזה עדיף מאשר לקבל בשבת הבאה, דבוצינא טב מקרא, לרש"י הכונה שמי שנותן לחבירו דלעת מחוברת הוא מעדיף לתולשה אף שהיא קטנה שמא יחזור בו, ולתוס' בוצינא זה קישות וקרא זה דלעת, והקישות היא קטנה וממהרת להתבשל, ואדם מעדיף אותה מאשר דלעת שמאחרת להתבשל והיא גדולה), והיוצא נוטל ה'. משמר היוצא היה עושה תמיד של שחר ומוספים, והנכנס של בין הערבים ובזיכים שסילקו מעל השלחן, והם מתירים את לחם הפנים באכילה, דכתיב "והיה לחם לאזכרה". ד' כהנים ב' מכל משמר היו נכנסים כדי לחלק ביניהם את החלות.

הדרן עלך מסכת סוכה

סיכומים כלליים לפי סדר העניינים

דיני הסכך

צילתה מרובה מחמתה - צריך שתהיה הסוכה צילתה מרובה מחמתה. לרבנן הכונה שהצל של הסכך יהיה מרובה מהחמה, ולרבי יאשיהו גם הצל של הדפנות פוסל. (ז). וגם אם הסכך דליל ויש הרבה חמה, כל שצילתה מרובה כשרה. (כ"ב.). ואיתא בגמ' (כ"ב.): דבעינן שיחיה הסכך עצמו יותר מהחלל שבין הסכך, והצל שלמטה שהוא פחות מהסכך שלמעלה יכול להיות שוה לחמה. ולתוס' שם אם הסכך שוה לחלל כשרה, דפרוך כעומד מותר, וכוונת הגמ' שאם מלמטה זה נראה שוה פסולה, מפני שבמציאות יש יותר אויר מסכך. ואם הסוכה בכללה צילתה מרובה מחמתה, הסוכה כשרה אף אם מיעוטה חמתה מרובה מצילתה (י"ט.). אמנם י"א שאם יש בסוכה מקום ז"ט על ז"ט שחמתו מרובה מצילתו אין לשבת באותו מקום (ר"ן שם). והגמ' (ט"ו) אומרת שהמקרה סוכתו בסכך פסול וכשר בשיעור שוה זה תלוי במחלוקת אם פרוץ כעומד מותר או אסור, ואם פרוץ כעומד אסור צריך לשים יותר סכך כשר מהפסול, או למלא את כל החלל ולשים מעט סכך כשר על הפסול, דאז יש רוב סכך כשר. ואם הסכך עבה כ"כ שאין הכוכבים נראים מתוכה כשרה, ואם גם זהרורי חמה אינם נראים, לב"ש פסולה ולב"ה כשרה. (כ"ב:).

מה כשר לסכך - אין מסככים אלא בדבר שגידולו מן הארץ, והוא תלוש, ואינו מקבל טומאה. (י"א.). י"א שלומדים מ"ואד יעלה מן הארץ" למ"ד שסוכה היא זכר לעניי כבוד. ויש לומדים מהקש לחגיגה. ויש שלומדים (י"ב.). מ"באספך מגרנך ומיקבך" בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר. ויש לומדים מדכתיב "צאו ההר והביאו עלי זית וכו' ". ושיטת ר"י (ל"ז). שצריך לסכך דווקא בד' מינים שבלולב, דאם ד' מינים שנוהגים רק ביום נוהגים רק בד' מינים, כ"ש שסוכה שנוהגת גם בלילה שנוהגת רק בד' מינים. וכתבו התוס' שגם לדעתו אין לסכך בדבר המקבל טומאה. והלכה שמסככים בכל דבר שגידולו מן הארץ.

מחובר שקצצו, נחלקו בגמ' אם פסול משום תעשה ולא מן העשוי, או שכשר משום דאמרין פסיקתן זו היא עשייתן, וצריך לענע את הסכך אחרי שחתכו, ואם אין הקציצה ניכרת כיון שהשאיר את הענף במקום חיבורו פסול. וכתבו הראשונים שאם סיכך תחת מחובר או תחת בית והסירו אין בזה משום תעשה ולא מן העשוי כיון שאין הפסול בסכך עצמו.

אלו דברים פסולים לסיכוך משום שהם מקבלים טומאה - כל דבר שהוא כלי הרי הוא מקבל טומאה ואין מסככים בו. ובלאי כלים כגון מטלניות שאין בהם ג' על ג', אע"פ שעכשיו אינם מקבלים טומאה, גזרו חכמים שלא לסכך בהם כיון דמכלי קאתו. (ט"ז.). ושיפודים וארוכות המיטה פסולים לסיכוך, ואף

אי נימא שאפשר לסכך בבלאי כלים, מ"מ אם סיכך בארוכה ושתי כרעים או בקצרה ושתי כרעים פסולה, כיון שזה ראוי לשימוש אם יסמוך אותה לכותל וישים שם עצים וחבלים. (שם). חיצים זכרים שאין להם בית קיבול אינם מקבלים טומאה וכשרים לסיכוך, אבל נקיבות שיש להם בית קיבול מקבלים טומאה ואין מסככים בהם. (י"ב:). פשתן שלא נשרה ולא נופץ אפשר לסכך בו, אבל אם נשרה כבר יש בזה ספק, ואם תיקנום במסרק ונתלבנו אין מסככים בהם אף שלא נטוו. וחבלים של פשתן כתב הרא"ש שאין מסככים בהם (אע"פ שאין מקבלים טומאה, מפני שנשתנה צורתם), אבל בשל סיב מסככים. (י"ב:). נסרים שאינם רחבים בשיעור הפוסל, אבל הם משופים, אפשר לסכך בהם, ולא גזרו שמא יבואו לסכך בכלים. (ט"ו.).

מאכל אדם הרי הוא מקבל טומאה ואין מסככים בו. ושוי וחיזמי אינם מאכל אדם ומסככים בהם, אבל שווצרי אין מסככים בו מפני שריחו רע, והיגי אין מסככים בו מפני שעליו נושרים ואדם יוצא בגללו מן הסוכה. (י"ג.).

מחצלת - מחצלת קנים אם עשאה בהדיא לשכיבה הרי היא מקבלת טומאה ואין מסככים בה, ואם עשאה בהדיא לסיכוך מסככים בה ואינה מקבלת טומאה. ואם עשאה בסתמא, לרבא גדולה כשרה ובקטנה לת"ק פסולה ולר"א כשרה, ולרב פפא קטנה פסולה, ובגדולה לת"ק פסולה ולר"א כשרה. ובגמ' איתא שמחצלת קנים או חילת, אם היא קלועה מסככים בה, ובארוגה מחלוקת, ואם יש לה שפה לכו"ע אין מסככים בה. ומחצלת של שיפה וגמי גדולה כשרה וקטנה פסולה. (י"ט: כ').

ירקות שמתייבשים מהר אע"פ שהם פסולים לסיכוך משום שהם מקבלים טומאה, וסכך פסול פוסל בארבעה טפחים, מ"מ הם פסולים בג"ט כדין אויר, כיון שהם מתייבשים. ולענין זרעים שביטלם לסוכה, כתבו התוס' שאין זה כשר לסיכוך כיון שעתיד לסתור את הסוכה, או שזוה פסול משום תעשה ולא מן העשוי, והסתפקו התוס' היכא דביטלם לפני שהניחם ולא עשה מעשה לבטלם, אי מהני. (י"ג:).

סיכוך באוכל המחובר לפסולת - הנוצר ענבים לגת אם הפסולת מרובה על האוכל מסככים בהם, ואם לאו אין מסככים בהם. ובקוצר לסכך יש מחלוקת אם דנים רק את האוכל לפסול, או שיש לפסולת דין ידות שגם היד מצטרף לפסול. ואם קצצם לאכילה לכו"ע גם היד מצטרף לפסול. ואם קצצם לאכילה ונמלך לסכך בהם, יש מחלוקת אם מחשבה מועילה לבטל דין ידות, או דבעינן מעשה. (י"ג:).

סיכוך בחבילות - אין לסכך בחבילה קשורה, דפעמים אדם מניח חבילתו על גבי סוכתו כדי ליבשה ונמלך עליה לסיכוך, שאז זה פסול משום תעשה ולא מן העשוי, ולכן גזרו שאין לסכך בחבילה אף כשמיניחה לשם צל. ואיתא בירושלמי שאין חבילה פחותה מכ"ה קנים. ואם פתח את החבילה, היכא שהאיסור הוא משום גזירה כשרה, ודעת התוס' דאף היכא שהניחה לייבשה כשירה משום שהפתיחה היא כמו נענוע. (י"ב:).

אגד חד לאו שמייה חבילה, ואגד שלש הוי חבילה, ובשתיים יש מחלוקת רבי יוסי ורבנן. (י"ג:). קנים שאגדם למנין מסככים

בהם, כיון שאין דרך להצניעם אגודים. אגד שאינו עשוי לטלטלו באותו אגד, נחלקו בגמ' אי הוי אגד. (י"ג:).

סיכום בנסרים – במתני' (י"ד.) איתא שלר"י מסככים בנסרים, ור"מ אוסר. שיטת רב שנסרים פחות מד"ט כשרים לכו"ע, וכל המחלוקת היא בנסרים רחבים ד"ט, ונחלקו אם יש גזירת תקרה, וטען ר"י שהרי בתקרה שאין עליה מעזיבה ב"ה מתירים לנענע משום תעשה ולא מן העשוי, או ליטול אחת מבינתיים, ורק ב"ש מצריכים דווקא ליטול אחת מבינתיים, שזה מעשה מעליא. ור"י מתיר אף לישן תחתיהם, ואף אם יש בצד הסוכה ד' אמות של נסרים של ד"ט, אין מצטרפים לפסול. ור"מ אוסר לסכך בהם, (וסובר שגם לב"ה בתקרה שאין עליה מעזיבה צריך ליטול אחת מבינתיים), ואין לישן תחתיהם, וכמה נסרים מצטרפים לד' אמות מן הצד לפסול את הסוכה. ולל"ב (י"ז:) שגם באמצע סכך פסול פוסל בד"ט, א"כ ה"ה באמצע הסוכה. ולשמואל נסרים רחבים ד"ט לכו"ע אין מסככים בהם ואין ישינים תחתיהם, ובפחות מג' לכו"ע מסככים בהם, ונחלקו ברחבים בין ג' לד' טפחים. ושני נסרים שביחד הם יותר מד"ט והם באמצע הסוכה (לישנא קמא), או שביחד הם ד' אמות והם בצידי הסוכה (לישנא בתרא), לר"י אינם פוסלים את הסוכה, ולר"מ הם פוסלים את הסוכה. ובתקרה שאין עליה מעזיבה, המחלוקת היא אם פקפוק מועיל לבטל ממנה שם תקרה או לא. נסרים הרחבים ד"ט שהפכם על צידיהם פסולים, משום שנעשו כשיפודים של מתכת. (י"ד. – ט"ו.).

סוכה שלא נעשית לצל כגון החוטט בגדיש פסול משום תעשה ולא מן העשוי, ואם כשהגדיש היה חלל טפח במשך ז"ט כשיעור הכשר סוכה, אותו מקום כשר לסוכה, (והתוס' מסתפקים אם טפח מספיק לכו"ע או ש"א שצריך ד"ט). (ט"ז.).

דין סכך שאינו מעל כל חלל הסוכה – אם יש בסוכה מקום שאינו מקורה כלל, הרי אם יש בזה ג"ט, בין באמצע בין בצד, זה פוסל את הסוכה. וסכך פסול, אם הוא בצד הסוכה אינו פוסל אלא בד' אמות, מפני שעד ד' אמות אומרים דופן עקומה. ובאמצע י"א שגם שם זה פוסל בד' אמות, שזהו השיעור לפסול, וי"א שבאמצע זה פוסל כבר בד' טפחים. ולענין לפסול את שאר הסוכה, אם גם כשנוציא את המקום שיש בו סכך פסול נשאר למקום הכשר ג' מחיצות הרי זה כשר, ואם לאו פסול. ולישן תחת סכך פסול, דעת הרז"ה שמוותר עד ד"ט, ודעת הראב"ד שרק עד ג"ט מותר. סכך פסול ולידו אויר, אין מצרפים אותם לשיעור אחד לפסול אף בשיעור החמור. (י"ז.). ואם יש אויר ג"ט, אם הסוכה גדולה והאויר בצידי הסוכה, יכול למעט את האויר ע"י סכך פסול ולהכשירו, ואם האויר באמצע הסוכה נחלקו רב אחא ורבינא אם אומרים לבדו באמצע הסוכה. וכתבו התוס' שכל המחלוקת היא היכא שיש אויר לכל אורך הסוכה. ולקמן (י"ט.) מבואר ברש"י שאויר פחות מג"ט אין ישינים תחתיו, וכתב הרא"ש דהיינו היכא שהאויר הוא לכל אורך הסוכה, והר"ן כתב דהיינו כשראשו או רובו תחת האויר. והתוס' (שם) כתבו שאפשר לישן תחת האויר.

סוכה תחת האילן, אם האילן צילתו מרובה מחמתו הסוכה פסולה, ואם האילן חמתו מרובה מצילתו כשרה רק אם עירב

את ענפי האילן עם הסכך. ונחלקו הראשונים אי איירי כשהסוכה צילתה מרובה מחמתה רק בצירוף האילן, או כשצילתה מרובה מחמתה ללא האילן. (ט:).

סוכה תחת סוכה, ושיעור הסוכה העליונה י"א טפח וי"א ד"ט וי"א י"ט, אם שניהם צילתו מרובה מחמתו העליונה כשרה והתחתונה פסולה, ואם העליונה חמתה מרובה מצילתה, אין התחתונה פסולה, ואם הסכך של העליונה הוא למעלה מכ' נחלקו הראשונים אם התחתונה פסולה כשהיא בפני עצמה צילתה מרובה מחמתה. ואם התחתונה חמתה מרובה מצילתה, והעליונה צילתה מרובה מחמתה, והסכך של העליונה למטה מכ', שתיהם כשרות. וכל זה כשהעליונה יכולה לקבל כרים וכסתות של התחתונה, אבל בלאו הכי אין העליונה פוסלת את התחתונה, ואם יכולה לקבל ע"י הדחק, ר"י מכשיר וחכמים פוסלים. (ט: – י.).

הפורס סדין – אם פרס מעל הסוכה מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, פסולה, (והיכא שבלא הסדין צילתה מרובה מחמתה נחלקו הראשונים אם הסדין פוסל). ואם פרס סדין כדי לנאותה כשרה, אמנם נויי סוכה המרוחקים ד"ט מהסכך, נחלקו אמוראים אם הם פוסלים או לא. ואין לשים בגד ע"ג הסוכה כשהוא יבש, מפני מראית העין, וכשהוא רטוב נחלקו הראשונים אם הוא פוסל מדינא, או שמוותר להניחו דהוי כמו סדין ליפות. (י').

מיטה וכילה וכדו' שבתוך הסוכה – אסור לישן בסוכה תחת מיטה הגבוהה י"ט. ותחת כילה אם יש לה גג מותר רק בפחות מ"ט, ובאין לה גג מותר אף בגבוהה י"ט. ובנקליטין מותר רק באינם גבוהים י"ט, ובגבוהים י"ט אסור אפי' באין להם גג אלא הסדין משופע. ובקינפות אסור אפי' באינם גבוהים י"ט, כיון דקביעי. ור"י מתיר לישן תחת מיטה או תחת כילה אף בגבוהים י"ט ויש להם גג, והגמ' (כ"א:) דנה אם טעמו משום דס"ל שסוכה אינה אהל כיון שנעשית בשביל גבה ולא בשביל שימוש תחתיה, או משום דס"ל שסוכה דירת קבע בעינן, ולא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע. (י: – י"א.).

דיני הסוכה

גובה הסוכה – לרבנן צריך שהסכך יהיה עד גובה כ' אמה. והגמ' בעירובין ג' דנה מה הדין אם מקצת הסכך למעלה מכ' ומקצתו למעלה מכ', והלכה כרבא שכשר, ושיעור כ' אמה היינו שחלל הסוכה יהיה כ' אמה. לר"י סוכה גבוהה כשרה עד ארבעים וחמישים אמה או אפי' יותר. בטעמא דרבנן יש ג' ביאורים בגמ': י"מ משום דלא שלטא ביה עינא (ולטעם זה יש מכשירים כשהדפנות מגיעות לסכך). וי"מ משום שאין הסכך נותן צל בסוכה (ולטעם זה יש מכשירים כשהסוכה גדולה מד' על ד'). וי"מ משום שצריך סוכה שאפשר לבנותה בנין עראי. לרב חנן אם הסוכה יותר מד"ט על ז"ט, כשרה אף למעלה מכ', וזה לא ניחא לטעמים הנ"ל, (וי"ל דטעמו משום דבפחות הוי לול של תרנגולים. תוס'). (ב').

מיעוט גובה הסוכה ללמטה מכ' אמה – כרים וכסתות לא היו מיעוט אפי' בביטלם להדיא, בתבן או עפר מהני ביטול, ותבן שאינו עתיד לפנותו או עפר בסתמא, לחכמים אינו בטל ולרבי יוסי בטל. הוצין היורדים לתוך כ' כשר אם צילתם מרובה מחמתם. איצטבא בדופן האמצעית הוי מיעוט, (ונחלקו הראשונים אם זה מכשיר את כל הסוכה), ובדפנות הצדדיות או באמצע הסוכה כשר רק אם אינה רחוקה ד' אמות מהדפנות, ואין להכשיר עמוד מדין גוד אסיק, דבעינן מחיצות הניכרות. (ד.)

גובה הסוכה הוא לפחות י' טפחים, הגמ' אומרת שלר"מ דס"ל שאמות כלי ביהמ"ק הם בינוניות, והיינו ו' טפחים, לומדים מדכתיב "סוככים בכנפיהם על הכפורת" שסוככים היינו גובה י"ט, שהרי בביהמ"ק שעשה שלמה שיעור הכרובים היה שליש מהגובה, וא"כ ה"ה במשכן, וכיון שגובה המשכן הוא ס' טפחים, וגובה הארון י' טפחים, נמצא גובה הכרובים י' טפחים. ולר"י דס"ל שאמות הכלים היו של ה' טפחים נמצא שהכרובים היו י"א וחצי טפחים, ולדבריו שיעור י' טפחים הוא מהלכה למשה מסיני. (ה.)

סוכה נמוכה מ"ט אפשר להכשירה ע"י חקיקה בשיעור הכשר סוכה אם זה בתוך ג"ט למחיצות, (ולענין שבת א"צ שיהיה בתוך ג"ט), ואם הסוכה גבוהה י"ט והוצין יורדים לתוכה, פסולה.

גודל הסוכה – לב"ש צריך שהסוכה תהיה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו, והיינו ז' טפחים על ז' טפחים, דאדם יושב באמה ובעיניו עוד טפח לשלחו. ולב"ה מספיק שהסוכה תהיה מחזקת ראשו ורובו בלא שלחנו. ולרבי בעינין סוכה ד' אמות על ד' אמות. והלכה כב"ש. (ג.). ובסוכה עגולה, לרבי דבעינין סוכה ד' אמות, בעינין שיהיה הקף העיגול י"ז פחות חומש, וריו"ח שאמר דבעינין שיעור כדי שישבו כ"ד בני אדם מסביב לסוכה זה הקף של י"ח אמה, וזה מוסיף על רוחב הסוכה ב' חומשי אמה, לא דק לחומרא. (ח.)

סוכה לשמה – סוכה שעשאה ל' יום קודם החג, לב"ש פסולה ולב"ה כשרה, ונחלקו אי בעינין עשיה לשמה. ואיתא בירושלמי דמ"מ צריך לחדש בה דבר או טפח על טפח או כל דהו על פני כולה. ואם עשאה לשם חג אפי' מתחילת השנה כשרה לכיו"ע ואפי' בלא חידוש. (ט.). אמנם צריך שתהיה הסוכה עשויה לשם צל (י"א דבא לאפוקי לשם צניעות, וי"א שבא לאפוקי לשם אוצר ודירה), ולכן סוכת גנב"ך רקב"ש (גויים נשים בהמה כותים רועים בורגנים קייצים שומרי פירות), אם היא מסוככת כהלכתה לשם צל כשרה. (ח.). סוכה של יוצרים הפנימית פסולה לסוכה, דכיון שהוא דר בה כל השנה אינו ניכר שהוא דר בה לשם סוכה, (והחיצונה כשרה כיון שאינו דר בה כל השנה), ובר"ן כתב שיש בזה משום תעשה ולא מן העשוי. (ח.).

עצי סוכה אסורים כל שבעה משום שחל שם שמים על הסוכה, דכתיב "חג הסוכות שבעת ימים לד'". וכתבו התוס' שכשהסוכה קיימת האיסור הוא מדאורייתא, ואם נפלה האיסור מדרבנן. ונחלקו הראשונים אם האיסור הוא רק על הסכך או גם על הדפנות, ומ"מ כתבו הראשונים שאם השלים שיעור סוכה ואח"כ הוסיף עוד דפנות לא נאסרו הדפנות הנוספות. (ט.). עוד איתא (י') שאין להשתמש במה שתולים בסוכה כדי לנאותה,

והאיסור הוא גם ביום השמיני משום מיגו דאתקצאי, ואם התנה ואמר שאינו בודל מהם כל בין השמשות, הכל לפי תנאו. ואיתא בגמ' (מ"ו:) שסוכה אסורה גם בשמיני, ושאינו מאתרוג שמוטר בשמיני משום שאם תזדמן לו סעודה בבין השמשות של השמיני יאכלנה בסוכה.

פסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה – ביאור א' סכך הממשיך לאחורי הסוכה, ויש שם דפנות בשיעור הכשר סוכה, כשר, (לרש"י קמ"ל שהדפנות כשרים אע"פ שנעשו לתוכם, ולתוס' החידוש הוא בסכך). ביאור ב' – אם רק אחת מהדפנות ממשיכה לצד הסכך, כל השטח שמול הדופן כשר, כדקיימא לן ושלשית אפי' טפח. ביאור ג' – מיעוט סוכה שחמתו מרובה מצילתו כשר אם כלל הסוכה צילתו מרובה. ביאור ד' – סכך פסול פחות מג"ט ישנים תחתיו, לתוס' רק אם בלעדיו יש הכשר סוכה, ולרש"י אף בסוכה קטנה ישנים תחתיו.

סוכה שהסכך הוא באלכסון והוא משמש גם לדופן, יש מחלוקת תנאים אם שיפועי אהלים כאהלים וכשר, או ששיפועי אהלים לאו כאהלים ופסול. ואם הגביה טפח מן הקרקע או הריחיק טפח מן הכותל כשרה, (לרש"י כשיש חלל ולתוס' כשעשה שם בנין). וצריך שיהיה בסוכה חלל ז"ט על ז"ט בגובה י"ט, ואפשר שבכהאי גוונא גם שאר הסוכה כשרה משום פסל היוצא מן הסוכה. (י"ט:).

המסכך ע"ג כרעי המיטה, לת"ק כשרה, ולר"י אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה. ויש מחלוקת אם טעמו של ר"י משום דס"ל דבעינן סוכה דירת קבע, או משום שמעמידה בדבר המקבל טומאה, ונ"מ במסכך ע"ג עמודי ברזל, שהרי יש להם קבע אך הם מקבלים טומאה. ואם סיכך ע"ג יתדות והמיטות הם הדפנות כשרה לכו"ע. וכתבו התוס' שכמו כן המסכך ע"ג כלי גדול שאינו מקבל טומאה אין לו קבע, פסולה לכו"ע. (כ"א:).

חבוט רמי – סכך שאינו בגובה אחד, אם אין הפרש בגובה ג"ט כשרה משום לבוד, ולשמואל אליבא דרבא אף ביותר מג"ט כשרה מפני שמצרפים את הסכך משום דאמרינן חבוט רמי, אמנם אין אומרים חבוט רמי אלא כשהסכך הוא ברוחב טפח, והכל נמצא מעל גובה י"ט ולא יותר מכ' אמה. (כ"ב:).

דיני הדפנות

נעץ ד' קונדסים וסיכך על גבם – לרבי יעקב בין בארץ בין בשפת הגג בין באמצע הגג כשר, היכא שאם יחקקו את הקונדסים יהיה בהם טפח לכאן וטפח לכאן. ולחכמים טפח אינו מועיל דבעינן שתים כהלכתן ושלשית אפי' טפח. והיכא שהסוכה נמצאת בשפת הגג, הגמ' מסתפקת אם זה כשר לרבנן משום גוד אחית, או לא. (ד:).

מספר הדפנות הנצרכות בסוכה – לרבנן צריך ב' דפנות שלישיות, והשלשית יכולה להיות טפח, ולר"ש צריך ג' דפנות שלישיות, והרביעית יכולה להיות אפי' טפח. הגמ' מבארת שמה שדופן אחת מועילה בטפח זה הלכה למשה מסיני, והמחלוקת היא דהנה בתורה כתוב ב"פ בסוכת, ופעם אחת בסוכות, ונחלקו

א"צ לעשות את הדפנות לצורך החלל, אלא אפשר לעשות סוכה ע"י הדפנות החיצוניות של הבית אף שנעשו לחלל הבית,

פי תקרה יורד וסותם – סיכך ע"ג אכסדרה, ויש בין מחיצות הבית לסוף האכסדרה ד' אמות, אם יש לה עמודים שאין ביניהם ג"ט, לל"ק כשרה לכו"ע משום לבד, ולל"ב אביי מכשיר משום לבד, ורבה פוסל משום דס"ל שלא אומרים לבד כשהדבר נעשה לבפנים ולא לבחוץ. ואם אין לה עמודים פחות מג"ט, שיטת אביי דאמרינן פי תקרה יורד וסותם, והיינו דהיכא שכשתקרת האכסדרה גבוהה יותר מהסכך אומרים שהקו שבסוף התקרה יורד עד למטה, (והיינו בשיטת רב שמכשיר אכסדרה שבבקעה משום פי תקרה, אבל לשמואל פוסל בבקעה ודאי פסול גם באכסדרה). ולרבה לא אומרים פי תקרה יורד וסותם באכסדרה (ולא הכשיר רב אלא בבקעה שהתקרה עשויה לתוכה, ולא באכסדרה שאינה עשויה לחלל הסוכה). לרש"י אומרים פי תקרה באכסדרה גם אם אין לה דפנות כלל, ולתוס' איירי שיש לה ב' דפנות סמוכות. בסוכה העשויה כמבוי, שהדפנות זו מול זו מודה אביי שלא אומרים פי תקרה יורד וסותם. (י"ח – י"ט).

בהמה המשמשת לדופן, ר"י (כ"ג). מכשיר (א"כ סמך עליה הסכך. תוס'), ור"מ פוסל, י"מ (כ"ד). טעמא דר"מ משום שמחיצה העומדת ברוח אינה מחיצה, וי"מ משום שמחיצה שאינה עשויה בידי אדם אינה מחיצה, ונ"מ במחיצה שהעמידה בנוד תפוח. ואין טעמו של ר"מ מדברנן גזירה שמא תמות או שמא תברח, דודאי ר"מ פוסל מדאורייתא, שהרי ר"מ מיקל וסובר שאין טומאת גולל בדבר שיש בו רוח חיים.

דופן סוכה שברוח מצויה היא מתנודדת פסולה, ואם משתמש בענפי אילן רכים לדפנות צריך לקושרם בהוצא ודפנא, ולא חוששים שמא ישתמש באילן. (כ"ד:).

דיני עשיית הסוכה

אלו מקומות ראויים לסוכה – בראש הספינה, אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה פסולה, וברוח מצויה דים שהיא רוח שאינה מצויה דיבשה, ר"ג פוסל דבעינן דירת קבע, ור"ע מכשיר דבעינן דירת עראי, ואם יכולה לעמוד גם בזה כשרה לכו"ע, אע"פ שאינה יכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה דים. בראש העגלה, לתנא דמתני' כ"ב: כשרה ועולין לה ביו"ט. ונחלקו הראשונים (תוס' ז': ותוס' כ"ב): אם ר"ג פסול בראש הספינה פוסל גם בזה. בראש האילן כשרה ואין עולין לה ביו"ט, ואם עלה יצא יד"ח, ואם עומדת גם על עמודים ואם ינטל האילן לא תיפול עולין לה ביו"ט, וכתבו התוס' (כ"ג). דאי בעינן סוכה הראויה לשבעה סוכה ע"ג אילן פסולה. ע"ג גמל ר"י פוסל כיון שאינה ראויה לשבעה, ור"מ מכשיר כיון שמדאורייתא היא ראויה לשבעה, ונחלקו רש"י ותוס' אי איירי כשהסכך ג"כ ע"ג גמל או רק הקרקעית והדפנות.

אם יש אם למקרא או למסורת, או שנחלקו אי סככה בעי קרא, או שנחלקו אם ההלכה למשה מסיני באה לגרוע משלש או להוסיף על שלש, או שנחלקו אם דורשין תחילות או לא, או שר"ש לומד מהפסוק "וסוכה תהיה לצל יומם ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר". (ו:). עוד איתא בגמ' (ז:): ששיטת אחרים שסוכה העשויה כשובר, והיינו עגולה, פסולה לפי שאין לה זוויות, ובעינן דירת קבע, ואין הלכה כן.

ושלישית אפי' טפח, ואותו טפח היכן מעמידו – אם יש ב' דפנות זו לצד זו כמין גאם, עושה דופן של טפח ומשהו, ומעמידו בפחות מג"ט לאחת הדפנות, שע"ז יש כאן דופן ד"ט ע"י לבד, שזה רוב מז"ט שזה שיעור הכשר סוכה, (וביותר מג"ט ומחצה לא סגי, משום דפחות מד"ט לא חשיב בשום דוכתא). ואם הדפנות זו כנגד זו, כמבוי, צריך לעשות מחיצה ד"ט ומשהו, ולהעמידה פחות מג"ט סמוך לאחת הדפנות. והנה רבא מחדש דין לגבי צוה"פ בדופן של הטפח, וי"א שכוונתו שיחלק טפח לשתיים ויעשה ממנו צוה"פ, וי"א שמועיל או טפח או צוה"פ, וי"א שצריך גם טפח וגם צוה"פ, וכן הלכה. והיכא שעשה פס ד"ט נחלקו הראשונים אם צריך צוה"פ, ואם עשה דופן ז"ט לכו"ע א"צ צוה"פ. (ז:).

סוכה שיש לה ב' דפנות, והטפח שבדופן השלישית הוא מחוץ לחלל הסוכה, רב אשי הכשיר בזה כמו דמהני לגבי לחי. (י"ט).

מחיצה של שתי בלא ערב או של ערב בלא שתי כשרה לסוכה כמו לשבת, ובלבד שלא יהא בין קנה או חבל לחבירו ג"ט. פרוץ מרובה על העמוד כשר בסוכה, ובלבד שלא יהיה פתח יותר מ' אמות, ואם יש פתח יותר מ' אמות עם צוה"פ נחלקו הראשונים אם כשר. (ז:).

מחיצה מדין מיגו – רבא מחדש ששתיים כהלכתן ושלישית אפי' טפח מותר לטלטל בזה בשבת של סוכות, מיגו דהוי דופן לענין סוכה. וכן לאידך גיסא אם סיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי, או ע"ג באר שיש לה פסי ביראות, כשרה הסוכה בשבת שבתוך החג, מיגו דהוי דופן לענין שבת. וכתבו הראשונים שזה מועיל רק לדינים דרבנן, אבל לא לדין טפח של הדופן השלישית שזה דאורייתא. ונחלקו הראשונים אם מבוי מפולש שיש לו לחי בצד אחד כשר אם סיכך באותו צד, אף שמדברנן אסור לטלטל במבוי כזה, או שאין להתיר אלא במקום שהלחי מתיר גם מדברנן. וי"א שדעת הרי"ף שהמיגו מועיל רק לחומרא.

אפשר לעשות דפנות מדבר המקבל טומאה או שגידולו מן הארץ, או מדבר שאין גידולי קרקע. (י"ב:). אך כתב הר"ן שאין לעשות דפנות מדבר שיש לו ריח רע.

גובה הדפנות – א"צ שהדפנות יגיעו עד הסכך, אמנם צריך שיהיו הדפנות עד גובה י"ט, ושיתחילו בפחות מג"ט לקרקע, ונמצא שסוכה גבוהה י"ט אפשר להכשירה במחצלת ד"ט ומשהו, אם אין ג"ט בין הקרקע למחצלת ובין הסכך למחצלת, דאמרינן לבד, אך אם הסכך גבוה מ"ג טפחים צריך שהדופן תהיה עד גובה י"ט. אמנם דעת רבי יוסי שדופן י"ט כשרה אף אם הניח אותה מעל ג"ט. והמחלוקת היא אם מחיצה תלויה מתרת או לא, (ואינו תלוי במחלוקת בדין מחיצה תלויה בבנו). (ט"ז:).

כתבו התוס' (כ"ב: ד"ה שתיים) שסכך הסמוך על אילן פסול, דחיישין שמה יניח חפציו על הסכך ונמצא משתמש באילן.

סוכה גזולה או שאולה – סוכה גזולה פסולה דכתיב "חג הסוכות תעשה לך". והתוס' דנים שיש לפסול גם משום מצוה הבאה בעבירה. (ט). ואיתא בגמ' (ל"א) שלרבנן אדם יוצא יד"ח בסוכה שאולה, ולר"א לא יצא דכתיב "תעשה לך" משלך. ולענין גזולה המוציאה את חבריו מהסוכה וישב בה כשרה לרבנן, משום שקרקע אינה נגזלת והוא כשאולה, וכן הדין בבונה סוכה ברה"ר שזה גזל הרבים, אבל אם גזל עצים וסיכך בהם יוצא לכו"ע, משום שקנאם בשינוי מעשה ושינוי השם, ועוד דמשום תקנת השבים א"צ לסתור את הבנין. וכתב רש"י דהא דאיתא בגמ' שסוכה גזולה פסולה היינו אם גזל סוכה העשויה בראש העגלה או בראש הספינה בזה היא פסולה. והתוס' כתבו דמשכחת לה בגזל עצים ובנה מהם סוכה, או בבנה סוכה בחצר חבריו שלא מדעתו והוציאו בעל החצר מסוכתו וישב בה.

דיני ישיבת הסוכה

פטור סוכה מדין עוסק במצוה – העוסק במצוה פטור מן המצוה, וזה כולל גם שליח שהולך לעשות מצוה, (וכן כותבי סת"ם ותגריהם ומוכרי תכלת וכדו'), וכן הטרוד בטירדה דמצוה פטור מן המצוה (וכגון חתן הכונס את הבתולה, אבל באלמנה חייב מפני שאינו טרוד, וכן הולכים לדבר מצוה פטורים מסוכה גם בלילה משום טירדה דמצוה, ובטירדה דרשות כגון שטבעה ספינתו בים, או אבל שאין לו מצוה להיות טרוד חייב, ואבל אינו פטור אלא מתפילין ביום הראשון). ומקור האי פטורא הוא או מ"בשבתך בביתך ובלכתך בדרך", ומ"ויהי אנשים אשר היו טמאים" (מטמאים א"א ללמוד היכא שכבר נתחייב במצוה, וא"א ללמוד טמאים מ"בשבתך בביתך" כיון שפסח יש בו כרת). וכתב רש"י שהפטור הוא אפי' בשעת חנייתם, וכתבו התוס' והרא"ש שדווקא היכא שאם יעסקו בסוכה יתבטלו מן המצוה פטורים, אבל היכא שאפשר לקיים שניהם חייבים. אבל הר"ן כתב שאפי' באפשר לקיים שניהם פטורים, אמנם היכא שא"צ לטרוח כלל כדי לקיים שניהם יצא ידי שניהם ומהיות טוב אל יקרא רע. חתן ושושביניו וכל בני החופה פטורים מסוכה, ומה שלא יעשה החופה בסוכה י"מ משום שמה יתייחדו עם הכלה כשילך לצרכיו, וי"מ משום שהחתן מצטער לשחק עם כלתו בסוכה של ג' דפנות, ונ"מ במקום שאין איסור יחוד אבל יש צער לחתן. לרש"י יש תנאים שמחייבים עוסק במצוה לעשות מצוה אחרת, וכגון ק"ש בשושביני החתן ובני החופה (ומ"מ פטורים מתפילה דבעיא כוונה, וכן מתפילין משום שכרות וקלות ראש), אבל להר"ן אותם תנאים אינם חולקים על עיקר הדין, ורק מחייבים בק"ש משום דליכא טירחא וליכא חסרון בשמחה. (כ"ה. – כ"ו.).

פטורים נוספים מסוכה

הולכי דרכים פטורים רק בזמן הליכתם משום "תשבו" כעין תדורו, והולכים לדבר מצוה פטורים אף בלילה משום טירדה דמצוה. (כ"ו.).

שומרים פטורים מסוכה בזמן שמירתם, והיכא שיכול לשמור בסוכה עצמה לרבא חייב משום שאינו ממעט בשמירתו, ולאביי פטור מפני שפטור שומר הוא בגלל "תשבו" כעין תדורו. (שם). חולים ומשמשיהם פטורים מן הסוכה, ואפי' חולה שאין בו סכנה. (שם).

מצטער פטור מן הסוכה משום "תשבו" כעין תדורו, אבל משמשי חייבים, אמנם חובת האדם לעשות מעיקרא את הסוכה במקום שאינו מצטער שם. (כ"ח.).

נשים ועבדים פטורים מן הסוכה מהלכה למשה מסיני, (וקמ"ל שאין לחייבם אע"פ שזה מ"ע שהזמן גרמא, משום תשבו כעין תדורו, או מט"ו ט"ז מחג המצות). (כ"ח.).

קטן פטור מן הסוכה, ואם אינו צריך לאמו (י"א שנפנה ומקנח בעצמו, וי"א שניעור בלילה ואינו קורא אמא אמא) חייב בסוכה, ושמאי מחמיר בקטן. (כ"ח:).

ירדו גשמים, מותר לפנות משתסרח המקפה, ואם ירד ופסקו הגשמים יכול לגמור סעודתו בביתו, ובשן אינו חייב לעלות עד שיעור ויעלה עמוד השחר. והר"ן דן להקל שאם לא התחיל לאכול והתחילו גשמים יהיה פטור בכל מצטער אף לפני שתסרח המקפה. ובשינה אם פסקו הגשמים צריך לעלות אם ניעור משעלה עמוד השחר, והר"ן הביא שלשיטת הגאונים י"ל שאף אם לא ניעור חייב לעלות משעלה עמוד השחר, אא"כ תקפה עליו שנתו שהוא מצטער. (כ"ט.).

תשבו כעין תדורו – נתבאר לעיל שהולכי דרכים ושומרים פטורים בזמן הליכתם או שמירתם מסוכה משום תשבו כעין תדורו, וכן זה הטעם לפטור מצטער. (כ"ו.). עוד מצינו שלר"א חייבים מטעם זה לאכול י"ד סעודות בסוכה, ולרבנן אדרבה כיון שבכל יום אי לא בעי לא אכיל פטורים. (כ"ז.). עוד מצינו (כ"ח:): שמטעם זה צריך לעשות סוכתו קבע ולהעלות לסוכה כלים ומצעות נאים ולאכול ולשתות ולטייל בסוכה, וביתו יהיה עראי. עוד מצינו (י"מ בתוס' כ"ט.). שאין להכניס קדירות ואגני דלישה משום שבבית יש להם מקום בפני עצמו. (וי"מ דאיירי בכלי אוכל, שצריך להוציאם אחר האכילה מפני שהם מאוסים).

חיוב סוכה באכילה ושינה ותלמוד תורה – באכילה מותר מחוץ לסוכה אכילת עראי, (לרב יוסף ב' או ג' ביצים, וי"א שכוונתו שיתן ב' או ג' פעמים לתוך פיו, ולאביי מותר רק כשיעור טעימה בבוקר לפני שהולך לביהמ"ד). ופירות לתוס' והרא"ש מותר אף בקבע, ורבינו מאיר מחמיר בקבע, ובין מותר. ובשר וגבינה לרבינו פרץ בעי סוכה ולרא"ש לא בעי סוכה. (כ"ו.). ומי שרוצה להחמיר שלא לאכול אכילת עראי רשאי, ואין בזה משום יוהרא ולא חשיב הדיוט. (כ"ו.). ולענין שינה אסור אפי' שנית עראי, לרב אשי שמה ישן שנית קבע, ולרבא משום שאין קבע לשינה, ונ"מ אם מותר להניח ראשו בין ברכיו. (כ"ו.). ולענין תלמוד תורה, למיגרס בעי סוכה אבל לעיוני לא בעי סוכה, (משום מצטער. רש"י). והר"ן אומר ש"א שדווקא לעיוני חייב משום שזה קבע, ויש להחמיר אא"כ מיטריד. (כ"ח:).

מצות אכילה בסוכה – ר"א סבר שחייבים לאכול בסוכה י"ד סעודות, אחת ביום ואחת בלילה, ולרבנן רק כזית ראשון חייב דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות, ונחלקו אם "תשבו" כעין תדורו היינו יום ולילה או שאינו אוכל אלא אם רוצה. וחרז בו ר"א

(לרש"י חייב רק סעודה אחת בליל יו"ט ראשון, ויכול להשלימה, ולתוס' חייב י"ד סעודות אבל לא דווקא בסוכה, ויכול להשלים). ובתוס' מביאים שלומדים מחג המצות שצריך לאכול כשהוא תאב, וכן שיש חיוב לאכול כזית דגן, ובר"ן כתב שלומדים שיאכל שיעור החיוב בסוכה, וי"א שדי בכזית ומ"מ חייב בסוכה משום שכיון שהוא חובה היא אכילת קבע, וי"א שלומדים מחג המצות שיאכל בסוכה אפ"פ שירדו גשמים. (כ"ז).

מחלוקות ר"א ורבנן בדיני ישיבת הסוכה – לר"א צריך לאכול ולישן באותה סוכה כל שבעה, ואם עבר לסוכה אחרת ביטל מצותה של ראשונה, דכתיב "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים", אמנם אם נפלה חוזר ובונה אותה (וכתבו התוס' שי"א שצריך לבנותה באותם עצים). ולרבנן א"צ להיות באותה סוכה כל שבעה. עוד נחלקו ר"א ורבנן אם עושים סוכה בחולו של מועד או לא. עוד נחלקו שרבנן יוצאים בסוכה שאולה ורק בגזולה לא, ולר"א אין יוצאים בשאולה, (אמנם בני הבית יוצאים בסוכה אחת משום "תשבו כעין תדורו". תוס'). (כ"ז).

אע"ג דכתיב "בסוכות תשבו שבעת ימים" המצוה היא גם בלילות, דילפינן גז"ת תשבו תשבו מימי המילואים. (מ"ג).

ברכה על ישיבת הסוכה – הנכנס לישב בסוכה מברך "לישב בסוכה". לרמב"ם יקדש מעומד ויברך ואח"כ ישב משום עובר לעשייתו, ולהרא"ש א"צ לעמוד דכיון שהמצוה נמשכת חשיב עובר לעשייתו. ונחלקו הראשונים אם יברך לישב לפני המוציא או אחרי המוציא. וכתב הרא"ש שאע"פ ששינה חמורה מאכילה (ששינת עראי אסורה חוץ לסוכה) מ"מ אין מברכים על השינה שמא לא ידם, ולר"ת הברכה על האכילה פוטרת את השינה. וכתב רב האי גאון שהנכנס לסוכת חבירו יברך אפי' אם לא סעד. שיטת שמואל שאין מברכים על הסוכה אלא ביום הראשון, מפני שמצותה גם בלילות, אבל דעת ריו"ח שמברכים על הסוכה כל שבעה. (מ"ה: מ"ו).

ברכת שהחיינו על הסוכה – בברייתא איתא שמברכים שהחיינו על עשית הסוכה, ובירושלמי יש מ"ד שהעושה לעצמו יברך לעשות סוכה, והעושה לאחרים י"א שיברך לעשות סוכה לשמו וי"א שיברך על מצות סוכה, וכתב הרא"ש שלהלכה העושה לאחרים לא יברך. ואם הסוכה כבר עשויה יחדש בה דבר ויברך. ורב כהנא בירך שהחיינו בקידוש. וכתבו התוס' שמשמע שכשנכנס לסוכה פעם ראשונה לא יברך שהחיינו, ושמא יצא במה שבירך על עשית הסוכה, ודעת הראב"ד שאם לא אכל בסוכה בלילה הראשון יברך כשבא לאכול בסוכה. (מ"ו). וכשהיה מברך שהחיינו ולישב בסוכה, י"א שמקדים ברכת לישב מפני שזה חיוב היום, וכן הלכה, וי"א שמקדים לברך שהחיינו מפני שתדיר קודם. (נ"ו).

דיני ד' מינים

פסולים כלליים בכל הד' מינים

גזול או שאול – כתיב "ולקחתם לכם" וילפינן מזה שד' מינים שהם גזולים או שאולים פסולים, ומבואר בגמ' (כ"ט: טז) שדין "לכם" פוסל דווקא ביום הראשון, דכתיב "ולקחתם לכם ביום

הראשון", אמנם ריו"ח בשם רשב"י סובר (ל) שגזול פסול גם בשאר הימים, מדין מצוה הבאה בעבירה. לרב יצחק בר נחמני בשם שמואל אין פסול גזול בשאר הימים, (ואין זה משום מצוה הבאה בעבירה כיון שחיובו מדרבנן. תוס'). ומבואר בגמ' שהקוצץ מקרקע שגזלה נכרי מישראל לא יצא, משום שקרקע אינה נגזלת (אא"כ נשתקע שם הבעלים ממנה. תוס'), והתולש הוא הגוזל ופסול משום מצוה הבאה בעבירה, אלא יקצצנו הנכרי שאז יש יאוש בידי הנכרי ושינוי רשות בידי הישראל. וישראל הקונה בשביל למכור יכול לקצוץ בעצמו. ואם קיבל לולב במתנה ע"מ להחזיר (מ"א: א), יצא, ובלבד שהחזירו, ונחלקו הראשונים אם צריך לזה תנאי כפול וכו' או לא. ואם החזירו אחרי שעבר זמן המצוה, או שנגנב לו האתרוג ומחזיר את דמיו, לא יצא יד"ח. עוד איתא בגמ' (מ"ו: טז) שלא יקנה לולב לקטן (עד גיל שש או שבע) ביום הראשון לפני שיצא בו, מפני שהוא קונה אבל אינו יכול להקנות.

יבש פסול בכל הד' מינים, ואיתא בגמ' (כ"ט: טז) שולוב יבש פסול משום דבעינן הדר וליכא, וביאר רש"י דבעינן מצוה מהודרת משום "זה קלי ואנוהו", ולתוס' "ואנוהו" אינו לעיכובא, אלא כתיב "הדר" באתרוג, וילפינן לולב מאתרוג, והר"ן מביא מהירושלמי שיבש פסול משום "לא המתים הללו קה". שיטת רבי יהודה (ל"א). שולוב יבש כשר, רבא ביאר שר"י מודה באתרוג, וטעמו משום דלא ילפינן לולב מאתרוג, והגמ' מוכיחה מברייתא שגם באתרוג ר"י מכשיר, וטעמו דס"ל שאין דין הדר אף באתרוג, ו"הדר" היינו הדר באילנו משנה לשנה. ולענין **יבש בשאר הימים**, כתבו התוס' שפסולי הדר הם בכל הימים, דתיקנו חכמים הדר בשאר ימים זכר למקדש משום הדור מצוה, וכן הראב"ד והר"ן פוסלים יבש אף בשאר הימים, אבל הרמב"ן מכשיר. איתא בגמ' (ל"א) שולוב יבש ניטל **בשעת הדחק**, וכתב הרא"ש שבשעת הדחק מברכים על יבש, דכל הפסולים נמסרו לחכמים, אבל להראב"ד אף בשעת הדחק פסול ואין מברכים עליו, ואינו ניטל אלא כדי שלא תשתכח תורת אתרוג. **שיעור יבש** – כמוש כשר, (במתני' ל"ג: זה מוזכר לגבי ערבה, וכתב הר"ן דה"ה בשאר מינים כשר כמוש). וכתבו התוס' (לגבי לולב) ששיעור יבש היינו נפרך בצפורן ואינו תלוי ב"ב חודש, והר"ן מביא י"א שזה תלוי ב"ב חודש, ולר"ה היינו כשיצא מכלל כמוש ועברה ממנו הלחלוּחית, ולראב"ד והר"ן כשעבר כל מראה הירקות והלבינו פניהם, (והדס שעליו ירוקים אבל הם נפרכים ביד אינם כיבשים, מפני שאם יכניסו אותם למים יחזרו לכמות שהיו במשמושם ובמראיהם). ולענין יבש בלולב כתב הראב"ד שאם יבשו העלים אינו פסול, ובלבד שתהא התימות העליונה לחה, והרא"ש והר"ן כתבו שאם יבשו רוב העלים פסול, והר"ן מביא שי"א שצריך שתתייבש גם רוב השדרה, ואינו מחוור, ומקרה הפוך שהשדרה יבשה ולא העלים זה לא מצוי. ולענין **יבש בהדס** איתא בגמ' (ל"ג). שאם יבשו רוב העלים ונשתתירו בראשו ג' בדי עלים לחים כשר, ושיטת הראב"ד שבאופן זה צריך שיהיו לחים ולא כמושים, והר"ן חושש לדבריו, אבל הרא"ש כתב שכמוש דינו כלל לכל דבר. ואם ראש ההדס יבש פסול אף אם השאר לח.

של אשירה ושל עיר הנדחת – במתני' איתא דפסול בכל הד' מינים, ואיתא בגמ' (ל"א: א) דאיירי באשירה דמשה, דכיון שהיא חייבת שריפה כתותי מיכתת שיעוריה, אבל סתם לולב של ע"ז

לא יטול משום דמאים, אבל בדיעבד אע"ג דאסור בהנאה כשר, דמצוות לאו להנות ניתנו (ולרבי יהודה מצוות להנות ניתנו, ובכל איסורי הנאה לא יוצא יד"ח). וביארו הראשונים שחילוקי הדינים הם כדלהלן: אשירה של גוי לאחר ביטול (והגביה שלא ע"מ לקנות) - לר"ת יצא בדיעבד, אבל לכתחילה לא כיון דמאים למצוה, ולפי הר"ן כשרה לכתחילה, דכיון דשרי להדיט לא מאיס לגבוה. ואם ביטלו ביו"ט הדין תלוי בספק אם יש דיחוי אצל מצוות. ואם לא ביטלה הנכרי - ביום הראשון פסול משום דבעינן "לכס", ובשאר הימים י"א שיצא בדיעבד, דכיון שיכולה לבוא לידי ביטול לא מיכתת שיעורה, (וכן תקיעה בשופר של ע"ז או חליצה במנעל של ע"ז יצא בדיעבד), ולר"ת לא יצא בדיעבד. ובאשירה דישאל שהדין שאין מועיל בה ביטול, לפי ביאור א' בתוס' לא יצא יד"ח, ולפי ביאור ג' בתוס' יצא יד"ח בדיעבד היכא שלא נטעו מתחילה לכך, ואפי' ביו"ט ראשון דבעינן "לכס" יצא. ואשירה דמשה, או של ישראל ונטעו מתחילה לכך לא יצא יד"ח אף בדיעבד. והר"ן מביא מהראב"ד שמשמשי ע"ז של גוי היכא שהע"ז עצמה ביד הגוי יוצא יד"ח אף ביו"ט ראשון, כיון שאם הגוי יבטל את הע"ז יתבטלו גם המשמשים, והר"ן דן לומר שהיכא שאין המשמשים ביד הגוי לא יהי' שיבטל את הע"ז. ולענין פסול אשירה משום מצוה הבאה בעבירה, כתבו התוס' (ל. ד"ה משום) שאין לפסולו כיון שלא מחמת הגזל נעשתה המצוה. ולגבי אתרוג כתבו התוס' (ל"ה. ד"ה לפי) שבלולב של אשירה רק ביו"ט שני צריך להגיע לטעם זה, דביו"ט ראשון פסול משום שאין בו דין ממון, ובדבר שאינו ראוי לאכילה לכו"ע בעינן שיהיה בו דין ממון. וברא"ש מביא שיש גורסים שהפסול הוא משום מצוה הבאה בעבירה, וס"ל שלא שייך כתותי מיכתת שיעורא באתרוג, דאין לו שיעור, ושיעור כאגוז או כביצה הוא משום שבפחות לא נגמר הפרי. ובשם ר"י הביא הרא"ש שא"א לפסול כאן משום מצוה הבאה בעבירה, כיון שלא יוצא יד"ח מחמת העבירה עצמה, אלא הפסול הוא מחמת כתותי מיכתת שיעוריה, דבעינן שיהא מינכר לקיחתה, כדאמרינן גבי פלפלין.

נקטם ראשו - מבואר במתני' שזה פסול בלולב הדס וערבה. אמנם באתרוג לא מוזכר שנקטם ראשו פסול, אלא רק שניטלה פיטמותו פסול, ולרש"י הכונה לראש האתרוג, ולערור רק אם ניטל עם קצהו שבתוך האתרוג פסול, וי"מ שפיטמותו היינו שנתלש העוקץ מתוך האתרוג, והתוס' בביאור השני ביארו שהכונה שנתלש הפיטם ממקום חיבורו ונשאר כמין גומה, אמנם כתב הרא"ש שאתרוג שלא היתה לו פיטמה מעולם כשר. ובטעם פסול נקטם כתב רש"י (כ"ט:) שהפסול הוא משום שזה לא "הדר". והנה לגבי הדס איתא בגמ' (ל"ג.) שאם עלתה בו תמרה מערב יו"ט כשר, עוד איתא (ל"ד:) שר"ט יכולים ליטול הדסים קטומים, ושמאול סובר שהלכה כמותו, ושיטת הר"ד שדווקא בהדס כשר נקטם משום שענפיו חופים את עצו ואין קטימתו ניכרת כ"כ, והראב"ד ובעל המאור והר"ן סוברים שר"ט לא מדבר בנקטם ראשו, אלא בנקטמו ענפי ההדס שיוצאים מצידי. והנה לגבי נקטם בלולב נחלקו הראשונים מה הכונה נקטם ראשו, התוס' (כ"ט:) ד"ה נקטם כתבו דאירי שנקטמו רוב העלים העליונים, או י"ל דאירי שנקטמו שני העלים האמצעיים, (והא דאיתא לקמן ל"ב. שניטלה התיזמת פסול דהו"א שניטלה הוי הדר טפי מנקטם, או בנקטם פסול רק בנקטמו שתייהן,

ובניטלה פסול אפי' באחת מהן). והראב"ד מסתפק אם נקטם ראשו היינו בעלים העליונים, אע"פ שלא נחסר מן השדרה כלום, או שראשו היינו שחסר מהשדרה, (וכן בהדס וערבה). ומביא ירושלמי שמבואר שם שהכונה לראש השדרה. וכתב הר"ן שיש לפסול בנקטם ראשו בכל שהוא, דעשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג. וכתב הביאור הלכה (תרמ"ה) שבהדס וערבה רק אם נקטם מהעץ חשיב נקטם ראשו, ושיעור הקטימה מסתבר שהוא בכל שהוא.

נפרצו עליו - במתני' איתא שזה פסול בלולב הדס וערבה. ולגבי לולב (כ"ט:) שיטת רש"י שנחתכו העלים וחזירם ע"י אגודה, ופסול משום שאינו הדר, וכתב הר"ן שזה פסול בנחתכו רוב העלים, אבל במיעוטם כשר אא"כ השדרה לא מכוסה בעלים. ולתוס' נפרצו היינו שנחלק כל עלה לשתיים, (וכתב הרא"ש דאירי ברוב העלים, והר"ן הוסיף שנפרצו רוב כל עלה ועלה) אבל איירי שהעלים מחוברים. ולגבי הדס (ל"ב:) ביאר רש"י שנפרצו היינו נשרו, והרא"ש מביא שבעל העיטור מפרש שנפרצו היינו שנסדקו לשניים ושלש, וכ"כ הר"ן, והרא"ש עצמו מבאר שהכונה שנשרו רוב העלים ולא נשאר רוב העבות. (וכתב הר"ן שי"א שאם יש ג' עלים בכל שורה, ונשר אפי' עלה אחד, פסול, אבל דעת הרא"ה שאם נשאר ב' עלים בכל שורה כשר, וכתב הר"ן שאין ראוי להקל בכך). ולגבי ערבה (ל"ג:) כתב הרא"ש שכאן גם התוס' מודה שנפרצו היינו נשרו.

דינים כלליים בד' מינים -

מהם הד' מינים - כתיב "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל", ולמודו חז"ל ש"פרי עץ הדר" היינו אתרוג (ל"ה.), י"א משום ש"פרי עץ" היינו שטעם עזו ופריו שוה, וי"א ש"הדר" הוא מלשון הדיר, והיינו שהוא כמו דיר שכשבאים הקטנים עדיין הגדולים קיימים, וי"א ש"הדר" היינו שדר באילנו משנה לשנה, וי"א מלשון אידור שזה ביונית דבר הגדל על כל מים. ו"כפות תמרים" היינו לולב שהוא כף של עץ התמרים, ולא יקח חרותא (ל"ב.) מפני שא"א לכופתו, ולא אופתא משום שאין בה ענפים לכופתם, ולא כופרא משום שהוא משרט את הידים ואינו "דרכי נועם", ולא יקח שתיים דכתיב "כפת" חסר. ו"ענף עץ עבות" (ל"ב:) היינו הדס שעליו מכסים את עצו, אבל זית אין העלים מכסים זה את זה, ובדולבא אין העלים מכסים את העץ, והירדוף פוצע את הידים (ואינו "דרכי נועם, וי"א שאינו "והאמות והשלום אהבו" לרש"י משום שזה סם המוות, ולתוס' משום שפוצע את הידים). וערבי נחל בא למעט צפצפה. (ל"ג:).

שיעורי ד' מינים - שיעור לולב ג' טפחים ועוד טפח כדי לנענע בו, ואמר שמואל (ל"ב:) ששיעור הדס וערבה זה ג' טפחים, ושל הלולב ד' טפחים כדי שיהיה גבוה טפח מעל ההדס, ולריו"ח השדרה של הלולב צריכה להיות טפח מעל ההדס. ושיעור טפח של ההדס היינו שישית מאמה בת ה' טפחים, ונחלקו הראשונים אם זהו גם שיעור הטפח הרביעי של הלולב או ששם שיעורו בטפח שלם. ולגבי אתרוג (ל"ו:) לר"מ צריך שיהיה כאגוז ולר"י כביצה, ונחלקו הראשונים (ל"ה.) אם זה מדין שיעור, או משום שבפחות מזה אינו גמור פרי, ונ"מ אם אומרים בזה כתותי מיכתת שיעוריה, כמו כן מצינו (שם) שפלפלין אינם "פרי עץ הדר" משום שאם יקח אחד לא מינכר לקיחתו.

בל תוסיף בד' מינים, ודין אגידת הלולב - בגמ' (ל"א: ל"ו): מבואר שלר"י לולב צריך אגד אם יאגוד במין שאינו ממין הלולב עובר בבל תוסיף, אבל לרבנן שלולב א"צ אגד אינו עובר באגדו במין אחר. וכתבו התוס' (ל"א:): שהנטול מין אחר מחוץ לאגד בדרך גדילתו עובר בבל תוסיף לכו"ע. ואם מוסיף על כמות הד' מינים, כתבו התוס' (ל"ד: ד"ה ערבי) שאינו עובר אפי' למ"ד לולב צריך אגד, ורק אם הוסיף מין אחר עובר בבל תוסיף. והרא"ש מביא שהרמב"ם כתב שבהדס אפשר להוסיף משום נוי מצוה, אבל בשאר המינים אם הוסיף או גרע פסול, וחכמי פרוניצא הקשו עליו וחזרו בו והכשיר הכל. ואם בא להוסיף הדס שוטה, בה"ג פוסל, ור' טרונאי סובר שעדיף להוסיף הדס עבות, ואם אין לו עבות יכול להוסיף הדס שוטה. והר"ן כתב שאין חילוק בין הוסיף מהד' מינים לבין הוסיף מינים אחרים, אלא החילוק הוא שאם ההוספה היא לנאותו כשר, ולכן יכול להוסיף הדסים וערבות ולא לולב ואתרוג. ובמתני' (ל"ו:): מבואר שהיו מאנשי ירושלים שאגדו בגימוניות של זהב, מלבד האגד שהיה ממין הלולב, ואין בזה בל תוסיף משום שהיה זה לנוי בעלמא ולא להכשר מצוה. איתא בגמ' (ל"ג:): שאף לרבנן שלולב א"צ אגד, מצוה לאוגדו משום "זה קלי ואנוהו" אך אינו מעכב בדיעבד, עוד איתא בגמ' (ל"ד:): שאין אוגדים את האתרוג יחד עם שאר המינים, דהא לא כתיב "וכפת תמרים" אלא "כפת תמרים". עוד איתא בגמ' (ל"ג:): שאם הותר האגד ביו"ט מותר לעונבו, ולר"י אסור.

חציצה בנטילת לולב - לרבה צריך שמקום האחיזה יהיה בלא אגד משום שזה חוצץ ואין זו לקיחה, וכן אין להכניס את הלולב לאגודה אחרי ההדסים מפני שיפלו עליהם מההדס וזה חציצה, וכן לא יחתוך את הלולב מלמטה שמא ישארו עליהם חתוכים והיו חציצה, וכן אין לאחוז את הלולב ע"י דבר אחר דבעינן לקיחה תמה, ורבה חולק על כל הדינים הללו, וסובר שדבר שבא לנוי, או מין במינו, אינו חוצץ, ולקיחה ע"י אחר שמה לקיחה. ל"ז.

מנין הד' מינים - לרבי ישמעאל ג' הדסים ב' ערבות לולב אחד ואתרוג אחד, ור"ט סובר כרבי ישמעאל לענין המנין אלא שמכשיר בקטומין, וכן סובר שמואל להלכה, ולר"ע נוטל אחד מכל מין. (ל"ד:).

ד' מינים מעכבים זה את זה - איתא בגמ' (ל"ד:): שארבעת המינים מעכבים זה את זה, דכתיב "ולקחתם" שתהא לקיחה תמה, וכתבו התוס' שדעת בה"ג שאם נטל את המינים בזה אחר זה כשר, ודבר תימה הוא, ורק אם נטלם יחד ולא חיברם באגד כשר לחכמים ופסול לר"י. והר"ן כתב בשם הרמב"ן שאפי' אם אין לו כעת את כל הד' מינים, נוטל חלקם ואח"כ השלים יצא, אלא שאין ראוי לברך אא"כ יודע שיוכל להשלים.

נטילת הלולב וברכתו - נוטל את הלולב בימינו כיון שיש עימו עוד ב' מינים. ומברך על נטילת לולב, כיון שהוא גבוה משאר מינים. (ל"ז:). וצריך ליטול את המינים בדרך גדילתם. (מ"ה:). והתוס' (ל"ט) דנים מתי יברך ויקיים דין עובר לעשייתו, אם יברך כשלווקח את הלולב לפני לקיחת האתרוג, או שיהפוך אחד מהמינים ויברך, או שיתכוון שלא לצאת יד"ח ויברך, או שיכול ליטול כדרכו וחשיב עובר לעשייתו כיון שלא נגמרה המצוה עד אחרי הנענוע. ואיתא בגמ' (מ"ה: מ"ו:). ש"א שמברכים על

הלולב רק ביום הראשון שהוא מדאורייתא, וי"א שמברכים על הלולב כל שבעת הימים, (ואע"פ שזה דרבנן שייך לומר וצינו משום "לא תסור"). וכתבו הראשונים שלהלכה מברך בכל פעם שנכנס לאכול ולשתות ולישן אפי' כמה פעמים ביום.

זמן הנטילה - כל היום כשר לנטילת לולב, ואין לאכול לפני נטילת לולב, ואם שכח והתחיל לאכול, אם אין שהות לגמור סעודתו וליטול אח"כ יפסיק ויטול, ואם יש שהות ליטול אח"כ, בחול המועד יכול לסיים סעודתו וליטול אח"כ, והגמ' דנה אם יש מצוה להפסיק שמא יפגע ולא יטול, וביו"ט ראשון שזה דאורייתא דעת רבי זירא שצריך להפסיק, אמנם כתב הר"ן שאם התחיל יותר מחצי שעה לפני שהגיע הזמן א"צ להפסיק. ל"ח.

כמה ימים נוטלים לולב - מדאורייתא נטילת לולב במקדש היא שבעת ימים, ובשאר המקומות יום אחד, דכתיב "ושמחתם לפני ד' אלוקים" שבעת ימים". ואחרי החורבן תיקן ריב"ז שגם במדינה יטלו את הלולב ז' ימים. (מ"א). ואמנם בשבת אין נוטלים לולב, גזירה שמא יעבירו ד"א ברה"ר, ואף אם חל יו"ט ראשון בשבת אין נטילתו דוחה שבת, אמנם לפני החורבן בא"י שהיו בקיאים בקביעה דירחא היתה נטילת לולב ביו"ט דוחה שבת, כיון שנטילתו בגבולין ביום הראשון היא מדאורייתא, וא"צ לזה לימוד מיוחד, שהרי אין בזה אלא טלטול בעלמא, והא דילפינן מ"ביום" שנוטל אפי' בשבת, היינו לר"א דס"ל שמכשירי לולב דוחים שבת. בתחילה היו מביאים את הלולבים לביהמ"ק מערב שבת, והיו אומרים שכל מי שיגיע לולב לידו הרי הוא שלו במתנה, וכיון שבאו לידי סכנה תיקנו שכל אחד נוטל בביתו. (מ"ג מ"ד).

כל אחד מישראל חייב בנטילת לולב, דכתיב "ולקחתם" בלשון רבים. (מ"א). ואשה פטורה, אמנם מותר לאשה לטלטל את הלולב ביו"ט אע"פ שאינה חייבת בנטילתו. וקטן היודע לנענע חייב בלולב. (מ"ב).

מותר להחזיר את הלולב למים בשבת, ולר"י ביו"ט מותר גם להוסיף מים, ובחזו"מ גם להחליף. (מ"ב).

אתרוג שהוקצה למצוות - איתא במתני' (מ"ה) שמותר לאכול אתרוג של תינוקות ביום השביעי. שיטת ריו"ח (מ"ו:): שדווקא של תינוקות מותר מפני שלא הוקצה למצוה גמורה, אבל של גדולים אסור אף ביום השביעי אחרי שיצאו בו, משום שהוקצה לז' ימים, ולר"ל אף של גדולים מותר אחרי שיצאו בו, דלא הוקצה אלא למצוות. וכן נחלקו ריו"ח ור"ל היכא שהקצהו רק לחלק מהימים אם מותר באותו יום אחרי שיצא בו או רק למחרת. וי"א שאתרוג אסור גם בשמיני (לרש"י משום מיגו דאתקצא, ולתוס' גזירה אטו סוכה). ובני חול' בתשע"י מותרים, ובשמיני ספק שביעי מחלוקת. ורבי חנינא היה אוכל מהאתרוג באמצע סוכות, וצ"ל שהיה מקצה כולו ליום הראשון ומקצתו לשאר הימים.

נענוע הלולב

היכן מנענעים - מנענע בשעת הברכה. תוס' ל"ז: . עוד מנענע בהלל כשמתחיל את המזמור של "הודו לד' " וכן בסוף אותו מזמור (וי"א בתחילת הודו ובסוף הודו), ובאנא ד' הושיעה נא, ולב"ש מנענעים אף באנא ד' הצליחה נא. וכתבו התוס' שנהגו

לומר הודו אחרי שהש"ץ אומר יאמר נא ויאמרו נא וגם אז מונענים.

דרך הנהגות – הגמ' אומרת שצריך לעשות מולין ומביא ומעלה ומוריד (כמו בשתי הלחם), ובירושלמי איתא שצריך לנענע ג"פ על כל דבר ודבר, והירושלמי מסתפק אם הכין חד והכין חד או הכין והכין חד, והיינו אם מונים ההולכה וההבאה לשתיים או לאחד, ונחלקו הראשונים אם עבדין לחימורא משום חביבות המצוה, או לקולא משום שזה דרבנן. עוד נחלקו הראשונים אם מונענע לד' רוחות ולמעלה ולמטה, או לב' רוחות ולמעלה ולמטה. וכן נחלקו אם צריך לכסס בלול או לא, ומתי צריך לכסס. ל"ז.

דינים פרטיים בכל אחד מהמינים –

פסולי ודיני לולב – נפרדו עליו לכאן ולכאן כשר, ולר"י יאגדו מלמטה. (כ"ט:). ציני הר הברזל כשרות אם ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה. לולב שנשדקו ראשי העלים שלו או השדרה כשר, אבל אי עביד כהימנע שראשו מתפצל לכאן ולכאן כאילו יש לו ב' שדראות פסול. ולולב כפוף שראשו כפוף כאדם גיבן, או קוץ (שיש בשדרתו קוצים, והערוך פירש שיש בו קמטים), פסול. לולב דסליק בחד הוצא (שיש לו עלים רק מצד אחד, וי"מ שאין עליו כפולים), פסול, ונחלקו הראשונים אם פסול רק ביום הראשון או בכל הימים. לולב עקום כמגל, אם העקמיות היא לפניו פסול, ואם לאחוריו כשר, ואם לצדדים מחלוקת. חרות, ששדרתו קשה ונעשה כחריות דקל, פסול, ודומה לחרות שרק התחיל להתקשות כשר. ניטלה התיזות והיינו שני העלים האמצעיים העליונים שהם מדובקים כתאומים פסול. נחלקה התיזות עד העלים שלמטה מהם מחלוקת, (וכתב הרא"ש שדווקא אם התיזות היתה מחוברת ונחלקה פסול. והר"ן מביא שיש מחמירים אפי' בנחלקה מיעוטה של תיזות, וכתב שראוי להחמיר בזה. וי"מ שהכונה שהעלים שהם גדלים שניים שניים ומחברים בגבם נחלקו, שאז אם נפרדו רוב העלים ורוב כל עלה ועלה פסול, וכתב הר"ן שלפי זה אפי' אם נסדק כל העלה האמצעי (כשר). (ל"ב:).

פסולי ודיני הדס – צריך שיהיו עליו מכסים את עצו. וכן צריך שיהיה ג' עלים בכל קן (לרש"י צריך שיצאו ג' עלים מכל עוקץ, ולתוס' והרא"ש מספיק שלש בשורה אחת). דעת הראב"ד שמוצוה שכל ההדס יהיה עבות, ולעיתובא מספיק רוב, וי"א שהעבות בראש ההדס הוא לעיתובא. (ל"ב:). הדס מצראה כשר אע"פ שיש לו שם לווי. ענביו מרובות מעליו פסול, ואם מיעטם אפי' ביו"ט (שאסור משום מתקן, ור"ש מתיר ביש לו הושענא אחריתי משום דס"ל דבר שאין מתכוון מותר) כשר, דדיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי, ואפי' אם מיעט אחרי האגידה כשר, דאגד הזמנה בעלמא הוא. ובנקטם ראשו ועלתה בו תמרה ביו"ט משנאגד, זה תלוי בספק אם יש דיחוי בדבר שנראה ונדחה וחרז ונראה. ענבים אדומים או שחורים פוסלים, אפי' בכמה מקומות, אבל בירוקים כשר. (ל"ג:).

פסולי ודיני ערבה – לרש"י לכתחילה מצוה בערבי נחל ממש, ולא של בעל ושל הרים, והרא"ש כתב שהכונה למין הגדל על הנחל, ולר"ן מרבים מ"ערבי" של בעל ושל הרים. (ל"ג:). צפצפה פסולה, והיינו שיש לה קנה לבן והעלה שלה עגול ופיה דומה

למגל, אמנם חילפא גילא כשרה אע"פ שפיה דומה למגל. (ל"ד:).

פסולי ודיני אתרוג – אתרוג ערלה פסול, וי"א לפי שאין בו התר אכילה, וי"א דבעינן גם שיהא בו דין ממון, ונ"מ במעשר שני בירושלים לר"מ שהוא ממון גבוה. ולרבנן שמע"ש ממון הדיוט, וכן בתרומה טהורה, לכתחילה לא יטול (י"א מפני שמכשירה לקבל טומאה, וי"א מפני שמפסידה במשמוש הידים), ואם נטל יצא. (ל"ה:). אתרוג של תרומה טמאה פסול לפי שאין בו התר אכילה. של דמאי לב"ה יצא כיון דאי בעי מפקר נכסיה וחזי ליה, ולב"ש פסול דס"ל שדמאי אסור לעניים. עלתה חזזית (אבעבועות) והיא ניכרת במשמוש היד (רא"ש), וכתב שזה פוסל אף בשאר הימים), על רובו או בב' וג' מקומות או בחוטמו פסול. ניטלה פיטמתו נתבאר לעיל בנקטם ראשו, ואם ניטל העוקץ שלמטה, לרש"י כשר, ויש פוסלים. נקלף פסול, לרש"י אם נקלף כולו והגלגל כשר ובמקצתו פסול, ולר"ח רק במקצתו כשר, ולראב"ד אפי' במיעוטו אם זה בכמה מקומות פסול משום מנומר, ובחוטמו פסול אפי' במשחו. (ל"ה:). נסדק פסול. ניקב פסול בנקב מפולש, ויש פוסלים אף אם ניקב עד חדרי הזרע. נימוח מבפנים וחדרי הזרע קיימים ספק. תפוח סרוח כבוש שלוק לבן מנומר עגול, פסולים. שניים מחוברים יחד מחלוקת. כושי לאבוי כשר, ולרבא זה פסול לבני א"י וכשר לבני בבל, ודומה לכושי פסול. בוסר (לרש"י כפול הלבן ולתוס' שלא נגמר הפרי) ר"ע פוסל וחכמים מכשירים. (ל"ו:). גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול. חסר פסול ביום הראשון ובשאר הימים כשר, ואם ניקבוהו עכברים לל"ק פסול אף בשאר ימים. אתרוג שא"א לאחוז שתיים ביד אחת לרבי יוסי כשר ולרבי יהודה פסול. (ל"ו:).

דיני לולב ואתרוג בשביעית – במתני' איתא שאין לקנות אתרוג בשביעית מעם הארץ, מפני שאין מוסרים לעם הארץ דמי שביעית יותר ממזון ג' סעודות (לרש"י מדכתיב "לאכלה" ולא לסחורה, ולתוס' שמא לא יזהר במעות לנהוג בהם קדושת שביעית), אלא יקנה לולב ויתן לו אתרוג במתנה, ואם לאו יבליע דמי האתרוג בלולב. הגמ' דנה למה בלולב אין קדושת שביעית ובאתרוג יש, והגמ' אומרת שבלולב של שביעית יש קדושת שביעית, דילפינן מ"לאכלה" שיש קדושת שביעית בכל דבר שהנאתו וביעורו שוה, ולולב מכבדים בו את הבית ועי"ז הוא מתכלה, אמנם כיון שהלולב גדל בשישית אין בו קדושת שביעית, ואמנם באתרוג סובר תנא דמתני' דאזלינן בתר לקיטה ולכן יש בו קדושת שביעית, ולכן צריך לקבל את האתרוג במתנה או להבליעו בלולב. וי"א שאף אתרוג דינו כשאר פירות האילן שקדושת שביעית תלויה בזמן החנטה. והנה בראשונים יש מבארים שהטעם שאין קדושת שביעית בלולב הוא משום שאין בעצים קדושת שביעית, ובאחרונים מבארים הדברים שלא יסתרו את הגמ'. (ל"ט מ').

מצוות חג הסוכות

קריאת ההלל – בכל יום מימי חג הסוכות וכן בשמיני עצרת גומרים את ההלל. (מ"ח). כולם חייבים בקריאת ההלל, (ונשים פטורות. תוס'). (ל"ח). מצוה לברך לפני ההלל. המנהג בתחילה

היה שאחד קורא את ההלל ומוציא את הרבים יד"ח, והיו עונים הללויה אחרי כל דבר שהש"ץ אומר, ואם קטן מקרא אותו צריך לענות אחריו מילה במילה, ותבוא עליו מארה. במקומו של רבא היה המנהג לומר הללויה אחרי אמירת הש"ץ הללויה ואחרי אמירת הללו את ד', וכן לומר הודו ואנא ד' הושיעה נא ואנא ד' הצליחה נא אחרי הש"ץ, ורק הש"ץ היה אומר ברוך הבא והיו יוצאים מדין שומע כעונה. וכתבו התוס' שבזמננו לא נהגו כמנהג שהזכיר רבא. יש שנהגו לכפול פסוקים בסוף ההלל, מאודך כי עניתני, או מאנא ד', וכל מקום ינהג כמנהגו. ויש נוהגים לומר הודו אחרי אמירת הש"ץ יאמר נא ויאמרו נא.

שמחה - מצוה לשמוח בכל ח' ימי החג, ובזמן ביהמ"ק אין שמחה אלא בבשר דכתיב "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת", ואם חל היום השביעי בשבת אין אוכלים בשר שלמים ביום השמיני, ושמחים בכסות נקיה ויין ישן. (מ"ב:).

קרבנות החג - כ"ד משמרות כהונה היו, וכל שבוע היתה עובדת משמרת אחרת, וברגלים היו כל המשמרות עולות לרגל, והמשמר הקבוע היה מקריב תמידים נדרים ונדבות ופר העלם דבר של ציבור ושעירי עבודת כוכבים ועולות קיץ המזבח, וכן היו בני אותו משמר אוכלים קרבנות אלו וחולקים בעורות של העולות. ושאר כל המשמרות היו מקריבים וחולקים בקרבנות הבאות מחמת הרגל, ובכל יום מימי הרגל היו מקריבים י"ד כבשים ושני אילים ושעיר אחד, והיו מקריבים בימי החג בס"ה ע' פרים ביום הראשון י"ג ובשני י"ב וכן הלאה. והיו מחלקים את הפרים לפי סדר המשמרות באופן שלא היתה משמרת מקריבה גם פר יום אחר יום (חוץ מהמשמרת הראשונה שהיתה מקריבה גם ביום השני), אלא מתחילים במשמרת שלא הקריבה פרים אתמול, ונמצא שכל משמרת הקריבה ג' פרים חוץ משתי משמרות, והיו משמרות שהיו מקריבות ביום אחד ב' כבשים (חוץ מביום השביעי). בלחם הפנים היו כל המשמרות חולקות ברגלים. (נ"ה:).

מצות ערבה

חיובה מדאורייתא ומדרבנן - לאבא שאול לומדים מצות ערבה במקדש מדכתיב "ערבי נחל" בלשון רבים, ולרבנן זה הלכה למשה מסיני, (וכתבו התוס' שלרבא שאול בעינן "לכם" בערבה, ולרבן לא בעינן לכם). ובגבולין ריו"ח אמר שמצות ערבה בגבולין היא מצות נביאים, וי"א שזה מנהג נביאים, ונ"מ אם מברכים, ולמעשה אין נוהגים לברך. בגבולין אין נוהגת מצות ערבה אלא ביום השביעי, ולא תיקנו מצוה זו כל שבעה כמו בלולב, מפני שלולב שייך בגבולין מדאורייתא יום אחד, משא"כ ערבה שאין בה חיוב בגבולין מדאורייתא כלל, או מפני שיוצא בערבה שבלולב. (מ"ד:).

מצות ערבה בשבת - מצות ערבה אין לחוש בה להעברת ד"א ברה"ר כמו בלולב, מפני שהיא מסורה רק לשלוחי ב"ד, אמנם כדי שלא יבואו לזלזל בלולב תיקנו שרק ביום השביעי היא תדחה שבת, כדי לפרסם שהיא מן התורה, ובזמננו אף ביום השביעי אינה דוחה שבת, משום שאין אנו בקיאים בקביעת דירחא, ובא"י י"א שיום השביעי לא חל בשבת, וי"א שהוא חל בשבת ומ"מ אינה דוחה כמו לפני בבל. (מ"ג:).

מצות ערבה כיצד - היו מלקטים ממוצא מורביות ערבה שאורכם י"א אמה, (ולשבת היו מלקטים מערב שבת ומניחים אותם בגיגיות של זהב כדי שלא יכמשו), וזוקפים אותם (בדרך גדילתם) על היסוד כדי שיהיו מוטים אמה על המזבח, והיו תוקעים ומריעים ותוקעים בשעת זקיפת הערבה.

הגמ' מוכיחה שמצות ערבה אינה רק בזקיפה וכן"ל אלא גם בנטילה, מדאיתא בברייתא שחיבוט ערבה דוחה שבת. (מ"ג:). ונחלקו הראשונים אם חיבוט היינו נענוע, או שיחבוט ב"פ או ג"פ. ונחלקו בגמ' אם אדם יוצא יד"ח בערבה שבלולב אם חזר והגביהה, או לא. (מ"ד:).

שיעור ערבה בגבולין - י"א ג' בדי עלים לחים, וי"א אפי' עלה אחד בבד אחד, וכתב הר"ן שאורכה יהיה כשיעור הערבה שבלולב. וכתב רש"י שנהגו להביא ענפים ארוכים ויפים. (מ"ד:).

הקפת המזבח - בכל יום מימי הסוכות היו מקיפים את המזבח פעם אחת, ובשביעי ז"פ. י"א שהיו מקיפין עם הלולב, וי"א עם הערבה. (מ"ג:). ואנו נוהגים להקיף את הבימה עם הלולב. (ר"ן:).

שמיני עצרת

הלל ושמחה (שלמי שמחה) נוהגים בשמיני עצרת כמו בשאר ימי חג הסוכות. (מ"ח:).

לענין מה שמיני הוא רגל בפני עצמו

סוכה ולולב אין מצוותם נוהגת ביום השמיני. (וכשגומר לאכול בשביעי לא יפרק את הסוכה שמוא תזדמן לו סעודה, אבל יכול להוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה לצורך שמיני עצרת, ואם רוצה לאכול בסוכה בשמיני יפחות בה ד' טפחים). (מ"ח:).

ניסוך המים לת"ק אינה שייכת בשמיני, ולר"י מנסכים אף בשמיני. (מ"ח:).

שהחיינו - יש מחלוקת בגמ' אם מברכים שהחיינו בשמיני, ולהלכה מברכים. (מ"ז:).

פרי החג - בכל יום מימי החג היו קריבים כמה פרים, ביום הראשון י"ג ובהמשך הימים פוחת פר אחד בכל יום, וכל המשמרות היו מקריבות פרים אלו לפי סדר, והם כנגד ע' אומות, אבל ביום השמיני אין מקריבים אלא פר אחד, כנגד ישראל, ואין מקריבים אותו לפי סדר המשמרות אלא מפייסים עליו. (מ"ח: נ"ה:).

לינה - צריך ללון בירושלים בליל מוצאי שמיני כמו בליל מוצאי יו"ט ראשון. (מ"ז:).

שירה - בכל ימי החג היו אומרים חצי מזמור, וביום השמיני היו אומרים מזמור שלם. (מ"ח:).

ברכה - בשמיני לא אומרים בתפילה את יום חג הסוכות הזה, אלא את יום השמיני חג עצרת הזה. וי"א שמברכים בשמיני את המלך. (מ"ח:).

אבילות - מי שמת לו מת לפני סוכות, יו"ט ראשון מבטל ממנו שת השבעה, ויום השמיני נחשב עוד ז' ימים לגבי

ה"שלושים", ויחד עם ז' ימי החג נמצא שעברו כ"א יום מהשלושים. (תוס' מ"ח.).

ישיבה בסוכה לבני חו"ל – לל"ק לכו"ע יושבים בסוכה בחו"ל בשמיני, ויש מחלוקת אם יברך לישב בסוכה או לא, ולל"ב לכו"ע לא יברך, ולענין הישיבה יש מחלוקת, ולהלכה ישב ולא יברך. וכתב הר"ן שגם בזמננו שבקיאים בקביעה דירחא יש לישב בסוכה בשמיני בחו"ל. ולענין ההזכרה בתפילה ובקידוש יאמר "שמיני חג עצרת הזה". (מ"ז.).

שמחת בית השואבה וניסוך המים

שמחת בית השואבה היתה בשביל ניסוך המים.

שמחת בית שואבה בשבת – לתנא דמתני' שמחת בית השואבה לא היתה נוהגת בשבת ויו"ט. ובבבליא איתא שלרבי יוסי ברבי יהודה החליל דוחה שבת, והגמ' מוכיחה שהמחלוקת היא בשיר של בית השואבה, ונחלקו אם שמחה יתירה דוחה איסור שבות של החליל. (נ').

סדר שמחת בית השואבה – במוצאי יו"ט הראשון של חג היו הכהנים והלוויים יורדים לעזרת נשים, והלוויים היו מנגנים ושרים שם בכלי שיר רבים מאד, על ט"ו מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, וחסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם עם אבוקות בידיהם ואומרים לפניהם דברי שירות ותשבחות, והיו שם מנורות שגובהם נ' אמה, ובכל מנורה היו ד' ספלי זהב, וד' סולמות שעליהם ד' פרחי כהונה, וביד כל אחד כד שמן של ל' לוג כדי למלא לכל ספל, והאור היה גדול עד שהיתה אשה יכולה לברור חטים ע"י אור זה (אבל אסור לעשות כן). והנשים היו יושבות מלמעלה (ולא למטה או בחוץ מפני שכשנהגו כך הגיעו לידי קלות ראש). אמרו מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. (נ"א – נ"ג).

ההליכה לשאיבת המים – שני כהנים היו עומדים בשער העליון היורד מעזרת ישראל לעזרת נשים, וכשקרא הגבר היו תוקעים בחצוצרות להודיע שהגיע הזמן ללכת למלא מים מהשילוח, והיו יוצאים למלא מים, וכשהגיעו למעלה עשירית תקעו והריעו ותקעו, והיו מאריכים בתקיעה זו עד שהגיעו לשער היוצא מעזרת נשים להר בית לכיוון מזרח, ושם הפכו פניהם למערב ואמרו אבותינו וכו' ואנו ל'ה עיננו. (נ"א:).

ניסוך המים – היו ממלאים מהשילוח צלוחית מחזקת ג' לוגין (ולר"י לוג אחד), וכשהגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו. היה עולה לכבש ופונה לשמאלו (ולא היה מאריך ללכת דרך מזרח כדי שלא יתעשנו הנסכים בעשן המערכה), והיו שם שני ספלים (י"א של כסף וי"א של סיד) מערבי של מים מזרחי של יין, ואם החליף יצא. והיו אומרים למנסך הגבה ידך, לפי שאין הצדוקים מודים בניסוך המים ופעם אחת ניסך אחד ע"ג רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן. והיו הנסכים יורדים לשיתין (י"א שהיו עמוקים עד התהום, ונבראו מששת ימי בראשית, וי"א שזה היה חלל בין המזבח לכבש, ומה שמצינו שדוד חפר את השיתין או שזה שיטה שלישית או שנתמלאו צרורות ודוד פינה אותם). וכשהיו מנסכים היו פוקקים את השיתין. נסכים מועלים בהם עד שירדו לשיתין. מים או יין שנתגלו פסולים לגבי המזבח. (מ"ח. – נ.).

ניסוך המים בשבת – היו מנסכים מים בשבת, אלא שהיו ממלאים את המים בערב שבת, ומניחים אותם בלשכה בחבית שאינה מקודשת (או משום שמקודשת מקדשת אף שלא מדעת ואין שיעור למים ויפסלו המים בלינה, או גזירה שמא יאמרו לדעת נתקדשו, או גזירה שמא יאמרו שמילאום לקידוש ידים ורגלים. (נ.).

